ANALELE
LICEULUI „VASILE CONTA”
TÂRGU-NEAMȚ

SERIA ISTORIE

The Annals of „Vasile Conta” High School,

Târgu-Neamț

History Series

Analele De L'école Secondaire „Vasile Conta”

Târgu-Neamț

Série Historique

Volumul II, nr. 2, decembrie 2020
Volume II, issue 2, december 2020
Volume II, no. 2, décembre 2020

Iași
Editura PIM, 2020

COLECTIVUL ȘTIINȚIFIC/SCIENTIFIC BOARD:
Conf. univ. dr. hab. Florin PINTESCU, Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava
Conf. univ. dr. Ioan DĂNILĂ, Universitatea „Vasile Alecsandri” din Bacău
Col(r) dr. Tiberiu TĂNASE, secretar Divizia Istoria Științei, Academia Română
Comandor (ret) Gheorgeh VARTIC, Comisia Română de Istorie Militară
Cercetător științific III dr. Mircea Gheorghe ABRUDAN, Institutul de Istorie „George Barițiu” al Academiei Române din Cluj-Napoca
Conf.univ.dr. Virginia POPOVIĆ, Universitatea Novi Sad, Serbia
Conf.univ.dr. Mircea MARAN, Școala de Studii Înalte pentru Educatori „Mihailo Palov” din Vârșeț, Serbia
Prof. dr. Daniel DIEACONU, Centrul de Cercetare pentru Dezvoltare Regională şi Integrare Regională al Universităţii din Bucureşti
Prof. Dr. Ioan FĂRMUȘ, Universitatea din Suceava
Prof. Mihaela CHELARU, șef serviciu Arhivele Naționale Bacău
Dr. Octavian ZELINSKI, A.O. Astra Anenii Noi, R. Moldova

COLECTIVUL DE REDACȚIE/EDITORIAL BOARD:
Editor șef: prof. drd. Emanuel BĂLAN,
Editori: prof. drd. Elena PREDA, prof. Marius- Emanuel SANDU
Secretari de redacție: cpt. drd. Marcel IOAN, prof. drd. Emanuel BĂLAN
Tehnoredactare: prof. drd. Emanuel BĂLAN
Corectura: prof. dr. Ioan FĂRMUȘ
Grafică și Copertă: prof. Radu-Mihail PINTILIE, informatician Ionela -Diana COZMA
Traducere: limba engleză: prof. Nicoleta LIPAN
limba franceză: prof. Mihaela PAVĂL

© Copyright 2020
Liceul „Vasile Conta„
Târgu-Neamț

ISSN 2668-6317
ISSN-L 2668-6317

Tiparul- Editura si Tipografia PIM, Iași
Editură recunoscută de Ministerul Educației Naționale prin Consiliul Național al Cercetării Științifice din Învățământul Superior (CNCSIS)-cod 66

Reproducerea integrală sau fragmentară, prin orice formă și prin orice mijloace tehnice, este strict interzisă și se pedepsește conform legii. Răspunderea asupra conținutului materialelor revine, în exclusivitate, autorilor.

Adresa/Editorial Office: Liceul „Vasile Conta” Târgu-Neamț, str. Slt. Radu Teoharie, 3, 615200, Târgu-Neamț, telefon: 0233791172, mobil: 074456206.
www.revistadeistorielvc.ro
e-mail: analelvcistorie@gmail.com

Revistă fondată în 2019, indexată și înscrisă în Bazele de Date Internaționale (BDI) DRJI, Index Copernicus Internațional, CiteFactor, Open Library, ISI index, International Institute of Organized Research, ResearchBib, ResearchGate, Academia.edu, SSRN si ESJI.

ANALELE
LICEULUI „VASILE CONTA”
TÂRGU-NEAMȚ

SERIA ISTORIE

The Annals of „Vasile Conta” High School,

Târgu-Neamț

History Series

Analele De L'école Secondaire „Vasile Conta”

Târgu-Neamț

Série Historique

Volumul II, nr. 2, decembrie 2020
Volume II, issue 2, december 2020
Volume II, no. 2, décembre 2020

CUPRINS-CONTENTS -CONTENU

STUDII ȘI ARTICOLE/ STUDIES AND ARTICLES **11**
Istoria culturii române/ History of Romanian culture

CARACTERUL MODERN AL LEGII INSTRUCȚIUNII PUBLICE DIN ANUL 1864
THE MODERN CHARACTER OF THE LAW OF PUBLIC INSTRUCTION SINCE 1864
LE CARACTÈRE MODERNE DE LA LOI DE L'INSTRUCTION PUBLIQUE DE 1864
Drd. Miron Cristian Vasile **12**

SCRIITORI EVREI ORIGINARI DIN JUDEȚUL NEAMȚ (SECOLELE XIX-XX) II
JEWISH WRITERS FROM NEAMT COUNTY (XIX-XX CENTURIES) -II
ÉCRIVAINS JUIFS ORIGINAIRES DU COMTÉ DE NEAMȚ (XIX-XX SIÈCLES) - II
Prof. Karina-Ingrid COJOCARIU **22**

ISTORIE POLITICĂ ȘI SOCIAL ECONOMICĂ
POLITICAL AND SOCIO-ECONOMIC HISTORY
HISTOIRE POLITIQUE ET SOCIO-ÉCONOMIQUE **36**

ȚĂRANII ȘI REFORMELE. SPAȚIUL ROMÂNESC ÎN SECOLUL AL XVIII- LEA
PEASANTS AND REFORMS. THE ROMANIAN SPACE IN THE 18TH CENTURY
PAYSANS ET RÉFORMES. L'ESPACE ROUMAIN AU XVIII E SIÈCLE
Leonard - Mihail RĂDULESCU **38**

EVOLUȚIA PREȚURILOR ȘI A SALARIILOR ÎN ZONA MOLDOVEI (1900-1940). STUDIU DE CAZ JUDEȚELE NEAMȚ, ROMAN ȘI BACĂU
THE EVOLUTION OF PRICES AND WAGES IN THE AREA OF MOLDOVA (1900-1940). CASE STUDY OF NEAMȚ, ROMAN AND BACĂU COUNTIES
ÉVOLUTION DES PRIX ET DES SALAIRES DANS LA RÉGION DE LA MOLDAVIE (1900-1940). ÉTUDE DE CAS - COMTÉS DE NEAMȚ, ROMAN ET BACĂU
Prof. Simona -Elena BĂLAN **49**

PACEA, SECURITATEA ȘI DEZARMAREA – PERMANENȚE ALE POLITICII EXTERNE A ROMÂNIEI ÎN PERIOADA INTERBELICĂ
PEACE, SECURITY AND DISARMAMENT - PERMANENCES OF ROMANIA'S FOREIGN POLICY IN THE INTERWAR PERIOD
PAIX, SÉCURITÉ ET DÉSARMEMENT - PERMANENCES DE LA POLITIQUE ÉTRANGÈRE DE LA ROUMANIE EN PÉRIODE DE L'ENTRE GUERRE
Marius-Emanuel SANDU **66**

ROMÂNIA ÎN PERIOADA REGIMULUI COMUNIST
ROMANIA DURING THE COMMUNIST REGIME
LA ROUMANIE PENDANT LE RÉGIME COMMUNISTE **78**

ASPECTE PRIVIND VIAȚA ȚĂRANILOR CHIABURI ÎN CADRUL PROCESULUI DE COLECTIVIZARE A AGRICULTURII. STUDIU DE CAZ: SATUL ROMOS DIN JUDEȚUL HUNEDOARA
ASPECTS REGARDING WEALTHY PEASANTS DURING THE AGRICULTURAL COLLECTIVIZATION PROCESS CASE STUDY: ROMOS VILLAGE IN HUNEDOARA COUNTY
ASPECTS CONCERNANT LA VIE DES PAYSANS RICHES DANS LE CADRE DU PROCESSUS DE COLLECTIVISATION AGRICOLE. ÉTUDE DE CAS: VILLAGE DE ROMOS DANS LE COMTÉ DE HUNEDOARA
Prof. Drd. Adela Emanuela ORDEAN **79**

CAMPANIA DE VERIFICARE ȘI EXCLUDERI DIN PMR, 1948-1950. ORGANIZAȚIA DE PARTID TÂRGU-NEAMȚ
PMR VERIFICATION AND EXCLUSION CAMPAIGN, 1948-1950. TÂRGU-NEAMȚ PARTY ORGANIZATION
CAMPAGNE DE VERIFICATION ET D'EXCLUSION PMR, 1948-1950. ORGANISATION DU PARTI TÂRGU-NEAMȚ
drd. Emanuel BĂLAN **89**

ISTORIE MILITARĂ
MILITARY HISTORY
HISTOIRE MILITAIRE **111**

ORGANIZAREA ȘI FUNCȚIONAREA SISTEMULUI ADMINISTRATIV-FINANCIAR AL JANDARMERIEI ÎN PERIOADA 1918-1929
ORGANIZATION AND FUNCTION OF THE ADMINISTRATIVE-FINANCIAL SYSTEM OF GENDARMERIE IN PERIOD 1918-1929
ORGANISATION ET FONCTION DU SYSTÈME ADMINISTRATIF-FINANCIER DE GENDARMERIE AU COURS DE LA PÉRIODE 1918-1929
drd. Valentin IOAN **112**

REGIUNEA DE INTERNARE NUMĂRUL UNU PENTRU „STREINI EST” ÎN ATENŢIA JANDARMERIEI
INTERNAL REGION N° 1 FOR "STREINI EST" IN ATTENTION GENDARMERIE
RÉGION INTERNE N° 1 POUR „STREINI EST ” A L’ATTENTION DE LA GENDARMERIE
căpitan drd. Marcel IOAN **118**

VARA ANULUI 1944 PE VALEA MOLDOVEI ȘI PE CULMEA PLEȘULUI - File din Jurnalul Armatei 4 române –
SUMMER OF 1944 IN THE VALLEY OF MOLDOVA AND ON CULMEA PLEȘULUI -Files from the Romanian 4th Army Journal-
ÉTÉ 1944 DANS LA VALLÉE DE LA MOLDOVA ET SUR CULMEA PLEȘULUI -Fichiers du Journal de 4 l'armée roumaine-
Comandor (ret) Gheorghe VARTIC **125**

ISTORIE LOCALĂ
LOCAL HISTORY
HISTOIRE LOCALE **146**

MĂNĂSTIREA HANGU-BUHALNIȚA
THE HANGU-BUHALNIȚA MONASTERY
MONASTÈRE DE HANGU-BUHALNIȚA
Prof. dr. Daniel DIEACONU **147**

BISERICA SFINȚII ATANASIE ȘI CHIRIL DIN IAȘI, CU „FILIA” BISERICA „VULPE” ȘI ROLUL FAMILIEI BURADA ÎN VIAȚA CULTURALĂ A IAȘILOR, ÎN A DOUA JUMĂTATE A SEC. AL XIX-LEA
CHURCH OF SAINTS ATHANASIUS AND CYRIL OF IASI, WITH THE "BRANCH" CHURCH "VULPE" AND THE ROLE OF THE BURADA FAMILY IN THE CULTURAL LIFE OF IAȘI, IN THE SECOND HALF OF THE 19TH CENTURY
ÉGLISE DES SAINTS ATHANASE ET CYRILLE DE IASI, AVEC L'ÉGLISE «BRANCHE» «RENARD» ET LE RÔLE DE LA FAMILLE BURADA DANS LA VIE CULTURELLE DE IASI, DANS LA SECONDE MOITIÉ DU XIXE SIÈCLE
Carmen SANDU **158**

ARHEOLOGIE
ARCHEOLOGY
ARCHÉOLOGIE **173**

CONSIDERAȚII PRIVIND RESURSELE MINERALE DE APĂ SĂRATĂ DIN DEPRESIUNEA NEAMȚULUI
CONSIDERATIONS REGARDING THE MINERAL RESOURCES OF SALT WATER FROM THE NEAMȚ DEPRESSION
CONSIDÉRATIONS CONCERNANT LES RESSOURCES MINÉRALES DE L'EAU SALÉE DE LA DÉPRESSION DE NEAMȚ
Prof. drd. Traian ANTON **174**

ARHIVISTICĂ
ARCHIVE
ARCHIVER **183**

FAMILII DE BOIERI ÎN DOCUMENTE DE ARHIVĂ NEMȚENE: CRUPENSCHI
FAMILIES OF BOYARS IN NEMTENE ARCHIVE DOCUMENTS: CRUPENSCHI
FAMILLES DE BOYARDS DANS DOCUMENTS D'ARCHIVES DE NEAMȚ: CRUPENSCHI
Marlen – Elena GHERASIM **184**
Emanuela LUNGU **184**

ECLEZIASTICII DIN ORAȘUL BUZĂU ÎN CATAGRAFIILE OFICIALE DIN ANII 1832-1838
THE ECCLESIASTICS FROM THE CITY OF BUZĂU IN THE OFFICIAL CATAGRAPHS FROM 1832-1838
L'ECCLÉSIASTIQUE DE LA VILLE DE BUZĂU DANS LES CATAGRAPHIES OFFICIELLES DES ANNÉES 1832-1838
Viorica Răpan **202**

DIN CORESPONDENȚA ARHIMANDRITULUI NEONIL, STAREȚUL MĂNĂSTIRILOR NEAMȚ ȘI SECU (1843-1847)
FROM NEONIL ARCHIMANDRITE CORRESPONDENCE, THE ABBOT OF THE NEAMȚ AND SECU MONASTERIES (1843-1847)
DE LA CORRESPONDANCE À L'ARCHIMANDRITE NEONYLE, L'ABBÉ DES MONASTÈRES NEAMȚ ET SECU (1843-1847)
Prof. Costin CLIT **211**

PREZENTĂRI ȘI RECENZII **234**
PRESENTATIONS AND REVIEWS
PRÉSENTATIONS ET COMMENTAIRES

DESPRE CAROL AL II-LEA SAU „ÎNTRE DATORIE ȘI PASIUNE”
ABOUT CHARLES II OR „BETWEEN DUTY AND PASSION”
A PROPOS DE CHARLES II OU „ENTRE DEVOIR ET PASSION”
Drd. Emanuel BĂLAN **235**

DESPRE ISTORIA ORAȘULUI TÂRGU NEAMȚ
ABOUT THE HISTORY OF TÂRGU NEAMȚ
À PROPOS DE L'HISTOIRE DE TÂRGU NEAMȚ
Conf.univ. dr. hab. Florin PINTESCU **238**

REVISTE DE ISTORIE BĂCĂUANE
BACĂU HISTORY MAGAZINES
MAGAZINES D'HISTOIRE DE BACĂU
Conf. univ. dr. Ioan DĂNILĂ **240**

ABREVIERI **243**
ABREVIATIONS
ABRÉVIATIONS

INSTRUCȚIUNI PENTRU AUTORI **244**
INSTRUCTIONS FOR AUTHORS
INSTRUCTIONS POUR LES AUTEURS

STUDII ȘI ARTICOLE/ STUDIES AND ARTICLES
Istoria culturii române/ History of Romanian culture

CARACTERUL MODERN AL LEGII INSTRUCȚIUNII PUBLICE DIN ANUL 1864

THE MODERN CHARACTER OF THE LAW OF PUBLIC INSTRUCTION SINCE 1864

LE CARACTÈRE MODERNE DE LA LOI DE L'INSTRUCTION PUBLIQUE DE 1864

Drd. Miron Cristian Vasile[1]

Abstract: *Inspirată de dorințele revoluționarilor din 1848, Legea instrucțiunii publice a fost primul act normativ modern în domeniul educației. Aceasta a apărut în conformitate cu necesitatea dezvoltării economice a societății românești. Actul final includea principiile de bază, conform cărora a fost organizată educația: învățământul obligatoriu pentru toți copiii între 8 și 12 ani, egalitatea, unitatea programului studiat de studenții din zonele rurale și urbane, educația gratuită și laică. În același timp, legea includea modul de organizare a învățământului primar, secundar și superior, procedura de înscriere a profesorilor, organizarea școlilor private și a celor aparținând minorităților.*

Cuvinte cheie: *Legea instrucțiunii, 1864, epoca modernă.*

Abstract: *Inspired by the desires of the revolutionaries of 1848, the Law of Public Instruction was the first modern normative act in the field of education. This appeared in accordance with the need for economic development of the Romanian society. The final act included the basic principles, according to which education was organized: compulsory education for all children between 8 and 12 years old, equality, the unity of the program studied by students in rural and urban areas, free and secular education. At the same time, the law included the way of organizing primary, secondary and higher education, the procedure for enrolling teachers, the organization of private schools and those belonging to minorities.*

Keywords: *The Law of Instruction, 1864, the modern age.*

Resumé: *Inspirée par les vœux des révolutionnaires de 1848, la loi de l'instruction publique a été le premier acte normatif moderne dans le domaine de l'éducation. Il est apparu conforme au besoin de développement économique de la société roumaine. L'acte final incluait les principes de base selon lesquels l'éducation était organisée: scolarité obligatoire pour tous les enfants de 8 à 12 ans, égalité, unité du programme étudié par les élèves des zones rurales et urbaines, éducation gratuite et laïque. Dans le même temps, la loi incluait l'organisation de l'enseignement primaire, secondaire et supérieur, la procédure d'inscription des enseignants, l'organisation des écoles privées et celles appartenant à des minorités.*

Mots-clés: *Loi de l'instruction, 1864, époque moderne.*

[1] Acknowledgement: Această lucrare a fost realizată cu sprijinul proiectului POCU 125040, cu titlul: ”Dezvoltarea învățământului terțiar universitar în sprijinul creșterii economice - PROGRESSIO”, proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Capital Uman 2014 – 2020. Școala Doctorală de Științe Socio-Umane, Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava.

Introducere

În Europa occidentală, spre sfârșitul secolului XVIII și în secolul XIX, și-au desfășurat activitatea numeroși pedagogi și oameni de cultură, care au pus bazele unor sisteme de educație corespunzătoare nevoilor societății, în pas cu progresul economic și cultural al țărilor lor. Dintre figurile marcante ale pedagogiei moderne menționăm pe H. Spencer, J. Dewey, M. Montessori. Aceștia au fost susținătorii unor idei noi, progresiste în domeniul educației și instrucției. Ei au militat pentru dezvoltarea rațiunii umane și au inițiat metode noi de predare și învățare, susținând necesitatea iluminării popoarelor prin cultură și prin educație.

În Țările Române, sfârșitul secolului XIX s-a manifestat ca o perioadă de profunde schimbări în domeniul dezvoltării științei și înfloririi învățământului. Oamenii de cultură au promovat ideea conform căreia rolul statului este acela de a înființa și finanța școli și de a se ocupa de conducerea și supravegherea lor. În contextul noilor obiective ale societății, privind creșterea producției și sporirea capitalului, a apărut nevoia de forță de muncă pregătită și educată. Acest lucru nu era posibil decât prin pregătirea elevilor în școlile normale, școlile de meserii, politehnici, institute agronomice, etc. Astfel, s-a manifestat o creștere semnificativă a numărului de școli laice, iar școala a început să iasă tot mai mult de sub influența bisericii.

Prin reforma sistemului de educație din anul 1864, învățământul universal devenea obligatoriu, avea un caracter laic și putea fi accesat atât de băieți, cât și de fete[2]. În acest fel, învățământul românesc a fost reformat și modernizat în scopul accesului egal, indiferent de originea socială a tinerilor.

Proiectul legii instrucțiunii publice a constituit rodul unei activități bogate, desfășurate de-a lungul a cinci ani de dezbateri, proiecte și analize, dorindu-se ca prin această lege să se înființeze un învățământ modern, european în România.

Acest proiect pentru instrucțiunea publică a fost trimis la data de 27 noiembrie 1863 către Comisia Adunării Generale spre a fi studiat. Din această comisie au făcut parte C. A. Rosetti, D. Brătianu, Gr. Brîncoveanu, Apostol Ursache și Gh. Costaforu[3].

Un alt moment ce precede apariția legii îl reprezintă momentul în care proiectul de legislație școlară a trecut prin Consiliul de miniștri, fiind apoi supus spre aprobare cu raport domnitorului Alexandru Ioan Cuza, în luna ianuarie, anul 1864[4].

La data de 1 februarie 1864, Domnitorul Alexandru Ioan Cuza a înaintat spre Adunarea generală Proiectul de legislație școlară. Ulterior, în 24 februarie 1864, Proiectul de legislație școlară a fost înscris pe ordinea de zi în Camera Deputaților. După ce a fost dezbătut în Camera Deputaților, Proiectul de legislație școlară a fost

[2] Constantin C. Giurescu și colaboratorii, *Istoria învățământului din România*, Editura didactică și pedagogică, București, 1971, p. 118.
[3] Mihai Bordeianu, Petru Vladcovschi, *Învățământul românesc în date*, Junimea, Iași, 1979, p. 201.
[4] *Ibidem*, p. 202.

votat de Adunarea legislativă, cu o majoritate de 64 de voturi, 5 contra, în data de 16 martie 1864[5].

Începând cu data de 19 iulie 1864, Nicolae Kretzulescu a fost numit ministrul Cultelor și instrucției publice[6]. În perioada ministeriatului, acesta s-a ocupat de punerea în aplicare a legii de organizare a învățământului.

La data de 5 decembrie 1864 a apărut Legea Instrucțiunii Publice[7], prin care învățământul românesc, obligatoriu și gratuit, devine unitar în întreaga țară. Învățământul primar era de patru ani, cel secundar (liceal) de șapte ani, iar cel superior (universitar) de trei ani. Legea a intrat în vigoare în luna septembrie 1865 și, prin aceasta, statul național român a fost printre primele state din Europa care au legiferat caracterul obligatoriu al învățământului primar.

Actul normativ a reprezentat o construcție legislativă întocmită pe baza unor principii moderne, în pas cu evoluția învățământului pe plan european. Elaborarea acestei legi s-a făcut după multiple cercetări amănunțite[8] privind situația învățământului din cele mai dezvoltate state ale timpului. În acest fel, semnatarii legii au reușit să ridice statutul învățământului românesc la înălțimea celui occidental, din punctul de vedere al calității actelor normative care reglementau acest domeniu. Sub aspectul prevederilor menționate în lege, aceasta a reușit să devanseze chiar și legislația franceză a momentului, dacă luăm în considerare principiul obligativității și cel al gratuității. În Franța, aceste principii s-au transpus în legislație mult mai târziu[9].

De la intrarea în vigoare a Legii Instrucțiunii publice în anul 1865 și până la câștigarea independenței de stat a României, pe teritoriul țării noastre s-a înregistrat o creștere semnificativă a numărului de școli și a numărului de elevi.

S-a dezvoltat semnificativ și nivelul învățământului universitar, prin înființarea de noi centre universitare. În acest fel se urmărea pregătirea specialiștilor cu studii superioare, nemaifiind nevoie să fie aduși din străinătate pentru proiectele majore.

Prin această lege sistemul de educație era scos de sub tutela Bisericii. Un alt principiu al legii îl constituia egalitatea sexelor în școală. Deși se păstra aceeași programă în mediul rural și cel urban, exista o diferențiere privind durata anilor de studiu la ciclul primar și anume, 4 ani pentru mediul rural și 3 ani pentru mediul urban.

Legea a avut un caracter unitar, vizând întreaga structură educațională a noului stat format, de la învățământul primar până la cel superior, de la organizarea centrală a ministerului până la organizarea celor mai mici unități școlare din țară.

Principiul libertății învățământului, menționat în lege, se aplica atât școlilor de stat, cât și celor particulare, dar și cele ce cuprindeau minorități religioase. În acest fel,

---

[5] Ilie Popescu Teiușan, *Contribuții la studiul legislației școlare românești. Legea instrucției publice din 1864,* Editura didactică și pedagogică, București, p. 47.
[6] Mihai Bordeianu, Petru Vladcovschi, *op. cit.,* p. 203.
[7] *Ibidem,* p. 205.
[8] Cristina Gudin, *Istoria modernă a românilor – Cultură și modernizare,* Editura Tritonic, București, 2009, p. 76.
[9] Cristina Gudin, *loc. cit.*

se urmărea pregătirea tinerilor, oferindu-le posibilitatea de a urma toate treptele de pregătire, de la școala primară până la cea universitară.

În temeiul acestei legi, au existat școli particulare, în paralel cu sistemul public de educație. Datele statistice ne arată că, în anul 1864, erau un număr de 102 școli particulare, evoluând pe un trend ascendent, până la un număr de 146 unități, în anul 1878[10].

Principiile gratuității și cel al obligativității au constituit bazele fundamentale ale noii legi. Prin aceasta se urmărea atragerea tuturor copiilor de vârstă școlară în ciclurile de educație, iar susținerea sistemului era suportată integral de la bugetul de stat. Datorită acestei legi, România a fost printre primele țări din lume care au introdus principiile gratuității și obligativității învățământului în legislația școlară.

Principiul gratuității menționat în Legea din 1864 își are rădăcinile în prevederile Proclamației de la Islaz, din cadrul Revoluției de la 1848, prin care se menționa: „Nici un fiu de cetățean din câți se vor naște de acum înainte să nu rămână neîmpărtășiți de învățătură, căci pe dânsa se întemeiază viitorul țării”.[11]

Au existat o serie de condiții reale care au îngreunat punerea în aplicare a acestui principiu și anume, absența școlilor în anumite orașe sau sate, dar și insuficienta informare a maselor cu privire la importanța școlarizării și alfabetizării tinerilor.

Actul normativ din anul 1864 a dorit să producă și o descentralizare a sistemului de educație, prin trecerea instrucției obligatorii în sarcina comunelor și a statului. Prin această mențiune se legifera datoria statului pe care o avea față de copii, de a le asigura acest drept, indiferent de sex sau statut social.

Legea din 1864 își propune să desființeze diferențele dintre învățământul din mediul rural și cel urban, existente până atunci, și să uniformizeze programele educative și obiectele de studiu, singura diferență reprezentând-o durata anilor de studii: trei ani pentru școala primară urbană și patru ani pentru ciclul primar rural. O consecință imediată a legii a reprezentat-o tipărirea pe întreg teritoriul țării de manuale unice[12], transmise elevilor fără discriminare. Acest principiu al unității prevedea renunțarea la formele de organizare ale învățământului specifice fiecărui principat.

O altă trăsătură a legii o reprezintă aspectul laic, prin desprinderea școlii de biserică. Dintre disciplinele studiate de elevi în școlile primare menționăm citirea și scrierea, istoria, geografia. După introducerea noilor discipline de studiu, cum ar fi chimia, biologia, literatura, aritmetica, rolul disciplinei religie începe să scadă, unele lecții de religie devenind ore de morală, la clasa a IV-a. Școlile primare și cele secundare erau școli cu un volum mare de cunoștințe realist-științifice. Programele de

[10] Anghel Manolache, Gheorghe Pârnuță, *Istoria învățământului din România*, Vol. II, Editura didactică și pedagogică, București, 1994, p. 235.
[11] *Anul 1848 în Principatele Române (1821-1848)*,Vol. 1, p. 494.
[12] Ilie Popescu Teiușan, *op. cit.*, p. 66.

studiu din liceu puneau accent pe științe, îndepărtând învățământul de sub tutela bisericească.

Legea prevedea și amenzi pentru părinții care refuzau sau ignorau școlarizarea copiilor. Sumele variau între 20 de bani la orașe și 10 bani la sate, pentru fiecare zi de absență nemotivată. Acestea erau emise de consiliile comunale ale localităților și erau dublate în caz de recidivă. [13]

Legiuitorul dorea să protejeze în acest fel profesorii de o posibilă atitudine de respingere din partea cetățenilor, neimplicându-i în emiterea sau colectarea amenzilor. Se menționa necesitatea efectuării unui recensământ al tuturor copiilor de opt ani, la începutul fiecărui an școlar, pentru a se putea cunoaște situația statistică a copiilor din comunitate.

De asemenea, era statuată egalitatea sexelor în fața legii și, neexistând nici un articol care să interzică accesul fetelor în universitate, a permis multor fete să intre mai târziu în mediul superior de educație. A fost pentru prima dată în istoria noastră când s-a legalizat egalitatea băieților în raport cu fetele în ceea ce privește accesul acestora la activitatea școlară. S-au înființat, în această perioadă, unele școli distincte în care puteau fi instruite fetele, în special în comunele urbane și în cele rurale mai bine populate.[14]

Totodată, Legea Instrucțiunii Publice a menționat separarea învățământului mediu de cel superior, prin crearea de facultăți în cadrul universităților nou-înființate. Sunt legiferate autonomia universităților și inamovibilitatea profesorilor care predau în nivelul superior de educație.

Învățământul superior urmărea să formeze specialiști având o calificare superioară, în diferite domenii: ingineri, profesori, medici, juriști, etc.

Într-un stat modern, sistemul superior de educație are două funcții: pregătirea de specialiști necesari dezvoltării economiei și rolul de dezvoltare al culturii și științei.

În acest context, prin înființarea primelor universități, de la Iași (1860) și București (1864), se pun bazele învățământului științific din România, care va avea un rol important în răspândirea culturii pentru generațiile următoare.

Învățământul superior avea o durată de trei ani, iar la facultăți se puteau înscrie toți absolvenții ciclului mediu de educație, precum și funcționarii statului. Examenele puteau fi susținute o dată pe an, în luna iunie. Absolventul învățământului superior purta titlul de licențiat. Frecvența cursurilor era obligatorie.

Principalele specialități universitare erau: drept, filosofie, teologie, medicină, litere, științe. Universitățile beneficiau de autonomie. Conducerea acestora era asigurată de un consiliu academic prezidat de un rector.

Universitățile de la Iași și București au beneficiat de un corp profesoral de calitate, încă de la înființarea acestora, cadrele didactice fiind alese dintre cei mai cunoscuți oameni de cultură ai vremii, cum ar fi: Simion Bărnuțiu, Teodor Rosetti,

[13] Cristina Gudin, *op. cit.*, p. 85.
[14] *Ibidem*, p. 77.

Vasile Conta, Titu Maiorescu, Gheorghe Costaforu, August Treboniu Laurian, Bogdan Petriceicu Hașdeu, Alexandru Odobescu.

Numărul de studenți care au frecventat centrele universitare românești a fost în permanență unul crescător[15]. Aceste centre răspundeau nevoii de dezvoltare a statului român modern. Prin înființarea universităților, s-a alimentat nevoia de cadre specializate, în toate domeniile vieții sociale, contribuind la creșterea prestigiului școlii românești.

Printre altele, Legea Instrucțiunii Publice din anul 1864 menționa modalitatea de admitere în școală și examenele ce trebuiau parcurse pentru finalizarea ciclurilor de educație, precum și structura anului de învățământ.

Odată cu intrarea în vigoare a acestei legi, statul român se angaja să asigure toate resursele necesare finanțării construcției spațiilor educaționale, salarizării cadrelor didactice sau pentru asigurarea materialelor de lucru din școli. Totodată, statul este responsabil și de calitatea actului de educație, prin faptul că Ministerul era cel care aviza programele de studiu, edita manualele școlare și efectua monitorizarea cadrelor didactice.

Principiile legii din anul 1864 reprezintă expresia eforturilor de întemeiere a unui sistem de învățământ bine structurat, care răspundea nevoilor de cultură pentru toate categoriile de vârstă și pregătire. Principiile conțineau precizări pentru toate treptele de educație, indiferent de natura instituțiilor de învățământ, publice sau private.

Informațiile statistice privind anul școlar 1863-1864 menționează existența a 2008 școli primare, din care 141 școli primare urbane, 3 școli secundare (licee), 8 gimnazii, 7 seminarii, o școală de pictură la Iași, o școală de medicină veterinară la București, 72 pensionate, 22 școli confesionale, în care activau 77 911 elevi. În universitățile din Iași și București activau un număr de 203 studenți.[16]

Pe de altă parte, în ciuda eforturilor de extindere a spațiilor școlare prin construcția de noi școli, acestea erau incapabile să primească toți copiii recenzați în sate și orașe. De asemenea, în urma studierii informațiilor statistice, concludem că, în această perioadă, rata promovabilității a fost extrem de scăzută, în jur de 40%, iar numărul de fete care frecventau școala era de aproximativ jumătate din cel al băieților[17].

În urma analizei datelor statistice privind numărul de elevi înscriși în sistemul public de învățământ, constatăm că, în urma eforturilor financiare depuse, numărul elevilor și cel al școlilor vor crește semnificativ, începând cu anul 1864. Din cifrele oficiale privind numărul de elevi care frecventau învățământul primar rezultă că, din cauza dificultăților materiale existente în societate, oamenii refuzau să-și trimită constant copiii la școală.

[15] Anghel Manolache, Gheorghe Pârnuță, *op. cit.,* p. 272.
[16] Anghel Manolache, Gheorghe Pârnuță, *op. cit.,* p. 229.
[17] *Ibidem,* p. 231.

Prevederile legii au putut fi implementate doar parțial deoarece ea nu prevedea și resursele financiare necesare pentru transpunerea în practică a principiilor noii legi. De asemenea, unii oameni politici nu au demonstrat un prea mare interes pentru asigurarea bazei materiale necesare.

Semnatarii legii doreau ca prin aceasta să se înființeze școli comerciale, de agricultură, școli reale, pentru asigurarea specialiștilor necesari în economie.

Legea era lacunară în ceea ce privește dezvoltarea profesională a cadrelor didactice. Pentru a fi învățător la sat era necesară finalizarea învățământului primar, la care se adăuga un curs de pedagogie. Acest lucru a permis intrarea în sistem a unor cadre didactice slab pregătite.[18]

Profesorii de liceu urmau să fie instruiți în școli normale, ce trebuiau să fie construite la Iași și București. Pentru nivelul superior, cadrele didactice urmau să fie recrutate din rândul personalităților consacrate din diferite domenii, căutându-se cei mai buni specialiști.

În ceea ce privește posibilitatea de perfecționare a cadrelor didactice, conferințele organizate de subrevizori, la fiecare doi ani, reprezentau oportunități pentru profesori de a-și îmbunătăți metodele de predare. Prin organizarea în cadrul acestor conferințe de lecții aplicative, profesorii sau învățătorii puteau experimenta metode pedagogice noi.

Deși legea prevedea obligativitatea învățământului pentru toți copiii, acest lucru nu a fost posibil deoarece nu existau școli sătești suficiente în care să poată fi integrați toți tinerii.

Un alt neajuns al aplicării acestei legi l-a reprezentat nerespectarea prevederii privind numărul maxim de 50 de elevi în clase, acest lucru ducând la supraaglomerări în mediul rural, dar mai ales în școlile din mediul urban.

În această perioadă a avut loc un fenomen interesant care privește frecvența elevilor din mediul rural: datorită popularizării și propagandei făcute în societate, numărul de școli și de elevi a evoluat într-un trend ascendent, după anul 1864, până prin anii 1872-1873[19]. După acești ani, în ciuda creșterii numărului de copii, indicele de populație școlară începe să scadă, în loc să crească[20]. Acest fapt a fost cauzat de dezinteresul manifestat în societate față de educație și de trecerea școlilor elementare în administrarea comunelor, care erau incapabile să asigure resursele financiare desfășurării unui învățământ de calitate.

În mediul urban, situația frecvenței a fost diferită de cea din mediul rural. Aici, finanțarea a fost mai consistentă și interesul cetățenilor pentru școală a fost mai ridicat, astfel că numărul de elevi și de cadre didactice a crescut constant.

În ceea ce privește școlile secundare, se poate vorbi de o creștere a numărului acestora, precum și a numărului de elevi, pentru perioada dintre anii 1864-1873. În

[18] Ștefan Bârsănescu, *Istoria pedagogiei*, Editura didactică și pedagogică, București, 1972, p. 244.
[19] Anghel Manolache, Gheorghe Pârnuță, *op.cit.* p. 230.
[20] *Ibidem.*

privința numărului fetelor care parcurgeau școlile secundare, proporția acestora a oscilat între 8 și 14 procente[21].

Concluzii

Evoluția sistemului de învățământ în perioada 1859-1948 a avut loc în concordanță cu nevoia de dezvoltare economică și socială a societății. Numeroasele modificări ale legilor din domeniul instrucției publice au avut ca scop educarea generală a maselor și iluminarea acestora prin cultură.

Perioada dintre jumătatea sfârșitului secolului XIX și începutul secolului XX a reprezentat un efort deosebit în ceea ce privește extinderea și dezvoltarea învățământului în România. Cea mai importantă realizare a perioadei o reprezintă reforma realizată prin adoptarea Legii instrucției publice din anul 1864. Este o lege amplă, care cuprinde întreaga modalitate de funcționare a învățământului și care conține prevederi pentru toate nivelurile: primar, secundar și superior.

Realizată în conformitate cu principiile proclamației de la Islaz, Legea instrucției publice din 1864 reprezintă un act de cotitură serioasă în ceea ce privește dezvoltarea sistemului de învățământ, dar și sub aspectul conținutului educației.

Prin adoptarea acestei legi, în prima jumătate a secolului XX, școala românească dispune de o legislație, organizare și structură modernă, iar cadrele didactice încep să devină din ce în ce mai pregătite, fiind angrenate într-o infrastructură instituțională funcțională.

Elitele politice aflate la conducerea țării au fost preocupate să adopte o legislație școlară care să satisfacă necesitățile dezvoltării economice și culturale a României. Cea mai mare parte a investițiilor realizate în sistemul de educație, într-o perioadă de aproximativ cinci decenii, s-a realizat prin intermediul Casei Școalelor. Măsurile întreprinse în diferite direcții de activitate, prin intermediul Casei Școalelor, au contribuit din plin la dezvoltarea școlii și la promovarea culturii românești.

Legea Instrucțiunii Publice s-a subordonat obiectivului de a transpune în realitate principiul obligativității instrucției primare. Prin construcția de localuri de școală, în special în mediul rural, s-a putut realiza progresul învățământului primar cu scopul de a asigura condiții pentru frecventarea regulată a cursurilor.

Modernizarea procesului de învățământ, din a doua jumătate a secolului XIX, a constat într-o continuă raportare la textul legii din anul 1864, pe care factorii decidenți, mai mult sau mai puțin inspirați, au încercat să îl perfecționeze permanent.

Personalitățile culturale și politice implicate în procesul de modificare a legilor educației nu au formulat soluții decât după o amplă analiză a particularităților sistemului românesc de educație, apelând nu numai la rapoarte primite din teritoriu, ci și la propria lor experiență didactică, așa cum a fost cazul lui Spiru Haret, V. A. Urechia sau Petre Poni.

[21] Anghel Manolache, Gheorghe Pârnuță, *op.cit.* p. 233.

Bibliografie selectivă

Albulescu, Ion; Albulescu, Mirela, *Soluția lui Spiru Haret la chestiunea Țărănească. Progresul social prin educație în spațiul rural românesc. Schimbare și devenire în istoria României*, Cluj Napoca, Centrul de Studii Transilvane, 2008.

Alecsandrescu, Dorna, *„Casa Şcoalelor”, înfiinţarea şi activitatea ei*, București, 1901.

Anul 1848 în Principatele Române (1821-1848 iunie 20), Vol. 1, Acte și documente publicate cu ajutorul Comitetului pentru rădicarea monumentului lui Ion C. Brătianu, București, Institutul de Arte Grafice "Carol Gobl", 1902.

Bâldescu, Emil, *Spiru Haret în știință, filozofie, politică, pedagogie, învățământ*, Editura didactică și pedagogică, București, 1972.

Bârsănescu, Ștefan, *Istoria pedagogiei*, Editura didactică și pedagogică, București, 1972.

Bordeianu, Mihai, Petru, Vladcovschi, *Învățământul românesc în date*, Junimea, Iași, 1979.

Cogniot, George, *La question scolaire en 1848 et la loi Falloux*, Paris, 1948.

Cristea, Gabriela, *Reforma învățământului. O perspectivă istorică (1856-1944)*, Editura didactică și pedagogică, București, 2001.

Dinu, Constantin, *Spiru Haret*, Editura didactică și pedagogică, București, 1970.

Giurescu, Constantin C. și colaboratorii, *Istoria învățământului din România*, Editura didactică și pedagogică, București, 1971.

Giurescu, Dinu C; Mate, Horia C.; Nicolescu, Nicolae C.; Popa, Marcel D.; Rădulescu, Gheorghe; Stănciulescu, Alexandru, *Istoria României în date. Ed. A 3-a*, Coordonare Dinu V. Giurescu, Editura Enciclopedică, București, 2010.

Gudin, Cristina, *Istoria modernă a românilor – Cultură și modernizare,* Editura Tritonic, București, 2009.

Haret, Spiru C., *Opere Complete Vol. I 1884-1888, 1897-1899, 1901-9014; Vol. II 1907-1911. Ediție îngrijită de Cătălin Bordeianu,* Editura Vasiliana, Iași, 1998, 2011.

Iorga, Nicolae, *Istoria învăţământului românesc*, Casa Şcoalelor, Bucureşti, 1928.

Manolache, Anghel; Gheorghe, Pârnuță, *Istoria învățământului din România*, Vol. II, Editura didactică și pedagogică, București, 1994.

Nicolae, Constantin, *Organizarea şi conţinutul învăţământului profesional şi tehnic în România. Aspecte din perioada 1864-1948*, Editura didactică și pedagogică, București, 1974.

Popescu Teiușan, Ilie, *Contribuții la studiul legislației școlare românești. Legea instrucției publice din 1864,* Editura didactică și pedagogică, București, 1963.

Popescu Teiușan, Ilie, *Pedagogi şi oameni de şcoală din România.* Editura didactică și pedagogică, București, 1975.

Stanciu, Gheorghe I., *O istorie a pedagogiei universale şi româneşti până la 1900,* Editura didactică și pedagogică, București, 1977.

Stanciu, Gheorghe I. *Pedagogia românească în secolul XX*, București, 1981.

Stoian, Stanciu, *Pedagogia română modernă și contemporană,* Editura didactică și pedagogică, București, 1976.

Stoian, Stanciu; Vasile, Iliescu, *Contribuții la istoricul cercetării pedagogice și al școlilor experimentale din România,* Editura didactică și pedagogică, București, 1967.

SCRIITORI EVREI ORIGINARI DIN JUDEȚUL NEAMȚ (SECOLELE XIX-XX) II

JEWISH WRITERS FROM NEAMT COUNTY (XIX-XX CENTURIES) -II

ÉCRIVAINS JUIFS ORIGINAIRES DU COMTÉ DE NEAMȚ (XIX-XX SIÈCLES) - II

Prof. Karina-Ingrid COJOCARIU[1]

Rezumat: *Un studiu despre scriitori evrei și despre cei originari din județul Neamț ar putea părea discriminatoriu, dar nu este. Evreii au fost văzuți și tratați ca niște străini nedoriți iar intelectualii evrei nu au fost nici ei scutiți de discriminare și persecuții. Scopul acestui studiu este acela de a redescoperi scriitorii evrei, unii dintre aceștia pe nedrept uitați, focusat pe scriitori evrei născuți în Neamț În această a doua parte ne vom opri asupra lui Sergiu Dan, prozator, traducător și jurnalist, a celui mai mare poet Canadian, Irvinh Layton și asupra părintelui romanului polițist și de spionaj, Haralamb Zincă. În partea a treia ne vom opri asupra lui Brunea- Fox, Solo Har-Herescu și Dorel Dorian.*
Cuvinte cheie: *scriitori evrei, județul Neamț, socialism, antisemitism, roman polițist*

Abstract*: A study on Jewish writers and especially on those from Neamț County might seem discriminatory, but it is not. Jews were seen and treated as unwanted foreigners, and Jewish intellectuals were not exempt from discrimination and persecution. The aim of this study is to rediscover Jewish writers, some of them unjustly forgotten, particularly on Jewish writers born in Neamț. In the second pthe paper will focus on Sergiu Dan, prose writer, translator and journalist, on one of the greatest Canadian poets, Irvinh Layton and on the father of the police and espionage novel, Haralamb Zincă. In the third part we will focus on Brunea-Fox, Solo Har-Herescu and Dorel Dorian.*
Keywords*: Jewish writers, Neamț County, socialism, anti-Semitism, detective novel*

Résumé: *Une étude sur les écrivains juifs et ceux du comté de Neamț peut sembler discriminatoire, mais ce n'est pas le cas. Les juifs étaient considérés et traités comme des étrangers indésirables, et les intellectuels juifs n'étaient pas à l'abri de la discrimination et de la persécution. L'objectif de cette étude est de redécouvrir les écrivains juifs, dont certains injustement oubliés, centrés sur les écrivains juifs nés à Neamț. Dans cette deuxième partie, nous nous concentrerons sur Sergiu Dan, écrivain en prose, traducteur et journaliste, du plus grand poète canadien, Irvinh Layton et sur le père du roman policier et d'espionnage, Haralamb Zincă. Dans la troisième partie, nous nous concentrerons sur Brunea-Fox, Solo Har-Herescu et Dorel Dorian.*
Mots clés*: écrivains juifs, comté de Neamț, socialisme, antisémitisme, roman policier*.

[1] Profesor de Limba și literatura română la Liceul „Vasile Conta” Târgu-Neamț.

Continuăm și în acest număr incursiunea noastră în lumea literară a scriitorilor evrei originari din Neamț. Așa cum afirmam și în prima parte a studiului nostru, este necesar ca scriitorii evrei să fie recuperați și puși la locul ce li se cuvine în cadrul istoriei literaturii române. Studiul pe care îl propunem se înscrie pe această linie, concentrându-se pe scriitori evrei născuți în județul Neamț. Dacă în prima parte am vorbit despre H. St. Streitman și A.L. Zissu, născuți la Piatra Neamț, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în partea a doua vom vorbi despre Sergiu Dan, Irving Layton și Hary Isac Zilberman, născuți în prima jumătate a secolului al XX-lea.

Sergiu Dan (pseudonimul lui Isidor Sergiu Rottman), s-a născut la 29 decembrie 1903, la Piatra Neamț, ca fiu al lui Simon Rottman și al Ghizelei, a fost prozator, traducător și jurnalist[2]. Supraviețuitor al Holocaustului și prizonier politic al regimului comunist, Dan, prietenul și colaboratorul lui Romulus Dianu, a fost remarcat în perioada interbelică ca adept al scenei avangardiste și moderniste a României, colaborând cu poetul Ion Vinea la revista *Contemporanul* și ziarul *Facla*. De asemenea, a fost afiliat clubului literar rival, „Sburătorul”, și a fost remarcat pentru criticarea simpatiilor comuniste ale altor scriitori avangardiști. Absolvent al Școlii Superioare Comerciale, își face debutul jurnalistic în ziarul local *Piatra Socialistă*, în 1919 iar cel literar în 1922, la *Cugetul românesc*. Primele sale poezii au fost publicate în revistele *Chemarea* și *Flacăra*[3]

La sfârșitul anilor 1920, Sergiu Dan și prietenul său Romulus Dianu se alătură cercului literar al lui Camil Petrescu participând regulat la disputele literare de la Capșa și Corso[4]. Este cooptat împreună cu Dianu și de Ion Vinea la *Contemporanul*, publicând însă și la *Vremea, Revista Fundațiilor Regale, Universul Literar* (suplimentul literar al cotidianului *Universul*) și *Bilete de Papagal* (ziarul satiric al poetului Tudor Arghezi)[5]. În 1927 publică o nuvelă de debut, „Iudita și Holofern”, însă adevăratul debut va fi în 1929, când împreună cu Dianu publică biografia romantică a poetului-povestitor din secolul al XIX-lea Anton Pann: „Viața minunată a lui Anton Pann”, piesă de ficțiune, reeditată în 1935 sub titlul „Nastratin și timpul său”[6]. În acest context, Dan s-a alăturat cercului *Sburătorul*, format în jurul revistei omonime a teoreticianului literar Eugen Lovinescu, ca unul dintre scriitorii evrei pe care Lovinescu i-a întâmpinat în mișcarea sa[7]. Produs al unei colaborari fericite, „Viata

[2] *Evrei din România. Breviar bibliografic*, Editura Hasefer, București, 2008, p. 118.
[3] *Ibidem*.
[4] Geo Șerban, *D.G.L.R.-siglă de patrimoniu (III). Solidari cu destinele literaturii române*, în „Realitatea Evreiască”, nr. 228 (1028), aprilie 2005, p. 6-7.
[5] *Evrei din România. Breviar bibliografic*, Editura Hasefer, București, 2008, p. 118.
[6] George Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, Editura Minerva, București, 1986, p.1021; Ovid Crohmălniceanu, *Literatura română între cele două războaie mondiale*, Vol. I, Editura Minerva, București, 1972, p. 353, 605, 606.
[7] Vlaicu Bârna, *Un cuvânt nou în limba română,* în „România Literară”, Nr. 42/2001, p. 5.

minunata a lui Anton Pann” este o monografie romanțată, scrisă pe baza unei bogate documentări pentru a reda minuțios cadrul istoric, scene, întâmplări, eroi dar și personalitatea lui Anton Pan evocată cu savoarea sa, dobândește în viziunea celor doi autori atât „varietate și adâncime, râvnă și ideal, înțelepciune și dezamăgire", cât și „melancolie și conștiință literară”.

În perioada de colaborare cu *Contemporanul,* s-a angajat în disputa cu grupul suprarealist și de extremă stângă de pe lângă revista *Unu*[8], a poetului Saşa Pană. Este perioda când prietenul său, Mihail Dan, părăsește revista *Bilete de Papagal* și se implicase în proiectul revistei *Unu,* devenind redactor-șef. Documentele CNSAS au dezvăluit că Mihail Dan a fost un informator al Siguranței, urmărind simpatiile colaboratorilor revistei cu mișcarea comunistă din România[9].

În 1931, publică la Editura Cugetarea, romanul „Dragoste și moarte în provincie”, pentru care primește în 1932 premiul anual al Societății Scriitorilor din România[10]. Romanul de inspirație Flauberiană, este considerat de Crohmălniceanu ca „o bună reconstrucție a unei anumite ambianțe umane, cu o sugestie cu privire la formele de Bovarysme care înconjoară cadrul [provincial]”[11]. 1932 este și anul în care se alătură echipei gazetei *Facla* a lui Vinea, alături de romancierul Ion Călugăru, poetul N. Davidescu, scriitorul-regizor Sandu Eliad și jurnaliștii profesioniști Nicolae Carandino și Henric Streitman[12]. În 1934 publică la editura „Cultura Națională”, romanul „Arsenic”, despre care Crohmălniceanu, spunea că poate fi citit atât ca un thriller populat cu figuri „dubioase”, cât și, „în lectură atentă”, ca un studiu „asupra lașității mărunte a existenței”[13]. Personajul principal, este un medic care renunță la standardul său profesional, își ajută prietenul, pe marele Bibi, să-l ucidă pe un individ, dușman comun și apoi trăiește pentru a regreta fapta sa, în timp ce, trădează încrederea lui Bibi, urmărind o aventură cu soția sa, Ana. Cu toate acestea, Ana îi înșală pe ambii bărbați cu președintele unei companii de asigurări[14]. Călinescu remarcă faptul că romanul a fost construit cu un ritm „inteligent” de suspans și umor, remarcând „fantezia” investită în comploturile și personajele secundare: colonelul care moare

[8] **Unu**, a fost numele unei reviste de artă și literatură avangardistă, publicată în România din aprilie 1928 până în septembrie 1935. Editată de scriitorii Saşa Pană și Moldov, a fost dedicată dadaismului și suprarealismului. Primele zece numere au fost tipărite în Dorohoi, iar restul în București. Numărul 18 nu a fost niciodată publicat și numărul 51 nu a fost niciodată vândut (fiind distribuit în 50 de exemplare oaspeților la nunta lui Moldov). Pe lângă contribuțiile Pană și Moldov, revista a publicat mostre din lucrările autorilor de avangardă români și străini, deopotrivă precum: Geo Bogza, Urmuz, Stephan Roll, Ilarie Voronca, Tristan Tzara, Benjamin Fondane, André Breton, Robert Desnos și Paul Éluard. Unu a publicat, de asemenea, grafică ale artiștilor suprarealisti, cum ar fi Victor Brauner.

[9] Paul Cernat, *Subterana politică a avangardei românești*, în „Observator Cultural”, Nr. 417, aprilie 2008, p. 6.

[10] George Călinescu, *op. cit*., p.1021.

[11] Ovid Crohmălniceanu, *op. cit.,* p. 353.

[12] Geo Șerban, *Causeries du lundi*, în „România Literară”, nr. 25/2000, p. 7.

[13] Ovid Crohmălniceanu, *op. cit.,* p. 353.

[14] George Călinescu, *op. cit*., p.797.

obsedat de furaje, fiicele sale burgheze sau legistul care construiește teorii absurde despre comportamentul infracțional[15]. Arsenic a primit mari laude de la Crohmălniceanu: „Cartea este scrisă cu multă încredere, afișează o detașare intelectuală remarcabilă, o ironie voltairiană fină și o construcție ingenioasă, ireproșabilă, contrapunctă”[16]. Arsenic, primește un premiu la Festivalul Scriitorilor de la Eforie din 1934. În 1934, Dan a fost unul dintre cei 46 de intelectuali care au semnat un apel în favoarea normalizării relațiilor dintre România și inamicul său comunist din est, Uniunea Sovietică[17]. În anul următor, publică la editura Vatra romanul politic „Surorile Veniamin”, în care narațiunea urmărește viața simetrică a două surori: Felicia, care respinge conformitatea socială și înfruntă o viață de sărăcie; și Maria, care lucrează în industria petrolieră înfloritoare și apoi devine o femeie păstrată. Complotul este complicat de aventura Feliciei cu agitatorul Mihai Vasiliu, membru al Partidului Comunist Român, urmărit de agenții Siguranței Statului și care se ascunde în apartamentul Mariei[18]. În timp ce Călinescu o consideră ca fiind inferioară „vervei zburătoare” a „Arsenicului”[19], Crohmălniceanu consideră că are aceleași calități cu cele ale lui „Arsenic”, însă finalul este „dezamăgitor de inconsecvent”[20].

Victimă a antisemitismului regimului politic din România anilor 1940-1944, este din Societatea Scriitorilor fiind catalogat în revista „Gândirea”, drept exponent al „morbidității iudaice”[21]. Scapă de pogromul legionary din ianuarie 1941, fiind ascuns și protejat de prietenul său, Ion Vinea[22].

Aflat pe lista scriitorilor evrei a căror opera era interzisă, Dan este chiar deportat în lagărele din Transnistria, însă revine la București, fiind eliberat[23]. Experiența din Transnistria este expusă în romanul „Unde începe noaptea” publicat de Editura Națională Mecu în 1945[24]. Cartea care se deschide cu un motto al gânditorului Léon Bloy: „Numai lacrimile evreiești sunt cele mai grele. A lor este greutatea multor secole” are în centrul acțiunii industriașul evreu David Bainer, Crohmălniceanu remarcând că: „În ton grav, autorul reușește, împotriva așteptărilor anterioare, să scrie o carte încă fără egal în literatura noastră, despre lagărele de exterminare naziste”[25]. Criticul literar John Neubauer și coautorii săi l-au inclus pe Sergiu Dan printre puținii autori din Europa Centrală și de Est care au fost prinși în „masacrul” războiului și au

[15] *Ibidem*.
[16] Ovid Crohmălniceanu, *op. cit.*, p. 354.
[17] Adrian Cioroianu, *Pe umerii lui Marx. O introducere în istoria comunismului românesc*, Editura Curtea Veche, Bucharest, 2005, p.114-118.
[18] George Călinescu, *op. cit*., p.797-798.
[19] *Ibidem*, p.797.
[20] Ovid Crohmălniceanu, *op. cit.*, p. 354.
[21] Septimiu Bucur, *Cronica măruntă. Revista Fundațiilor Regale*, în „Gândirea”, nr. 7/1940, p. 519.
[22] Marin Pop, *Corneliu Coposu despre atitudinea lui Iuliu Maniu față de evrei*, în „Caiete Silvane” nr. 112, mai 2014, p. 25.
[23] Liviu Rotman (ed.), *Demnitate în vremuri de restriște*, Editura Hasefer, București, 2008, p. 174-176.
[24] Ovid Crohmălniceanu, *op. cit.*, p. 605.
[25] *Ibidem*, p. 354.

supraviețuit (lista lor include, de asemenea, pentru România, prizonierul politic Tudor Arghezi și supraviețuitorul Holocaustului Elie Wiesel)[26]. Ei descriu „Unde începe ... ca „un roman documentar despre viața din lagărul de concentrare”, una dintre cărțile din prima generație est-central europeană care se ocupă de tragedia celui de-al Doilea Război Mondial.

Categoria îl plasează pe Dan printre iugoslavii Vladimir Dedijer, Vladimir Nazor și Viktor Novak; cehoslovaci Ján Bodenek, Jan Drda, Miloš Krno și Jozef Horák; polonezul Kazimierz Brandys, maghiarul Ernő Szép și bulgarul Iordan Velchev[27]. Această viziune este contrastată de poetul și criticul Boris Marian, care constată că narațiunea, care afișează „realism impresionant” și „stil alert”, nu este documentară, ci mai degrabă personală; potrivit lui, deși arată pe scurt comuniștii la lucru, Unde începe ... merge împotriva timpului său, neprezentându-i într-o lumină ideală[28].

Doi ani mai târziu, în fatidicul an 1947, apare romanul Roza și ceilalți, cu tematică de război[29], unde fiica libertină a unui croitor evreu este convinsă de coreligioniștii săi să accepte avansurile sexuale ale unui ofițer german. Numită „bufonerie tragică” de George Călinescu, narațiunea culminează cu retragerea germană, după care Roza, catalogată drept colaborator, este torturată și violată de propria comunitate[30].

În contradicție cu politica statului comunist este arestat la începutul anilor 50 fiind acuzat că în 1947 l-a apărat în cadrul unui proces al trădării naționale, pe prietenul său, jurnalistul de la Dreptatea, Nicolae Carandino[31]. Închis la Aiud cu alte personalități ale culturii române, este inclus de Petre Pandrea, el însuși întemnițat acolo după o epurare interioară a partidului, pe lista sa de scriitori, intitulată cu umor „Uniunea scriitorilor din Aiud”- spre deosebire de Uniunea scriitorilor din România, controlată de comuniști[32]. Eliberat și reprimit în Uniunea Scriitorilor este obligat să-și facă autocritica, publicând nuvela „Taina stolnicesei” publicată de Editura de stat pentru literatură și artă (ESPLA) în 1958 și romanul„Tase cel Mare”, Editura pentru literatură, 1964[33]. În 1970, Cartea Românească și-a tipărit ultimul volum, „Dintr-un jurnal de noapte” și în semn de protest împotriva cenzurii comuniste, Dan a refuzat să

[26] John Neubauer, *1945*, în Marcel Cornis-Pope, John Neubauer (eds.), „History of the Literary Cultures of East-Central Europe: Junctures and Disjunctures in the 19th and 20th Centuries”, John Benjamins, Amsterdam & Philadelphia, 2004, p. 147.
[27] *Ibidem*, p. 164.
[28] Boris Marian, *Lăudabil demers: reeditarea unui roman al lui Sergiu Dan*, în „Realitatea Evreiască”, nr. 262-263 (1062-1063), decembrie 2006, p.19.
[29] Călinescu, *op. cit.*, p.1021.
[30] *Ibidem*, p.798.
[31] Alex. Ștefănescu, *Din realizările regimului comunist - Cărți interzise*, în „România Literară”, nr. 50/2004, p. 5.
[32] Alex. Ștefănescu, *Petre Pandrea* (II), în „România Literară”, nr. 19/2003, p. 3; *Scriitori arestați (1944-1964)*, în „România Literară”, nr. 23/2005, p. 5.
[33] *Evrei din România. Breviar bibliografic*, Editura Hasefer, București, 2008, p. 119.

accepte medalia Meritul Cultural[34]. De asemenea, s-a concentrat asupra activității traducătorului său, fiind remarcat pentru interpretarea lui „Madame Bovary” și „Salammbo”, operele clasice ale romancierului francez Gustave Flaubert. Contribuția sa generală acoperă, de asemenea, versiuni în limba română ale operelor lui Louis Aragon, Michel Droit, Maurice Druon, Anatole France, Boris Polevoy, Elsa Triolet și Voltaire[35]. Moare la 13 martie 1976, la București.

Irving Layton, s-a născut la 12 martie 1912 la Târgu-Neamț, a fost cel mai important poet canadian din secolul al XX-lea, și după părerea criticului T. Jacobs a luptat împotriva puritanismului de-a lungul vieții sale[36]. Născut Israel Pincu Lazarovitch ca fiu al lui Moise și Klara Lazarovitch, a migrat împreună cu familia sa la Montreal, Quebec, în 1913, unde au locuit în cartierul sărăc Sf. Urbain Street. Acolo, Layton și familia sa (tatăl său a murit la vârsta de 13 ani) s-au confruntat cu aversiunea localnicilor față de emigranții al căror număr era tot mai mare, în special evrei[37]. Totuși, Layton s-a identificat nu ca un evreu observator, ci mai degrabă ca un liber-gânditor. După cursurile școlii primare, a urmat liceul „Baron Byng”, descoperindu-i pe poeții Tennyson, Walter Scott, Wordsworth, Byron și Shelley; romancierii Jane Austen și George Eliot; eseiștii Francis Bacon, Oliver Goldsmith, Samuel Johnson și Jonathan Swift; și, de asemenea, Shakespeare și Darwin. S-a împrietenit cu David Lewis și a devenit foarte interesat de politică și teoria socială[38].

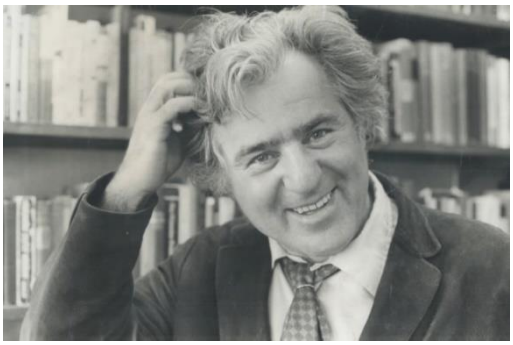

S-a alăturat Ligii Socialiste a Tinerilor sau YPSL, din cadrul liceului, devenind chiar președintele acesteia. Activitățile sale în YPSL au fost considerate o amenințare pentru administrația liceului și i s-a cerut să plece înainte de a absolvi în 1930[39]. Îl cunoaște între timp pe A. M. Klein, profesor de latină, cel care îi publică prima poezie în *The McGilliad*, jurnalul studenților de la Universitatea „McGill”[40]. În ciuda unei situații financiae precare, se încrie în 1934 la Colegiul Macdonald (McGill) reușind să obțină o diplomă în științe agricole. În această perioadă se face cunoscut în cercurile artistice pentru atitudinile sale anti-burgheze și criticile sale față de politică. Își descoperă astfel vocația pentru poezie și se împrietenește cu tinerii poeti canadieni

[34] Boris Marian, *art. cit*., p.19.
[35] *Evrei din România. Breviar bibliografic*, Editura Hasefer, București, 2008, p. 119.
[36] Irving Layton, *Biography Canadian Poets series*, University of Toronto, p. 245.
[37] Poet Irving Layton dies at 93: Was nominated for Nobel Prize, în „Chatham Daily News”, Thursday, January 5, 2006, p. 2.
[38] Smith, Cameron, *Unfinished Journey: The Lewis Family*, Summerhill Press, Toronto, 1989, p. 155.
[39] *Ibidem*, p. 149.
[40] http://reporter-archive.mcgill.ca/Rep/r3112/literary.html (accesat la 02 octombrie 2020).

John Sutherland, Raymond Souster și Louis Dudek. În anii 1940, Layton și colegii săi poeți canadieni au respins generația mai veche de poeți, definind astfel tonul poeților generației postbelice canadiene. În esență, ei au susținut că poeții englezi canadieni ar trebui să își stabilească propriul stil, independent de stilurile și influențele britanice, și ar trebui să reflecte realitățile sociale ale zilei. În 1936, Layton a cunoscut-o pe Faye Lynch, cu care s-a căsătorit în 1938. Când Layton a absolvit Colegiul Macdonald, în 1939, s-a mutat cu Faye la Halifax, unde a avut numeroase slujbe de duzină.

Curând dezamăgit de viața sa, Layton a decis să se întoarcă la Montreal,unde a început să predea limba engleză imigranților. Indecis cu privire la viitorul său și afectat de soarta evreilor din Europa, Layton s-a înrolat în armata canadiană în 1942. În timp ce se antrena la Petawawa, Layton a întâlnit-o pe Betty Sutherland, pictoriță și poetă, sora vitregă a actorului Donald Sutherland. Layton a divorțat curând de Faye și s-a căsătorit cu Betty împreună având doi copii, Max Reuben, născut în 1946 și Naomi Parker, născută în 1950.

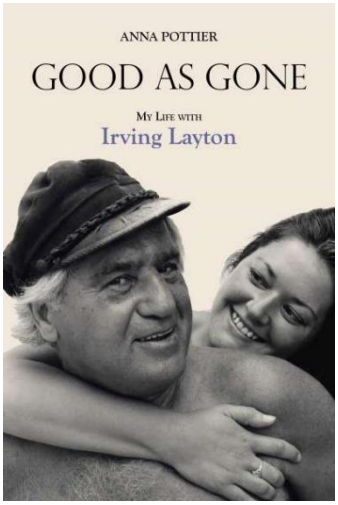

Lăsat la vatră în 1943, se întoarce la Montreal unde împreună cu John Sutherland editează revista *Northern Review*. Activitatea sa la Liga Socialistă a Tinerilor i-a atras interdicția de a intra în SUA timp de două decenii, astfel ca după anii 50 devine anticomunist și un susținător al războiului din Vietnam[41].

Enciclopedia canadiană îl descrie ca fiind poetul „cel mai deschis și mai flamboyant. Satira sa era în general îndreptată împotriva trăiniciei burgheze, iar celebrele sale poezii de dragoste erau erotice explicite"[42]

În 1946, Layton obținute diploma în economie și științe politice la McGill (cu o teză despre Harold Laski). Trei ani mai târziu a început să predea engleza, istoria și științele politice la liceul Herzliah din Montreal, având elevi care au devenit scriitori sau artiști. A predat poezie modernă engleză și americană la Universitatea Sir George Williams (acum Universitatea Concordia) și ca profesor titular la Universitatea York din Toronto din 1969 până în 1978[43]. Spre sfârșitul anilor 50, o cunoaște pe Aviva Cantor, cu care are o relație deși rămâne legal căsători cu Betty. Din relația cu Aviva, se naște în 1964, David. Este perioada când îl cunoaște pe Leonard Cohen, cu care a rămas prieten pe viață și care i-a dedicat lui Layton cartea din 2007 The Book of Longing. Layton a fost, de asemenea, admirat de artiști și scriitori atât de diferiți precum Allen Ginsberg, Bob Dylan, printre alți poeți[44].

[41] Smith, Cameron, *op. cit*., p. 155-156; *Toronto Star*, 5 ianuarie 2006.
[42] Elspeth Cameron, *Layton, Irving Peter*, în „Canadian Encyclopedia”, Hurtig, Edmonton, 1988, p. 1190–1191.
[43] Smith Cameron, *op. cit*., p. 157.
[44] https://canpoetry.library.utoronto.ca/canpoetry/layton/index.htm (accesat la 02 octombrie 2020).

În 1978 se căsătorește cu Harriet Bernstein, după o relație de circa patru ani, din căsătorie rezultând o fiică, Samantha Clara, născută în 1981. Viața sa amoroasă tumultoasă continuă, Layton o întâlnește pe Anna (Annette) Pottier care-i devine cea de a cincea soție. Cuplul se mută la Notre-Dame-de-Grâce, în zona Montreal unde și-a scris memoriile *Waiting For the Messiah* și cu sprijinul lui Pottier s-a ocupat de publicarea cărților și traducerilor sale.

Bolnav de Alzheimer, a murit la Centrul Geriatric Maimonide din Montreal la vârsta de 93 de ani, pe 4 ianuarie 2006. În 2015, Pottier și-a publicat memoriile, Good As Gone: My Life With Irving Layton[45].

De-a lungul anilor 1950 și până la începutul anilor 1990, Layton a călătorit mult în străinătate și a devenit deosebit de popular în Coreea de Sud și Italia. În 1981, aceste două națiuni l-au nominalizat la Premiul Nobel pentru literatură. (Premiul din acel an a fost acordat romancierului Gabriel García Márquez.) Printre numeroasele sale premii din carieră a fost Premiul guvernatorului general pentru un covor roșu pentru soare în 1959. În 1976 a fost numit ofițer al Ordinului Canadei. El a fost primul non-italian care a primit Premiul Petrarca pentru Poezie[46].

Este considerat mentorul literar al lui Leonard Cohen. Leonard Cohen a spus odată despre Layton: „L-am învățat cum să se îmbrace, el m-a învățat cum să trăiesc pentru totdeauna”[47]

Poeziile lui Layton, cu ton liric și romantic și cu formă clasică, s-au dezvoltat din poezia descriptivă timpurie în *Here and Now* (1945) și *Now Is the Place* (1948) în expresiile dure și denunțătoare ale urii sale față de burghezie și nedreptățile vieții în *In the Midst of My Fever* (1954) și The Cold Green Element (1955). Adesea controversat, el credea că poeții ar trebui să „deranjeze și să disconforteze” cititorii. Ulterior scrierile sale s-au transformat din satira socială în preocuparea pentru condiția umană universală în volumele *A Red Carpet for the Sun* (1959), *The Swinging Flesh* (1961), *Balls for a One-Armed Juggler* (1963), *For My Brother Jesus* (1976)), *For My Neighbours in Hell* (1980) și *Europe and Other Bad News* (1981). De asemenea, a publicat volume de proză care conțineau eseuri, povești și scrisori, precum *Engagements* (1972) și *Taking Sides* (1978)[48].

Irving, Leonard, Aviva [Cantor][49]

[45] https://www.dundurn.com/books/good_gone (accesat 6 octombrie 2020).
[46] *Poet Irving Layton dies at 93: Was nominated for Nobel Prize*, în „Chatham Daily News (ON). News”, Thursday, January 5, 2006, p. 2. (accesat 20 august 2020).
[47] Rich Baines, *Irving and Leonard*, în LeonardCohenFiles.com (accesat 10 august 2020).
[48] https://www.britannica.com/biography/Irving-Layton (accesat 6 octombrie 2020).
[49] https://ro.pinterest.com/pin/523473156673334932/ (accesat 6 octombrie 2020).

A primit numeroase distincții de a lungul vieții: Premii: Bursa Fundației Canadiene, 1957; Premiul Consiliului Canadei, 1959, 1963, 1967, 1968, 1973, 1979; Premiul guvernatorului general, 1959; Medalia Universității „Western”, Ontario, 1961; Medalia Centenarului, 1967; Francesco Petrarca Premio Letterario Nazionale, 1993; D.C.L .: Bishop's University, Lennoxville, Quebec, 1970; D.Litt .: Universitatea Concordia, 1976; Universitatea York, 1979. Ofițer, Ordinul Canadei, 1976[50].

Haralamb Zincă, pseudonimul literar al lui Hary Isac Zilberman, s-a născut la Roman, la 4 iulie 1923, a fost scriitor de romane polițiste dar și a unor cărți document.

Evreu, fiul lui Carolina și a lui Iosif Sielberman, „orator socialist cu lavalieră”. Din romanul autobiografic *Fiecare om cu clepsidra lui* (1988), aflăm despre copilăria și adolescența sa. După primii ani ai copilăriei petrecuți la Roman, un oraș patriarhal de provincie, apoi într-un București balcanic, la 11 ani intră ucenic la o frizerie, pentru ca la paisprezece să se angajeze la o prăvălie, în adolescență, influențat și de tatăl său, aderă la mișcarea comunistă din ilegalitate, motiv pentru care până la 17 ani este silit să se tot ascundă, fiind urmărit de Siguranța Statului, perioada pe care o va considera mai târziu ca „prima mea moarte”[51].

În primăvara anului 1944 se înrolează voluntar pe frontul antihliterist, în Lituania și Prusia Orientală, ținând un jurnal de front, publicat în 1954, declarând mai târziu că „la nici 22 de ani, a fost unul dintre acei evrei din România care au luptat în cel de-al doilea război mondial...”, ajungând după război tocmai în Uzbekistan, muncind ca văcar și cioban, de unde se reîntoarce în țară în noiembrie 1945, fiind angajat ca bibliotecar la ARLUS (1945-1946), activist de partid (1946-1948), activist sindical (1948-1950), elev al Şcolii de Literatură „M. Eminescu” (1950-1951), redactor-şef adjunct la „Tânărul scriitor” şi la „Luceafărul”, redactor la „Viaţa românească”, secretar de redacţie la „Gazeta literară” (1962-1966), director al Casei Uniunii Scriitorilor (din 1967)[52]. Debutează literar în 1947 la „Revista literară” cu proze de război, prin intermediul lui Miron Radu Paraschivescu, cel care îi găseşte şi pseudonimul, iar editorial cu nuvela *Primăvara*, apărută în 1950[53]. Considerat pe bună dreptat ca un scriitor al campaniilor ideologice ale realismului socialist din anii ’50, Zincă se reorientează treptat către proza polițistă și de spionaj. Știe că nu doar suspansul, investigația sunt ingredientele unui bun roman polițist ci și „o crimă aproape perfectă”, precum în romanul astfel intitulat (1969), fie folosește suspecți cu

[50] https://www.encyclopedia.com/arts/culture-magazines/layton-irving (accesat 10 octombrie 2020).
[51] Haralamb Zinca, *Fiecare om cu clepsidra lui*, Editura Cartea Românească, București, 1988, p. 15-25.
[52] https://melidoniumm.wordpress.com/2012/07/04/haralamb-zinca-1923-2008/ (accesat 10 octombrie 2020).
[53] https://ro.wikipedia.org/wiki/Haralamb_Zinc%C4%83 (accesat 10 octombrie 2020).

traume psihanalizabile, ca în *Dragul meu Sherlock Holmes* (1977). *Dispărut fără urmă* (1973) este cea mai reuşită scriere dintr-o serie în care se încadrează şi *O invitaţie după miezul nopţii* (1967), *Mapa cenuşie G.R.* (1977), *Toamnă cu frunze negre* (1978). Un imperativ al genului, şi anume continuitatea serială, este obţinut prin inventarea unui personaj-detectiv ce revine în mai multe cărţi, mai cunoscuţi fiind colonelul Călin Musceleanu, care apare întâi în *O crimă aproape perfectă*, maiorul de securitate Lucian, prezent în *Moartea vine pe bandă de magnetofon* (1966), *Dispărut fără urmă*, ori agentul B-39 din *Soarele a murit în zori* (1976), *Mapa cenuşie G.R.,Toamnă cu frunze negre, Anotimpurile morţii* (1980), *Operaţiunea „Soare”* (1984) etc[54].

Într-un interviu acordat în 2003, întrebat despre cum a apărut pasiunea pentru romanul polițist, Zinca declară că: „a fost o provocare. Frecventând chioșcurile de ziare am constatat că apăruseră colecțiile de aventuri, care erau ca niște broșurele. Și pentru că nu mai văzusem așa ceva până atunci, am început să le citesc foarte intens, pentru că eram curios. În aceste broșuri am început să caut, să descopăr realități pe care aș fi putut să le fotografiez, inspirându-mă astfel pentru lucrările mele. Ulterior au apărut în tipografii așa-numitele colecții de 15 lei. Ce erau aceste colecții? Erau cărți aduse din Occident și traduse aici. Dar autori români nu erau. Și atunci eu m-am simțit oarecum jignit și mi-am spus: „Oare noi nu putem realiza așa ceva?” Deci, cum spuneam, a fost o provocare venită din partea lui Mihu Dragomir – poet, traducător, mai în vârstă decât mine, cu care m-am împrietenit și am început să schimbăm opinii. El citise foarte multe cărți străine polițiste și mă încuraja să scriu și eu”[55].

Alt tip de epică în care a excelat Zincă este romanul-document. Iar despre acest tip de proză declara că: „este îmbinarea ficțiunii cu documentele. Pe baza acestor documente și a unor întâmplări reale din cel de-al doilea război mondial, am creat romane de spionaj în care personajele erau imaginare, dar acțiunea la care luau parte aceste personaje era reală. Totul a pornit de la „Și a fost Ora H”, care mi-a cerut o muncă de documentare extraordinară, stenografii cu mărturii, dosare cu faptele petrecute, rapoarte etc. De exemplu, la „Noiembrie însângerat” am lucrat peste 20 de ani. Am început pe vremea lui Ceaușescu până la un moment dat când nu am mai avut acces la arhive. Așa cum am scris și în carte, ea nu s-ar fi împlinit nicicând, dacă n-aș fi obținut, după îndelungi stăruințe, aprobările de rigoare pentru a consulta „dosarele secrete” rezultate de pe urma răpirii și asasinării de către legionari a prof. Virgil Madgearu și a prof. Nicolae Iorga. Aceste dosare, împreună cu alte documente scoase literalmente din flăcări, se aflau în păstrarea Arhivelor Naționale ale Statului, a Departamentului Securității Statului și a Arhivelor C.C al P.C.R”[56]. A fost laureat cu

[54] https://melidoniumm.wordpress.com/2012/07/04/haralamb-zinca-1923-2008/ (accesat 10 octombrie 2020).
[55] https://www.poezie.ro/index.php/article/193751/Ori_de_c%C3%A2te_ori_%E2%80%9Eam_ucis%E2%80%9D_pe_cineva,_am_f%C4%83cut-o_cu_seriozitate (accesat 10 octombrie 2020).
[56] *Ibidem.*

Premiul Asociației Scriitorilor din București (1971) - pentru cartea *Și a fost ora H* (Editura Militară, București, 1971)- și cu Premiul Uniunii Scriitorilor (1976)[57].

A publicat peste 50 de cărți, iar despre penultima sa carte publicată în 1997, *Moartea mirosea a Christian Dior*, declară că este o „carte realizată din ambiția de a răsări din nou în librării cu o carte polițistă. În altă ordine de idei, tipul acesta de scriitură a avut un rol important în viața mea. Întotdeauna simțeam că sunt pândit și îndemnat să scriu. Totul a pornit de la ideea comiterii unei crime la comandă, prin telepatie. Pentru aceasta am cercetat arhive de documente, am discutat cu oameni de specialitate, cu psihiatri, să văd dacă se poate manipula o persoană cunoscută, labilă psihic, până-ntr-acolo încât să comită o crimă. Și am aflat că se poate”[58]

Romanul său, *Moartea vine pe bandă de magnetofon*, publicat în 1967 la Editura Militară, a fost ecranizat în 1978 sub titlul „Un om în loden”, ce a marcat debutul regizoral al lui Nicolae Mărgineanu. Filmul reunea mari actori precum Victor Rebengiuc, Mircea Albulescu, Ovidiu Iuliu Moldovan, George Constantin, Draga Olteanu Matei sau Silviu Stănculescu. Personajul principal, Dan Stamatiad, interpretat de Victor Rebengiuc, un inginer geolog, care deținea unele date secrete despre zăcăminte importante. Acesta începe să primească scrisori și telefoane de amenințare cu moartea. Descoperă în camera sa o bandă de magnetofon pe care era înregistrată o voce care îi spune că va veni să-l omoare. Sora sa este împușcată în lift și Dan decide să-și pună ordine în viață și merge la Securitate. Cazul său este preluat de cei de la contrainformații, Col. Panait (Mircea Albulescu), Cpt. Lucian (Ovidiu Iuliu Moldovan), Lt. Frunză (Constantin Diplan) și un alt ofițer de Securitate interpretat de Dumitru Furdui. Criticul de film Eva Sârbu apreciază că filmul „impresionează nu atât prin logica narativă a poveștii polițiste, cât prin combustia sa filmică, prin talentul dublat de inteligența creatoare”[59]. Filmul a fost distins în 1979 cu Premiul „Opera prima” de către ACIN iar în 1980 la festivalul de la Costinești, Nicolae Mărgineanu a primit un premiu pentru regie, filmul fiind recompensat și pentru muzica lui Cornel Țăranu. Zincă a decedat la 24 decembrie 2008 la București, după ce mulți ani a suferit de boala Alzheimer și a fost aproape uitat. Scriitorul a fost înmormântat la Cimitirul Evreiesc de lângă stația de metrou Eroii Revoluției. Fiul său, Andrei (Abraham) Zincă, locuiește în SUA și e un cunoscut regizor de telenovele latino americane[60].

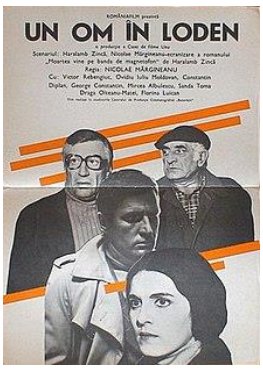

[57] https://confluente.org/boris_mehr_1544361358.html (accesat 10 octombrie 2020).

[58] https://www.poezie.ro/index.php/article/193751/Ori_de_c%C3%A2te_ori_%E2%80%9Eam_ucis%E2%80%9D_pe_cineva,_am_f%C4%83cut-o_cu_seriozitate (accesat 10 octombrie 2020).

[59] http://tvri.tvr.ro/un-om-in-loden-film-politist-de-nicolae-margineanu-duminica-la-tvr-i_13887.html (accesat 10 octombrie 2020).

[60] https://www.anticariatbazar.ro/autori/Haralamb_Zinca/ ; https://www.hotnews.ro/stiri-ultima_ora-5290919-murit-scriitorul-haralamb-zinca.htm (accesat 10 octombrie 2020).

Vom continua în partea a treia a acestui studiu, prezentarea vieții și operei scriitorilor evrei nemțeni, Brunea -Fox, Solo Har-Herescu și Dorel Dorian.

Bibliografie selectivă

Baines Rich, *Irving and Leonard*, în LeonardCohenFiles.com (accesat 10 august 2020).
Bârna Vlaicu, *Un cuvânt nou în limba română,* în „România Literară”, Nr. 42/2001.
B[ucur] S[eptimiu], *Cronica măruntă. Revista Fundațiilor Regale*, în „Gândirea”, nr. 7/1940.
Cameron Elspeth, *Layton, Irving Peter*, în „Canadian Encyclopedia”, Hurtig, Edmonton, 1988.
Cameron Smith, *Unfinished Journey: The Lewis Family*, Summerhill Press, Toronto, 1989.
Călinescu George, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, Editura Minerva, București, 1986
Cernat Paul, *Subterana politică a avangardei românești*, în „Observator Cultural”, Nr. 417, aprilie 2008.
Cioroianu Adrian, *Pe umerii lui Marx. O introducere în istoria comunismului românesc*, Editura Curtea Veche, București, 2005.
Crohmălniceanu Ovid, *Literatura română între cele două războaie mondiale*, Vol. I, Editura Minerva, București, 1972, p. 353, 605, 606.
Evrei din România. Breviar bibliografic, Editura Hasefer, București, 2008.
Layton Irving, *Biography Canadian Poets series*, University of Toronto, p. 245.
Marian Boris, *Lăudabil demers: reeditarea unui roman al lui Sergiu Dan*, în „Realitatea Evreiască”, nr. 262-263 (1062-1063), decembrie 2006.
Neubauer John, *1945*, în Marcel Cornis-Pope, John Neubauer (eds.), „History of the Literary Cultures of East-Central Europe: Junctures and Disjunctures in the 19th and 20th Centuries”, John Benjamins, Amsterdam & Philadelphia, 2004.
Poet Irving Layton dies at 93: Was nominated for Nobel Prize, în „Chatham Daily News (ON). News”, Thursday, January 5, 2006, p. 2. (accesat 20 august 2020).
Pop Marin, *Corneliu Coposu despre atitudinea lui Iuliu Maniu față de evrei*, în „Caiete Silvane” nr. 112, mai 2014.
Rotman Liviu (ed.), *Demnitate în vremuri de restriște*, Editura Hasefer, București, 2008.
Scriitori arestați (1944-1964), în „România Literară”, nr. 23/2005.
Șerban Geo, *Causeries du lundi*, în „România Literară”, nr. 25/2000.
Șerban Geo, *D.G.L.R.-siglă de patrimoniu (III). Solidari cu destinele literaturii române*, în „Realitatea Evreiască”, nr. 228 (1028), aprilie 2005.
Ștefănescu Alex., *Din realizările regimului comunist - Cărți interzise*, în „România Literară”, nr. 50/2004.
Ștefănescu Alex., *Petre Pandrea* (II), în „România Literară”, nr. 19/2003.

Zinca Haralamb, *Fiecare om cu clepsidra lui*, Editura Cartea Românească, București, 1988.
https://www.anticariatbazar.ro/autori/Haralamb_Zinca/ (accesat 10 octombrie 2020).
https://www.britannica.com/biography/Irving-Layton (accesat 6 octombrie 2020).
https://canpoetry.library.utoronto.ca/canpoetry/layton/index.htm (accesat la 02 octombrie 2020).
https://confluente.org/boris_mehr_1544361358.html (accesat 10 octombrie 2020).
https://www.dundurn.com/books/good_gone (accesat 6 octombrie 2020).
https://www.encyclopedia.com/arts/culture-magazines/layton-irving (accesat 10 octombrie 2020).
https://www.hotnews.ro/stiri-ultima_ora-5290919-murit-scriitorul-haralamb-zinca.htm (accesat 10 octombrie 2020).
https://melidoniumm.wordpress.com/2012/07/04/haralamb-zinca-1923-2008/ (accesat 10 octombrie 2020).
https://www.poezie.ro/index.php/article/193751/Ori_de_c%C3%A2te_ori_%E2%80%9Eam_ucis%E2%80%9D_pe_cineva,_am_f%C4%83cut-o_cu_seriozitate (accesat 10 octombrie 2020).
https://ro.pinterest.com/pin/523473156673334932/ (accesat 6 octombrie 2020).
http://reporter-archive.mcgill.ca/Rep/r3112/literary.html (accesat la 02 octombrie 2020).
http://tvri.tvr.ro/un-om-in-loden-film-politist-de-nicolae-margineanu-duminica-la-tvr-i_13887.html (accesat 10 octombrie 2020).
https://ro.wikipedia.org/wiki/Haralamb_Zinc%C4%83 (accesat 10 octombrie 2020).

ISTORIE POLITICĂ ȘI SOCIAL ECONOMICĂ

POLITICAL AND SOCIO-ECONOMIC HISTORY

HISTOIRE POLITIQUE ET SOCIO-ÉCONOMIQUE

ȚĂRANII ȘI REFORMELE. SPAȚIUL ROMÂNESC ÎN SECOLUL AL XVIII- LEA

PEASANTS AND REFORMS. THE ROMANIAN SPACE IN THE 18TH CENTURY

PAYSANS ET RÉFORMES. L'ESPACE ROUMAIN AU XVIII E SIÈCLE

Leonard - Mihail RĂDULESCU[1]

Rezumat: *Această lucrare este dedicată ilustrării schimbărilor sociale care au avut loc în secolul al XVIII-lea în spațiul locuit de români. Am încercat să rezum schimbările politice majore care au declanșat evenimentele sociale și să le explic în funcție de impactul pe care l-au avut asupra populației locale. Există, de asemenea, alte aspecte referitoare la migrația dintre Transilvania, Moldova și Walahia, la apogeul acestor evenimente. Am scris și ceva legat de antropologie, mai exact despre modul în care ungurii i-au văzut pe românii din Transilvania.*
Cuvinte cheie: *secolul XVIII, migrație, fanarioți, dominația habsburgică, țărani*

Abstract: *This paper is dedicated to illustrating the social changes that have taken place in XVIII century in the space inhabited by Romanians. I tried to sum up the major political changes that triggered social events and to explain them depending on the impact they had over local population. There are also some other aspects regarding migration betwen Transilvania, Moldova and Walahia at the height of those events. I also wrote something related with antropology, more precisely about how the Hungarians saw the Romanians from Transylvania.*
Keywords *: XVIII century, migration, Fanariots, Habsgurg domination, peasants.*

Resumé*: Cet ouvrage est dédié à illustrer les changements sociaux qui ont eu lieu au XVIIIe siècle dans l'espace habité par les Roumains. J'ai essayé de résumer les changements politiques majeurs qui ont déclenché les événements sociaux et de les expliquer en fonction de l'impact qu'ils ont eu sur la population locale. Il y a aussi d'autres problèmes liés à la migration entre la Transylvanie, la Moldavie et la Valachie, au plus fort de ces événements. J'ai aussi écrit quelque chose sur l'anthropologie, plus précisément sur la façon dont les Hongrois voyaient les Roumains en Transylvanie.*
Mots-clés: *XVIIIe siècle, migration, phanariots, domination des Habsbourg, paysans*

Prolog metodologic

În rândurile de mai jos am încercat expunerea situației țăranilor români din spațiile Țării Românești, Moldovei și Transilvaniei. Am ales o gamă largă de surse pentru a putea compara și expune situația cât mai bine, de asemenea spre a putea oferi

[1] Student la Facultatea de Istorie a Universității din București.

și cititorului în caz că acesta este interesat cât mai multe opțiuni de cercetare. Cea mai utilă sursă pentru spațiul extracarpatic mi-a fost cartea lui Radu Rosetti întitulată *Pământul sătenii și stăpânii în Moldova,* publicată la București în 1907. Aceasta s-a dovedit foarte folositoare pentru a putea înțelege situația din Moldova, autorul punând în valoare atât relatări orale păstrate sub formă scrisă cât și foarte multe documente din vremea respectivă. Pentru Țara Românească, deși nu am menționat-o deloc în notele de subsol, m-am documentat din cartea Ioanei Ionescu, *Microistoria Văii Teleajănului văzută prin elitele sociale*, Ploiești 2019, care m-a trimis la foarte multe relatări din mai multe studii largi de istorie, precum cel al lui Ștefan Meteș care mi-a fost de folos în contextul migrației.

O altă carte de care mi-am folosit din plin, este cea a lui Constantin Giurescu, *Studii de istorie locală; Vechimea rumâniei, Despre rumâni, Despre Boieri*, (București, 1943). Asemănătoare cu cartea lui Radu Rosetii, și aceasta tratează foarte multe elemente de istorie socială expunând o serie importantă de documente din cancelaria Țării Românești, comparând situația cu cea din Moldova.

O altă carte pe care am citat-o de foarte multe ori este studiul social întreprins de Melinda Mitu și Sorin Mitu *Ungurii despre români, Naşterea unei imagini etnice* (Iași 2014), care oferă foarte multe relatări și păreri ale ungurilor și sașilor din Transilvania despre colocatarii lor, românii. Acestea sunt adunate din ziare, documente de cancelarie, jurnale și puse sub formă de compilație aborând mai multe teme precum punctul de vedere al ungurilor despre originea românilor, cum văd ei portul, religia și locuințele românilor sau activitățile acestora. Prin folosirea și analizarea mai multor surse, pe lângă scopul istoric, lucrarea capătă și o dimensiune antropologică expunând tema din mai multe direcții, reușind sper eu, să constituie prin abordare și creativitatea, o sinteză capabilă să abordeze onorabil tema mai sus enunțată.

Secolul al XVIII-lea a însemnat pentru spațiul românesc o serie de schimbări majore în ceea ce privește planul politic și mai ales cel social. Pe de-o parte, în Moldova și Țara Românească se instalează domniile fenariote (1711/1716), situația țărănimii îmbunătățindu-se în deceniile următoare prin seturile de reforme aplicate de către domnii fanarioți, de exemplu desființarea *„rumâniei”*[2].

În Transilvania, pe de altă parte, nu se schimbă doar conducerea, dat fiind faptul că austriecii ocupaseră provincia la finele secolului al XVII-lea, au loc și evenimente de ordin religios și social, printre care apariția Bisericii Greco Catolice, răscoala lui Francisc Rakoczy al II-lea[3] și adoptarea mai multor seturi de reforme care fie defavorizează țăranii[4], fie îi avantajează. Aceste neliniști provocate de evenimentele enunțate mai sus, îi determinaseră pe mai mulți oameni să fugă înspre

[2] Constantin, Giurescu, *Istoria Românilor Vol. III; De la moartea lui Mihai Viteazul până la sfârșitul epocii fanariote (1601-1821)*, București, 2010, p. 506.
[3] Ștefan, Meteș, *Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII-XX,* București, 1977, p. 91.
[4] Înființarea regimentelor grănicerești, reforme regale nepuse la punct de către nobilime, relaxarea sarcinilor iobăgimii.

Țările Române, găsind un climat mai prielnic și nu la fel de sufocant ca în Transilvania.

În Moldova și Țara Românească, țăranii dependenți poartă binecunoscutele denumiri de *vecini* sau *rumâni*, fiind locuitori cu drepturi limitate, care trebuiau să muncească o parcelă de pământ (moșie). Vecinul nu putea părăsi satul de care aparținea, pentru că-și păgubea stăpânul, birul fiind pus pe sat, deci fiecare locuitor plătea cotă parte. În momentul în care se constata lipsa unui sătean, ceilalți erau obligați să acopere pierderea survenită odată cu lipsa respectivului, sau partea celui dispărut să fie acoperită de către boier din banii lui[5]. Dacă fugarul era prins, uneori chiar și după mai mulți ani, era „adus cu toate bucatele lui”, înapoi în zona de unde a fugit, unde era pus să plătească dările pe perioada cât a fost plecat și ulterior bătut[6].

Această fugă a țăranilor era deja un lucru foarte frecvent la finele secolului al XVII-lea, începutul secolului al XVIII-lea, mai ales că numărul țăranilor care deveneau vecini creștea[7]. Țăranii șerbi, nu puteau de asemenea să se alinieze vreunei funcții în slujba domnească (vânător, călăraș, panțir), în schimb puteau să fie vatamani[8], iar soțiile lor erau considerate libere[9]. Vecinii erau mai mulți în nordul Moldovei, la Suceava, Neamț, Hotin sau Cernăuți[10]. Statutul lor s-a tot îmbunătățit spre finele secolului al XVII-lea, mai ales în Moldova din timpul domniei lui Constantin Duca (1693-1695), acesta favorizând eliberarea țăranilor de vecinărie sau rumânie[11]. Interesant este că până la finele secolului al XVII-lea nu vedem țărani vânduți în afara satului de care aparțineau.

Ei se împărțeau odată cu satul daca era vândut sau boierul murea[12] aflându-se sub proprietatea stăpânului lor, dar nu o proprietate personală. Conform lui Constantin Giurescu, această stare se transmite din tată în fiu. Țăranul român sau vecin, se poate căsători cu oricine, deoarece stăpânul său nu are dreptul să se amestece[13]. Un lucru pe care nu l-am mai întâlnit în alte cărți se referă la „proprietatea” vecinului sau rumânului. Tot Constantin Giurescu, analizând o serie de documente din secolul al XVII-lea și al XVIII-lea, constată că țăranului îi aparțin toate acele lucruri construite sau sădite de el pe moșie, de exemplu via, moara sau livada, singura obligație pe care o are față de proprietar fiind dijma[14]. „Rumânul datorește stăpânului său găleată, dar și

[5] Radu, Rosetti, *Pământul sătenii și stăpânii în Moldova*, București, 1907, p. 259, 265.
[6] *Ibidem*, p. 266.
[7] Fuga era provocată de taxele care creșteau, provocând fenomenul numit „spargerea satelor”.
[8] Conducător al obștii sătești.
[9] *Ibidem*, p. 268.
[10] *Ibidem.*
[11] Constantin, Giurescu, *Istoria Românilor Vol. III; De la moartea lui Mihai Viteazul până la sfârșitul epocii fanariote (1601-1821)*, București, 2010, p. 505.
[12] Radu, Rosetti, *op. cit.*, p. 269.
[13] Constantin, Giurescu, *Studii de istorie locală; Vechimea rumâniei, Despre rumâni, Despre Boieri*, București, 1943. p. 145.
[14] *Ibidem*, p. 147.

lucru”[15]. Acest lucru dovedește că rumânia, este mai de grabă o dependență de stăpân decăt de moșie, legătura cu pământul constând doar în munca agricolă[16], în rest toate îmbunătățirile aduse respectivei moșii fiind bunurile personale ale țăranului. În materie de taxe, avem „găleata”, care era practic dijma din produsele obținute în urma cultivării pământului, „datul” care reprezenta cotă parte din dările pentru pășunat și „lucrul” sinonim cu claca[17]. Din ceea ce am citit am observat că diferența dintre dijmă[18] și găleată[19] nu este foarte bine delimitată, dijma, după Constantin Giurescu are un caracter general percepându-se o cotă parte din legume, in, cereale cânepă sau fân[20]. Găleata, este documentată mai puțin, însă se știe de existența unei găleți boierești și unei găleți domnești, fiind probabil taxele percepute după cum spun și numele de către boier și domnie[21]. Rumânii mai dau stăpânilor lor pe lângă găleată, o cotă parte din vin[22] și fân[23]. *„Datul”*, consta în taxe pe vite și stupi. Numele acestei taxe, se va aplica mai târziu pentru a desemna veniturile din taxa pentru pășunat[24].

„Lucrul”, ultima formă de dijmă, reprezenta claca, munca pe care țăranii trebuiau să o presteze la cererea stăpânului. În timpul celei de-a doua domnii a lui Mihai Racoviță în Moldova (1707-1709) s-au mai adăugat alte taxe pentru boieri: „*pogonfiritul de vii*, câte un galban de pogon, *vadraritul de vii*, de câte patru bani pe vadra și apoi, la începutul iernii, *furndritul*, de câte doi ughi de horn”[25]. Acestea au afectat evident și țăranii prin faptul că au trebuit să muncească și să aibă o producție mai bună.

Pe lângă acești țărani dependenți, există și cei liberi care nu au vreo obligație în muncă și nu trebuie să dea ascultare, dar nu sunt scutiți de dijmă fiind nevoiți să lucreze pe pământul altuia[26]. Ulterior, aceștia au fost constrânși să muncească mai mult deoarece rumânii se împuținau, țăranii liberi fiind amenințați cu alungarea de pe moșie[27]. Numărul zilelor de muncă[28] se modifică treptat de la 3-4 zile pe an în secolul al XVII-lea, la 5, ulterior în timpul în ultimei domnii a lui Mihai Racoviță în Țara

[15] *Ibidem,* p. 171.
[16] Lotul era o propreitate ce se exploata individual, țăranii primind uneori o fâșie de pământ, anual, pentru muncă prin tragerea la sorți, dar obiceiul dispare cu timpul. Bunurile comune ale satului sunt pășunea, pădurea și locurile de pescuit.
[17] *Ibidem* p. 172.
[18] Numele taxei percepute pentru oamenii liberi.
[19] Numele taxei pecepute pentru rumâni/vecini.
[20] *Ibidem* p. 174.
[21] Posibil ca această taxă să fie percepută doar sub formă de grâu, orz și fân.
[22] „VINĂRÍCI” – valabil doar pentru Țara Românească.
[23] Dijma din fân este foarte rar menționată
[24] *Ibidem* p. 180.
[25] Apud, Radu, Rosetti, *Pământul sătenii și_stăpânii în Moldova,* București, 1907, p. 284.
[26] Uneori dările puteau fi plătite în natură.
[27] *Ibidem* p. 204.
[28] Numite „clacă” sau „boieresc”.

Românească (1741-1744), numărul crește la 6[29]. Această situație se schimbă la 1749, cel punțin pentru Moldova, numărul crescând la 24 de zile pe an, cum este consemnat într-o cronică atribuită lui Enache Kogălniceanu. Tot în această cronică, se spune că cele 24 de zile puteau fi înjumătățite prin plata unei sume de 2 lei[30].

La 1 ianuarie 1766, Grigore al III lea Ghica, domnitor al Moldovei (1764-1767), va socoti drept o zi, o suprafață de 12 prăjini pentru prășit, 3 clăi la seceră și la coasă o suprafață de o jumătate de falce[31]. O falce însemna 72 de prăjini. Pentru a prăși o suprafață de 12 prăjini aveai nevoie de 2 zile, 3 clăi la secerat 3-4 zile, iar o jumătate de falce cosită se realizează în 2 zile[32]. În timpul celei de-a doua domnii din Moldova a lui Grigore al III lea Ghica (1774-1777), se cere de către boieri reducerea zilelor de muncă de la zece la una, dar cererea este respinsă[33].

În Transilvania, situația era altfel, veacul al XVIII-lea este marcat de o semnificativă creștere a populației[34] și a numărului țăranilor liberi, drept pentru care noua administrație austriacă a recurs la noi măsuri pentru apărare a țăranilor iobagi, al căror număr scădea considerabil. Populația majoritară era românească după cum specifică și Paul Cernovodeanu: „Românii sunt răspândiți în toată Transilvania și în această secuime, ba chiar pe pământurile și în scaunele sașilor. Nu există sat, nu există oraș, suburbie care să nu-și aibă românii săi”[35]. Circa 85% din contribuabili reprezentau țărani liberi sau iobagi, de accea Dieta Transilvaniei a reglementat numărul de zile de muncă ale iobagilor la 4[36] zile pe săptămână cu brațele și la 3 cu animalele, jelerul lucrând doar 3 zile pe săptămână[37]. De asemenea, Curtea de la Viena a micșorat numărul zilelor de sărbătoare de la 73, la 45 după 1700, iar după 1750 la 30[38]. Era interzisă munca în timpul sărbătorilor și zilelor de duminică, însă se putea face excepție de la această interzicere deoarece în ordonanță nu existau sancțiuni clare[39]. Țăranii trebuiau să dea dijme nobililor și să plătească o taxă fiscului austriac.

Există și cazuri care se abat de la regula privind numărul zilelor de muncă, în Parțium spre 1767 și în Banat, unde numărul zilelor de muncă pe săptămână era de 2 cu brațele și 1 cu animalele[40]. Iată cum este descrisă viața țăranului român din

---

[29] Constantin, Giurescu, *Istoria Românilor Vol. III; De la moartea lui Mihai Viteazul până la sfârşitul epocii fanariote (1601-1821)*, București, 2010, p. 507.
[30] *Ibidem.*
[31] *Ibidem*, p. 508.
[32] Un țăran putea prăși în medie pe o zi 6 prăjini sau să secere 10 prăjini pe zi sau să coasă 17, 18 prăjini pe zi. (72 de prăjini = 1 falce, 36 de prăjini = jumătate de falce, 10 prăjini = o claie) .
[33] *Ibidem.*
[34] De la 2 milioane numărul oamenilor a crescut la 2,5 milioane.
[35] Apud, Paul Cernovodeanu, Nicolae Edroiu, *Istoria românilor, vol VI, Românii între europa clasică și Europa Luminilor (1711-1821)*, București, 2002, p. 93.
[36] Decizii luate în 1714.
[37] Ioan-Aurel Pop, Ioan Bolovan, *Istoria Transilvaniei*, Cluj-Napoca, 2013, p. 131.
[38] *Ibidem.* p. 132.
[39] *Ibidem.*
[40] *Ibidem.*

Transilvania de către oameni ai locului sau pur și simplu călători precum Johann Peter von Preiss, general-comandant al trupelor imperiale din Transilvania care relata: *„De fapt supusul transilvănean sau iobagul este, în ce privește starea sa, cel mai nenorocit țăran ce poate fi găsit pe lume. În afară de viața sa, pe care și-o ține cu sudoare și în cea mai neagră mizerie, nu are nimic ce să-i aparțină personal. El poate fi privit ca un adevărat sclav al domnului său pământesc. În afară de robotele nesfârşite, pe care trebuie să le presteze cu vitele sau cu palmele săptămâni de a rândul, trebuie să facă și alte servicii fără cea mai mică retribuție, ba uneori fără nicio hrană”*[41]. Alte descrieri variază, Puky Karoly, vorbește despre prestația slabă a românilor în domeniu agriculturii, precizând *„că cea mai slabă agricultură este aceea a românilor [...]”*[42] .

În ceea ce privește casele și „proprietatea”, țăranii transilvăneni stăteau mai prost la acest capitol decât compatrioții lor extracarpatici. Szailagy Sandor, un călător maghiar cunoscut pentru lucrările sale despre moți, ilustrează foarte bine starea locuințelor românilor iobagi pe la finele secolului XVIII. El povesteste despre casele acestori țărani ca fiind *„[...]de obicei extrem de simple, având două camere și acoperite cu paie. În acestea se înghesuie adeseori întreaga familie, cu cei 8-10 copii. Casele nu au zăvoare, dar nici nu au nevoie de păzitori. Totodată casele sunt dărăpanate și mici fiind protejate de ploi doar de un acoperiș de paie. Satele sunt alcătuite dintr-un conglomerat dezodronat de 50-60 de asemenea case”*[43]. Există mai multe păreri în acest caz, de exemplu Ștefan Meteș susține că aceste migrații în număr mare au fost preponderente în acest veac. Istoricii contemporani sunt de părere că majoritatea acestor migrații au avut loc după 1750. Eu unul sunt de părere că majoritatea mișcărilor de populație aveau loc cu precădere după anumite evenimente, în cazul Transilvaniei răscoala condusă de Rakoczi, ar fi fost un asemenea motiv.

Rakoczi promisese oricărui iobag care servește în armată până la finele războiului, libertatea lor și a familiilor și scutirea de orice dare publică[44]. Pe lângă aceastea, situația precară de după 1750 i-a determinat de asemenea pe acești țărani să fugă din Transilvania. Există foarte multe dovezi toponimice sau oiconimice care atestă o deplasare preponderentă spre anumite regiune ale Moldovei sau Țării Românești. La 1713 se atestă printr-o conscripție că într-un interval de la 4 până la 10 ani, 44 de sate de pe Valea Oltului au fost aproape pustiite, iogabii în număr de 476, trecând Carpații înspre Muntenia[45]. În 1726, este consemnată printr-o anchetă a autorităților austriece, o plecare din Făgăraș, a 855 de oameni din 33 de sate[46]. După

[41] Johann Peter von Preiss, *Descrierea Transilvaniei*, 1775 & 1781, editat fragmentar la M. Bernath, Habsburgii și începuturile formării națiunii române, Cluj-Napoca, 1994, pp. 212-217 și D. Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. I, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1979, pp. 74-75.

[42] Apud, Melinda Mitu, Sorin Mitu, *Ungurii despre români. Naşterea unei imagini etnice,* Iași, 2014, p. 310.

[43] *Ibidem*, p. 316.

[44] Ștefan, Meteș, *Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII-XX, București*, 1977, p. 93.

[45] *Ibidem*, p. 94

[46] Constantin Giurescu și Dinu Giurescu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până astăzi, București*, 1975, p. 538.

1758 din tot în Făgăraș este consemnată lipsa a 377 de iobagi, iar în alte 6 sate tot din această regiune, este consemnată în perioada 1764-1766, lipsa a 140 de țărani care au plecat în Moldova, lucru atestat și de cronicarul ungur Ștefan Halamagyi[47]. Aceste migrații vin pe fondul mai multor reforme în Țările Române. Printre reformele cele mai însemnate pe plan social sunt cele lui Constantin Mavrocordat. Setul lui de reforme a fost precedat de cel al lui Nicolae Mavrocordat (1719-1730) care dorea ca plata dărilor de către țărani să aibe loc în 4 sferturi pe sat, în funcție de averea locuitorilor, sistemul de taxare fiind numit „ruptoare”[48]. S-a renunțat repede la acest sistem deoarece dominitorul se concentrase pe finanțare construirii mai multor edificii.

După cum am precizat și mai sus, cel mai mare val de reforme avea să vină în timpul domniilor lui Constantin Mavrocordat. Mavrocordat a fost de şase ori domn în Ţara Românească (1730; 1731-1733; 1735-1741; 1744-1748; 1756-1758; 1761-1763) şi de patru ori domn în Moldova (1733-1735; 1741-1743; 1748-1749; 1769). Prin acest set de reforme dorea să familiarizeze mai mult structurile statului cu doleanțele domniei. La data de 7/18 februarie 1741, condul său de legi este emis, ulterior fiind publicat în cadrul revistei franceze „Mercure de France”, nuumărul din luna iulie 1742[49]. În revista franceză setul de legi apare fiind prezentat ca o „constituție” în fază incipientă. Cele 13 articole ale hrisovului debutau cu o un apel către urmașii la domine pentru a respecta ceea ce stipula actul. Printre cele mai importante reforme ale sale se numără reforma fiscală, domnitorul apelând ca sistemul „ruptei în patru” pentru a facilita taxarea, reununând la plata pe gospodărie sau pe cap de om (rupta vistieriei)[50].

Pe plan social, domnitorul reorganizează structurile sociale, repartizând boierii pe 3 trepte, primind conform rangului salariul cuvenit[51]. Neamurile de boieri veliți erau scutite de dajdie, iar alții au fost puși să supravegheze și să sancționeze abuzurile agenților fiscali, pârcălabilor și altor slujitori[52]. Au fost de asemenea reorganizate stările militare, majoritate fiind catalogați ca populație taxabilă. Preocuparea domnului pentru țărani s-a manifestat pentru prima dată în timpul domniei din Țara Românească (1744-1748). În 1746, este semnat hrisovul prin care rumânia este desființată, fiecare țăran șerb fiind răscumpărat cu 10 taleri[53]. În Moldova, desființarea vecinăriei, a venit în primavara lui 1749, decretânduse că vecinii nu se mai puteau vinde odată cu moșia și reprezintă pe sătenii fără moșie, care trebuie să presteze 24 de zile de muncă pentru a-și plăti dările. Ceilalți săteni, „lăturașii”, serveau doar 12 zile pe an în comparație cu

[47] Ștefan, Meteș, *op. cit.*, 1977, p. 99.
[48] Constantin, Giurescu,*„Istoria Românilor Vol. III; De la moartea lui Mihai Viteazul până la sfârşitul epocii fanariote (1601-1821)*, București, 2010, p. 176.
[49] *Ibidem*, p. 184.
[50] Numărul sferturilor va fi mărit la 6 și la 8 din cauza creșterii tributului către Poartă.
[51] *Ibidem.*
[52] *Ibidem*, p. 185.
[53] V. Mihordea, *Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII-lea în Țara Românească* , Vol. I, București 1960, p. 463-467.

foștii vecini care serveau dublu[54]. Cele 24 de zile au fost introduse deoarece boierii moldoveni considerau suma de 10 taleri prea mică[55]. Prin strădania lui de a elimina elementele feudale și prin promovarea modernității, aducerea la zi a structurilor statale și îmbunătățirea nivelului de trai al populației, Constantin Mavrocordat intră în rândul domnilor luminați, însă se deosebește de modelul occidental al despotului luminat prin faptul că reformase statul deoarece căuta și dorea perfecționarea modalităților de îmbogățire.

Setul de reforme aplicat de Mavrocordat atât în Moldova cât și în Țara Românească, a atras după cum am mai spus, mai mulți țărani. Ei credeau că situația lor se poate îmbunătății, lucru constatat și de Johann Peter von Preiss: „Se observă din păcate emigrarea în fiecare an a unui mare număr de români transilvăneni în Țara Românească și Moldova. Dar foarte rar să emigreze de acolo mulți români în Transilvania. Cauza poate fi găsită foarte ușor, dacă se ia în considerare faptul că fostul principe român Constantin Mavrocordat a desființat solemniter [în chip solemn] șerbia, în așa fel încât în Țara Românească și Moldova numai țiganii mai sunt șerbi. Românii în schimb prestează domnilor lor numai robote foarte moderate și sunt obligați la plata unei taxe anuale iarăși moderată”[56]. Una dintre destinațiile preferate din spațiul românesc era zona subcarpatică. Drept dovadă, există mai multe hrisoave printre care și unul din 1775, emis de către Alexandru Ipsilanti și dat episcopiei Buzăului: *„Io Alexandru Ioan Ipstilante voevod [...] fiind cu totul pornit spre liniștea și odihna nu numai a pământenilor...ci mai vârtos către cei ce vor veni din străinătate, străini la locuința pământutului țărei Domniei mele, să afle răsuflare și liman de adăpostire am dat această carte Domniei mele [...] Părintele episocipiei Buzăului ca să cheme și să aducă oameni străini din străinătate pe moșia Găvăneștii [...] să le dea adeverință la toți, ca să fie apărați în 8 luni, nimeni de nimic să nu-i supere ca să poată și ei în acea vreme a-și face sălășluire și după acest soroc, să fie în rând cu țara, dar iarăși mai cu ușurință”*[57]. De asemenea geograful Franz Sulzer menționează și el în *Istoria Daciei Transalpine* că pe la 1781, numărul celor stabiliți în Muntenia ajunsese deja la 8000: *„și-au lăsat patria lor și cu casa întreagă și s-au așezat aici [...] că 8000 dintre acești fugari Transilvăneni- Români, sub numele de Ungureni, s-au așezat aici încă în timpul meu. Nu au venit în ultimi ani și nici odata, ci în diferite ocazii”*[58].

Privind mai atent către Transilvania, situația iobagilor era semănătoare cu cea din Țările Române la începutul primei jumătăți a secolului al XVIII-lea, totuși sunt câteva elemente diferite. Țăranii români din spațiul extra carpatic o duceau ceva mai bine,

[54] Radu, Rosetti, *op. cit.*, p. 375-376.

[55] V. Mihordea, *Relațiile agrare din secolul al XVIII-lea în Moldova*, București, 1968, p. 129-139.

[56] Johann Peter von Preiss, în *Descrierea Transilvaniei*, 1775 & 1781, editat fragmentar la M. Bernath, *„Habsburgii și începuturile formării națiunii române”*, Cluj-Napoca, 1994, pp. 212-217 și D. Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. I, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1979, pp. 74-75.

[57] Apud, V. A. Urechia,*„Istoria românilor între 1774-1786*, București, 1891, p. 855.

[58] Franz Joseph Sulzer, *Istoria Daciei Transalpine*, București, 1995, p. 66.

față de iobagii transilvăneni. Ei se puteau căsători cu cine doreau și puteau practica o meserie fără să fie musai constrânși de stăpânul moșiei. Femeia, era considerată liberă nefiind silită să practice muncă, în schimb în Transilvania toată familia era susupă la robotă. Românul este descris de către maghiarul Bekasy ca fiind un rău gospodar, „*altora le lucrează pentru bani, dar lui însuși doar din nevoie. El cultivă hotarul cu porumb, din care trăiește numai el și pe care îl mănâncă sub chip de mălai și mămăligă și îl bea cu pălincă. Iar femeia lui, șezând în picioare, înăuntru sau pe câmp, împletește necontenit, legănându-și furca la brâu”*[59]. Această afirmație este completată de relatarea lui Fenyes Elek, care descrie alimentația țăranilor ca fiind una foarte săracă: *„Hrana românului este foarte simplă și este alcătuită în special din porumb. Din acesta se face pâinea, care nu este altceva decât o lipie subțire, și tot din aceasta se face așa-numita mămăligă”*[60]. Pe lângă porumb românul mai consuma lapte, brânză, fasole slănină și foarte rar carne. Potrivit acestor observații standardele alimentare indică nivelul rudimentar de trai al românilor*, „ei petrec toate zilele și nopțile din viața lor- chiar și în timpul celor mai vijelioase furtuni -, fără să sufere, pe câmp, sub cerul liber, într-un cojoc de oaie sau într-o ghebă albă de postav țărănesc, muncind”*[61].

Toate aceste neajunsuri s-au acumulat, manifestându-se printr-o revoltă care a izbucnit violent în toamna anului 1784. Cunoscută în istorie drept răscoala lui Horea, aceasta a scos la iveală incapacitatea autorităților austriece de a gestiona Transilvania și nevoia de modernizare și mai ales neputința și întârzierile nobililor în ceea ce privește punerea în practică a reformelor. Țărănimea răsculată va prezenta la 11 noiembrie nobilimii refugiate la Deva următoarele rânduri „Nobili să nu mai fie, ci fiecare dacă va putea găsi undeva o slujbă împrătească, din care să trăiască. Nobilii stăpânii de moșii să-și părăsească o dată pentru totdeanuna moșiile. Și ei să plătească dare ca și poporul de rând”[62]. În ciuda faptului că răscoala a fost înăbușită și liderii ei executați, atenția Impăratului Iosif al II lea a fost atrasă, majestatea sa fiind familiară deja cu situația, vizitând în 1773 pentru prima oară Transilvania și constatând că „Acești săraci supuși românii sunt, fără îndoială, cei mai vechi și cei mai numeroși locuitori ai Transilvaniei, sunt chinuiți și împovărați cu nedreptăți de toată lumea, fie unguri, fie sași, asa de mult, că într-adevăr, soarta lor, când o cunoști, este foarte de compătimit și nu este decâte de mirat că se mai găsesc atâția din acești oameni și că n-au fugit cu toții”[63]. Din această afirmație venită chiar din gura împăratului se înțelege că majestatea sa probabil avea în gând încă de pe atunci să ia măsuri, însă Transilvania nu era probabil pregătită și că era conștient și de fuga în masă spre Muntenia sau

[59] Apud, Melinda Mitu, Sorin Mitu, *Ungurii despre români, Naşterea unei imagini entice*, Iași, 2014, p. 311.

[60] *Ibidem*, p. 312.

[61] *Ibidem*, p. 317.

[62] Apud, Florin, Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, București, 2011, p. 189.

[63] Apud, Ileana Bozac și Teodor Pavel, *Călătoria împăratului Iosif al II lea în Transilvania la 1773*, Cluj-Napoca, 2011, vol I, p 26.

Moldova. De menționat că împăratul se gândise în 1783 să desființeze iobăgia, însă acest lucru va fi pus în practică abia la câteva luni după terminarea răscoala lui Horea. Prototipul de legi a fost publicat la 25 august 1785 în limbile Transilvaniei, cea mai importantă fiind desființarea categoriei socială a iobagilor, lucru care se întâmplase cu mult timp în urmă în afara arcului carpatic. Se mai conferea dreptul de căsătorie al iobagilor cu cine doreau și să poată să învețe și să practice o meserie pe pământul proprietarului fără consimțământul stăpânului[64]. Familiile supușilor nu mai trebuiau să practice robota. După cum precizează Angelika Schaser și Monica Vlaicu, țăranii români s-au văzut deja eliberați definitiv. De cealaltă parte a baricadei, celelalte stări din Transilvania s-au simțit lezate de această inițiativă de reformare și marchează conflictul dintre administrația habsburgă și stările Transilvaniei. Recensămintele erau sabotate de către nobilii, maghiarii și sașii dorind anularea acțiunilor de reabilitare a țăranilor români. Ei vedeau desființarea iobăgiei, ca fiind un cadou destinat românilor din partea împăratului, pentru a nu se mai revolta[65]. Din alt punct de vedere, pe lângă inconvenințele create de sași ale căror privilegii fuseseră anule și ungurii nemulțumiți care trebuiau despăgubiți, se adaugă și birocrația, dar și efectele răscoalei (recensămintele au fost întârziate deoarece cei responsabili fuseseră concentrați în timpul răscoalei).

Comparand cauzele și efectele reformelor în tot spațiul atât intracarpatic cât și extra carpatic, observăm foarte multe diferențe. Scopul pentru Moldova și Valahia, în reprezintă pe găsirea unei noi metode de atragere a fondurilor pentru domnitor, deoarece acesta trebuia să-și plătească dările către Poartă. Inițiativele nu au fost contestate de boieri, însă au fost trecute cu vederea de către domnitorii următori, care asemeni lui Constantin Mavrocordat se folosesc de tot ce le stă la îndemână pentru a face rost de bani. În Transilvania problema se pune în alt mod. Reforma a fost produsul Răscoalei lui Horea și a fost încetinită și ulterior boicotată de către celelate stări. Ca efecte, se numără atreagerea unui numă mai mare de oameni din Transilvania în Moldova și Țara Românească. Creșterea veniturilor, a culturii și a nivelului de trai a celor două țări a fost de asemenea un efect. În Transilvania urmările au avut efecte negative, pornind stările dominante împotriva regelui.

În concluzie secolul al XVIII-lea, a însemnat pentru spațiul locuit de români un veac plin de neliniști pentru unii și modificări sociale importante în evoluția statelor, în Moldova și Țara Românească dându-se startul proiectelor de reformă ce aveau să continue până la venirea lui Cuza, iar în Transilvania o speranță către îmbunătățirea situației românilor.

[64] Angelika Schaser și Monica Vlaicu, *Reformele iosefine în Transilvania și urmările lor în viața socială: importanța edictului de concivilitate pentru orașul Sibiu*, Sibiu, 2000, p. 103-104.
[65] *Ibidem*, p. 105-106.

Bibliografie selectivă

Bernath Mathias, *Habsburgii şi începuturile formării naţiunii române,* ClujNapoca, 1994

Bozoc Ileana și Pavel Teodor, *Călătoria împăratului Iosif al II lea în Transilvania la 1773*, Cluj-Napoca, 2011.

Constantiniu Florin, *O istorie sinceră a poporului român*, București, 2011.

Cernovodeanu Paul și Edroiu Nicolae, *Istoria românilor, vol VI, Românii între europa clasică și Europa Luminilor (1711-1821)*, București, 2002.

Giurescu Constantin, *Studii de istorie locală; Vechimea rumâniei, Despre rumâni, Despre Boieri*, București, 1943.

Giurescu Constantin, *Istoria Românilor Vol. III; De la moartea lui Mihai Viteazul până la sfârșitul epocii fanariote (1601-1821)*, București, 2010.

Giurescu Constantin și Giurescu Dinu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până astăzi*, București, 1975.

Meteș Ștefan, *Emigrări româneşti din Transilvania în secolele XIII-XX,* București, 1977.

Mihordea Valentin, *Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII-lea în Țara Românească* , Vol. I, București, 1960.

Mihordea Valentin, *Relaţiile agrare din secolul al XVIII-lea în Moldova*, Bucureşti, 1968.

Mitu Melinda și Mitu Sorin, *Ungurii despre români, Naşterea unei imagini etnice*, Iași, 2014.

Pop Ioan-Aurel și Bolovan Ioan, *Istoria Transilvaniei, Cluj-Napoca, 2013.*

Prodan D., Răscoala lui Horea, vol. I, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1979.

Rosetti Radu, *Pământul sătenii şi stăpânii în Moldova*, București, 1907.

Schaser Angelika și Vlaicu Monica, *„Reformele iosefine în Transilvania şi urmarile lor în viaţa socială: importanţa edictului de concivilitate pentru oraşul Sibiu,* Sibiu, 2000.

Sulzer Franz Joseph, *Istoria Daciei Transalpine*, București, 1995.

Urechia V.A, *Istoria românilor între 1774-1786,* București, 1891.

EVOLUȚIA PREȚURILOR ȘI A SALARIILOR ÎN ZONA MOLDOVEI (1900-1940). STUDIU DE CAZ JUDEȚELE NEAMȚ, ROMAN ȘI BACĂU

THE EVOLUTION OF PRICES AND WAGES IN THE AREA OF MOLDOVA (1900-1940). CASE STUDY OF NEAMȚ, ROMAN AND BACĂU COUNTIES

ÉVOLUTION DES PRIX ET DES SALAIRES DANS LA RÉGION DE LA MOLDAVIE (1900-1940). ÉTUDE DE CAS - COMTÉS DE NEAMȚ, ROMAN ET BACĂU

Prof. Simona -Elena BĂLAN[1]

Rezumat: *În studiul de față vom analiza evoluția prețurilor și a salariilor în primele patru decenii ale secolului al XX-lea în România. De multe ori perioada interbelică este privită ca un fel de Golden Age a României. De departe situația și realitatea nu este această, România o țară preponderent rurală și agrară s-a confruntat cu numeroase probleme de la cele sociale și economice până la cele financiare. Vom analiza atât evoluția prețurilor și a salariilor, cât și indicele acestora și cu un mic studiu de caz asupra prețurilor interbelice în orașele Bacău, Piatra Neamț și Roman.*
Cuvinte-cheie: *perioada interbelică, Moldova, prețuri, salarii, indice de evoluție*

Abstract: *The purpose of the present paper is to analyze the evolution of prices and wages in the first four decades of the twentieth century in Romania. The interwar period is often regarded as a kind of Golden Age of Romania. The reality was completely different, Romani, a a predominantly rural and agrarian country, faced many problems from social and economic to financial ones. The present study will analyze both the evolution of prices and wages, as well as their index and it also includes a short case study on interwar prices in the cities of Bacau, Piatra Neamț and Roman.*
Keywords: *interwar period, Moldova, prices, wages, evolution index*

Résumé: *Dans cette étude, nous analyserons l'évolution des prix et des salaires au cours des quatre premières décennies du XXe siècle en Roumanie. L'entre-deux-guerres est souvent considéré comme une sorte d'âge d'or de la Roumanie. De loin, la situation et la réalité ne sont pas celles-ci, la Roumanie, pays à prédominance rurale et agraire, a été confrontée à de nombreux problèmes allant des problèmes sociaux et économiques aux problèmes financiers. Nous analyserons à la fois l'évolution des prix et des salaires, ainsi que leur indice et avec une petite étude de cas sur les prix de l'entre-deux-guerres dans les villes de Bacău, Piatra Neamț et Roman.*
Mots-clés: *période d'entre-deux-guerres, Moldavie, prix, salaires, indice d'évolution*

România pășea în secolul XX, ieșind dintr-o criză economică majoră, criză care își avea originea în structura profund agrară a economiei românești. Criza a fost și una de „creștere”, venind după decenii de dezvoltare economică, dezvoltare începută în 1878, dar care nu era sustenabilă pe termen lung, deoarece se baza pe mari investiții de infrastructură publică finanțate cu împrumuturi externe. Criza a avut doi factori

[1] Profesor de discipline economice la Liceul „Vasile Conta” Târgu-Neamț.

declanșatori: unul intern, criza agricolă cauzată de o secetă prelungită și celălalt extern, cauzat de declanșarea Războiului Burilor și a Răscoalei Boxerilor din China care au afectat piața financiară internațională[2].

Despre această criza, Constantin Băicoianu, scria în 1932, că, „fost cea mai mare prin care trecuse România, criză ale cărei repercusiuni s-au resimțit până în 1905, când ieșirea din impas a țării fusese impulsionată de un export mare de grâu[3].

Criza i-a determinat pe guvernați să fie mai chibzuiți cu banul public, în anii următori situația s-a ameliorat, iar financiar bugetele au fost în cea mai mare parte fără deficit.

Evoluția prețurilor pentru perioada 1900-1914 arată tocmai această stabilizare datorată măsurilor economice luate de guvernele țării, în special politica de protejare a exportului de produse autohtone și descurjarea importurilor, datorate politice economice a lui Emil Costinescu și asigurarea unui stoc suficient de devize[4].

Tab.1. Evoluţia preţurilor medii la produse de consum, la Bucureşti[5] în perioada 1900-1914

Produsul	**Unitatea de măsură**	**1900**	**1904**	**1908**	**1912**	**1914**
Pâine	1 kg	0,24	0,26	0,32	0,26	0,27
Carne de vită	1 kg	0,67	0,71	0,92	0,91	1,01
Carne de porc	1 kg	0,80	0,89	1,12	1,34	1,25
Brânză de oi	1 kg	0,79	1,11	1,46	1,48	1,82
Ulei de măsline	1 l	1,50	1,42	1,46	2,03	2,27
Zahăr	1 kg	1,15	1,11	1,11	0,95	1,24
Orez	1 kg	0,50	0,50	0,57	0,56	0,53
Petrol lampant	1 l	0,35	0,29	0,29	0,25	0,25
Lemne de foc	100 kg	2,46	2,60	2,92	3,92	3,98

Concluzia tabelului de mai sus, este că în general prețurile bunurilor alimentare de consum au înregistrat cu mici variații o creștere, în special a celor agricole și industriale care au cunoscut o creștere cu 25% în anul 1914 față de anul 1900. Creșterea prețurilor a fost însoțită în această perioadă și de o creștere a salariior bugetare și ale sectorului privat[6] în timp ce cursul principalelor valute s-a menținut în aceleași limite toată perioada 1900-1914[7].

[2] Keith Hitchins, *România: 1866-1947*, Editura Humanitas, București, 2013, p. 176.

[3] Constantin I. Băicoianu, *Istoria politicei noastre monetare și a Băncii Naționale - 1880-1914*, vol. II, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria Națională, București, 1932, p. 624.

[4] Constantin Ardeleanu, *Comerțul exterior și navigația prin gurile Dunării: serii statistice (1901-1914)*, Galați, 2008, p. 8.

[5] *Anuarul statistic al României*, 1915/1916, p. 160.

[6] Pentru a realiza relația acestor prețuri cu puterea de cumpărare a salariaților, prezentăm salariile medii lunare ale unor categorii de funcționari ai instituțiilor de stat, în această perioadă, exprimate în lei:

Funcția	**1900**	**1905**	**1910**	**1915**

Tab. 2. Cursul liber, în lei, a trei valute, în perioada 1900-1914

Moneda	**Paritate oficială**	**1900**	**1905**	**1910**	**1914**
100 franci francezi	100 lei	101,34	100,73	100,41	100,99
100 mărci germane	124 lei	124,58	123,89	123,82	124,42
1 liră sterlină	25,25 lei	25,48	25,35	25,34	25,45

În 15 ani, variaţiile cursului liber al leului, în comparaţie cu principalele valute europene, a fost până la 1-2%, confirmând puterea și stabilitatea leului românesc, denumit acum „leul aur”. Participarea României la Primul Război Mondial a însemnat și o solicitare financiară importantă, mari sume de banii fiind dirijate în scopuri militare. Pentru aceste nevoi România s-a împrumutat, astfel că de la 109 milioane de lei în decembrie 1914, împrumuturile ajung la 1.596 de milioane în decembrie 1918[8].

Toate acestea au dus la inflație, BNR, suspendând în 1917, convertabilitatea leului.

După război statul se împrumută pentru a face față distrugerilor și pierderilor provocate de acesta, astfel că în decembrie 1922, împrumuturile ajung la 15.162 milioane lei. Inflația din această perioadă a avut același efecte asupra populație ca și războiul recent încheiat. Deprecierea monedei şi creşterea preţurilor în sens inflaţionist au început după anul 1915 şi au continuat până în anul 1926, când ating apogeul, pentru ca deprecierea să se oprească în 1928 iar în 1929 să aibe loc stabilizarea monetară.

De altfel, fenomenul creşterii preţurilor din timpul războiului şi în anii postbelici a fost unul general, care a afectat majoritatea ţărilor europene şi

Inginer	500	430	465	600
Contabil	190	178	225	325
Conductor tren	90	85	90	110
Lucrător atelier	60	60	75	100
Frânar tren	75	77	85	100
Cantoner	67	60	67	80

Din salariul brut era reținut suma de 5% impozit și contribuțiile la Casele de sănătate și pensii, adică 10%. Pentru a vedea puterea de cumpărare, în 1910, cu un salariu de 90 lei pe lună, se puteau cumpăra 69 kg carne de porc, sau 51 l ulei de măsline, sau 176 kg de zahăr, sau 176 kg orez, sau cca 310 kg pâine. Acest salariu mijlociu, convertit oricând în aur, reprezenta cca 29 grame aur monetar.

[7] Axenciuc, Victor, *Evoluţia economică a României, Cercetări statistico-istorice, 1859-1947, vol. III, „Monedă-Credit-Comerţ-Finanţe publice*, Editura Academiei Române, București, 2000, p. 29. În criza economică din anii 1900-1901, statul a aplicat prima dat curba de sacrificiu prin reducerea cu 10-15% a salariilor nominale; totodată s-a reintrodus impozitul pe salarii de 5% aplicat în timpul războiului de independenţă dar suspendat ulterior. În anii 1914-1915, salariile nominale depășesc, la toate categoriile de salariaţi, nivelurile din anul 1900.

[8] Slăvescu, Victor, *Istoricul Băncii Naţionale a României, 1880-1924*, București, 1925, p. 242.

beligerante[9]. În perioada de inflaţie, preţurile şi cursul valutelor au evoluat conform datelor din tabelul de mai jos:

Tab.3. Evoluţia preţurilor medii la produse de consum, în Bucureşti, în perioada 1914-1929[10]

Produsul	**Unitate de măsură**	**1914**	**1922**	**1926**	**1927**	**1928**	**1929**
Pâine	1 kg	0,27	3,00	10,08	9,37	9,33	10,00
Carne vită	1 kg	1,01	12,75	32,00	37,08	39,08	38,83
Carne porc	1 kg	1,25	19,75	53,08	53,83	62,16	61,25
Brânză oi	1 kg	1,82	28,50	61,66	59,25	75,00	77,00
Ulei măsline	1 l	2,27	41,76	65,05	88,00	160,0	135,0
Zahăr	1 kg	1,24	22,93	29,08	34,00	33,70	35,33
Orez	1 kg	0,53	21,70	30,55	25,84	28,00	28,00
Petrol lampant	1 l	0,25	2,12	6,00	6,58	6,87	7,00
Lemne foc	100 kg	3,98	50,61	131,80	130	124,2	130

Analizând evoluția prețurilor se observă creșterea acestora până în 1926, pentru că în 1927 unele produse să aibe prețurile mai mici față de anul 1926, perioada 1927-1929 marcând o relativă stabilitate.

În tabelul de mai jos avem calculat indicele prețurilor produselor de bază atât endetail cât și en gros.

Tab.4. Indici ai preţurilor de detaliu şi de gros, în perioada 1913-1929

Baza	**1920**	**1924**	**1926**	**1928**	**1929**
Indici de detaliu 1913=100[11]	990	2985	3552	3964	3903
1929=100[12]	23,6	75,0	94,2	99,9	100,0
Indici de gros 1913-1914=100[13]	1180	3475	4105	4226	4131

[9] Indicele preţurilor în diferite ţări cu baza 1913=100 se prezintă astfel:

	1913	**1921**	**1923**	**1924**	**1926**	**1928**
SUA	100	123	144	144	157	153
Anglia	100	165	192	180	163	158
Franța	100	345	332	372	553	549
Germania	100	1862	270 mil.	stabilizare-126	----	----
Cehoslovacia	100	1649	917	912	---	---
Bulgaria	100	1694	2520	3133	2182	2835

În Europa, ţările cu inflaţie mare au făcut reforme monetare, unele revenind la valoarea interbelică a monedei sau stabilizând-o la nivelul dat de depreciere

[10] *Anuarul statistic al municipiului Bucureşti,* 1936.

[11] *Buletinul preţurilor*, nr. 12, 1940, p. 609. Indice al preţurilor publicat pentru perioada 1910-1929, are lipsă anii 1915-1920.

[12] *Statistica preţurilor, 1931*, p. 7. Indice elaborat de Institutul Central de Statistică pentru perioada 1920-1941, cu baza în 1929=100.

Cifrele de mai sus ne arată că prețurile cu amănuntul au crescut de aproape 40 ori, afectând astfel substanţial puterea de cumpărare a monedei naţionale; preţurile de gros au avut o tendinţă paralelă, dar mai ridicată decât cele de detaliu, din cauza structurii diferite a indicilor. Deprecierea leului față de 1915 a fost de circa 42 de ori în 1926, moneda fiind stabilizată oficial în februarie 1929, fiind prima reformă monetară după trecerea în anul 1890 la monometalism[14]. Ea prevedea noua unitate monetară a leului, 10 mg aur cu titlul de 900/1000, respectiv leul se fixa la nivelul de depreciere la care a ajuns în anii 1927-1928; etalonul aur al leului era astfel de 32,26 ori mai redus decât cel fixat în anul 1890, de 322,6 mg aur. În consecinţă, guvernul era autorizat să bată suplimentar monedă de 1, 2, 5, 10 şi 20 lei din aliaj de aluminiu şi nichel, celelalte semne monetare - bancnotele - rămânând în circulaţie.

Legea a stabilit şi paritatea teoretică a leului faţă de principalele valute: 1 dolar SUA = 167,19 lei; o liră sterlină = 813,59 lei; 1 franc elveţian = 32,26 lei; 1 coroană cehoslovacă = 4,97 lei; un pengö unguresc = 29,24 lei; un zlot polonez = 18,75 lei; o leva bulgară = 1,20 lei etc[15].

Leul românesc devenea astfel cea mai slabă monedă din Europa. După legea monetară, se consacra ieşirea din circulaţie a monedelor de aur şi argint. Legea mai prevedea diferite aranjamente dintre stat şi Banca Naţională a României. Se introducea convertibilitatea condiţionată a biletelor BNR în aur şi devize aur, care va funcţiona oficial până în 1940.

Criza economică mondială ce a urmat în anii 1929-1933, simțită cu efecte importante și în România, a redus prețurile cu 30-50%, menținând valoarea leului la curs stabil.

Tab. 5. Evoluţia preţurilor medii la produse de consum, în Bucureşti, în perioada 1929-1939[16]

Produsul	**Unitate de măsură**	**1929**	**1933**	**1935**	**1937**	**1939**
Pâine	1 kg	10,00	7,41	6,25	6,75	7,98
Carne vită	1 kg	38,83	16,67	18,67	19,71	23,60
Carne porc	1 kg	61,25	27,00	31,92	29,02	38,07
Brânză oi	1 kg	77,00	38,83	30,92	40,40	46,25
Ulei floarea-soarelui	1 l	48,65	26.50	30,20	34,95	35,39
Zahăr	1 kg	35,33	37,08	28,33	28,50	33,00
Orez	1 kg	21,00	24,75	24,75	29,40	37,67
Petrol lampant	1 l	7,00	3,96	4,17	4,50	3,75
Lemne foc	100 kg	130,00	77,90	73,30	84,50	103,00

[13] Victor Axenciuc, *op. cit*., p. 330.

[14] Ioan Scurtu (coord.), *Documente privind istoria României între anii 1918-1944*, Editura Didactică şi Pegagogică, Bucureşti, 1994, p. 140-141.

[15] Radu Stoenescu, *Stabilizarea monetară și efectele ei în România*, București, 1933, p. 72.

[16] Tudorel Postolache (coordonator), *Economia României. Secolul XX*, București, 1991, p. 303-304.

Dacă până în 1935 prețurile au scăzut continuu, începând cu acest an au început să crească, dar în 1939 ele nu ating nivelul din 1928, prețurile bunurilor agricole au rămas scăzute și din cauza crizei agrare prelungite până în 1936. Căderea prețurilor a avut consecințe economice și sociale asupra economiilor lumii și asupra monedelor naționale. Devalorizarea a afectat și leul românesc, BNR a devalorizat oficial moneda în noiembrie 1936, prețul unui kg aur crește de la 111.111,11 lei, cât a fost fixat la stabilizarea din 1929, la 153.333,33 lei, fiind reevaluat și stocul de aur a BNR, de la 11,2 mld lei la 15,46 mld lei, deci o diminuare cu 38%[17]. Devalorizarea din 1936, deschidea drumul spre o nouă inflație. Puterea de cumpărare a leului, în declin încă din 1935, va continua în ritm accelerat în timpul războiului şi mai ales după război, până la stabilizarea monetară din 15 august 1947.

Tab. 6. Creşterea masei de bilete în circulaţie, în perioada 1935-1947[18]

	1935	**1936**	**1940**	**1941**	**1944**	**1945**	**1947, 14 aug.**
Circulaţia monetară	23,1	25,7	64,4	96,7	356,9	1212,9	48452
Indici	100	111	279	419	1545	52,5 ori	2099 ori
				100	370	1254	501 ori
					100	340	136 ori

După indicatorul circulaţiei monetare, se poate observa că masa monetară în circulație a sporit de 2,8 ori între 1935-1940, iar evoluția prețurilor la unele bunuri de consum este prezentată în tabelul de mai jos:

Tab. 7. Evoluţia preţurilor medii la bunuri de consum, în Bucureşti, în perioada 1938-1947[19]

Produsul	**Unitate de măsură**	**1935**	**1938**	**1940**	**1944**	**Iulie 1947**
Pâine	1 kg	6,25	7,30	11	46	20 mii
Carne vită	1 kg	18,67	21,90	26,00	187	140 mii
Carne porc	1 kg	31,92	34,23	46,00	255	180 mii
Brânză oi	1 kg	30,92	47,35	65,00	507	460 mii
Ulei floarea-soarelui	1 l	30,20	34,40	59	558	170 mii
Zahăr	1 kg	28,33	31,75	32,30	440	165 mii
Orez	1 kg	24,75	31,15	62	350	200 mii
Petrol lampant	1 l	4,17	3,10	3,20	16	68 mii
Lemne foc	100 kg	73,70	102	152	529	158 mii

[17] Kiriţescu, Costin, *Sistemul bănesc al leului şi precursorii lui*, vol. II, București, 1964, p. 477.
[18] Axenciuc, Victor, *op. cit.*, p. 58; Kiriţescu, Costin, *op. cit.*, vol. III, p. 317.
[19] Axenciuc, Victor, *op. cit*, p. 304-305.

Datele din acest tabel arată o creștere lentă a prețurilor până în 1938, după care creșterea este tot mai mare dublându-se și chiar triplându-se până în 1941, anul intrării României în război. În tabelul de mai jos avem o analiză a indicelui general al prețurilor coroborat cu cel al costului vieții:

Tab. 8. Indicele general[20] al preţurilor de detaliu[21] şi al costului vieţii[22] , în perioada 1933-1947

	1933	**1938**	**1941**	**1944**	**1945**	**Iulie 1947**
Indiceprețuri	100	127,7	354	1206	82,9 ori	10895 ori
		100	271	934	64,9 ori	8532 ori
			100	345	23,9 ori	3148 ori
				100	69,3 ori	912 ori
Indice costul vieții	100	126,6	258,8	774	45,9 ori	6550 ori
		100	207	622	36,8 ori	5257 ori
				100	592	845 ori

Până în iulie 1947, preţurile, faţă de nivelul anului 1940, au crescut de sute şi mii de ori, afectând condiţiile de existenţă a celei mai mari părţi a populaţiei, probabil peste 90%; nivelul de trai al masei salariate se situa abia la un sfert din nivelul anului 1938. Pentru orientare, în judecarea acestei situaţii, menţionăm că salariul mediu lunar al categoriilor mai largi de funcţionari şi lucrători calificaţi se situa, în vara anului 1947, între 2 mil. şi 3 mil. lei; înseamnă că se puteau cumpăra cu acest salariu: 11-16 kg carne pe lună, sau 4-6 kg brânză, sau 10-15 kg orez etc[23] .

O consecinţă majoră a inflaţiei, în condiţiile menţinerii veniturilor la o cotă scăzută, s-a manifestat în diminuarea severă a capacităţii de cumpărare a acestora[24].

[20] „Comunicări statistice”, nr. 2, 1945, și nr. 19, 1948.

[21] Indicele prețurilor de detaliu a fost calculat după un consum mediu al unei familii de 5 persoane, capul de familie fiind un salariat mediu.

[22] În componenţa indicelui intră preţurile a 15 produse alimentare de bază, 16 produse de îmbrăcăminte, 6 produse de combustibil, abonament de tramvai, chiria, apa și lumina unui apartament, medicamente comune și alte necesare diverse.

[23] Menționăm că o parte din bunurile de strictă necesitate alimentare și industriale, salariații publici și particulari, pensionarii le cumpărau de la economate, create pe lângă instituții sau întreprinderi, cu prețuri mult mai mici decât cele de la piața liberă.

[24] Până în iunie 1944, România înregistrase cel mai ridicat grad de inflație, așa cum reiese din datele Băncii Reglementelor Internaționale, menționate și în lucrarea lui Costin Kiriţescu, *op. cit.*, vol. III, p. 103. Creșterea costului vieții în iunie 1944 față de perioada ianuarie-iunie 1939, în diferite țări europene se prezintă astfel:

	1939	1944
Germania	100	113
Anglia	100	131
Suedia	100	142
Elveția	100	153

Datele statistice asupra indicelui salariului mediu nominal al funcţionarilor publici administrativi, pentru perioada 1933-1944, ne permit să calculăm evoluţia capacităţii de cumpărare a acestuia până în anul 1944.

Tab. 9. Indicele salariului funcţionarilor publici administrativi și indicele prețurilor de detaliu în perioada 1933-1944

	1933	**1938**	**1941**	**1944**
Indice de salarii	100	105	179	467m2
Indice de prețuri	100	124,6	354	1206
Raport dintre indice salarii și indice prețuri	100	84	50	39

Ca efect al inflaţiei şi al rămânerii în urmă a creşterii salariilor, capacitatea de cumpărare a salariaţilor s-a redus din 1933 până în 1938 cu 16 puncte, iar până în 1940 cu 35 de puncte. Deprecierea leului s-a manifestat şi prin scăderea valorii sale în raport cu valutele principale.

În tabelul de mai jos prezentăm câteva niveluri salariale în funcție de profesii și funcții pentru anul bugetar 1934-1935[25]:

Funcția/profesia	**Salariul în lei**
Ministru	30.400
Prefect de județ	17.250
Notar	1.900 - 4.000
Genera	25.400
Patriarh	31.500
Profesor universitar	23.350-29.550
Inginer	3.300-19.500
Învățător cu trei gradații	3.700-4.700
Medic	8.500-11.900
Medic de țară cu trei gradații	8.450-9.450
Plutonier-șef de post	3.400
Judecător	9.250-19.150
Contabil cl. II	2.850-6.100

Spania	100	173
Ungaria	100	198
Finlanda	100	201
Franța	100	265
Turcia	100	330
România	100	564

[25] Ioan Scurtu, *Istoria civilizaţiei româneşti*, Editura Enciclopedică, București, 2009, p. 276.

Mecanic locomotivă	3.063-3.850
Lăcătuș	2.600-2.650
Șofer	1.950-5.350
Grădinar	1.300-2.750
Doică	1.450
Spălătoreasă	500-2.200
Ușier	2.400 - 3.250
Portar	500-5.400
Ucenic	300-1.850
Vizitiu	600-2.350

Tab. 10. Indicatori centralizatori 1900-2000[26]

Indicatori	1900[27]	1913[28]	1926[29]	1929[30]	1938[31]	Iul. 1947[32]	Nov.1947[33]	1954[34]	1988[35]	2000
Prețuri consum 1950=100	11,3	14,3	508	539	402	174.450	1700	98	156,5	185.482
Etalonul oficial al leului, în mg aur titlu 900/1000	322,6	322,6	---	10	7,25	---	6,6	164,6	164,6	164,6
Preț oficial 1 g aur fin	3,10	3,10	146,30	111,11	153,33	667.000	187	6,1	18	296.000
Cursul oficial mediu lei pe 1 dolar SUA	5,18	5,18	220	167	141[36]	450.000	150[37]	12(6)[38]	14,23	21.693
Prețul a 1 kg pâine	0,31	0,32	13,83	11,25	8,70	20.000	20[39]	2[40]	5	12.600
Prețul a 1 kg carne de porc	1,12	1,17	40,50	42,16	34,23	180.000	270	9,40	36	60.400

[26] *Anuarul statistic al României, 1915/16, 1939, 1940, 1990, 2001*; „Buletinul statistic al României”, 1909, nr. 2-3; C. Tăutu, *Impozitele directe în România*, Bucureşti, 1939; Victor Axenciuc, *Evoluţia economică a României, Cercetări statistico-istorice, 1859-1947*, vol. III, Bucureşti, 2000

[27] Începutul perioadei.

[28] Anul anterior primului val de inflaţie.

[29] Anul anterior primului val de inflaţie.

[30] Pragul maxim al inflaţiei primului val.

[31] Anul stabilizării monetare.

[32] Nivelul anului anterior războiului mondial.

[33] Pragul cel mai înalt al valului al doilea de inflaţie.

[34] A patra lună după stabilizarea din 15.VIII.1947.

[35] Al doilea an după reforma monetară din I.1952.

[36] Anul anterior revoluţiei şi al declanşării ultimului val de inflaţie.

[37] În anul 1934, dolarul SUA a fost devalorizat cu 41%.

[38] Curs teoretic subevaluat corectat cu primă 100% ca în nov. 1947.

[39] Pâine neagră raţionalizată; nu se fabrica pâine albă.

[40] Pâine neagră raţionalizată; nu se fabrica pâine albă.

Salariu net mediu lunar, industrie, lei	65	69	2448[41]	2642[42]	2093[43]	2.100.000	4813[44]	485	2946	2.229.496
Salariu net mediu lunar salariaţi publici, lei[45]	79,30[46]	89,50[47]	3082[48]	3234[49]	2731[50]	2,712.000	4923[51]	544[52]	2946[53]	2.139.136[54]
Salariu net mediu lunar salariaţi publici, în dolari	15,3	17,3	14	19,4	19,4	6	16[55]	45	207	99
Kg carne de porc cu un salariu mediu lunar (rând 8)	71	76	76	77	80	15	18	58	82	35
Kg carne de porc cu un salariu mediu lunar (rând 8)	256	280	223	287	314	136	246	272	589	170

În cele ce urmează vom analiza evoluția prețurilor în principalele orașe ale Moldovei comparativ cu cele din capitala țării, pentru perioada 1912-1940. Pentru început vom analiza prețurile din anul 1912. Din analiză, cele mai ieftine orașe erau Botoșani și Piatra Neamț iar cele mai scumpe, Galați și Iași. În 1916, încă în neutralitate se remarcă o stabilitate a prețurilor.

[41] Din salariul brut s-a dedus 12% impozite directe şi contribuţii sociale.
[42] Din salariul brut s-a dedus 15% impozite directe şi contribuţii sociale şi alte reţineri. Între anii 1930-1934, curbele de sacrificii au diminuat salariile nominale cu 20-30%.
[43] Din salariul brut s-a dedus 15% impozite directe şi contribuţii sociale şi alte reţineri. Între anii 1930-1934, curbele de sacrificii au diminuat salariile nominale cu 20-30%.
[44] Se referă la luna ianuarie 1948 şi reprezintă media salariului pe sectoarele economice fără administraţie.
[45] S-a obţinut ca medie ponderată între salariile funcţionarilor de stat şi ai administraţiei locale. 21În lipsa unei statistici a salariilor funcţionarilor publici, s-a calculat după indicele salariului.
[46] Date pentru anul 1902. Din salariul brut s-a dedus 12% impozite directe şi contribuţii sociale
[47] Date pentru anul 1909. Din salariul brut s-a dedus 15% impozite directe, contribuţii sociale şi alte reţineri.
[48] În lipsa unei statistici a salariilor funcţionarilor publici, s-a calculat după indicele salariului.
[49] În lipsa unei statistici a salariilor funcţionarilor publici, s-a calculat după indicele salariului.
[50] Din salariul brut s-a dedus 15% impozite directe şi contribuţii sociale şi alte reţineri. Între anii 1930-1934, curbele de sacrificii au diminuat salariile nominale cu 20-30%.
[51] Se referă la luna ianuarie 1948 şi reprezintă media salariului pe sectoarele economice fără administraţie.
[52] Salariu net mediu lunar pe economie.
[53] Salariu net mediu lunar pe economie.
[54] Salariu net mediu lunar pe economie.
[55] În anul 1934, dolarul SUA a fost devalorizat cu 41%.

Tab. 11. Evoluția prețurilor în principale orașe ale Moldovei cumparativ cu Bucureștiul în 1912[56].

Orașul	Pâine kg	Mălai kg	Carne -kg		Crap kg	Ouă 100 buc.	Lapte litru
			vacă	porc			
București	0,30	0,15	0,91	1,33	0,93	7,16	0,39
Bacău	0,27	0,15	0,83	1,20	1,19	5,86	0,25
Bârlad	0,30	0,14	0,87	1,18	1,05	6,38	0,34
Botoșani	0,25	0,13	0,70	1,15	1,27	5,61	0,30
Dorohoi	0,30	0,13	0,61	1,20	1,35	6,68	0,30
Fălticeni	0,30	0,14	0,76	1,17	1,37	6,62	0,27
Focșani	0,30	0,15	0,97	1,18	1,30	5,67	0,28
Galați	0,30	0,16	0,95	1,24	1,19	6,75	0,27
Iași	0,30	0,15	0,88	1,20	1,13	7,29	0,38
P. Neamț	0,30	0,15	0,80	1,11	1,09	5,75	0,30
Roman	0,30	0,12	0,83	1,21	1,14	6,33	0,20
Vaslui	0,29	0,12	0,77	1,20	1,10	6,20	0,33

Orașul	Brânză kg	Ulei litru	Măsline kg	Orez kg	Cafea kg	Vin masă litru	Cartofi kg	Lemne foc 100 kg
București	1,50	2	1,12	0,52	2,47	1,06	0,13	3,37
Bacău	1,45	1,92	1,12	0,50	2,68	0,95	0,11	2,49
Bârlad	1,53	2,22	1.03	0,41	2,45	0,98	0,11	2,64
Botoșani	1,11	2,10	0.92	0,40	2,33	0,97	0,09	2,59
Dorohoi	1,36	2,67	0,97	0,42	2,62	1,30	0,06	1,79
Fălticeni	1,61	2,35	0,94	0,52	2,81	1,55	0,08	2,19
Focșani	1,70	1,60	1	0,40	2,52	0,85	0,09	2,73
Galați	1,58	1,97	1,20	0,45	2,63	1,18	0,13	2,93
Iași	1,52	2,44	1,10	0,48	2,85	1,38	0,10	2,70
P. Neamț	2,13	2,35	1	0,58	2,08	1,82	0,12	1,75
Roman	1,53	2,07	0,97	0,53	2,47	1	0,07	2,46
Vaslui	1,63	2,23	1	0,41	2,50	1,19	0,12	2,79

Tab.12. Evoluția prețurilor în principale orașe ale Moldovei cumparativ cu Bucureștiul în 1916[57]

Orașul	Pâine kg	Mălai kg	Carne -kg		Crap kg	Ouă 100 buc.	Lapte litru
			vacă	porc			
București	0,30	0,15	0,91	1,33	0,93	7,16	0,39
Bacău	0,27	0,15	0,83	1,20	1,19	5,86	0,25

[56] *Anuarul Statistic al României*, 1912, București, Imprimeria Statului, 1912, p. 298-301.
[57] *Anuarul Statistic al României*, 1915-1916, București, Tipografia Curții Regale F. Gobl Fii, 1919, p. 156-159.

Bârlad	0,30	0,14	0,87	1,18	1,05	6,38	0,34
Botoșani	0,25	0,13	0,70	1,15	1,27	5,61	0,30
Dorohoi	0,30	0,13	0,61	1,20	1,35	6,68	0,30
Fălticeni	0,30	0,14	0,76	1,17	1,37	6,62	0,27
Focșani	0,30	0,15	0,97	1,18	1,30	5,67	0,28
Galați	0,30	0,16	0,95	1,24	1,19	6,75	0,27
Iași	0,30	0,15	0,88	1,20	1,13	7,29	0,38
P. Neamț	0,30	0,15	0,80	1,11	1,09	5,75	0,30
Roman	0,30	0,12	0,83	1,21	1,14	6,33	0,20
Vaslui	0,29	0,12	0,77	1,20	1,10	6,20	0,33

Orașul	Brânză kg	Ulei litru	Măsline kg	Orez kg	Cafea kg	Vin masă litru	Cartofi kg	Lemne foc 100 kg
București	1,50	2	1,12	0,52	2,47	1,06	0,13	3,37
Bacău	1,45	1,92	1,12	0,50	2,68	0,95	0,11	2,49
Bârlad	1,53	2,22	1.03	0,41	2,45	0,98	0,11	2,64
Botoșani	1,11	2,10	0.92	0,40	2,33	0,97	0,09	2,59
Dorohoi	1,36	2,67	0,97	0,42	2,62	1,30	0,06	1,79
Fălticeni	1,61	2,35	0,94	0,52	2,81	1,55	0,08	2,19
Focșani	1,70	1,60	1	0,40	2,52	0,85	0,09	2,73
Galați	1,58	1,97	1,20	0,45	2,63	1,18	0,13	2,93
Iași	1,52	2,44	1,10	0,48	2,85	1,38	0,10	2,70
P. Neamț	2,13	2,35	1	0,58	2,08	1,82	0,12	1,75
Roman	1,53	2,07	0,97	0,53	2,47	1	0,07	2,46
Vaslui	1,63	2,23	1	0,41	2,50	1,19	0,12	2,79

Efectele crizei economice interbelice reies și din evoluția descendentă a indicelui de cost al vieții. Am luat în calcul prețurile din 1913=100 având în vedere cheltuielile de bază pentru o familie formată din cinci membri. În tabelul de mai jos prezentăm această evoluție pentru cele mai importante orașe ale Moldovei[58]:

Orașul	**1928/ indice**	**1929/ indice**	**1930/ indice**	**1931/ indice**	**1932/ indice**	**Scăderea**
București	5290	5304	4724	4138	3622	1668
Galați	4821		4300	3712	-	-
Iași	4820	4845	4370	3737	3340	1482
Focșani	4486	4496	4000	3351	2963	1440
Bârlad	4404	4400	3920	3079	2759	1645
Botoșani	4353	4320	3900	3287	-	-

[58] *Anuarul Static al României. 1928*, Regia Imprimeria Națională, București, 1929, p. 300; *Anuarul Static al României. 1929*, Regia Imprimeria Națională, București, 1931, p. 320; *Anuarul Static al României. 1930*, Regia Imprimeria Națională, București, 1932, p. 262; *Anuarul Static al României. 1931-1932*, Regia Imprimeria Națională, București, p. 268; *Anuar Static al României. 1933*, Regia Imprimeria Națională, București, p. 236.

Bacău	4329	4355	3914	3203	2756	1573
Piatra Neamț	4230	4242	3868	3061	258	1642
Roman	4228	4236	3862	3069	2653	1575
Dorohoi	3956	3948	3745	3003	2553	1403
Fălticeni	3954	3945	3717	3159	2590	1364
Vaslui	3931	3933	3670	-	-	-

Evoluția salariilor muncitorești pentru perioada 1923-1933, adică perioada revenirii din criza războiului și Marea criză economică interbelică, arată o creștere a acestora până în 1927 și scăderea acestora până în 1933. La începutul perioadei cel mai bun salariu era la Galați, 2743 de lei, aproape dublu față de cel al capitalei, cel mai mic fiind la Dorohoi, 923 de lei. Dacă în 1927, cel mai bun salariu era la Roman, de 3697 de lei peste cel al capitalei, cel mai mic era tot la Dorohoi, 1412 lei. Scăderea a continuat, astfel că la finalul crizei, salariile din Galați erau cele mai mari, de 2743 de lei, aproape duble față de cele bucureștene, iar cel mai mic se înregistra tot la Dorohoi, 929. După ieșirea din criză salariile au crescut lent, remarcându-se și scăderi ale acestora în unele orașe ale Moldovei. Cea mai mare creștere au avut-o salariile din Focșani de 926 de lei, iar cea mai mare scădere de 427 de lei, cele din Roman.

Tab. 13. Evoluția salariilor muncitorești în perioada 1923-1933 este următoarea[59]

Orașul	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933
București	1619	2140	2954	3134	3212	2882	2791	2470	2217	2146	1495
Bacău	1250	1604	1657	1928	2132	2093	1942	1684	1310	1312	1177
Botoșani	1163	1143	1350	1527	1604	1561	1522	1465	1220	1007	1049
Dorohoi	923	853	1095	1304	1412	1274	1353	1274	-	961	929
Fălticeni	1179	1328	1616	1551	1547	1649	2180	1784	-	1045	1123
Focșani	1497	1525	1555	2304	3294	2682	2525	1861	1505	1049	1043
Galați	2743	2775	2541	1693	1748	2049	3149	2990	2844	2765	2743
Iași	2010	1989	2171	2244	2399	2408	2389	2255	1770	1498	1464
P. Neamț	1744	1613	1431	1677	2004	1867	1472	1834	1444	1077	1123
Roman	1817	2433	2839	2990	3697	3448	3621	3307	3170	1990	1744
Vaslui	1716	1588	1626	1868	1968	1903	1893	1761	1406	1288	1245

Perioada 1934-1940[60]

Orașul	1934	1935	1936	1937	1938
București	1430	985	1262	1372	1393
Bacău	1137	1 083	1193	1202	1122
Botoșani	1043	1052	1029	1048	1020
Dorohoi	932	912	925	2783	899

[59] *Anuarul Statistic al României, 1933*, Regia Imprimeria Națională, București, 1934, p. 212; Anuarul Statistic al României, 1934, Tipografia Curții Regale F. Gobl FII, București, 1935, p. 300.
[60] *Anuarul Statistic al României, 1934*, Tipografia Curții Regale F. Gobl FII, București, p. 177; *Anuarul Statistic al României, 1939-1940*, Regia Imprimeria Națională, București, 1939, p. 344-345.

Fălticeni	1391	1426	1427	1474	1279
Focșani	1360	1524	1619	1684	1964
Galați	2301	2404	2601	2707	2676
Iași	1451	1414	1367	1386	1400
P. Neamț	1238	1204	1289	1303	1138
Roman	1577	1565	1571	1482	1317
Vaslui	1221	1164	1131	1141	1152

În tabelul de mai jos am analizat indicele cheltuielilor lunare în anul de maxim al crizei[61], rezultând că cele mai mari cheltuieli erau la Galați, 70 % din aceleași cheltuieli făcute de către o familie de bucureșteni iar cele mai mici la Dorohoi și Fălticeni.

Orașul	Alimente animale	Alimente vegetale	Fructe	Îmbrăcaminte/ încălțăminte	Confec -ții
București	100	100	100	100	100
Bacău	80	95	57	84	65
Bârlad	73	92	48	83	64
Botoșani	71	94	48	88	58
Dorohoi	75	101	50	85	46
Fălticeni	71	96	47	82	53
Focșani	78	94	48	91	71
Galați	78	94	46	91	91
Iași	85	99	60	92	88
P. Neamț	72	97	56	93	68
Roman	72	103	53	89	78
Vaslui	73	97	47	86	63

Orașul	Lumină, apă, combustibil	Diverse	Transport	Spectacol	Chirie	Total
București	100	100	100	100	100	100
Bacău	59	86	6	45	42	60
Bârlad	85	80	6	37	28	56
Botoșani	70	78	6	36	39	57
Dorohoi	62	75	6	31	17	51
Fălticeni	50	77	6	36	22	51
Focșani	91	79	7	45	42	62
Galați	98	76	41	40	56	70
Iași	103	88	41	61	67	72
P. Neamț	66	82	6	36	42	60
Roman	75	77	7	36	33	59
Vaslui	91	82	6	36	33	58

Analizând și prețurile medii la unele produse în 1933 și 1934[62], cele mai mici erau Piatra Neamț și Roman iar cele mai scumpe la Iași. În 1939, cele două orașe își păstrează titulatura de cele mai ieftine, Bacăul devenind cel mai scump.

[61] *Anuarul Statistic al României*, 1934, Tipografia Curții Regale F. Gobl FII, București, 1935, p. 322-325

[62] *Anuarul Statistic al Românie*i, 1934, Tipografia Curții Regale F. Gobl FII, București, 1935, p. 334-335

Produsul	București		Iași		Bacău		Roman		Piatra Neamț	
	1933	1934	1933	1934	1933	1934	1933	1934	1933	1934
Carne vacă - kg	19,75	17,50	17,25	15,10	16,65	12,65	-	12,10	-	11,90
Carne porc -kg	27,25	28,40	21,85	20,15	19,35	20	-	17,85	-	20
Lapte- l	9	8,25	5,55	5,15	4,35	4,40	-	4,10	-	4
Brânză burduf-kg	59,15	53,75	35,65	38,20	33,85	44,15	-	46,15	-	39,10
Ouă-100 buc.	148	154,15	139	104,60	126	112,10	-	110,40	-	120
Crap- kg	42,05	35,40	28,10	24,35	23	24,85	-	24,40	-	29,65
Pâine neagră- kg	7,75	5,55	6,85	5,75	6,60	5,40	-	6,75	-	5,60
Mălai- kg	3,60	3,60	3,05	3,45	2,70	3,30	-	3,95	-	2,90
Cafea- kg	89,65	88,50	111	107,90	120	120	-	83,25	-	90
Măsline- kg	29,50	33,90	36,90	36,25	40	50	-	30	-	28,15
Orez - kg	16,65	15	18,40	16,65	22	22	-	16	-	16,15
Cartofi - kg	3,10	3,10	2,90	2,40	2,75	2,65	-	1,95	-	1,60
Ulei floarea s.- l	23,75	25,75	21,60	24,65	24,15	23,85	-	22	-	26,65
Vin alb- l	20,85	19,50	20,85	22,65	15,60	18,85	-	27,15	-	17,15
Pantofi bărb.-per.	544	530	483	425	400	400	-	400	-	425
Lemne fag foc-1 t	779	712	815	746,25	475	404,15	-	450,85	-	554

Prețurile principalelor produse în 1939[63]

Produsul-1939	**București**	**Iași**	**Bacău**	**Roman**	**Piatra Neamț**
Carne vacă - kg	28,65	23,85	22,25	21,75	19,35
Carne porc -kg	46,10	35,60	30,25	29	35,75
Mezeluri- kg	69,50	80,75	60	60	60
Lapte- l	10,10	6,95	5,10	4,75	5,35
Brânză burduf-kg	68	60	58,50	-	53
Ouă-100 buc.	225	205	228	208	213
Crap- kg	45	51,50	45	43,50	43,50
Pâine neagră- kg	8	6,25	7	8,05	8
Mălai- kg	6,35	5,20	4,85	5	5
Cafea- kg	199	160	182	163	158
Măsline- kg	48,25	39,25	48	48	46,50
Orez - kg	37,65	33,90	34,50	32,5	32,75
Cartofi - kg	4.05	4,10	3,10	2,95	3,45
Ulei floarea s.- l	37,65	34,85	37,25	34	37
Vin alb- l	21,25	15,50	16	21,50	18
Pantofi bărb.-per.	765	722	625	665	673
Lemne fag foc-1 t	1031	925	733	800	608

Costului lunar al vieții pentru anii 1933-1934 și 1937-1939, în lei[64] reprezintă un al indicator al nivelului de trai, acesta cunoscând o creștere, cea mai scumpă viață în 1939 comparativ cu 1933 fiind la Piatra Neamț unde costul lunar al vieții a crescut cu 2552 de lei, cea mai mică creștere fiind la Iași, de 2043 de lei.

Orașul	**1933**	**1934**	**1937**	**1938**	**1939**
București	11.099	10.596	12.421	13.016	14.194
Iași	8.635	8.232	9.760	10.101	10.678
Bacău	6.652	6.376	7.665	8.182	9.161
Piatra Neamț	6.647	6.352	7.765	8.342	9.199
Roman	6.548	6.337	7.761	8.365	8.739

[63] *Anuarul Statistic al României, 1939-1940*, Regia Imprimeria Națională, București, 1939, p. 634-635.
[64] *Anuarul Statistic al României, 1939-1940*, Regia Imprimeria Națională, București, 1939, p. 650.

Pe categorii de cheltuilei, costul lunar al vieții în 1939[65] arată că acesta era destul de ridicat la Iași, față de Roman unde era cel mai mic.

	București	**Iaşi**	**Bacău**	**Piatra Neamț**	**Roman**
Alimente animale	35.618	30.292	28.082	28.356	26.944
Alimente vegetale	21.155	17.173	17.621	18.451	18.528
Fructe	5.205	3.841	3.547	4.147	3.658
Îmbrăcaminte/încălțăminte	16.196	14.449	13.223	13.456	14.181
Confecții	7.800	5.500	5.000	4.500	5.000
Lumină, apă, combustibil	13.566	13.316	10.403	10.627	11.250
Diverse	4.617	4.271	4.456	3.831	3.845
Transport	16.416	5.400	720	720	960
Spectacol	5760	3.888	2.880	2304	2.496
Chirie	44.000	30.000	24.000	24.000	18.000
Total	170.333	128.130	109.932	110.392	104.862

Câştigurile la oraş, erau mult mai diferenţiate. Lucrătorii industriali desfăşurau o muncă rentabilă. Datele statistice arată că în România valoarea producţie industriale reprezenta 50% din valoarea producţiei agricole, în 13 condiţiile în care în industrie lucra 10%, iar în agricultură 79% din populaţie. Pentru lucrători, principala sursă de venit o constituiau salariile. În 1938, salariile medii variau intre 2.400 lei (industria extractivă) şi 1.600 lei (în industria artă şi precizie). În primii ani de după război, la salariile de bază se adaugau sporuri pentru chirie, îmbrăcăminte, scumpete, deplasare, alocaţii pentru copii. Mulţi orăşeni aveau un lot de pământ, practicând agricultura, legumicultura, creşterea vitelor.

Aproape în fiecare gospodărie se creşteau păsări şi porci pentru consumul propriu, uneori chiar pentru vânzare la piaţă. Marea burghezie obţinea venituri considerabile ca urmare a producţiei realizate, dar şi a manevrelor prin care erau cointeresaţi guvernanţii să-i acorde anumite facilităţi. Spre exemplu, directorii de la societăţile „Lupeni” şi „Petroşani” aveau salarii între 500.000 şi 2 milioane lei pe an (adică între 45.100 şi 166.000 lei pe lună). Aceste sume, de-a dreptul fabuloase, s-au aflat la baza deciziei guvernelor de a proceda la reorganizarea regiilor autonome, pentru a-şi putea plasa oamenii din propriile partide în funcţiile de director. Salariile funcţionarilor publici se întindeau pe o scară extrem de largă.

În 1940, preşedintele Consiliului de Miniştri avea 60.000 lei pe lună, profesorul universitar – 17.000 lei , profesorul de liceu – 8.500 lei, bibliotecarul – 6.500 lei. Lista civilă a regelui Carol al II-lea, stabilită în iunie 1930, era de 40 milioane lei, adică de 3.333.333 lei pe lună, iar cea a principelui Mihai de 7 milioane, respectiv 583.333 lei lunar. Regina Maria beneficia de 20 milioane, iar principesa Elena de 7 milioane lei pe an. În România interbelică nu s-a murit de foame, dar cheltuielile proprii pentru cultură şi servicii, mai ales în mediul rural, erau extrem de mici, fapt ce arată că societatea nu intrase într-un proces amplu şi global de

[65] Anuarul Statistic al României, 1939-1940, Regia Imprimeria Națională, București, 1939, p. 652.

modernizare. Aceasta cunoştea o evoluţie contradictorie, cu un ritm mai accelerat la oraş şi unul foarte lent în lumea satului[66].

Bibliografie selectivă

Anuarul statistic al municipiului Bucureşti, 1936.
Anuarul Statistic al României. 1912, Imprimeria Statului, București, 1912.
Anuarul Statistic al României. 1915-1916, Tipografia Curții Regale F. Göbl Fii, București, 1919.
Anuarul Static al României. 1928, Regia Imprimeria Națională, București, 1929.
Anuarul Static al României. 1929, Regia Imprimeria Națională, București, 1931.
Anuarul Static al României. 1930, Regia Imprimeria Națională, București, 1932.
Anuarul Static al României. 1931-1932, Regia Imprimeria Națională, București, 1933.
Anuar Static al României. 1933, Regia Imprimeria Națională, București, 1934
Anuarul Statistic al României, 1934, Tipografia Curții Regale F. Göbl FII, București, 1935.
Anuarul Statistic al României, 1939-1940, Regia Imprimeria Națională, București, 1939.
Buletinul preţurilor, nr. 12, 1940.
Ardeleanu Constantin, *Comerţul exterior şi navigaţia prin gurile Dunării: serii statistice (1901-1914*), Galați, 2008.
Axenciuc, Victor, E*voluţia economică a României, Cercetări statistico-istorice, 1859-1947, vol. III, „Monedă-Credit-Comerţ-Finanţe publice*, Editura Academiei Române, București, 2000.
Băicoianu Constantin I., *Istoria politicei noastre monetare şi a Băncii Naţionale - 1880-1914, vol. II*, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria Națională, București, 1932.
Hitchins Keith, *România: 1866-1947*, Editura Humanitas, București, 2013.
Kiriţescu, Costin, *Sistemul bănesc al leului şi precursorii lui, vol. II*, București, 1964.
Postolache Tudorel (coordonator), *Economia României. Secolul XX*, București, 1991.
Scurtu Ioan (coord.), *Documente privind istoria României între anii 1918-1944*, Editura Didactică şi Pegagogică, Bucureşti, 1994.
Scurtu Ioan, *Istoria civilizaţiei româneşti*, Editura Enciclopedică, București, 2009.
Slăvescu, Victor, *Istoricul Băncii Naţionale a României, 1880-1924*, București, 1925.
Stoenescu Radu, *Stabilizarea monetară și efectele ei în România*, București, 1933.
Tăutu C., *Impozitele directe în România*, Bucureşti, 1939.

[66] Ioan Scurtu, *Istoria civilizaţiei româneşti*, Editura Enciclopedică, București, 2009, p. 282.

PACEA, SECURITATEA ȘI DEZARMAREA – PERMANENȚE ALE POLITICII EXTERNE A ROMÂNIEI ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

PEACE, SECURITY AND DISARMAMENT - PERMANENCES OF ROMANIA'S FOREIGN POLICY IN THE INTERWAR PERIOD

PAIX, SÉCURITÉ ET DÉSARMEMENT - PERMANENCES DE LA POLITIQUE ÉTRANGÈRE DE LA ROUMANIE EN PÉRIODE DE L'ENTRE GUERRE

Marius-Emanuel SANDU[1]

Rezumat: *Studiul de față arată faptul că țara noastră a gravitat în jurul obiectului esențial și permanent care era menținerea și apărarea statului teritorial recunoscut pe plan internațional, ca urmare directă a operei patriotice de desăvârșire a unității naționale și statale făurie în anul 1918 de către întraga națiune. Sunt urmărite eforturile diplomației românești pentru ca tratatele în vigoare să fie respectate și să se adopte măsuri concrete de descurajare a forțelor revizioniste. România a participat activ la viața internațională, contribuind, în cadrul unor organisme și reuniuni de mare importanță, la cultivarea principiilor noi, de echitate și dreptate, de pace și securitate pentru toate statele. România putea spera, deoarece își asigurase integritatea teritorială, obiectiv căreia îi consacrase, în mod prioritar, activitatea diplomatică.*
Cuvinete cheie: *dezarmare, revizionism, Titulescu, integritate teritorială, Societatea Națiunilor*
Abstract: *The present study shows that our country revolved around the essential and permanent object which was the maintenance and defense of the internationally recognized territorial state, as a direct result of the patriotic work of national and state unity made in 1918 by the entire nation. The efforts of the Romanian diplomacy are being followed so that the treaties in force are respected and concrete measures are taken to discourage the revisionist forces. Romania has actively participated in international life, contributing, in bodies and meetings of great importance, to the cultivation of new principles of equity and justice, peace and security for all states. Romania could hope, because it had ensured its territorial integrity, an objective to which it had devoted, as a priority, its diplomatic activity.*
Keywords: *disarmament, revisionism, Titulescu, territorial integrity, League of Nations*
Resumé: *La présente étude montre que notre pays tournait autour de l'objet essentiel et permanent qui était le maintien et la défense de l'Etat territorial internationalement reconnu, résultat direct du travail patriotique d'unité nationale et étatique réalisé en 1918 par la nation tout entière. Les efforts de la diplomatie roumaine sont suivis pour que les traités en vigueur soient respectés et que des mesures concrètes soient prises pour décourager les forces révisionnistes. La Roumanie a participé activement à la vie internationale, contribuant, dans des organes et des réunions de grande importance, à la culture de nouveaux principes d'équité et de justice, de paix et de sécurité pour tous les États. La Roumanie peut espérer, car elle a assuré son intégrité territoriale, objectif auquel elle a consacré, en priorité, son activité diplomatique.*
Mots clés: *désarmement, révisionnisme, Titulescu, intégrité territoriale, Société des Nations*

[1] Preot Profesor de religie și istorie la Liceul „Vasile Conta” Târgu-Neamț și Școala Drăgănești-Neamț.

România a înțeles dintotdeauna că pacea constituie bunul cel mai de preț al fiecărei națiuni, al întregii umanități.

A iubi pacea înseamnă a trăi în bună înțelegere cu toți vecinii, să înțelegi punctul de vedere al altui popor și să recurgi la forță sau la amenințare cu forța.

Dorința de preocupare a poparelor de a institui un sistem trainic de securitate, de pace într-un climat de colaborare datează de multe secole; evaluând uriașele pierderi la care au adus-o războaiele, Europa a reflectat la întemeierea unui astfel de sistem. Experiența istorică a demonstrat că pentru realizarea unor asemenea deziderate majore numai bunele intenții nu sunt suficiente. Astfel, după primul Război Mondial a fost creată Societatea Națiunilor. Ea a fost înființată și s-a impus în fața tuturor statelor lumii ca element indispensabil în apărarea păcii[2].

Pacea nu poate constitui o realitate permanentă decât în măsura în care există și instrumentul practic care să o asigure popoarelor.

„Securitatea nu este o operă de formule. Ea este o realitate ce consisită în a se asocia împotriva unui flagel comun ce se cheamă războiul. Dacă asociația este deschisă tuturor națiunilor fără excepțiune și dacă există națiuni ce refuză să participe la ea, aceasta înseamnă pur și simplu sau că primejdie războiului este mai mică pentru ele decât pentru celelalte, sau că în ordinea concepțiilor lor războiul este sau nu o catastrofă”[3].

Pentru cercurile guvernante de la București, arbitrajul, securitatea și dezarmarea formau un tot condiționat. Atât timp cât Societatea Națiunilor nu le putea traduce în fapt, alternativa rămânea în acordurile regionale de securitate.

„Ceea ce știu, e că orice stat, fără distincție, care ne-ar garanta hotarele țării noastre și pe acelea ale aliaților noștri, poate deveni în cadrul Societății Națiunilor, asociatul nostru în lupta pentru organizarea păcii, pe care o vom duce până la capăt, cu toate stavilele ce ne stau în cale”[4].

România a susținut încă de la înființarea Națiunilor aceste principii și a contribuit permanent la îmbunătățirea formelor de organizare precum și a normelor politico – juridice care stăteau la baza activității ei. Neînțelegerile dintre diferite state ale Societății Națiunilor produceau îngrijorare guvernului român.

Nicolae Titulescu declara că: „Geneva nu este pământul minunilor. Dar prin actele noastre să dovedim că nicăieri nu e mai bine ca aici, în cadrul Societății Națiunilor Unite, bunăvoința și spiritul de hotărâre nu ar putea da rezultate mai fericite”[5].

---

[2] Emilian Bold, *Diplomația de conferințe: din istoria relațiilor internaționale între anii 1919-1933 și poziția României*, Editura Junimea, Iași, 1991, p. 463.
[3] Nicolae Titulescu, *Discursuri*, Editura Științifică, București, 1967, p. 563.
[4] *Ibidem*, p. 711.
[5] *Ibidem.*

Realizarea unor principii clare în cadrul Societății Națiunilor au fost întotdeauna în atenția României. În vara anului 1922, Anglia socotea oportun ca România să protesteze împotriva modificării principiilor de bază ale Tratatului de la Sevres. Ținând cont că în acel moment între Franța și Anglia erau neînțelegeri în privința situației din zona strâmtorilor, diplomația românească a acționat în spiritul intereselor poporului nostru.

Ideile politice și principiile de bază din viața României își au rădăcinile în evenimentele trecutului care ajung prin esența lor până în prezent.

Statutul Dunării, reglementat prin convenția semnată la Paris în anul 1921 și ratificat în anul 1922, era aplicat de o comisie europeană cu sediul la Galați pentru partea maritimă a fluviului și de o comisie internațională a cărei componentă se extindea pe partea fluvială navigabilă. Organismul constituit în anul 1856, avea atribuții juridice și de control care încălcau suveranitatea statului român, ceea ce a dus la divergențe între România, pe de o parte, și Franța, Italia și Anglia pe de altă parte.

La 18 septembrie 1926, părțile rugau Consiliul Societății Națiunilor să ceară avizul Curții permanente de justiție internațională asupra problemelor în litigiu[6].

Țelul urmărit de guvernul român era de a obține suprimarea atribuțiilor speciale ale Comisiei Europene. În condițiile din anul 1927 nu s-a putut obține desființarea comisiei europene dar au fost modificate unele prevederi ale competenței juridice ale acestei comisii[7].

În luna septembrie a anului 1926, cea de-a VII-a sesiune ordinară a Adunării Generale a Societății Națiunilor a ales România ca membru nepermanent al Consiliului Societății Națiunilor și putea face parte din toate comisiile Consiliului.

În anii următori, România a acționat în direcția reducerii și limitării armamentelor. Într-o conferință ținută la Universitatea din Cambridge, Nicolae Titulescu constata că „spiritul pacific” se află în regres din cauza disensiunilor între puteri, a crizei economice și a confruntării sistemelor social – politice[8].

El definea dezarmarea de fapt „pentru a întrebuina expresia tehnică corectă, limitarea armamentelor” – ca o „absolută necesitate a păcii”[9].

În cadrul Conferinței dezarmării, România a sprijinit dezarmarea calitativă deoarece nu dispunea de armament greu, iar reducerea bugetară să nu fie uniformă și să țină seama de condițiile reale ale fiecărei țări. În concepția țării noastre, limita dezarmării trebuie să constituie „un minim compatibil cu securitatea națională”[10].

A fost subliniat conceptul de „dezarmarea morală” arătându-se că „România a fost primul stat care a introdus în proiectul ei de Cod Penal delictul de propagandă în vederea războiului...”. articolul 299 al Proiectului de Cod Penal Român preciza: „Vor fi pedepsiți cu detențiune simplă de la două luni la un an toți cei care în scopul de a

[6] *Ibidem*, p. 214.
[7] *Ibidem*, p. 234 – 235.
[8] *Ibidem*, p. 336.
[9] *Ibidem*.
[10] *Ibidem*, p. 463.

forța Statul român să declare un război de agresiune, vor incita opinia publică la un asemenea război prin mijloacele indicate la articolul 138...”[11].

Semnificativ este faptul că acest text a fost aprobat în luna iunie 1928, adică înainte de punerea în afara legii a războiului prin Pactul Briand – Kellogg. „Noi nu putem iscăli o cenvenţiune din care ar reieși că ne obligăm ca soldatul român să fie mai puțin bine hrănit și mai puțin bine îmbrăcat decât orice alt soldat din lume. Este aici și o chestiune de demnitate națională și o chestiune socială”[12].

Colaborarea efectivă a popoarelor pe plan economic și politic în deplină sinceritate, prin acorduri încheiate în interesul comun, era considerată de țara noastră ca un element de prim ordin în acțiunea vastă pe care trebuia să o inteprindă toate statele, pentru a înlocui nesiguranța și neîncrederea dintre ele cu o atmosferă de înțelegere și pace generală. „Bunul cel mai de preț al unei țări este pacea prelungită, care singură îngăduie unei națiuni să-și găsească drumul, care singură îngăduie să se aducă civilizației generale binefacerile creatoare ale geniului național”[13].

Contactul direct și starea de spirit a maselor populare din toate țările Europei demonstrează că popoarele doresc pace și sunt gata să aducă în slujba ei orice sacrificiu. În concepția diplomației românești, pacea poparelor, a căror istorie a fost brăzdată de o succesiune de războaie, trebuie să se identifice cu respectul dreptului, să fie o pace reală, trainică, de lungă durată.

În concepția românească, temelia edificării politicii internaționale era principiul indivizibilității păcii. Acest principiu cerea coalizarea într-un front unic al tuturor țărilor dornice de pace din întreaga lume și solidarizarea lor generală împotriva oricărui act de agresiune. Acest principiu a fost formulat de Nicolae Titulescu și a pornit de la ideea că războiul odată declanșat într-un continent va fi foarte greu sau chiar imposibil de localizat.

În astfel de condiții unui eventual conflict trebuia să i se opună „o forță generală a păcii creată prin adeziunea și contribuția popoarelor de pe toate continentele.”[14]

România a militat necontenit pentru menținerea sa în rândul țărilor sincer interesate să apere pacea. „Ce altă politică pot prezenta în cabinetul român, decât politica unei Românii care dorește pacea sigură și onorabilă”?[15]

Guvernul român urmărind atent desfășurarea de organizare a forțelor antirăzboinice, a pledat pentru înnoirea ermanentă a formelor și mijloacelor de luptă necesare menținerii păcii. S-a preconiozat permanent renunțarea la formele trecutui, însă în așa fel încât să „nu fie sacrificat viitorul”.[16]

---

[11] Gheorghe Matei, *Dezarmarea în contextul problematicii internaționale şi atitudinea României (1919-1934)*, Editura Academiei, Bucuresti, 1971, p. 67.
[12] Nicolae Titulescu, *op.cit*., p. 463.
[13] *Ibidem*, p. 645.
[14] Ioan M.Oprea, *Nicolae Titulescu*, Editura Științifică, Bucuresti,1966, p.100.
[15] *Ibidem*, p.101.
[16] *Ibidem*, p.111.

Dezvoltarea evenimentelor internaționale și în special pregătirile statelor învinse de a organiza cu ajutorul cercurilor imperialiste un nou război mondial sub pretextul reparării nedreptăților ce li s-au făcut prin tratatele la Versailles, dar în realitate pentru reîmpărțirea sferelor de infuență economică și politică pentru acapararea de teritorii străine, a creat în concepția diplomației românești concluzia că țările vizate de tendința expansionistă a revizioniștilor trebui să-și consolideze capacitatea de apărare.

Această convingere s-a conturat mai puternic și a devenit mai fermă după acapararea puterii în stat, în Germania, de către hitleriști.

Situația în rândul țărilor antirevizioniste și, deci, expusă unei eventuale agresiuni care iar fi adus pierderea independenței naționale și integrității teritoriale, România nu putea să rămână dezarmată în fața tendințelor revizioniste.

Preocupată în permanență de interesele patriei, diplomația românească, pentru a îndeplini cerințele guvernui român și a da satisfacție uni deziderat național, a căutat prin toate căiele să creeze României legături sigure și durabile.

În acest sens, au fost consolidate tratate de alianță speciale, ca același care stăteau la baza Micii Înțelegeri, alianță în care, vreme îndelungată, România a jucat un rol de seamă.

Stadiul următor alș dezvoltării aliențelor României ca parte integrantă a sistemului de securitate colectivă, la carea tindea politica guvernului român, trebuia să se realizaeze printr – o extindere a asistenței între țările Micii Înțelegeri și statele cu Înțelegri Balcanice, prin crearea unor pacte de asistență mutuale între statele Micii Înțelegeri și Uniunea Sovietică, precum și prin încheierea de pacte asemănătoare între țările balcanice și Franța, toate având la bază pactul de asistență mutuală franco – sovietic.

Acoperirea Europei cu o rețea de pacte de asistență mutuală și crearea în acest fel a unui larg front al păcii era considerată de țara noastră ca metoda cea mai sigură de a spulbera orice speranță a revizioniștilor de a-și pune în execuție planurile lor de contropire.

Cum însă țările care se situau pe platforma revizionistă făceau parte, în majoritatea lor din rândul statelor fasciste în fruntea cărora stătea Germania și Italia, sistemul securității colective devenea în același timp un mijloc de stăvilire a agresiunii fasciste.

România a înțeles că ascensiunea fascismului reprezintă un mare pericol pentru independența națională a popoarelor și pentru pacea lumii, în general.

Împotriva pregătirilor de război și a creșterii pericolului fascist a orientat România întreaga politică externă. Această politică a avut aprobarea expresă a majorității forțelor politice interne, deoarece a fost politică națională, a corespuns pe deplin aspirațiilor poporului, căci își trăgea originea din interesele adânci și legitime

ale patriei. „ Politica externă nu a fost monopolul unui om, nici apanajul unui partid, ci politica întregii țări”[17].

Unii reprezentanți români afirmau preeminența „dreptul păcii”, corelat cu dreptul de securitate, anticipând ca respectivele principii să infuențeze legislația internă a statelor și legalitatea internațională. Comitetul pentru dezarmarea morală, din 16 martie 1932, în ședința sa, a încredințat juristului român Vespasian Pella, sarcina întocmirii unui memorandum pentru adaptarea legislațiilor naționale la cerințele fundamentale ale vieții internaționale[18].

În iunie 1932, Memorandumul Pella a fost prezentat Comitetului pentru dezarmarea morală. El cuprindea date, concluzii și propuneri. Acest memorandum „emite ideea necesității concordanței până la un anumit grad între principiile enunțate în pactele și tratatele de bază ce reglementau viața internațională, pe de o parte, și legislațiile naționale, pe de altă parte”[19].

Regretabil a fost, însă, că marile puteri, din cauza contradicțiilor dintre ele, nu au acordat interesul necesar documentului elaborat de Pella, ele pierzându-se în discuții sterile și îngropând chiar de la început o propunere menită să constituie o garanție a dezarmării generale[20].

O gravă amenințare la adresa păcii a constituit-o proiectul Directoratului în patru. În martie 1934, primind de la Roma pe primul ministru britanic MacDonald și pe șeful Foreign Office – ului, sir Jon Simon, Mussolini le-a prezentat proiectul unui pact de înțelegere și colaborare prin care Franța, Italia, Germania și Anglia se angajau în interesul păcii să adopte i linie politică comună în chestiunile europene și coloniale și să admintă posibilitatea revizuirii tratatelor de pace, pe temeiul articolului 19 din Pactul Societății Națiunilor[21].

Se propunea, că trecând peste forul de la Geneva să se reînființeze concernul marilor puteri pentru reglementarea problemelor din Europa și să impună astfel revizuirea frontierelor rezultate după primul război mondial. Proiectul a fost susținut de către Germania care urmărea anularea unor clauze ale tratatului de la Versailles, a fost salutat de statele revizioniste și a fost combătut de Mica Înțelegere, Polonia și Belgia. Reprezentanții statelor din Mica Înțelegere au formulat oficial rezerve asupra unor posibile acorduri care ar avea ca scop beneficierea de drepturile terților, fie că aceste acorduri îi obligă pe semnatari de a lua hotărâri concrete, fie că aceștia din urmă au ca scop să exercite numai o presiune asupra unro țări, altele decât acelea care au încheiat aceste acorduri.

---

[17] *Ibidem.*

[18] Mircea Dutu, *Vespasian V. Pella (1897-1952*), Editura Universul Juridic, București, 2012, p.146.

[19] Gheorghe Matei, *op.cit.,* p. 69.

[20] Emilian Bold, *op.cit*., p. 466.

[21] Benito Mussolini a afirmat că: „o alianță italo-română exclude o alianță franco-română”. În pofida înclinației pro-italiene a primului-ministru Alexandru Averescu, Ion Mitilineu, ministrul Afacerilor Străine, a declarat categoric ministrului italian la București că în politica externă a României nu va interveni nici o modificare şi că guvernul român va semna tratatul de alianță cu Franța.

În urma reacției țărilor amintite mai sus, guvernul francez a inițiat negocieri neoficiale pentru a obține schimbarea prevederilor proiectului pact. Guvernul român a cerut lui Paul Bancour ca Franța să respecte și să garanteze în materie de revizuire teritorială, aplicarea integrală a procedurii articolului 19 din Pactul Societății Națiunilor, care prevedea că nici o modificare teritorială nu va fi operată decât cu unanimitatea voturilor celor din cauză și cu consimțământul (celor în cauză) părților interesate. Franța a acceptat punctul de vedere român și a dat asigurări certe în acest sens. Textul ,,Pactului celor patru” a fost parafat la Roma la 7 iunie 1933 și ținea sema de toate obiecțiile formulate, exprimând dorința celor patru semnatari de a colabora efectiv în vederea menținerii păcii, în problemele ce-i priveau exclusiv[22].

În urma intervenției lu Titulescu, Guvernul francez a acordat garanțiile cerute de guvernele României, Iugoslaviei, Cehoslovaciei și Poloniei. În anii crizei economice mondiale, în rândul unor state s-au impus ideea unei colaborări în cadrul unei uniuni regionale. Aceste state aveau o plitică internă și externă bine determinată de interesele burgheziei. Doarece aceste state aveau de apărat pe plan internațional interese speciale, ele au militat pentru respectarea principiului potrivit căruia numai națiunile singure pot dispune de propria lor soartă. Aceste legitime deziderate ale națiunilor au fost pentru prima dată instituționalizate în Statul Societății Națiunilor. De pe aceste poziții au apărut toate planurile și proiectele de securitate regională destinate să servească la apărarea securității, la salvgaderarea păcii. Teza unor soluții cu caracter interstatal a apărut pe arena internațională în intenția de a reduce efecte dezastruoase ale crizei economice, în general, și ale celei agraare, în special.

Reapariția planurilor germane de hegemonie în Mitteleuropa ca și reeditarea faimoaselor devize ,,Berlin – Bagdad” și ,,Drang nach Osten” au dus la crearea unor stări de spirit defensive în multe țări mici și mijlocii. În această perioadă aprăruse proiectul Paneuropei, elaborat de Aristide Briand, destinat să contracareze planurile expansioniste germane[23]. La a X-a sesiune a Adunării Generale a Societății Națiunilor din 5 septembrie 1929, ministrul de externe al Franței, Aristide Briand, propunea constituirea unei federații a statelor europene, menite să statornicească, fără a știrbi suveranitatea participanților, legături economice comune, urmate într-o etapă ulterioară de cele politice[24].

Briand, care urmărea creșterea neîncetată a prestigiului Franței afirma: „Da, Lumea e prea carteziană în Franța: E o greșeală să crezi că în materie de politică internațională pot să fii mereu la fel! A venit vremea ca Liga Națiunilor care nu mai progresează, să aibă imaginație. În ceea ce ne privește, trebuie să profităm de momentul în care Franța abandonează pozițiile militare pentru a-și asigura poziții morale! Orice s-ar întâmpla voi lansa ideea: Statele Unite ale Europei ... Acum ori

[22] Albrecht-Carrie, Rene; Jarausch, Konrad Hugo, *The Four Power Pact, 1933*, în „The American Historical Review”, ianuarie, 1967, p.72.
[23] Eliza Campus, *România şi Mica Înţelegere*, Bucureşti, 1968,p.58
[24] N. Daşcovici, *Interesele şi dreptul Romdniei în texte de drept internaţional public*, Iaşi, 1936, p. 55-56.

niciodată trebuie să dăm un nou impuls instituției să dăm naștere unui val entuziasm general, astfel totul s-a dus pe copcă”[25].

Împotriva proiectului s-a ridicat în primul rând Marea Britanie. Amery, ministrul coloniilor spunea: „Franța nu poate să facă parte din două Ligi ale Națiunilor”[26]. Delegații din Peru, Chile și Ecuador au adăugat: „Și cu noi ce faceți? Dumneavoastră minimalizați rolul nostru! Știrbiți universalitatea Ligii Națiunilor”[27].

Micile state europene au considerat că acest proiect nu are menirea decât de a sublinia autoputernicia Marilor Națiuni. Șeful diplomației franceze arăta: „Guvernele vor putea să rezolve problemele de colaborare economică numai tratând chestiunile din unghiul lor politic. Între poparele grupate geografic, ca popoarele din Europa, ar trebui să existe o legătură federală”.

La 9 septembrie 1929, reprezentantul Germaniei, contele Bernstorf, în termeni politicoși declara: „Proiectul acesta, în orice caz, nu va putea lua ființă decât după ce Germania...” iar Eduard Beneg afirma: „E o mormântare clasa întâi”[28].

Toți miniștrii se angajează să informeze guvernele lor asupra acestei probleme și să o pună în studiu. S-a creat un comitet iar Briand s-a angajat să redacteze un memorandum pentru anul următor. Juristul grec Politis, melancolic, adaugă: „Această încercare de federație vine prea târziu sau prea devreme. Prea târziu că ne aflăm la sfârșitul euforiei europene economice, politice și juridice. Prea devreme pentru că Europa încă nu este conștientă de groaznicele consecințe ale crizei economice mondiale. Astăzi nu mai există nici o credință în numele căreia poparele și indivizii să se ridice deasupra intereselor lor”[29].

La 2 mai 1930 guvernul francez a adresat țărilor europene, membre ale Societății Națiunilor un memorandum prin care propunea să se extindă la toate statele sistemul de securitate instituit prin tratatul de la Locarno, odată cu formarea unor organisme menite să conducă viitoarea „Uniune Europeană”.

Guvernul român a apreciat propunerea lui Aristide Briand ca o inițiativă generoasă, care respectând obligațiile asumate de fiecare stat prin tratatele în vigoare și Pactul Societății Națiunilor era menită să apropie poarele europene pentru a rezolva efectele grave ale crizei economice. România considera normal ca la această Uniune să participe și statele mebre ale Societății Națiunilor, respectiv U.R.S.S. și Turcia. Invitarea lor la dezbateri trebuie să se facă în momentul când lucrările vor fi înaintate cu adevărat. Erau necesare anumite hotărâri peactice deoarece deliberările duc la rezoluții teoretice. Creditul agrigol internațional semnat ulterior, în concepția cercurilor guvernamentale românești asigua interesele României, în materie agricolă, fără a îngădi libertatea ei de acțiune. Divergențele de tot felul care apăreau între Franța, Marea Britanie și Germania au adus în impas și acest proiect francez.

[25] Genevieve Tabouis, *20 de ani de tensiune diplomatică*, Ed. Politică, Bucureşti, 1965, p. 208.
[26] *Ibidem,* p.70.
[27] *Ibidem.*
[28] *Ibidem.*
[29] *Ibidem,* p. 71.

La 2 martie 1932, la Geneva, reprezentanții Micii Înțelegeri au căzut de acord asupra următoarelor principii în viitoarele dezbateri:

Negocieri directe între țările danubiene fără intervenția marilor puteri;

Uniunea economică prin acorduri preferențiale pe bază de contingetarea dar fără uniune vamală și fără ca ea să fie îndreptată împotriva Germaniei sau a Italiei;

Libertatea de a vinde țărilor surplusul de mărfuri pe care Uniunea danubiană nu le-ar putea absorbi;

Respectarea reciprocă a intereselor economice ale țărilor Micii Înțelegeri.

La 2 martie 1932, printr-un aide – memoire, guvernul francez propune guvernelor britanic, german și italian să găsească cele mai potrivite modalități pentru constituirea unei înțelegeri economice a statelor dunărene: Austria, Cehoslovacia, Ungaria, Iugoslavia și România, cu scopul de a contribui la atenuarea gravelor efecte ale crizelor economice mondiale încă în plină desfășurare[30]. Inițiativa aparține lui Tardieu, președintele Consiliului de Miniștri al Franței, și se adresa celor mari puteri amintite. Nicolae Titulescu s-a întâlnit cu Tardieu pentru a afla detaliile asupra propunerilor franceze și a constat deosebirile de păreri existente între inițiatori și statele ce urmau să participe la proiectata înțelegere economică. România a atras atenția Franței asupra nevoii urgente de a soluționa problemele economice și a propus eventuala participare a Bulgariei și Poloniei la negocieri[31].

Germania și Italia s-au opus planului francez. Marea Britanie a căutat să-și păstereze un rol de arbitru. Tardiei și MacDonald nu au intrat în fondul dezbaterilor pentru a nu periclita situația cancelarului german Bruning, aflat în preajma alegerilor parlamentare. Dezacordul în discuții existent între reprezentanții marilor puteri a determinat ruperea negocierilor asupra Uniunii economice a statelor danubiene.

România a păstrat o atitudine de espectativă, deoarece planul Tardieu fusese elaborat din dorința ,,marilor puteri de a-și ajuta proprii lor bancheri”, care investiseră capitalul în Europa centrală și nu doreau să le piardă prin agravarea situației economice a statelor din această zonă.

Titulescu consemna că marile puteri ,,prin certurile lor continue, dau lumii spectacolul unui faliment politic”, considerând că Germania se îndreaptă ,,către un regim Hitler”, iar Italia ,,cu greu va mai putea ieși din făgașele Germaniei”[32].

[30] Viorica Moisuc, *Istoria relațiilor internaționale. Până la mijlocul secolului al XX-lea*, Editura Fundației România de Mâine, București, 2003, p.123.
[31] Nicolae Titulescu, *Docmumente Diplomatice*, Editura Politică, București, 1967, p.145.
[32] *Ibidem.*

Bibliografie selectivă

Bold Emilian, *Diplomația de conferințe: din istoria relațiilor internaționale între anii 1919-1933 și poziția României*, Editura Junimea, Iași, 1991.
Daşcovici N., *Interesele şi dreptul Romdniei în texte de drept internaţional public*, Iaşi, 1936.
Eliza Campus, *România şi Mica Înțelegere*, București, 1968,p.58
Duțu Mircea, *Vespasian V. Pella (1897-1952*), Editura Universul Juridic, București, 2012.
MateiGheorghe, *Dezarmarea în contextul problematicii internaționale şi atitudinea României (1919-1934),* Editura Academiei, Bucuresti, 1971.
Moisuc Viorica, *Istoria relațiilor internaționale. Până la mijlocul secolului al XX-lea*, Editura Fundației România de Mâine, București, 2003.
Oprea Ioan M., *Nicolae Titulescu*, Editura Științifică, Bucuresti,1966.
Rene Albrecht-Carrie, Jarausch Konrad Hugo, *The Four Power Pact, 1933*, în „The American Historical Review”, ianuarie, 1967.
Tabouis Genevieve, *20 de ani de tensiune diplomatică*, Editura Politică, Bucureşti, 1965.
Nicolae Titulescu, *Discursuri*, Editura Științifică, București, 1967.
Nicolae Titulescu, *Docmumente Diplomatice*, Editura Politică, București, 1967.

Anexe

Nicole Titulescu și Mica Antantă. Sursă foto: http://www.historia.ro

https://es.m.wikipedia.org/wiki/Archivo:BriandKellogg1928a.jpg

THE GAP IN THE BRIDGE.

Decalajul din Pod pe pancartă scrie „Această Societate a Națiunilor a fost construită de Președintele Statelor Unite ale Americii.” Desen din revista Punch, 10 decembrie 1920, satirizând decalajul lăsat de SUA neaderând la Societate.
(https://ro.wikipedia.org/wiki/Societatea_Na%C8%9Biunilor#/media/Fi%C8%99ier:The_Gap_in_the_Bridge.png)

The League of Nations met for the first time on November 15, 1920, in Geneva, Switzerland (https://www.upi.com/Archives/1920/11/15/First-meeting-of-assembly-of-League-of-Nations-is-open/3271510630366/)

Participanții la semnarea pactului Mica Antanta de la Geneva: Nicolae Titulescu, Edward Benes și Bosco Jeftic, miniștrii de externe ai Romaniei, Bulgariei și Sebiei.

(http://www.rador.ro/2020/03/04/portret-nicolae-titulescu-unul-din-cei-mai-inteligenti-si-mai-talentati-diplomati-ai-europei-3/)

ROMÂNIA ÎN PERIOADA REGIMULUI COMUNIST

ROMANIA DURING THE COMMUNIST REGIME

LA ROUMANIE PENDANT LE RÉGIME COMMUNISTE

ASPECTE PRIVIND VIAȚA ȚĂRANILOR CHIABURI ÎN CADRUL PROCESULUI DE COLECTIVIZARE A AGRICULTURII. STUDIU DE CAZ: SATUL ROMOS DIN JUDEȚUL HUNEDOARA

ASPECTS REGARDING WEALTHY PEASANTS DURING THE AGRICULTURAL COLLECTIVIZATION PROCESS CASE STUDY: ROMOS VILLAGE IN HUNEDOARA COUNTY

ASPECTS CONCERNANT LA VIE DES PAYSANS RICHES DANS LE CADRE DU PROCESSUS DE COLLECTIVISATION AGRICOLE. ÉTUDE DE CAS: VILLAGE DE ROMOS DANS LE COMTÉ DE HUNEDOARA

Prof. Drd. Adela Emanuela ORDEAN[1]

***Rezumat**: Istoria țăranilor chiaburi este o dimensiune centrală în procesul de colectivizare a agriculturii, care implică un trecut dramatic descris prin deportări, arestări, închisoare, regimul de colectare a produselor agricole, confiscarea proprietăților.*
Prezentul studiu se concentrează pe satul transilvănean Romos, dorind să scoată la lumină aspecte ale vieții țăranilor chiaburi Construită pe documente de arhivă, istorie orală și literatură, cercetarea prezintă modul în care, chiar și în spațiul investigat, motivele politice, economice și sociale ale regimului comunist au perturbat și au distrus viața unui sat laic în numele transformării socialiste a agriculturii. Relațiile dintre țărani, criteriile după care au fost clasificați în clase sociale distincte, reținerea și umilința la care au fost supuși țăranii kulak, ilustrează abundent implicațiile colectivizării agriculturii la Romos, în perioada 1949-1962.
***Cuvinte cheie:** Romos, colectivizarea agriculturii,chiaburi, istorie orală, regim comunist*

***Abstract**: The history of the wealthy peasants is a central dimension in the process of collectivization of agriculture, which involves a dramatic past described by deportations, arrests, imprisonment, the regime of collecting agricultural products, confiscation of property. This study focuses on the Transylvanian village of Romos, wanting to shed light on aspects of the life of wealthy peasants. Built on archival documents, oral history and literature, the research shows how, even in the investigated space, the political, economic and social motives of the communist regime disrupted and destroyed the life of a secular village in the name of socialist transformation of agriculture. The relations between the peasants, the criteria according to which they were classified into distinct social classes, the restraint and humiliation to which the kulak peasants were subjected, abundantly illustrate the implications of the collectivization of agriculture in Romos, between 1949-1962.*
***Keywords**: Romos, collectivization of agriculture, wealthy peasants, oral history, communist regime*

[1] Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, Școala Doctorală „Istorie. Civilizație. Cultură”; Liceul Teoretic „Aurel Vlaicu” Orăștie, jud. Hunedoara.

Resumé: *L'histoire des paysans riches est une dimension centrale dans le processus de collectivisation de l'agriculture, qui implique un passé dramatique décrit par les déportations, les arrestations, les emprisonnements, le régime de collecte des produits agricoles, la confiscation des biens. Cette étude se concentre sur le village transylvanien de Romos, souhaitant mettre en lumière des aspects de la vie des paysans riches. Fondée sur des documents d'archives, de l'histoire orale et de la littérature, la recherche montre comment, même dans l'espace étudié, les motivations politiques, économiques et sociales du régime communiste ont perturbé et détruit la vie d'un village séculier au nom de la transformation socialiste de l'agriculture.*

Les relations entre les paysans, les critères selon lesquels ils ont été classés en classes sociales distinctes, la retenue et l'humiliation auxquelles les paysans koulak ont été soumis, illustrent abondamment les implications de la collectivisation de l'agriculture à Romos, entre 1949-1962.
Mots-clés*: Romos, collectivisation de l'agriculture, paysans riches , histoire orale, régime communiste*

„Chiaburul e periculos, e tenace, e combativ. Chiaburul se deosebește chiar și de confrații săi, burghezii de la oraș, prin aceea că nu face multă teorie. El pune mâna pe topor, pe ciocan, trage din ascunziș, își apără cu prețul vieții lui proprietatea pentru că la el există intrat în sânge acest sentiment de proprietate”[2] - iată tabloul prin care chiaburimea a fost prezentată de liderul comunist, Gheorghe Gheorghiu-Dej, în cadrul ședinței plenarei Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român din 3-5 martie 1949, atunci când procesul de colectivizare a agriculturii a devenit, în mod oficial, o politică națională și un obiectiv declarat în ceea ce înseamnă transformarea socialistă a lumii satului românesc.

Clădit de-a lungul timpului secular cu sudoarea atâtor generații, universul țăranului român, cu ale sale valori, era acum dezechilibrat și pecetluit să cunoască materializarea unor rațiuni fără precedent. Din succesiunea de etape pe care colectivizarea agriculturii le-a încercat, face parte și lichidarea țăranilor chiaburi, un act cu repercusiuni grele și cu deosebită relevanță în cunoașterea și înțelegerea, nu numai a politicii agrare comuniste, ci și a implicațiilor unui mesianism istoric care a însemnat „calea sigură spre sclavie, algoritmul umilirii individului în numele unei fictive libertăți colective”[3].

Ajuns la cârmuirea țării, regimul comunist a introdus în rândul țărănimii o clasificare pe clase, după criteriul avuției. Raționamentul, de inspirație răsăriteană, aduce în spațiul rural, sub formă de etichetă, trei categorii de țărani:

1. țăranii săraci – reprezentativi exploatărilor agricole mai mici de 5 ha;
2. țăranii mijlocași – deținători de terenuri agricole între 5 și 10 ha;
3. chiaburii.

[2] Dan Cătănuș, Octavian Roske, *Colectivizarea agriculturii în România. Dimensiunea politică*, Vol. II 1953-1956, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2005, p. 88.

[3] Vladimir Tismăneanu, *Noaptea totalitară. Crepusculul ideologiilor radicale în secolul 20*, București, Editura Athena, 1995, p. 41.

Din punct de vedere etimologic, termenul „chiabur” își găsește originea în limba turcă, semnificând „bun gospodar”. În spațiul românesc termenul era puțin utilizat, însă odată cu apariția comuniștilor pe scena politică a țării, expresia cunoaște o prezență remarcabilă în limbajul noii clase politice, dar și în spațiul lumii rurale. Termenul „chiabur” devine în timpul regimului comunist o etichetă în rândul anumitor țărani. În ceea ce privește definiția termenului, Katherine Verdery este de părere că aceasta reflectă ambiguitatea, întrucât „nu s-a știut niciodată cu siguranță ce anume diferențiază un chiabur de un mijlocaș. [Termenul] putea fi atribuit oricui, ideea fiind să se găsească exemple de țărani cărora să li se atribuie forme de rezistență (precum sabotarea utilajelor, dosirea cerealelor, intenții contrarevoluționare etc.) care să justifice represiunea”[4]. Totuși, o încercare de expunere a ceea ce reprezenta eticheta de chiabur ne este oferită de Dumitru Șandru, care menționează că încadrarea în acest statut „nu se făcea după întinderea de pământ deținută, ci avea în vedere faptul că aceștia foloseau forța de muncă salariată”[5]. Aprecierea este mult apropiată de teza leninistă potrivit căreia chiaburii reprezintă acei țărani care „ei înșiși angajau muncitori și dădeau bani cu camătă, îmbogățindu-se din munca altora”[6].

Dincolo de această clasificare, procesul de colectivizare a agriculturii pornea de la teza leninistă care stipula în materie de politică economică următoarele: „sprijină-te pe țărănimea săracă, înfăptuiește o alianță trainică cu țăranul mijlocaș, nu înceta nici o clipă lupta împotriva chiaburimii”[7]. Implicațiile materializării tezei în cauză nu au întârziat să apară. Doar la nivelul spațiului românesc, în perioada 1949-1952, „au fost arestați, în numele luptei împotriva chiaburilor, peste 80.000 de țărani”[8]. În sfârșit, chestiunea țărănească a fost, după cum arată stenograma ședinței plenare a Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român din 3-5 martie 1949, „problema cea mai grea, cea mai dificilă pe care trebuie s-o soluționeze partidul nostru în calea spre construirea socialismului în țara noastră”[9].

Pornind de la premisa conform căreia istoria nu înseamnă, în acest caz al cercetării unor aspecte din viața țăranilor chiaburi, doar statistică, vom încerca să întreprindem o reconstituire cu ajutorul documentelor de arhivă și a istoriei orale, în

[4] Katherine Verdery, *Chiaburii vechi și noi: închiaburirea și deschiaburirea țăranilor din Aurel Vlaicu*, în *Țărănimea și puterea. Procesul de colectivizare a agriculturii în România (1949-1962)*, Dorin Dobrincu, Constantin Iordachi (editori), Iași, Editura Polirom, 2005, pp. 350-351.

[5] Dumitru Șandru, *Colectivizarea agriculturii și problema agrară: repere social-politice*, în *Țărănimea și puterea. Procesul de colectivizare a agriculturii în România (1949-1962)*, Dorin Dobrincu, Constantin Iordachi (editori), Iași, Editura Polirom, 2005, p. 53.

[6] V. I. Lenin, *Despre alianța dintre clasa muncitoare și țărănime*, Editura de Stat pentru Literatură Politică, 1955, p. 578.

[7] Dan Cătănuș, Octavian Roske, *Colectivizarea agriculturii în România. Dimensiunea politică*, Vol. I 1949-1953, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2000, p. 63.

[8] Dumitru Șandru, *op. cit.*, p. 53.

[9] Dan Cătănuș, Octavian Roske, *op. cit.*, p. 73.

limitele pe care timpul prezent le impune, a unui trecut ce nu trebuie dat uitării. Cercetarea de față își îndreaptă atenția asupra satului transilvănean, Romos. Așezat pe meleaguri hunedorene, spațiul cercetat se încadrează perfect în descrierea generală realizată de istoricul Dumitru Șandru, care afirmă într-una din scrierile sale că „în decursul procesului de lichidare, [chiaburii] au fost ridicați în cursul nopții și trimiși cu domiciliu forțat în alte zone ale țării ori întemnițați, sub diferite pretexte, în special sub cel al sabotării politicii de colectivizare a agriculturii”[10].

Înainte de a cunoaște încercările datorate statutului de chiabur este necesar a face cunoscute cauzele care au dus spre această etichetă. La Romos, istoria orală, sub mărturia săteanului Ioan Lomonar, amintește în cadrul criteriilor de numire a chiaburilor, pe lângă suprafața terenului avut în proprietate, deținerea de teasc și/sau a „căldării de vinars”[11]. Printre cei afectați de fenomenul închiaburirii, după cum o arată istoricul și fiul satului, Aurel Răduțiu, s-au numărat: Ioan Basarab l. Nicolae, Aurel Ștefan, Ioan Ștef l. Gligor, Adam Purcariu, Ioan Basarab l. Nicolae, Ioan Pleșug, Ioan Măriuț l. Vasile, Teodor Ordeanu[12]. În completarea documentelor de arhivă, memoria colectivă îi mai amintește și pe Ilie Jula, Gheorghe Căstăian, Adam Purcariu, Ilie Ștef, Nicu Ștef sau Ioan Dunu[13].

Dincolo de premisele care au stat la baza închiaburirii, am căutat să cunoaștem câteva dintre experiențele țăranilor romosani care au fost etichetați de autoritățile regimului comunist drept chiaburi. Întrucât întreprinderea acestui demers este realizată la peste șapte decenii de la evenimentele vremii, reconstituirea include numai fragmente – dar cu informații cheie, din încercările vieții de chiabur.

Experiența totalitară este și ea, inevitabil, o moștenire transmisă din tată-n fiu. În acest sens, despre ceea ce a sortit comunismul țăranului Teodor Ordeanu, ne-a relatat nepotul acestuia, Dorel Ordean, într-un interviu realizat în 2015.

„Bunicul meu, Teodor Ordean, a fost închis de două ori. A fost declarat chiabur pentru că deținea 10 hectare de pământ, un cazan de țuică, doi boi și patru vaci. În 1959 bunicului meu i s-au luat patru hectare de pământ arabil de luncă, fără să-l întrebe nimeni nimic, pământ care a fost trecut la Gospodăria Agricolă de Stat. Bunicul a fost închis o dată la Petroșani și o dată la Sibiu, chiar în perioada lucrărilor agricole. La una din ridicări, când a fost luat bunicul, a fost dus și tata, care avea doar 14-15 ani. Tata îmi povestea că l-a luat desculț și îmbrăcat doar cu o cămașă, și a fost dus și închis într-o pivniță lângă Liceul „Nicolaus Olahus” din Orăștie. Acolo erau

[10] Dumitru Șandru, *op. cit.*, p. 53.

[11] Ioan Lomonar, născut în 1940, Romos, județul Hunedoara. Interviu realizat în februarie 2015 de Adela Emanuela Ordean.

[12] Aurel Răduțiu, *Romos (jud. Hunedoara). File de Cronică 1850-1950*, Deva, Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, 2015, p. 363.

[13] Adela Emanuela Ordean, *Memorie și istorie. Procesul colectivizării în satul Romos din județul Hunedoara. Studiu de caz*, Lucrare de licență, Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de Istorie și Filosofie, Cluj-Napoca, 2015, pp. 30-31.

închiși mai mulți chiaburi, și în pivnița aia era atât de întuneric încât nu știau dacă era zi sau noapte. După două zile lu' tata i-au dat drumul și a venit pe jos acasă, peste deal, și a fost așa de flămând că s-a oprit sub un păr și atâtea pere a mâncat că nu mai putea de foame. Acolo nu le-o dat nimic de mâncare”[14].

Întrebat fiind dacă bunicul său a fost eliberat, intervievatul mărturisește: „Nu l-au eliberat, l-au dus la Sibiu unde l-a pus la diferite munci, care erau inutile, dar se făceau doar pentru batjocura chiaburilor. Un exemplu a fost că la Sibiu la moară, până la amiaz a fost pus să suie sacii cu grâu sus în moară, iar după amiaz a fost pus să îi coboare, pentru a-și bate joc de el”[15].

Cu numai cinci ani înainte de a trece în neființă, săteanul Mișu Lomânare, împreună cu soția sa, Ana, își amintesc câteva informații cu conținut cheie despre chiaburimea de la Romos, care, în mod asemănător cu alte spații rurale, implică deportarea, domiciliul și munca forțată, cotele obligatorii pentru anumite produse agricole.

„[Pe Căstăian Gheorghe] l-or scos de icea. Pe el l-or deportat [...], l-or scos din sat [și] l-o dus la Hațăg. O' stat oare cât”[16]. Cu privire la deportarea lui Căstăian Gheorghe, intervievatul menționa că „în casa [lui] o' venit un secretar de partid și-o stat ăla un timp în casa lor, în chirie acolo”[17]. Despre Nicu Ștef, un alt țăran chiabur identificat de istoria orală, aflăm că „o' fost [dus] în mină, scoteau cărbuni. Ș-apă iel atâta cânta de fain și i-o făcut o cântare: *Sărac ficior de chiabur cum scoți din mină cărbuni*”[18]. În continuare, intervievatul își amintește că „[Purcariu Adam] o' [mai] fost băgat chiabur. [El] o avut hăl mai mult pământ din sat. Și ghetu' de iel nu pute' lucra pământu'. La câte [cote] îi punea și iel nu rămânea cu nimica. [...] el era numa' cu muierea, avea pământ mult de nu putea să... și nu producea pământu' atâta [pentru că nu erau] îngrășeminte ca acuma'. Când era acolo la Aria[19] aia, bat-o Dumnezău de Arie acolo, ni-l lua! Era [un] delegat acolo. Vedea cât grâu ai făcut [și îți spunea] cât trăbă să dai [la stat]”[20].

---

[14] Dorel Ordean, născut în 1963, Romos, județul Hunedoara. Interviu realizat în ianuarie 2015 de Adela Emanuela Ordean.

[15] *Ibidem*.

[16] Mișu Lomânare, născut în 1931 și decedat în 2019, Romos, județul Hunedoara. Interviu realizat în februarie 2015 de Adela Emanuela Ordean.

[17] *Ibidem*.

[18] Ana Lomânare, născută în 1941, Romos, județul Hunedoara. Interviu realizat în februarie 2015 de Adela Emanuela Ordean.

[19] A se vedea: Ordean Adela Emanuela, *Rezistența anticomunistă și represiune în satul Romos din jud. Hunedoara. Studiu de caz: Arderea Ariei*, în *Anticomunism și represiune comunistă 1945-1989*, Karina Ingrid Cojocariu, Ioan Romeo Roman, Emanuel Sandu, Emanuel Bălan (coord.), Editura StudIS, Târgu Neamț, 2019;

[20] Mișu Lomânare, născut în 1931 și decedat în 2019, Romos, județul Hunedoara. Interviu realizat în februarie 2015 de Adela Emanuela Ordean.

Din expunerile intervievaților se desprinde o condiție aparte privitoare la implicațiile pe care le-a presupus statutul de chiabur. Viața de zi cu zi a țăranilor chiaburi a fost plină de încercări dificile, nesiguranță și multă presiune venită din partea autorităților. Tot în această direcție, istoria orală pune în lumină la nivelul spațiului cercetat existența unei politici de îngrădire și umilire a chiaburilor, care este reprezentată de o serie de măsuri și decizii drastice luate, bineînțeles, de autoritățile comuniste. În acest sens aflăm că țăranii chiaburi „erau refuzați la angajare, nu aveau voie să intre în crâjme[21] deoarece se considera că chiaburii puteau influența negativ alte persoane împotriva sistemului. Chiaburii erau târfăliți la tot felul de munci. Erau puși la săpatul gropilor când mureau unii oameni mai săraci sau care nu aveau familie și nu avea cine să îi îngroape, la întreținerea drumurilor. Erau puși să aducă lemne din muntele Romosului”[22].

În cadrul Arhivelor Naționale, Direcția Județeană Hunedoara, cererile adresate, în vederea deschiaburirii, către Secția Financiară a Sfatului Popular al Plasei Orăștie, Raionul Orăștie, în perioada aprilie 1950-martie 1951[23], oferă cercetării o imagine surprinsă dintr-un alt unghi, respectiv din prisma țăranului chiabur. Acestea reprezintă o categorie aparte de documente care, printre altele, reușește să scoată de sub umbră fenomenul chiaburimii. În direcția scrisorilor de nemulțumire adresate autorităților comuniste se încadrează și cererea fostului primar al localității, Ioan Basarab. Dincolo de conținutul documentului, pe care îl vom expune ulterior, textul reflectă și o dimensiune aparte cu privire la mentalitatea individuală, maniera de reprezentare a puterii, relația dintre guvernați și guvernanți, atitudinea față de închiaburire, viziunea asupra regimului și poziția față de acesta, precum și încercarea, în fața presiunii totalitare, de a justifica și legitima acțiunile trecutului personal. În continuare, redăm conținutul cererii săteanului Basarab Ioan.

„Subsemnatul Basarab Ioan l. Nicolae din comuna Romos, fiind clasat chiabur, cu respect Vă rog să mă treceți la altă categorie pentru următoarele motive:

1. Eu, împreună cu jinerele meu, în gospodărie comună cu mine, avem 6 ha, 51 ari pământ cu fânaț cu tot, astfel că dacă s-ar trage partea lui afară, eu aș rămâne cu 3 ha 51 ari.

De altcum, știu că nu pentru pământ sunt clasat chiabur, ci pentru alte motive pe care le voi arăta mai jos. Dacă am amintit totuși cât pământ am, este numai faptul

[21] Cârciumă.

[22] Dorel Ordean, născut în 1963, Romos, județul Hunedoara. Interviu realizat în ianuarie 2015 de Adela Emanuela Ordean.

[23] În perioada aprilie 1950-martie 1951, următorii țărani au adresat cereri în vederea deschiaburirii: Ioana Cătănici (8 aprilie 1950), Ioan Basarab (19 august 1950), Aurel Ștefan (25 august 1950), Ioan Ștef (5 octombrie 1950), Adam Purcariu (cerere nedatată), Ioan Basarb (depune o nouă cerere în 28 ianuarie 1951), Ioan Pleșug (29 ianuarie 1951), Ioan Măriuț (10 februarie 1951), Teodor Ordeanu (20 martie 1951).

că, după cât știu eu, baza exploatării la sate este pământul, și deci chiaburia stă în primul rând în pământ mult. Ori eu, după cât se vede nu sunt chiabur după pământ.

2. Am moștenit de la părinți un cazan de fiert țuică, cu capacitatea de 120 litri, adeca cazan mic. Acest cazan a fost scutit de orice impozit și am lucrat cu el după metoda maghiară până în 1927 când a apărut o lege căci numai aceia vor putea obține autorizație care dispun de 200 pomi roditori și că nu fierb decât neamurilor și vecinilor. Iar cei ce nu îndeplinesc aceste condiții vor plăti un impozit către stat. Deci eu am obținut autorizația pe bază că am 200 de pomi roditori și nu fierb decât pentru casă și la cererea neamurilor și vecinilor, și nici acest cazan nu s-a mutat din curtea mea nicăiri. Astfel că nici din acest punct de vedere după cât cred eu nu sunt chiabur.

3. Mi-am pus întrebarea căci care ar fi motivul ca să fiu trecut chiabur, și am întrebat pe fostul președinte Clonța, și dânsul mi-a spus că nici pentru pământ nici pentru cazan ci pentru că am fost primar sub regimurile trecute. Lucrurile stau așa:

Am fost primar sub național-țărăniști, sub Iorga și mai ales sub liberali. Însă am fost ales și nu pus cu sila de nici unul dintre aceste partide, și nici ales de bogați ci de săracii satului, și ca dovadă voi arăta mai jos purtarea mea față de comună și față de săracii acestui sat.

Față de comună: la stăruința mea s-a înființat dispensarul medical. Ni s-au dat paturi și haine de pat, ni s-au dat medicamente și instrumente pentru medici în valoare de 180.000 <de lei>, de unde săracii acestui sat puteau să ia vizite <medicale> și medicamente gratuit. Tot la stăruința mea s-au cumpărat de la Ministerul Sănătății casele de la notarul Ioan Drăgan. Pentru dispensar. La toate acestea comuna nu a contribuit cu nimic, ci le folosește și e spre binele tuturor.

Tot față de comună: sub îngrijirea mea personală s-a mutat moara și s-a zidit așa cum stă azi. Tot sub îngrijirea mea personală s-a făcut pavajul și alte lucruri bune și fără cheltuieli.

Față de săraci: în tot timpul cât am fost primar am luat în bugetul comunei un fond pentru ajutorarea săracilor, și anume, am plătit spital, câteva cazuri haine la copiii născuți din flori, apoi ajutoare la case pentru reparat ș.a.m.d. Iar eu personal și cu trecerea ce o aveam am sărit în ajutorul mai multor oameni săraci dintre care amintesc câteva cazuri foarte delicate, anume, Drăgoi Traian și cu mama sa când au cumpărat casa avea lipsă de garant ca să poată ridica banii de la banca „Ardeleana”; Iuliu Topor din Orăștie, tot la fel, Marcu Vasile de la depozitul de petrol și alți 15-20 cărora le-am sărit în ajutor atunci când aveau nevoie și aș dori să întrebați pe orice sărac din Romos dacă a fost exploatat de mine.

4. Sunt bolnav, sufăr de o boală grea de inimă pe care nu am cum să o mai tratez și vă pot prezenta chiar și certificatul medical.

5. Nu am fost contrar regimului și chiar am dat concurs pentru organizarea lui și aceasta o pot dovedi cu primul președinte al partidului din acest sat, Lomonar Axente, și cu actualul președinte al Sfatului popular al plasei Geoagiu, Șandru Petru.

Iar în timpul războiului lui Antonescu am fost purtat pe la secția de jandarmi Cugir, fiind pârât că sunt contra nemților. Aceasta v-o pot dovedi cu fostul șef de secție Șafăr care locuiește în Orăștie. Vă mai pot dovedi că am strigat în toiul luptelor de la Stalingrad că nemții au pierdut războiul, aceasta cu Birc Mihai și alți oameni, de la șeful postului Romos.

În baza celor de mai sus și în credința că On. Sfat Popular al Plasei Orăștie va rezolva favorabil cererea mea, semnez

Romos la 19 august 1950

Lupt hotărât pentru pace

Trăiască R.P.R.

Ioan Basarab l. Nicolae”[24].

În cadrul Arhivei Primăriei Romos, fenomenul de închiaburire-deschiaburire cunoaște o înregistrare destul de vagă, cel puțin până la momentul cercetării de față. Consemnarea situației țărănimii din zona de cercetare este cuprinsă de documentul intitulat „Situația terenurilor agricole aflate pe raza comunei Romos pe categorii sociale”, atestat la 9 septembrie 1955, identificat fiind în „Dosar evidență funciară. Com. Romos. Satul Romos. 1958”.

Potrivit conținutului (Tabel 1), pe care îl redăm mai jos sub formă tabelară, țărănimea de la nivelul comunei Romos era clasificată în conformitate cu decizia Plenarei Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român din 3-5 martie 1949, în trei categorii sociale: săraci, mijlocași și chiaburi. Tot prin prisma acestor date putem deduce că la nivelul anului 1955 țăranii chiaburi dețineau suprafețele cele mai mici de teren arabil, fânațe, pășuni, vii și livezi, curți, terenuri neproductive sau păduri. Din totalul de 3.859 ha și 87 ari, chiaburimea însuma numai 46 ha și 32 ari, în comparație cu săracii care dețineau 359 ha și 87 ari sau mijlocașii cu 3.453 ha și 68 ari. Tot în această direcție trebuie amintit faptul că inclusiv categoria străinașilor, care apare menționată și trecută separat, cunoștea mult peste suprafața chiaburimii, respectiv 757 ha și 11 ari[25]. Analizând comparativ situația putem aprecia faptul că numărul țăranilor chiaburi era destul de redus, de altfel acest aspect ni-l relevă atât interviurile sătenilor, cât și cererile de deschiaburire despre care am vorbit anterior.

Categoria	Arabil		Fânațe		Pășuni		Vii și livezi		Curți		Neproductiv		Păduri		Total		Obs.
	Ha	Ari	Ha	Ari	Ha	Ari	Ha	Ari	Ha	Ari	Ha	Ari	Ha	Ari	[Ha]	[Ari]	
Săraci	266	63	51	13	-	29	28	55	7	81	1	97	3	49	359	87	
Mijlocași	2274	23	933	35	5	93	162	64	36	10	4	58	36	85	3453	68	
Chiaburi	36	03	7	43	-	-	1	64	-	36	-	-	-	86	46	32	
Total	2576	89	991	91	6	22	192	83	44	27	6	55	41	20	3859	87	

[24] Aurel Răduțiu, *op. cit.*, pp. 363-365.

[25] Primăria Comunei Romos, fond Arhivă Primăria Romos, *Dosar evidență funciară. Com. Romos. Satul Romos. 1958, f.n.*

[?] și străinași	757	11	288	09	1144	78	40	17	-	-	287	73	4169	80	6681	13	
Total general	3334	00	1280	00	1151	00	233	00	44	27	287	73	4211	00	10541	00	

Tabel 1. Situația terenurilor agricole aflate pe raza comunei Romos pe categorii sociale, 9 septembrie 1955[26] .

Concluzii

În urma celor expuse, este limpede că fenomenul chiaburimii a fost prezent și la nivelul satului transilvănean Romos. Asemenea altor spații rurale, acesta s-a derulat pe fondul colectivizării agriculturii, care nu putea fi înfăptuită atâta timp cât exista chiaburimea, fie că aceasta reprezenta țărănimea înstărită și/sau acele „elemente dușmănoase”, ostile regimului comunist. Implicațiile rațiunilor ideologiei comuniste, ajunse politici naționale, au fost, după cum s-a văzut, multiple și nefericite. În fond, povestea chiaburilor va rămâne drama istorică pe care țărănimea de la Romos a cunoscut-o în veacul trecut.

Încercarea de a grava și a oferi o radiografie interpretativă a experienței vieții de chiabur a țăranilor romosani are drept rezultat semnarea acestui studiu. Limitele cercetării au făcut ca studiul de față să nu fie unul exhaustiv. Totuși, expunerea vine în completarea sumbrului tablou totalitarist, reprezentând totodată un fundament pentru viitoare cercetări asupra chestiunii țărănești din Romos.

Bibliografie selectivă:

Adela Emanuela Ordean, *Memorie și istorie. Procesul colectivizării în satul Romos din județul Hunedoara. Studiu de caz*, Lucrare de licență, Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de Istorie și Filosofie, Cluj-Napoca, 2015.

Aurel Rădulțiu, *Romos (jud. Hunedoara). File de Cronică 1850-1950*, Deva, Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, 2015.

Dan Cătănuș, Octavian Roske, *Colectivizarea agriculturii în România. Dimensiunea politică*, Vol. II 1953-1956, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2005.

Dorin Dobrincu, Constantin Iordachi (editori), *Țărănimea și puterea. Procesul de colectivizare a agriculturii în România (1949-1962)*, Iași, Editura Polirom, 2005.

Primăria Comunei Romos, Fond Arhivă Primăria Romos, *Dosar evidență funciară. Com. Romos. Satul Romos. 1958*.

V. I. Lenin, *Despre alianța dintre clasa muncitoare și țărănime*, Editura de Stat pentru Literatură Politică, 1955.

[26] *Ibidem.*

Vladimir Tismăneanu, *Noaptea totalitară. Crepusculul ideologiilor radicale în secolul 20*, București, Editura Athena, 1995.

Interviuri:

Ana Lomânare, născută în 1941, Romos, județul Hunedoara. Interviu realizat în februarie 2015 de Adela Emanuela Ordean.
Dorel Ordean, născut în 1963, Romos, județul Hunedoara. Interviu realizat în ianuarie 2015 de Adela Emanuela Ordean.
Ioan Lomonar, născut în 1940, Romos, județul Hunedoara. Interviu realizat în februarie 2015 de Adela Emanuela Ordean.
Mișu Lomânare, născut în 1931 și decedat în 2019, Romos, județul Hunedoara. Interviu realizat în februarie 2015 de Adela Emanuela Ordean.

CAMPANIA DE VERIFICARE ȘI EXCLUDERI DIN PMR, 1948-1950. ORGANIZAȚIA DE PARTID TÂRGU-NEAMȚ

PMR VERIFICATION AND EXCLUSION CAMPAIGN, 1948-1950. TÂRGU-NEAMȚ PARTY ORGANIZATION

CAMPAGNE DE VERIFICATION ET D'EXCLUSION PMR, 1948-1950. ORGANISATION DU PARTI TÂRGU-NEAMȚ

drd. Emanuel BĂLAN[1],

Rezumat: *Prezentul studiu analizează modul de desfășurare a verificărilor și excluderilor membrilor de partid din organizația locală PMR Târgu-Neamț, în perioda 1948-1950. Acțiunea a cuprins verificarea celor aproximativ 300 de membri din cele 7 organizații, verificare realizxată de către subcomisia județeană nr. 5. În urma verificărilor au fosrt excluse elementele oportuniste, cele cu activitate reacționară, micii burghezi exploatatori, cei cu abateri grave pe linia de partid, foști legionary, personaje imorale care contraveneau liniei partidului. Au fost excluși 54 de membri de partid, rezultatele verificărilor au fost analizate în cadrul Plenarei CC al PMR din iulie 1950 care a hotărât ca în câțiva ani să se îmbunătățească semnificativ structura socială a partidului, adică 60% dintre membrii să fie muncitori, ceea ce nu s-a întâmplat niciodată . Deși plenara a hotărât reînceperea primirii de noi membri, primiri suspendate în perioada verificărilor, acest lucru se va petrece abia din 1952.*

Cuvinte cheie: *PMR, dușman de clasă, sionist, legionar, chiabur*

Abstract*: The present study analyzes the way of carrying out the verifications and exclusions of the party members from the local organization PMR Târgu-Neamț, in the period 1948-1950. The action included the verification of the approximately 300 members from the 7 organizations, verification carried out by the county subcommittee no. 5. Following the verifications, the opportunistic elements were excluded, those with reactionary activity, the petty bourgeois exploiters, those with serious deviations on the party line, former legionnaires, immoral characters who contravened the party line. 54 party members were excluded, the results of the verifications were analyzed during the Plenary CC of the PMR in July 1950 which decided to significantly improve the social structure of the party in a few years, ie 60% of the members to be workers, which it never happened. Although the plenary decided to resume the reception of new members, receptions suspended during the verifications, this will not happen until 1952.*

Keywords*: PMR, class enemy, Zionist, legionnaire, chiabur*

Resumé*: La présente étude analyse la manière de procéder aux vérifications et exclusions des membres du parti de l'organisation locale PMR Târgu-Neamț, dans la période 1948-1950. L'action*

[1] Școala Doctorală de Științe Socio-Umane, Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava.

comprenait la vérification des quelque 300 membres des 7 organisations, vérification effectuée par le sous-comité départemental no. 5. Suite aux vérifications, les éléments opportunistes ont été exclus, ceux qui ont une activité réactionnaire, les exploiteurs petits-bourgeois, ceux qui ont de graves déviations sur la ligne du parti, les anciens légionnaires, les personnages immoraux qui contreviennent à la ligne du parti. 54 membres du parti ont été exclus, les résultats des vérifications ont été analysés lors de la session plénière CC de la PMR en juillet 1950 qui a décidé d'améliorer significativement la structure sociale du parti en quelques années, soit 60% des membres en tant que travailleurs, ce qui ce n'est jamais arrivé. Bien que la plénière ait décidé de reprendre l'accueil des nouveaux membres, réceptions suspendues lors des vérifications, cela ne se produira qu'en 1952.
Mots clés: *PMR, ennemi de classe, sioniste, légionnaire, chiabur*

Motto:
„Un dușman cu carnet de partid în buzunar este mai periculos decât un contrarevoluționar declarat”[2]

Verificarea membrilor de partid între anii 1948-1950 și excluderea celor care nu corespundeau condițiilor impuse de partid, a reprezentat ultima etapă a unui lung proces de verificări și epurări, proces început în martie 1945, după preluarea puterii.

Ideea dușmanului, atât extern cât mai ales intern, fie că era declarat, real, disimulat sau chiar imaginar, a fost caracteristic politicii comuniste încă din 1945, politică care se baza pe „frică, suspiciune, legitimitate problematică, fals internaționalism [...] și mania persecuției”[3].

Imaginea „dușmanului” a „însoțit comunismul ca propria-i umbră”[4], discursul politic oficial al liderilor dar și articolele presei și propagandei erau pline de calificative precum „dușman”, „dușmănos”, „descompus”, „oportunist” „reacționar”, „atitudine dușmănoasă”, „elemente dușmănoase, străine, carieriste”[5] ș.a.m.d.

Referitor la viziunea despre partid, Stalin conturase încă din 1905 imaginea acestuia, o „organizație închisă și centralizată”[6].

Prin urmare, aceia care se opun politicii partidului devin[7]„dușmani”, împotriva cărora trebuie purtată o luptă hotărâtă, necruțătoare, înscopul neutralizării lor. Însă nu

[2] Stephen Kotkin, *Magnetic Mountain. Stalinism as a Civilization,* Berkeley, University of CaliforniaPress, 1995, p. 299.
[3] Vladimir Tismăneanu, „Gheorghiu-Dej and the Romanian Workers’ Party: From De-Sovietizationto the Emergence of National Communism”, în Cold War International History Project, WorkingPaper No. 37, May 2002, p. 1.
[4] Gabriel Liiceanu, *Dragul meu turnător*, București, Ed. Humanitas, 2013, p. 329.
[5] Gheorghe Gheorghiu-Dej, *30 de ani de luptă a Partidului sub steagul lui Lenin și Stalin*, București, Editura P.M.R., 1951, p. 56.
[6] Erik van Ree,*The Political Thought of Joseph Stalin. A Study in Twentieth-Century Revolutionary Patriotism*, London & New York, RoutledgeCurzon, 2002, p. 106.

doar dușmanii externi, fără carnet de partid, „obiectivi”, se opun progresului întruchipat de noua ordine politică socialistă post-revoluționară și o subminează, ci și cei aflați în chiar rândurile partidului, strecurați acolo de către diverse forțe ostile ascunse, cu scopul de a-l slăbi: „detectarea dușmanilor «din rândurile noastre» era chiar mai importantă decât descoperirea dușmanilor de clasă definiți cu claritate, deoarece primii erau mult mai dificil de demascat”[8].

Verificarea a avut loc în perioada noiembrie 1948-aprilie 1950, operațiune anunțată de liderul comunist Gheorghiu-Dej în raportul politic prezentat la Congresul I al P.M.R. din februarie 1948 şi hotărâtă de Plenara C.C. al P.M.R. din iunie 1948[9].

Conform acestor documente verificarea trebuia să întărească partidul din punct de vedere ideologic, politic și organizatoric și să înbunătățească compoziția socială, prin eliminarea elementelor dușmănoase și promovarea inlcusiv în funcțiile de conducere a elementelor muncitoreşti care s-au evidenţiat în munca politică sau în producţie. Măsura era de inspirație sovietică [10].

Acțiunea era realizată de către Comisia Centrală de Verificare condusă de Constantin Pârvulescu, verificări care au durat un an și jumătate. Până în iunie 1949 a fost verificat activul de partid din toate judeţele după care s-a trecut la verificarea membrilor de partid. Au fost exceptaţi de la verificare membrii C.C. al P.M.R. pentru că erau aleşi de Congresul P.M.R.[11]. Dacă la începutul verificărilor 66% din activiştii C.C. erau foşti ilegalişti sau aveau legături cu ilegalitatea, după verificare 11,07% au fost înlocuiți din funcțiile deținute[12].

La debutul verificărilor membrii activului erau 53% muncitori, 15% țărani muncitori și 31% elemente mic-burgheze. În urma excluderilor, numărul muncitorilor a crescut, în anul 1949, în aparatul de partid aceştia reprezentând circa 63%[13]. Au funcționat 74 de comisii județene și 945 de subcomisii, președinții celor județene fiind numiți din alte județe și zone[14].

CC al PMR a elaborat directive privind criteriile de excludere, primele elemente vizate fiind cele exploatatoare (chiaburi, speculanţi, negustori, patroni,

---

[7] Vladimir Tismăneanu,*The Devil in History. Communism, Fascism and Some Lessons of theTwentieth Century*, Berkeley, University of California Press, 2012, p. 31.

[8] Vladimir Tismăneanu, *Stalinism pentru eternitate. O istorie politică a comunismului românesc*, Iași, Ed. Polirom, 2005, p. 117.

[9] Almira Enuță, *Restructurarea Partidului Muncitoresc Român 1948-1952*, în „Analele Sighet – Anul 1948. Instituţionalizarea comunismului”, Fundaţia Academia Civică, 1998, p. 105; Nicoleta Ionescu-Gură, *Stalinizarea României. Republica Populară Română 1948-1950: transformări instituţionale*, Bucureşti, Edit. Bic All, p. 207.

[10] Nicoleta Ionescu-Gură, *op.cit*., p. 207

[11] *Ibidem,* p. 208.

[12] *Ibidem*.

[13] Ibidem.

[14] *Ibidem.*

administratori de moşie). Erau vizate și persoanele cu activitate în organizațiile fasciste, elemente participante la jafuri, asupriri, crime împotriva populației sovietice, cei care manifestaseră atitudini dușmănoase după 23 august 1944, elementele şovine şi antisovietice, social democraţii consideraţi de dreapta. O altă categorie de verificaţi a fost cea a membrilor de partid care au refuzat să se implice, care nici cotizaţia nu şi-o plăteau etc. Aceştia au reprezentat circa 8,76% din totalul excluşilor[15].

Măsura verificărilor şi a excluderilor era motivată de faptul că majoritatea celor intrați în partid după 23 august 1944, nu au facut-o din convingere, primând oportunismul, frica sau alte considerente.

Despre cum s-au făcut primirile mărturisirea însuși Gheorghe Gheorghiu-Dej oferind drept exemple următoarele situații: „s-a pus chestiunea între organizații,cine primește mai mulți membri de partid. Și cum îi primeau? Se duceau la funcționari și spuneau: ce funcție ai, ești înscris undeva? Înscrie-te în partid, dacă nu, o să fi dat afară. Sub presiune, pe chestiunea slujbei. Până și la țărani, tot la fel. Era atunci lipsă de porumb, de gaz și de alte lucruri. Spuneau: Cine se înscrie pentru mălai, pentru gaz? Și eu, și eu. Pune mâna și semnează. Așa se adunau membrii de partid. Era o acțiunea dusă pe toate planurile și în toată țara”[16].

În noiembrie 1948 când a început verificarea, partidul avea circa 900.000 de membri, mulți după unificarea cu P.S.D. s-au retras iar după epurarea au rămas 720. 146 membri, fiind excluși, 192.881 (21,13%) din care 12,27% erau excluşi pentru activitate dușmănoasă şi diferite abateri grave, iar 8,76% pentru refuz de calitate de membru de partid prin neprezentare. 259 dintre verificaţi şi excluşi erau ilegalişti, ceea

[15] *Ibidem,* p. 209

[16] Gheorghe Gheorghiu-Dej, fragment din cuvântarea ținută în cadrul ședinței Biroului Political C.C. al P.M.R. din 29 noiembrie 1961; stenograma ședinței a fost publicată în volumul editat de Liviu Pleșa, Elis Neagoe-Pleșa, „Stenograma ședinței Biroului Politic al CC al PMR din ziua de 29 noiembrie 1961”, în *Dosarul Ana Pauker,* vol. 1, București, Ed. Nemira, 2006, p. 130. De asemenea, 11 ani mai devreme, în cadrul unei dezbateri pe marginea raportului prezentat de către comisia centrală de verificare a membrilor de partid cu ocazia încheierii acțiunii de verificare, a cărei stenogramă este datată 16 mai 1950, Nicolae Ceaușescu a recunoscut că, înainte de 1948, și el a luat parte personal la „întrecerile” pentru a primi cât mai mulți membri în partid, la nivelul Capitalei: „Dacă a-şi (sic) lua numai capitala, unde şi eu am lucrat câteva luni, se făcea întrecere pentru a se ajunge la 100.000 membri de partid şi a fi în fruntea întrecerii. Deşi aveam organizaţii de bază în fabrici, înscrierea se făcea peste capul organizaţiilor de bază, de oameni trimişi din afară, elemente de multe ori mic burgheze, care înscriau oamenii fără să-i cunoască, peste capul organizaţiei de bază. Şi deci nu este întâmplător că au pătruns tot felul de legionari, de informatori [...] În această privinţă trebuie să spun că şi eu, în munca [pe] care am dus-o scurt timp la Capitală, am călcat în picioare aceste principii ale statului nostru, m-am lăsat antrenat în această întrecere condusă pe atunci de tov. Miron Constantinescu, de a ajunge la un număr de 100.000 membri de partid, şi apoi de Neagu etc.”; fragmentul stenogramei este publicat în vol. *România. Viața politică în documente. 1950*, București, Arhivele Naționale ale României, 2002, p. 138.

ce reprezenta 0,03%. Din totalul celor excluşi 19,86% proveneau din P.C.R. iar 25, 71% din P.S.D.[17].

A urmat o nouă etapă de purificare, a membrilor mic-burghezi, astfel că în perioada iulie 1950-mai 1954 au fost excluși din partid 61.519 membri, dintre care, 10.000 erau muncitori, 28.309 țărani și 22.483 alte categorii[18]. La al doilea congres al PMR din decembrie 1955, partidul mai număra doar 595.583 de membri și candidați[19], altfel spus, în total, între februarie 1948 și decembrie 1955, între primul și cel de-al doilea congres, rândurile partidului s-au subțiat cu aproximativ 460.000 de membri. În iunie 1950 însă, făcând un prim bilanț al acțiunii de verificare încheiate cu o lună mai devreme, Gheorghe Gheorghiu-Dej a apreciat că, în urma acestei campanii, „partidul a ieșit întărit organizatoricește și politicește”[20].

În cele ce urmează ne vom referi la verificare și excluderea membrilor din organizația PMR Târgu-Neamț, acțiunea desfășurată la nivelor celor 7 organizații de cartier în perioada iulie-august 1949 și realizată de către subcomisia județeană nr. 5.

Comisia de verificare a organizației de cartier nr. 1, formată din Tărăboi Constantin-președinte, Blitzer Betti-secretar și Miron Gheorghe, Lipan Ion și Ignat Neculai-membri, au verifcat în perioada 8-10 iulie 1949, 35 de membri de partid, fiind confirmați 33 iar 2 excluși:

-Inchilovici L., 43 de ani, medic, fost secretar general al Comunității evreiești din oraș, „a terorizat muncitorii sprijinind războiul antonescian”;

-Comanețster Bercu, 41 de ani avocat, conducătorul organizației sioniste din oraș[21].

Originea socială							**Profesia**									**Etnia**		**Sexul**		**De când sunt mebri de partid**
	țărani						**muncit**		**țărani**									B	F	23 august 1944 3 persoane
muncitori	săraci	mijlocaș	chiaburi	funcționari	meseriași	negustori	necalificați	calificați	săraci	mijlocași	funcționari	intelectuali	mici meseriasi	negustori	casnici	români	evrei			6 martie 1945 32 persoane
4	11	4	1	5	3	7	8	2	0	0	18	6	1	0	0	27	8	31	4	

[17] Nicoleta Ionescu-Gură, *op.cit*., p. 213; Stelian Tănase, Elite şi societate. Guvernarea Gheorghiu-Dej 1948- 1965, București, Edit. Humanitas, 2006, p. 59

[18] Nicoleta Ionescu-Gură, *op. cit*., p. 217.

[19] *Congresul al II-lea al Partidului Muncitoresc Român*, București, E.S.P.L.P., 1956, p. 132

[20] Gheorghe Gheorghiu-Dej, „Pentru puritatea rândurilor partidului”, în Articole și cuvântări...,p. 402.

[21] SJAN Neamț, fond *Comisia PCR de verificare a membrilor de partid Neamț*, dosar 48/1949, f. 66.

Organizația a fost din nou verificată în luna decembrie 1949, în zilele de 3 și 4, comisia fiind formată din Onu Gh., președinte și Halos Aneta și Bercu Caufman, membri. În urma verificărilor au fost confirmați membrii: Leon I. Gh. Elena, Leon Gh. Ioan și Bălăuță A. Sava, fiind excluși Avram Șaie, evreu, de 49 de ani, croitor, cu activitate sionistă, exploatator în trecut, fără „spirit de clasă” și cu „nivel politic redus, nu-i deacord cu atelierul colectiv”[22].

La **Organizația de cartier nr. 2** au fost verificați 37 membri în zilele de 16-17 iulie de către comisia formată din Tărăboi Constantin-președinte, Blitzer Betty-secretar, Miron Gheorghe, Tătaru Gheorghe și Compera Albini membri. Au fost reconfirmați 36 de membri iar unul exclus[23]:

-Buzatu Constantin, funcționar de 38 de ani, exclus pentru „activitate huliganică fascistă împotriva naționalităților conlocuitoare”[24].

Originea socială							**Profesia**									**Etnia**		**Sexul**		**De când sunt mebri de partid**
	țărani						muncito		țărani									B	F	23 august 1944
muncitori	săraci	mijlocaș	chiaburi	funcționari	meseriași	negustori	necalificați	calificați	săraci	mijlocași	funcționari	intelectuali	mici meseriași	negustori	casnici	români	evrei			6 martie 1945 37 persoane
11	12	2	0	4	1	7	2	11	0	0	23	0	1	0	0	27	10	34	3	

Organizația de cartier nr. 3 a verificat 97 de membri. Comisia de verificare formată din Tărăboi Constantin-președinte, Blitzer Betty-secretar, Miron Gheorghe, Pitaru Paula și Vasiliu Ștefan-membri, a verificat membrii în zilele de 20-22 și 27-29 iulie 1949. Au fost reconfirmați 80 de membri[25] iar 17 au fost excluși:

-Moise Avram zis Mendel, 45 de ani, cismar, fost sionist;

-Savin Vasile, 36 de ani, învățător, fost legionar notoriu, membru al „Frăției de cruce” și al poliției legionare, participant la campania din răsărit unde a fost decorat cu medalia „Crucea de fier”;

-Bercu Ghidale, 36 de ani, funcționar, fost sionist;

-Vararu Ioan, 37 de ani, cismar, fost legionar notoriu, membru al poliției legionare a „bătut și maltratat”;

[22] SJAN Neamț, fond *Comisia PCR de verificare a membrilor de partid Neamț*, fond dosar 48/1949, f. 80

[23] *Ibidem*, f. 88.

[24] *Ibidem.*

[25] SJAN Neamț, fond *Comisia PCR de verificare a membrilor de partid Neamț*, dosar 4/1949, f. 40-41.

-Cojocaru Nusen, 54 de ani, patron covrigar, fost sionist;

-Weinrauch Uşer, 23 de ani, student, proprietar de depozit de cherestea, este „nesincer față de Partid”;

-Alexandrescu Alexandru, 43 de ani, pictor, fost membru al partidului lui A.C. Cuza, acuzat că a luat parte la acțiunile legionare;

-Chirica Elena, 41 de ani, casnică, deși evreică, în timpul dictaturii Antonescu i-a „bruscat pe evrei”, mai mult este și mahalagistă;

-Leibu Zisu, 59 de ani, cismar, fost sionist;

-Leventer Clara, 23 de ani, casnică, fostă sionistă;

-Enciu Leiba Avram, 52 de ani, patron covrigar, „nu a fost sincer” față de partid;

-Zamfir Vasile, 22 de ani, zidar, în slujba chiaburilor și a preotului pe când era „delegat la mașina de treer”, ceea ce a condus la incendierea mașinii de treierat;

-Burăch Marcus, 54 de ani, tâmplar, fost sionist;

-Cozma Grigore, 42 de ani, preot, fost legionar, „nu recunoaște, caută să nege”;

-Adela Marcus-Goldemberg, 28 de ani, din familie de comercianți, fostă sionistă;

-Ionescu Ion, 33 de ani, bucătar, fost patron de restaurant unde „se adunau reacționarii și jucau pocher și table insultând Partidul”;

-Roman Ion, 34 de ani, măcelar, exclus pentru abateri morale fiind „bețiv, bătăuș, fiind o unealtă a maniștilor”[26].

Originea socială							Profesia									Etnia		Sexul		De când sunt mebri de partid
	țărani						muncitor		țărani									B	F	23 august 1944 3 persoan2
muncitori	săraci	mijlocaș	chiaburi	funcționari	meseriași	negustori	necalificați	calificați	săraci	mijlocași	funcționari	intelectuali	mici meseriași	negustori	casnici	români	evrei			6 martie 1945 94 persoane
26	22	12	1	16	11	9	21	10	4	0	20	10	14	4	14	74	23	66	31	

Și la Organizația de cartier nr. 4 au fost verificați 139 de membri în zile de 31 iulie și 1-6 respectiv 9-10 august 1949, comisia fiind formată din Tărăboi Constantin-președinte, Blitzer Betty-secretar, Miron Gheorghe, Moraru Gh. Ion, Alupoaicei V. Gh-membri, fiind prezenți 122 de membri, 17 neprezentânduse, 96 fiind reconfirmați[27] iar 25 excluși:

[26] *Ibidem*, f. 41-42.

[27] *Ibidem*, f. 43-44.

-Sandu Dumitru, 37 de ani, funcționar, motivul fiind „calomnierea conducătorilor politici tov. Ana Pauker și Karl Marx”, fiind și condamnat pentru „deținerea de material cu caracter fascist”, motiv pentru care „nu poate face parte din partidul nostru”;

-Gârleanu Vasile, 47 de ani, învățător, exclus pe motiv că, în timpul regimului Antonescu fiind comandant al premilitarilor „bătea tinerii cei săraci, proteja pe chiaburi, lua șpert de la soldații care vroiau să plece acasă”. Intrase în partid „pentru interesele sale personale”;

-Raf Leiba, 35 de ani, funcționar, exclus pe motiv că în timpul fostului regim, comisar fiind „lua șperț de la populație, în timpul secetei făcea speculă”;

-Cojocaru Dumitru, 32 de ani, cârciumar, exclus pentru „speculă în timpul secetei”, din banii astfel obținuți și-a deschis o cârciumă unde „se adunau toți reacționarii din Grumăzești care erau contra regimului”. Ca apartenență politică era fost legionar;

-Solomon Șmil, 35 de ani, croitor-patron, fost sionist, exclus deoarece este „străin de lupta partidului”;

-Pandele Archip, 45 de ani, frizer, fost legionar notoriu în casa căruia se țineau ședințe legionare;

-Avram Avram, 50 de ani, croitor-patron, fost sionist, fiind „complet străin de interesele clasei muncitoare”;

-Mihalcea Eugenia, 36 de ani, cu abateri de la morala proletară practicând prostituția fiind exclusă pentru că „nu face cinste Partidului”;

-Cohn Herșcu, 29 de ani, croitor-patron, fost sionist, cu o atitudine dușmănoasă față de membrii partidului;

-Soceanu Avram, 37 de ani, cârciumar, fost sionist, care a făcut speculă atât în timpul regimului Antonescu cât și după, motiv pentru care „nu are nimic comun cu lupta partidului nostru. Este dușmănos regimului”;

-Agaftanghel Elena, 28 de ani, dactilografă, fostă legionară, care divulga secretele cumnatului său Pandele Archip. „Este o fire îngâmfată, arogantă, nu are nimic în comun cu clasa muncitoare”;

-Rozentveig Elli, fost sionist, susținător financiar al luptei antisovietice, în legătură cu „criminalul de război Bercu Froim”;

-Taticin Petre, 46 de ani, brutar, fost legionar notoriu, care împreună cu frații Neguțu „teroriza și maltrata evreii”, „nu este atașat partidului”;

-Mendel Mendel, 47 de ani, frizer patron, fost sionist care „făcea mahalagisme și vorbea de multe ori împotriva partidului”;

-Savinescu Ion, 53 de ani, învățător, chiabur, fost legionar dar și fost liberal;

-Davidovici Iosub, 50 de ani, cojocar, exclus deoarece este „mahalagist, flecar, vorbește pe la colțuri despre partid”. Fost sionist;

-Ciurea Olga, 45 de ani, învățătoare, fostă simpatizantă legionară, „educă copii în spirit naționalist, are legături cu reacționarii”, fiind lipsită „de interesele clasei muncitoare”;

-Cheiss Alfred, 27 de ani, funcționar, fiu de burghez și fost sionist, cu atitudine de „aroganță burgheză, având abateri de la morala proletară”;

-Grancea Gheorghe, 42 de ani, învățător, fost legionar notoriu, este „o fire mahalagistă, nu este atașat partidului... nu face cinste acestuia”;

-Iulius Sechter, 39 de ani, exclus pe motiv că a fost chiabur exploatator de fabrică de cherestea, fost „complice în excrocheria de la fabrica CRM și Acatrinei” iar ca președinte al comunității evreiești „și-a însușit diferite lucruri, este urât de masele evreiești”;

-Angheluță Gheorghe, 49 de ani, frizer, exclus deoarece „în munca de informator mergea din cârciumă în cârciumă beat și divulga secretul partidului”, fiind și „mahalagist”, nu „face cinste partidului, nu este simpatizat de mase”;

-Braunștein Moritz, 46 de ani, frizer, exclus din cauză că a „fost în legătură cu criminalii de război Bercu Froim și Repcea” iar în frizeria sa „se adună toate elementele reacționare care vorbesc contra regimului” iar purtarea sa era și imorală „cu toate fetele pe care le avea la frizerie”;

-Anegroaiei Constantin, 30 de ani, cismar, fost legionar notoriu, „vânător de partizani în URSS”;

-Possa Neculai, 44 de ani, institutor; ca secretar al Plășii Târgu-Neamț a intrat în contact cu „elementele reacționare și toți negustorii, primind șpert; element necinstit”;

-Bumbea Constantin, legionar notoriu, fiind în legătură cu „vârfurile reacționare din Tg. Neamț, iar în campania din 1946 a făcut propagandă manistă, fiind element dușmănos la clasei muncitoare”;

-Ozias Marcel, 34 de ani, funcționar, fost informator al Siguranței și angajat al acesteia după 23 August, unde „a avut abateri de la morală, îmbătându-se în repetate rânduri”[28].

Originea socială							**Profesia**									**Etnia**		**Sexul**		**De când sunt mebri de partid**
	țărani						muncit		țărani									B	F	23 august 1944 7 persoane
muncitori	săraci	mijlocaș	chiaburi	funcționari	meseriași	negustori	necalificați	calificați	săraci	mijlocași	funcționari	intelectuali	mici meseriași	negustori	casnici	români	evrei			6 martie 1945 132 persoane
17	36	13	1	25	35	12	30	12	10	0	28	18	32	2	7	97	42	119	30	

[28] *Ibidem*, f. 44-47.

Organizația nr. 5 ORM (Abator), a avut de verificat în 14 iulie un număr de 13 membri toți fiind reconfirmați de către comisia formată din Tărăboi Constantin-președinte, Blitzer Betty-secretar, Miron Gheorghe, Ciudin Gheorghe și Deaconu Neculai membri[29].

Originea socială							**Profesia**									**Etnia**		**Sexul**		**De când sunt mebri de partid**
	țărani						muncit.		țărani									B	F	23 august 1944 1 persoana
muncitori	săraci	mijlocaș	chiaburi	functionari	meseriasi	negustori	necalificați	calificați	săraci	mijlocasi	funcționari	intelectuali	mici meseriasi	negustori	casnici	români	evrei			6 martie 1945 12 persoane
2	9	2	0	0	0	0	13	2	0	0	0	0	0	0	0	13	0	13	0	

La Organizația Miliția și Securitatea nr. 6 au fost verificați 17 membri în zilele 4-6 august 1949 de către o comisie formată din Ciobanu Neculai-președinte, Halas Aneta-secretară, Ifrim Vasile, Carol Schiller și Bărbuleț Ecaterina-membri, fiind confirmați 13 membri și excluși 4[30]:

-Maxim Neculai, un „element dușmănos, cu viciul beției, șperțar” care are legături și cu dușmanul de clasă”;

-Chitic Gheorghe, agricultor, fost membru al PNȚ Maniu, un individ „bețiv și șperțar”;

-Văleanu Neculai, chiabur care „exploatează brațe de muncă, sperțar și bețiv”;

-Alexandru Vasile Rachieru, ca „vechi polițist a avut o atitudine ostilă față de populația evreiască”, fiind bețiv și sperțar[31].

În zilele de 15 și 16 decembrie o comisie formată din Atudosiei Vasile, Căciuleanu Ion, Turtureanu Elena și Bărbuleț Ecaterina, a verificat alți 9 membri din care unul a fost exclus, Butnaru Vasile. Persoanele verificate făceau parte din organizația de bază a Miliției orășenești[32].

Născut în 1906 în Humulești, din părinți țărani cu 150 prăjini, a intrat în partid în ianuarie 1948. În perioada 1920-1932 a fost agricultor, apoi a fost angajat ca gardian public la Târgu-Neamț și Piatra Neamț. În momentul verificării era subofițer de Miliție la Piatra-Neamț. În timpul regimului Antonescu, a luat „sperțuri și informa pe fostul lef de polișie Repcea despre tovarăși care luptau în ilegalitate”. Pe deasupra era și bețiv iar în viața de familie „are comportamente netovărășești față de soție”[33].

[29] SJAN Neamț, fond *Comisia PCR de verificare a membrilor de partid Neamț*, dosar 48/1949, f. 185.
[30] SJAN Neamț, fond *Comisia PCR de verificare a membrilor de partid Neamț*, dosar 4/1949, f. 75.
[31] *Ibidem.*
[32] SJAN Neamț, fond *Comisia PCR de verificare a membrilor de partid Neamț* dosar 17/1949, f. 22.
[33] *Ibidem*, f. 22-23.

Originea socială							Profesia									Etnia		Sexul		De când sunt mebri de partid
	țărani						muncitor		țărani									B	F	23 august 1944 0 persoane
muncitori	săraci	mijlocas	chiaburi	funcționari	meseriași	negustori	necalificați	calificați	săraci	mijlocași	funcționari	intelectuali	mici meseriași	negustori	casnici	români	evrei			6 martie 1945 17 persoane
2	7	7	0	0	0	1	4	0	9	0	1	0	0	0	1	16	1	16	1	

Organizația de cartier Blebea nr. 7 a verificat 24 de membri în ziua de 11 august de către o comisie formată din Tărăboi Constantin-președinte, Blitzer Betty-secretar, Miron Gheorghe, Strâmbu Ioan și Zamfir Vasile membri, au reconfirmat 19 membri, 5 fiind excluși[34]:

Originea socială							Profesia									Etnia		Sexul		De când sunt mebri de partid
	țărani						muncit		țărani									B	F	23 august 1944 0 persoane
muncitori	săraci	mijlocaș	chiaburi	funcționari	meseriași	negustori	necalificati	calificați	săraci	mijlocași	funcționari	intelectuali	mici meseriași	negustori	casnici	români	evrei			6 martie 1945 24 persoane
2	15	6	1	0	0	0	0	5	14	2	0	1	0	0	1	24	0	23	1	

În zilele de 9 și 10 noiembrie o comisie formată din Atudosiei Vasile, Turtureanu Elena și Luca Gheorghe au verificat membri organizațiilor 1, 2, 3 și 4 fiind confirmați alți 17 membri, și excluși, membri:

-Ancel Leizăr de 35 de ani, croitor, fost sionist, dușman al poporului cu abateri de la morala proletară, pentru că făcea „mahalagisme pe stradă”, fiind astfel un „dușman al regimului”.

-Spigler Roza, de 50 de ani, casnică, sionistă, fără atașament față de partid, „lansează diferite svonuri reacționare”.

-Cozma Vasile, de 24 ani, tâmplar, element ce nu corespundea moralei partidului „cu viciul beției” dar și cu „legături cu diferiți răufăcători” iar la alegerile din 1946 acesta a făcut „propagandă țărănistă și a votat cu ochiul”.

-Știrul Alter, de 33 de ani, cismar „dușman partidului și clasei muncitoare”, lansează svonuri;

-Ostache V. Vasile, de 31 ani, agricultor, element dușmănos, liderul legionar din cartierul Condreni, lansează svonuri;

[34] SJAN Neamț, fond *Comisia PCR de verificare a membrilor de partid Neamț,* dosar 4/1949, f. 120.

-Ilie Maer, de 48 de ani, croitor cu atelier, fost lider al grupării sioniste din oraș, e „dușmănos și exploatează munca altuia” și lansează svonuri;

-Knopf Iancu, de 51 de ani, lăcătuș, lider al organizației sioniste *Mișmar*, „recalcitrant și instigator, lansează svonuri, făcând mahalagisme” fiind astfel un dușman al partidului;

-Liberman Mina, de 46 de ani, croitoreasă cu atelier, „dușman al clasei muncitoare, face mahalagisme și exploatează angajatorii”[35].

O nouă verificare a membrilor organizației de bază 4 a avut loc în ziua de 28 noiembrie 1949, când comisia formată din Onu Gh. președinte, Bordeianu Neculai și Halos Aneta membri, l-au confirmat pe Raichman Lupu, de 41 de ani, funcționar și a aprobat excluderea lui:

-Gorcea D. Vasile, de 44 ani, medic. A particpat pe frontul de est ca medic militar unde „a maltrat femeile sovietice”. A avut abateri de la „morala proletară, divorțând de soție”. Acuzat de lipsa „spiritului de clasă, nu cunoaște dușmanii regimului, este îngâmfat, și nu are nimic comun cu clasa muncitoare”[36].

Făcând o analiză a excluderilor din PMR în urma verificărilor din anul 1949, rezultă următoarele[37]:

Organizația 1 a avut 2 membri excluși, motivul fiind faptul că unul era informator și provocator iar celălalt a avut abateri grave pe linia de partid. Ambii erau evrei și mici burghezi. **La organizația 2** a fost exclus doar un singur membru pentru abateri grave pe linia de partid, român, mic burghez. **La organizația 3** au fost 17 membri excluși, motivele au fost numeroase: unul fiind informator și provocator; cinci fiind acuzați a fi exploatatori și speculanți; 4 acuzați de acțiuni legionare; doi acuzați de descompunere morală, beție și imoralitate; cinci au avut abateri grave pe linia de partid. Dintre cei excluși, 10 fiind evrei iar 7 români, iar după sex, 14 bărbați și 3 femei. **La organizația Miliție și Securitate** au fost excluse patru persoane, două din motive de descompunere morală iar alte două acuzate de acțiuni dușmănoase după 6 martie 1945. Cei patru aveau toți origini țărănești, erau bărbați și români. Cei mai mulți excluși au fost **la organizația 4**, 26 de membrii fiind excluși din partid, motivele fiind diverse și anume: doi acuzați că au fost informatori; unul acuzat de crime și jafuri pe teritoriul URSS; cinci exploatatori și speculanți; trei de activități legionare; patru de descompunere morală; șase de abateri grave de la linia partidului; cinci de acțiuni dușmănoase după 6 martie 1945. Originea socială a acestora era formată 19 mici burghezi și 7 țărani, iar la originea etnică-14 erau români iar 12 evrei, genul-23 bărbați și 3 femei.

[35] SJAN Neamț, dosar fond *Comisia PCR de verificare a membrilor de partid Neamț*, dosar 48/1949, f. 74-76.
[36] *Ibidem*, f. 130.
[37] *Ibidem*, f. 20.

La începutul anului 1950, în zile de 9 și 10 ianuarie, comisia de verificare formată din Căciuleanu Ioan, Toma Constantin, Mendelovici E și Pitaru Paula, au verificat și confirmat șapte membri de partid și l-au exclus pe Mihuț Lazăr, de 50 de ani, gaterist, fost șef al depozitului de cherestea, o „unealtă a exploatatorilor, fost membru PNȚ, trăiește sub influența soției sale care a fost legionară”. Acesta „nu avea atitudini tovărășești față de muncitori…fura din rața acestora, dădea lemne rele muncitorilor fiind mână în mână cu fostul pretor de Tg. Neamț și cu o serie de elemente reacționare regimului”[38]

Rezultatele verificărilor au fost analizate în cadrul Plenarei CC al PMR din iulie 1950 care a hotărât ca în câțiva ani să se îmbunătățească semnificativ structura socială a partidului, adică 60% dintre membrii să fie muncitori, ceea ce nu s-a întâmplat niciodată[39]. Deși plenara a hotărât reînceperea primirii de noi membri, primiri suspendate în perioada verificărilor, acest lucru se va petrece abia din 1952.

ANEXA 1

AUTOBIOGRAFIE

Mă numesc Pavel Nicolae născut în anul 1915, din părinți săraci, pentru care cauză nu am putut urma școala mai departe și a trebuit să mă alătur muncii tatălui meu, pentru a avea strictul necesar. Deaceia încă de tânăr am trebuit să lupt cu valurile vieții și să cunosc lipsurile și mizeria.

În răsboiul dus de clica Antonescu, am fost târât până la Cotul Donului unde nu aveam ce căuta și nici a revendica un drept.

Dela 23 August am urmărit toate mișcările și am găsit de cuviință să mă înscriu în Partidul Comunist singurul care știa să aprecieze munca, să facă dreptatea și care nu face nici o deosebire de rasă și care revendică massa poporului, dea ceia mă înscriu cu toată dragostea în Partidul Comunist și pentru care mă oblig al servi cu credință și a urma drumul trasat de el.

SS
Pavel Nicolae

SJAN Neamț, fond *Comisia PCR de verificare a membrilor de partid Neamț*, dosar 60/1949, f. 18

[38] *Idem*, dosar 48/1949, f. 133.
[39] În 1989, muncitorii reprezentau 55% din efectivul de partid.

ANEXA 2

Partidul Comunist din România
Organizația Tg-Neamț
Resortul Cadrelor

Caracteristica Tov. Pavel Nicolaie

Binișor pregătit politicește, citind cu atenție toate ziarele partidului și presa partidului, promite a deveni un bun element insistându-se asupra lui mai mult.

La ședințe ea parte în mod regulat.

Responsabilul Cadre.

Scris de mână (Noiembrie 1945)

SJAN Neamț, fond *Comisia PCR de verificare a membrilor de partid Neamț*, dosar 60/1949, f. 22

ANEXA 3

Partidul Comunist din România
Organizația Tg-Neamț
Resortul Cadrelor

Caraczeristica Tov. Pavel Nicolae

Pătruns de spiritul partidului prin înscrierea în Partidului printre primii membrii.

Neridicat politicește dar cu mare voință citind presa Partidului și unele broșuri.

Cinstit în acțiunile lui și sarcinile dat de Partid prin luarea parte la toate întrunirile Partidului.

Responzabil Cadre,

SJAN Neamț, fond *Comisia PCR de verificare a membrilor de partid Neamț*, dosar 60/1949, f. 28

Tabel cu membrii de partid din oraganizația orășenească PMR Târgu- Neamț verificați și confirmați[40].

Nr. crt.	Numele și prenumele	Nr. dosar	Anul nașterii	Ocupația
1	Axinte Neculai	880	1910	ferar
2	Aanei A. Vasile	881	1911	sifonar
3	Aanei Ioan	580	1909	tâmplar
4	Aanei Gh.	1618	1907	funcționar
5	Buraga Gheorghe	283	1910	agricultor
6	Blendea Gh. Petru	270	1919	muncitor
7	Balan Ecaterina	1057	1913	profesor
8	Babătă Gheorghe	171	1907	contabil
9	Băluță Sava	2176	1906	judecător
10	Bartfeld Haim	1336	1884	funcționar
11	Balan Vasile	1040	1919	croitor
12	Balan Sofia	1212	1925	funcționară
13	Bergrin Lupu	1210	1925	funcționar
14	Bercovici Israel	2137	1904	tipograf
15	Blau Iohan	873	1904	măcelar
16	Bobric I. Ștefan	144	1929	agricultor
17	Boiangiu Zeilic	165	1921	frizer
18	Bodron Gheorghe	215	1904	-
19	Bojovschi Ioan	404	1912	muncitor
20	Bocăneț Neculai	1329	1912	-
21	Boureanu Ioan	1340	1922	ferar
22	Bocăneț Constantin	893	1920	gaterist
23	Botez Vasile	1114	1921	tâmplar
24	Botez Ioan	1110	1907	fochist
25	Boureanu Neculai	885	1895	cismar
26	Boureanu Eugenia	1059	1918	profesor
27	Brül Ida	877	1920	croitoreasă
28	Broștic Ioan	1189	1915	muncitor
29	Bârjoveanu Iordache	430	1909	rotar
30	Bârliba Dumitru	1035	1924	croitor
31	Bărbieru Ioan	1211	1914	funcționar

[40] SJAN Neamț, fond *Comisia PCR de verificare a membrilor de partid Neamț*, dosar 8/1949, f. 79-118.

32	Burăch Marcus	1531	1895	tâmplar
33	Burdahan Ioan	2198	1925	muncitor
34	Burăch Maria (Herșcovici)	1620	1913	croitoreasă
35	Buftea Gheorghe	1608	1905	tăbăcar
36	Bumbea Constantin	878	1913	muncitor
37	Bumbea Vasile	771	1923	tâmplar
38	Burghelea Constantin	164	1898	muzicant
39	Butnaru Ștefan	183	1928	funcționar
40	Burăch Zalman	167	1914	funcționar
41	Bobric Ghe.		1914-Miliție	
42	Bărbuleț Ecaterina		1913-Miliție	
43	Cantemir Varvara	1388	1916	moașă
44	Carata Ioan	1191	1911	agricultor
45	Carp Petru	886	1920	tâmplar
46	Chirilă Neculai	883	1904	cismar
47	Chirilescu Elena	1190	1914	funcționar
48	Chirilescu Gheorghe	1200	1917	funcționar
49	Chisanovici Gheorghe	1617	1912	învățător
50	Chelaru Haim	184	1898	funcționar
51	Chisanovici Maria	421	1928	învățător
52	Charas Clementina	1199	1920	învățătoare
53	Ciubotaru Vasile	414	1907	învățător
54	Ciudin Gheorghe	1205	1904	gaterist
55	Caufman Bercu	1235	1925	funcționar
56	Corbu Vasile	1218	1906	diriginte poștă
57	Comariță Sofica	1536	1914	casnică
58	Cozma Stănică Timofte	1504	1923	casnică
59	Cortan Mărioara	2209	1916	funcționar
60	Comariță Gheorghe	1609	1921	muncitor
61	Condurache Florica	1279	1922	infirmieră
62	Comariță Ioan	1225	1919	muncitor
63	Cortan Virgil	1216	1913	funcționar
64	Cojocaru Gh. Vasile	417	1901	muncitor
65	Cojocaru Constantin	1032	1886	Pensionar PTT
66	Cărămidă I. Neculai	2172	1917	agricultor
67	Curelaru Alexandru	1339	1902	hamal

68	Cucoș Mihai	136	1910	muncitor
69	Cucoșel Vasile	905	1882	muncitor
70	Cucinschi Carol	914	1900	mecanic
71	Craiu Ilie	1219	1905	gaterist
72	Cristei V. Vasile	1244	1906	șofer
73	Cristei Constantin	1113	1913	șofer
74	Chițu Gheorghe	-	1912-Miliția	
75	Dăscălescu Eraclia	2210	1913	dactilografă
76	Dănilă Gheorghe	138	1891	fochist
77	Davidescu Ioan	1031	1907	profesor
78	Dănilă Constantin	1201	1922	fochist
79	Dănilă Elena	910	1924	muncitoare
80	Davidescu Elena	2023	1903	învățător
81	Dumitriu Aurelia	1116	1895	profesor
82	Dumitrescu Neculai	1051	1906	secretar scoală
83	Dughir Aneta	1341	1919	casnică
84	Dudici Elena	403	25 ani	funcționară
85	Dragomirescu Neculai	888	1919	agricultor
86	Drăgoi Gh. Maria	2207	1914	casnică
87	Fișelovici Esterica	151	1927	croitoreasă
88	Glodeanu Dumitru	907	1924	agricultor
89	Gavriloaia Vasile	1456	1924	muncitor
90	Grefu Gheorghe	895	1917	magistrat
91	Grimberg Anuța	1601	1914	casnică
92	Grimber Clotilda	429	1909	casnică
93	Grancea Maria	1047	1912	învățătoare
94	Griller Rodica	1028	1916	profesor
95	Marcus Goldenberg Adela	1273	1921	casnică
96	Gheorghiță Gheorghe	1132	1908	învățător
97	Gugiu Gh.	1127	1928	agricultor
98	Harja Gh. Neculai	1115	1918	zugrav
99	Haras Carol	1204	1919	funcționar
100	Herman Ghizela	140	1911	casnică
101	Herșcu Idel	153	1919	funcționar
102	Herșcovici Moritz	423	1915	tipograf
103	Humulescu Ioan	1220	1923	gaterist
104	Humulescu C.	1371	1921	muncitor

	Constantin			forestier
105	Hriciniuc Constantin	1232	1904	funcționar
106	Horga Constantin	420	1905	tâmplar
107	Hotnog Vasile	1195	1915	funcționar
108	Irimia Petru	1048	1894	tăbăcar
109	Irimia Vasile	1338	1910	muncitor forestier
110	Irimia I. Toma	443	1881	agricultor
111	Ignat Neculai	162	1914	muncitor
112	Ignat V. Neculai	915	1891	agricultor
113	Ignat Gheorghe	1123	1907	agricultor
114	Ignatovici Constantin	1036	1914	funcționar
115	Iliescu Gh. Ana	1181	1925	muncitoare
116	Ilieș Gh.	1242	1917	muncitor
117	Ilie Haim	131	1922	croitor
118	Ichim Neculai	1229	1911	gresor
119	Ichim Ioan	410	1899	muncitor
120	Isăcescu EufrosinIa	1214	1925	funcționară
121	Iftimie Constantin	150	1914	fochist
122	Ionescu Mihai	1055	1910	profesor
123	Ionescu Elisabeta	135	1914	profesoară
124	Iosubaș Calman	1607	1906	funcționar
125	Iacob Vasile	-	1904-Miliție	
126	Iftode Vasile	-	1918-Miliție	
127	Lăzărescu Constantin	1112	1914	învățător
128	Lăcătușu Vasile	463	1915	agricultor
129	Lamatic Pavel	1207	1903	contabil
130	Leventer Clara	861	1926	casnică
131	Luca Elisabeta	134	1910	croitoreasă
132	Lupu Buium	432	1909	funcționar
133	Leon Gh. Ioan	2194	1905	gardian spital
134	Leon Gh. Elena	2195	1909	gardian spital
135	Lipan Ioan	1202	1902	agricultor
136	Luca Petru	2139	1911	croitor
137	Maistru Elvira	902	1920	casnică
138	Macarie Grigore	1223	1926	ceasornicar
139	Maistru Grigore	408	1907	șofer
140	Maistru N. Grigore	1046	1915	funcționar
141	Manole Petru	1614	1925	croitor

142	Macovei Dumitru	1198	1906	contabil
143	Marcovici Rubin	161	1925	funcționar
144	Martin St. Constantin	1278	1923	frizer
145	Manole Ernestina	1186	1923	funcționară
146	Mendelovici Rașela	897	1909	casnică
147	Mendelovici Elias	133	1914	croitor
148	Menegon Gheorghe	1241	1912	șofer
149	Măcinică Petre	1222	1903	tractorist
150	Miron Ioan	1611	1903	învățător
151	Mihăilă D. Elena	1179	1929	agricultor
152	Moroșanu Vasile	1231	1918	șofer
153	Mudric Ilie	901	1905	tăbăcar
154	Muscaliuc Elisabeta	1041	1920	casnică
155	Muraru Gh. Ioan	456	1922	mezelar
156	Murărescu Vasile	166	1911	agricultor
157	Moraru Alexandru	1043	1898	tăbăcar
158	Munteanu Ioan	1228	1908	agricultor
159	Năvrăpescu Neculai	407	1903	muncitor
160	Nuță Haim	461	1901	cismar
161	Nechita Maria	1052	1916	muncitoare
162	Nemțeanu Neculai	158	1909	funcționar
163	Nevel Filofteia	1236	1922	casnică
164	Orzan Varvara	1038	1913	casnică
165	Olaru Vasile	1061	1924	tâmplar
166	Onofrei Gheorghe	1137	1922	zidar
167	Opincaru Leon	1119	1924	croitor
168	Paiu Gheorghe	413	1912	cismar
169	Paraschiv Constantin	462	1912	agricultor
170	Paraschiv Constantin	156	1924	agricultor
171	Paraschiv I. Dumitru	874	1896	muncitor
172	Panianopol Ioan	892	1905	cismar
173	Paiss Gustav	898	1924	funcționar
174	Papuc Maria	426	1903	învățător
175	Popovici Aristide	1208	1922	electrician
176	Pruteanu Neculai	1622	1927	tăbăcar
177	Păduraru Varvara	1037	1912	cojocar
178	Pincu Fișel Cohn	1277	1909	vulcanizator
179	Pitaru Paula	141	1916	croitoreasă
180	Pintilie Ana	1030	1911	croitoreasă

181	Raichman Lupu	2203	1908	funcționar
182	Roșca Petru	1243	1908	șofer
183	Roșu Vasile	767	1917	agricultor
184	Roman Gheorghe	1227	1913	șofer
185	Ropotă Dumitru	1177	1899	muncitor
186	Roșu N. Neculai	894	1904	agricultor
187	Răucescu I. Vasile	2173	1901	agricultor
188	Rezmeriță I. Ioan	137	1923	profesor
189	Rușeț Zamfir	442	1903	contabil
190	Rusu Dumitru	1616	1898	tăbăcar
191	Rusu I. SteafnGheorghe	1188	1907	tâmplar
192	Rusu Grigore	876	1904	brutar
193	Rusu Dumitru	1062	1916	zugrav
194	Rachieru Ioan	1138	1913-Miliție	
195	Savin Vasile	1615	1892	zarzavagiu
196	Zand Iosif	896	1907	funcționar
197	Savin Olga	419	1921	profesor
198	Sava Mircea	1215	1921	medic
199	Silvestru Neculai	1184	1920	brutar
200	Scutaru Eugenia	1337	1918	profesoară
201	Scutaru Teodor	1713	1911	rotar
202	Schvartz Strul	875	1903	frizer
203	Schvartz Malvina	1623	1928	croitoreasă
204	Șurubaru Aurica	148	1918	casnică
205	Sechter Iulius	1522	1910	contabil
206	Sechtman Strul	1624	1896	profesor
207	Salomeia Floarea	160	1916	muncitoare
208	Solomon Leon	406	1900	croitor
209	Slăbuțu Dumitru	1060	1914	hamal
210	Spălătoru Șulem	415	1908	croitor
211	Ștefan Victoria	1193	1916	învățător
212	Stănoaia Vasile	1178	1923	șofer
213	Stănescu Radu	1053	1921	șofer
214	Stângu Clemansa	1058	1923	învățător
215	Stan Neculai	1128	1895	agricultor
216	Ștefan Vasile	1183	1911	învățător
217	Știrban Vasile	1185	1921	brutar
218	State Ion	1223	1916	Muncitor

				forestier
219	Strechie Aglaia	1281	1916	casnică
220	Strulovici Isidor	458	1898	funcționar
221	Stângu Vasile	1049	1909	profesor
222	Stoian Gheorghe	431	1920	funcționar
223	Stoian Paul	1044	1901	învățător
224	Stroie Dumitru		1910-Miliție	
225	Tătaru Gheorghe	1238	1920	
226	Toma Gh. Ioan	2171	1924	agricultor
227	Tomuleasa Ion	872	1918	tâmplar
228	Tomuleasa Ioan	882	1927	muncitor
229	Toma Elena	1134	1918	casnică
230	Toma Petrache	1133	1910	tâmplar
231	Trofin Constantin	891	1918	învățător
232	Ungureanu Gavril	1621	1910	agricultor
233	Ungureanu Neculai	1122	1925	agricultor
234	Ungureanu Gheorghe	-	1912-Miliție	
235	Ungureanu Neculai	-	1915-Miliție	
236	Vleju Neculai	56	1921	fierar
237	Vasiliu Ștefan	899	1906	agricultor
238	Vasiliu Margareta	2197	1908	telefonistă
239	Vararu Ioan	208	1912	cismar
240	Vasiliu Ștefan	1039	1926	muncitor
241	Valdman Avram	422	1915	croitor
242	Vasiliu Gheorghe	1224	1909	muncitor forestier
243	Vacureac Gheorghe	98	1902	cofetar
244	Vrânceanu Neculai	409	1895	muncitor
245	Visarion Ioan	1247	1903	fochist
246	Veinrauch Ușer	2204	1926	student
247	Zamfir Gr. Vasile	1120	1921	agricultor
248	Zamfir C. Vasile	1126	1908	agricultor
249	Zosmer Jean	1844	1915	Medic-dentist
250	Cohn Burăch	428	1914	comerciant
251	Kopel Bercu	440	1920	tinichigiu
252	CohMoisen Eva	143	1910	casnică
253	Keiss Alfred	293	1927	student
254	Compera Albini	154	1904	șofer

Bibliografie selective

SJAN Neamț, fond *Comisia PCR de verificare a membrilor de partid Neamț*, dosar 4/ 1949, 17/1949, 48/1949, 60/1949.

Almira Enuţă, *Restructurarea Partidului Muncitoresc Român 1948-1952*, în „Analele Sighet – Anul 1948. Instituţionalizarea comunismului”, Fundaţia Academia Civică, 1998.
****Congresul al II-lea al Partidului Muncitoresc Român*, București, E.S.P.L.P., 1956.
Gheorghe Gheorghiu-Dej, *30 de ani de luptă a Partidului sub steagul lui Lenin și Stalin*, București, Editura P.M.R., 1951.
Gheorghe Gheorghiu-Dej, „Pentru puritatea rândurilor partidului”, în Articole și cuvântări....
Ionescu-Gură Nicoleta, *Stalinizarea României. Republica Populară Română 1948-1950: transformări instituţionale*, Bucureşti, Edit. Bic All, 2002.
Kotkin Stephen, *Magnetic Mountain. Stalinism as a Civilization*, Berkeley, University of CaliforniaPress, 1995.
Liiceanu Gabriel, *Dragul meu turnător*, București, Ed. Humanitas, 2013.
****România. Viața politică în documente. 1950*, București, Arhivele Naționale ale României, 2002.
Liviu Pleșa, Elis Neagoe-Pleșa, „Stenograma ședinței Biroului Politic al CC al PMR din ziua de 29 noiembrie 1961”, în *Dosarul Ana Pauker*, vol. 1, București, Ed. Nemira, 2006.
Erik van Ree,*The Political Thought of Joseph Stalin. A Study in Twentieth-Century Revolutionary Patriotism*, London & New York, RoutledgeCurzon, 2002.
Stelian Tănase, Elite şi societate. Guvernarea Gheorghiu-Dej 1948- 1965, Bucureşti, Edit. Humanitas, 2006.
Vladimir Tismăneanu,*The Devil in History. Communism, Fascism and Some Lessons of theTwentieth Century*, Berkeley, University of California Press, 2012.
Vladimir Tismăneanu, „Gheorghiu-Dej and the Romanian Workers' Party: From De-Sovietizationto the Emergence of National Communism”, în Cold War International History Project, WorkingPaper No. 37, May 2002.
Vladimir Tismăneanu, *Stalinism pentru eternitate. O istorie politică a comunismului românesc*, Iași, Ed. Polirom, 2005.

ISTORIE MILITARĂ

MILITARY HISTORY

HISTOIRE MILITAIRE

ORGANIZAREA ȘI FUNCȚIONAREA SISTEMULUI ADMINISTRATIV-FINANCIAR AL JANDARMERIEI ÎN PERIOADA 1918-1929

ORGANIZATION AND FUNCTION OF THE ADMINISTRATIVE-FINANCIAL SYSTEM OF GENDARMERIE IN PERIOD 1918-1929

ORGANISATION ET FONCTION DU SYSTÈME ADMINISTRATIF-FINANCIER DE GENDARMERIE AU COURS DE LA PÉRIODE 1918-1929

drd. Valentin IOAN[1]

Abstract: *Organizarea și funcționarea sistemului administrativ-financiar din cadrul Jandarmeriei în perioada interbelică este un segment al istoriei acestei instituții foarte puțin cercetat ce oferă posibilitatea realizării unui succint studiu. Lucrarea aduce în atenție aspecte privind evoluția și organizarea serviciului de contabilitate, fondurile bugetare, drepturile bănești care se alocau jandarmilor pentru diverse misiuni, activitățile pe care le desfășurau conform atribuțiilor stabilite de șeful ierarhic. Pentru identiifcarea acestor aspecte au fost consultate legislația în domeniul economic, dar și documente de arhivă din fonduri precum Inspectoratul General al Jandarmeriei deținute de Arhivele Naționale Istorice Centrale.*
Cuvinte cheie*: jandarm, remunerație, contabilitate, cheltuieli, buget.*

Abstract: *The organization and functioning of the administrative-financial system within the Gendarmerie during the interwar period is a segment of the history of this institution that offers the possibility of a brief study. The paper brings to attention aspects concerning the evolution and organization of the accounting service, the budgetary funds, the monetary rights allocated to the gendarmes for various missions, the activities they carried out according to the tasks established by the hierarchical head. For the identification of these issues, the economic legislation was consulted, as well as archival documents from funds such as the General Inspectorate of the Gendarmerie held by the Central National Historical Archives.*
Keywords: *gendarme, remuneration, accounting, expenses, budget.*

Résumé: *L’organisation et le fonctionnement du système administratif-financier au sein de la gendarmerie pendant l’entre-deux-guerres est un segment de l’histoire de cette institution qui est très peu étudié qui offre la possibilité d’une brève étude. Le document porte à l’attention les aspects relatifs à l’évolution et à l’organisation du service comptable, aux fonds budgétaires, aux droits monétaires alloués aux gendarmes pour diverses missions, aux activités qu’ils ont menées en fonction des tâches établies par le chef hiérarchique. Pour l’identification de ces questions, la législation économique a été consultée, ainsi que des documents d’archives provenant de fonds tels que l’Inspection générale de la gendarmerie détenue par les Archives historiques nationales centrales.*
Mots-clés: *gendarme, rémunération, comptabilité, dépenses, budget.*

[1] Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, Școala Doctorală de Științe Socio-Umane.
Acknowledgement: Această lucrare a fost realizată cu sprijinul proiectului POCU 125040, cu titlul: „Dezvoltarea învățământului terțiar universitar în sprijinul creșterii economice - PROGRESSIO”, proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Capital Uman 2014 – 2020.

În noiembrie 1918, printr-un Decret-Lege are loc o schimbare a denumirii instituției din „Jandarmerie Rurală” în „Corp de Jandarmi”. Acest cadru legislativ aduce unele modificări în sectoarele economic și administrativ al acestei instituții de ordine şi siguranţă publică. Astfel, prin Decretul–Lege nr. 3276 din 5 noiembrie 1918 pentru organizarea Corpului Jandarmeriei, acoperirea cheltuielilor pentru întreţinerea jandarmilor, pentru armament, echipament, îmbrăcăminte, remontă şi indemnizaţie se aflau de asemenea, în sarcina statului şi se treceau în bugetul Ministerului de Interne. Echipamentul şi îmbrăcămintea erau stabilite prin decret regal. Judeţele şi comunele rurale prevedeau în bugetele lor şi sumele necesare întreţinerii şi chiria localurilor companiilor, plutoanelor, secţiilor şi posturilor de jandarmi sume ce se dădeau Ministerului de Interne, care le trecea la bugetul de venituri şi cheltuieli. Ministerul, în schimb, plătea aceste cheltuieli prin Corpul Jandarmeriei[2]. În iunie 1918 în cadrul Statului Major al Comandamentului Corpului de Jandarmi exista Serviciul Administrativ ce era condus de un colonel. Serviciul cuprindea următoarele birouri: Biroul 1 Control care urmărea buna gestiune a banilor şi materiilor tututor regimentelor şi unităţilor din subordine şi a serviciilor de contabilitate a comandamentului, Biroul 2 Contabilitate în materii al Corpului și Biroul 4 Atelierul de Confecţii[3].

Sumele cu care comunele rurale contribuiau la întreţinerea jandarmeriei se vor înscrie în bugetele lor respective şi se vor depune în casa Statului[4]. Totodată a fost reglementat și Regulamentul Legii soldelor la unitățile de jandarmi care la art. 33 menționa că soldele, indemnizaţiile, primele și fondurile necesare Corpului Jandarmeriei se prevăd în bugetul Ministerului de Interne şi se administrează conform legii, statutului, legilor şi regulamentelor administraţiei din armată. În ceea ce priveşte partea administrativă, comandantul Corpului Jandarmeriei repartiza fondurile bugetare şi pe cele deschise regimentului de jandarmi. Ministerul de Interne, printr-un delegat al său, împreună cu intendentul controlor al corpului, se putea asigura oricând de existența şi modul de întrebuinţare al bunurilor şi materialelor[5]. Și în art. 34 soldele şi gradaţiile cuvenite ofiţerilor din Jandarmerie sunt cele prevăzute prin bugetul Ministerului de Interne şi nu pot fi mai mici decât cele ale ofiţerilor din celelalte arme, pentru același grad și vechime. Limita de vârstă prevăzută de legea ofiţerilor, este aplicată şi ofiţerilor din Jandarmerie.

[2] Art- 32. Decret –Lege nr. 3276 din 5 noiembrie 1918 pentru organizarea Corpului Jandarmeriei.
[3] Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond *Inspectoratul General al Jandarmeriei*, d. 1/1893, f. 22.
[4] Vasile Mihalache, Ioan P. Suciu, *Din Istoria Legislației Jandarmeriei Române*, Editura Societății Tempus, București, 1995, p.335.
[5]Regulamentul Legii și Statutului Jandarmeriei Rurale.

Soldele ce se cuveneau reangajaţilor și gradelor inferioare erau următoarele:

	I Reangajare	II Reangajare	III Reangajare
Plutonier –major	140	160	180
Plutonier	100	110	120
Sergent instructor	70-80		

Pentru cei în termen situația era următoarea: sergent 30 lei,

caporal 27 lei,

soldat 24 lei.

Atunci când jandarmii erau concentraţi pentru diferite servicii, li se dădea hrana necesară, fiind obligaţi să plătească din solda lor, câte 70 de bani pe zi, pentru jandarmii în termen şi 1 leu pe zi, pentru reangajaţi. Pentru serviciile executate, în baza unor anumite ordine, jandarmii plutonieri, primeau indemnizaţii pe misii şi transport, prevăzute de legea soldelor în armată şi de regulament. Jandarmii, sergenţii, caporalii şi soldaţii aveau drept la misie de 0,50 bani pe zi. Pentru cheltuielile ocazionale cu inspecţiile obligatorii se plătea o indemnizaţie care se stabilea prin regulament. Dreptul la pensie pentru ofiţeri era cel prevăzut de Legea pensiunilor militare[6].

Efectivul bugetar al Corpului de Jandarmi la 1 aprilie 1920: 4 brigăzi, 9 regimente, un batalion independent (Moldova), 2 şcoli, un atelier de confecţii, 30 de batalioane (dintre care 10 batalioane de instrucție), 122 de companii (dintre care 10 companii de depozit şi 40 de instrucție), 237 de plutoane (dintre care 80 de plutoane de instrucție), 609 secţii și 4415 posturi.

În aprilie 1921 Serviciul Administrativ de la Comandamentul Corpului se descentralizează prin înfiinţarea serviciilor de intendenţă pe lângă fiecare brigadă de jandarmi, iar la Comandamentul Corpului de Jandarmi rămânea numai direcţia şi îndrumarea serviciului administrativ şi ordonanţările[7]. Pentru stimularea pesonalului lucrător s-au acordat prime în bani în raport cu priceperea şi sârguinţa fiecăruia, iar pentru menţinerea puterii fizice s-a dat ca supliment de hrană ¼ pâine şi slănină dimineaţa până la acumularea sumei de 6 lei de om pe zi. Din sumele încasate ca amortizări, s-au suportat şi cheltuielile cu imprimarea ziarului ,,Cultura Jandarmului”[8].

În martie 1927 au fost elaborate şi puse în aplicare Instrucţiunile nr. 9627/1927 la administraţia şi contabilitatea unităţilor de jandarmi. Aceste instrucţiuni erau de fapt rodul unei experienţe de câtiva ani și aveau caracterul unui regulament al administraţiei contabilităţii unităţilor de jandarmi. Controlul şi supravegherea

[6] Mihalache Vasile op.cit, p. 328.
[7] Nutu Ilie, Jandarmeria 1918-1940, Editura Cadrelor Didactice, Suceava, 2012, p. 49.
[8] Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond *Inspectoratul General al Jandarmeriei*, d. 1/1893, f. 54.

administrativă a unităţilor de jandarmi a fost una dintre preocupările de căpetenie ale serviciului intendenţei care a reuşit printr-un număr redus de ofiţeri verificatori să fie la curent cu verificările numeroaselor unităţi. În 1927 în urma studierii modalității de organizare a instituției jandarmeriei din alte țări, factorii de decizie au ajuns la concluzii precum: era necesar să existe cât mai mulţi reangajaţi la posturi şi cât mai puţini jandarmi în termen, trebuia să se reducă numărul de posturi şi secţii și trebuia să se facă selecţionarea jandarmilor la angajare. Pentru punerea în aplicare a acestora s-a mărit bugetul pe anul 1928, numărul reangajaţilor a crescut de la 5.965 la 6.465 şi s-a micşorat numărul jandarmilor în termen de la 26.042 la 23.042, urmând ca în fiecare an, treptat, să se mărească prevederile bugetare[9]. În anul 1927 s-a acordat o deosebită atenţie echipamentului jandarmilor, aceştia au fost echipaţi în bune condiţii, net superioare celor de trupă în termen de la armată.

Cu suma alocată s-a putut aproviziona întreaga cotă a părţii anuale la unele efecte, iar la altele s-a distribuit în plus, cu scopul de a se scoate din serviciu toate efectele rămase de la armatele străine. S-au achiziţionat 22.500 de căşti de lac care au fost distribuite până la posturi. Unităţile au fost înzestrate cu harnaşamente şi vehicule[10].

Din Registrul Istoric al Inspectoratului General al Jandarmeriei aflăm că la 1 ianuarie 1928 la conducerea Corpului de Jandarmi, se afla generalul de divizie Davidoglu Cleante, iar în cadrul comandamentului, în structura organizatorică exista Serviciul Indendenței unde funcționa un segment administrativ. De asemenea erau și ofițeri verificatori care erau împărțiți astfel capitan Niculescu Constantin la Regimentele 3 și 9 Jandarmi, Simionescu Marin la Regimentul 11 și Atelierul Comandamentului Corpului de Jandarmi, Rădulescu Ion la Regimentul 6 și Regimentul de jandarmi București, Ivanovici Sofronie la Regimentul 5 și 7, maior Stoianovici Ion la Secția II Echipament, maior Nițulescu Constantin la Secția IV Subzistență Intendență, sublocotent Pavel Dumitru la Biroul 4 foi drum, iar casierul corpului de Jandarmi era căpitan Dudescu Florian. Mai exista și personal diurnist format din colonel Leonida Al. (controlor special) ajutat de patru ofițeri verificatori la Regimentul 1-4 jandarmi[11] . În ceea ce privește îngrijirea medicală a jandarmilor în anul 1928 s-a organizat un Serviciu Medical la Comandament, condus de un medic general activ, la brigăzi, regimente, batalioane de instrucţie s-a început încadrarea cu medici militari activi, iar la companii de jandarmi s-au adus 2-3 reangajaţi sanitari care să meargă să viziteze în fiecare lună jandarmii de la posturi şi secţii. Pentru bunul mers al serviciului şi pentru încadrarea unităţilor de jandarmi cu medici militari activi comandamentul a intervenit la Ministerul de Război ca să repartizeze medici militari activi absolvenţi ai Institutului Sanitar Militar[12]. Fondurile bugetare alocate pentru medicamente şi pansamente erau insuficiente pentru procurarea celor necesare

[9] Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond *Inspectoratul General al Jandarmeriei*, d. 1/1893, f.54.
[10] *Ibidem*, f. 58.
[11] *Ibidem*, f. 61.
[12] *Ibidem*, f. 54v.

deoarece toate bunurile se procurau din farmaciile private, astfel s-a dispus înfiinţarea unui serviciu farmaceutic la Comandamentul Corpului, a unei farmacii şi a unui depozit.[13] Pentru o mai largă descentralizare, pe lângă sistemul delegării creditelor la regimente pentru solda ofiţerilor, solda şi hrana trupei în termen, comandamentul, prin instrucţiunile pentru aplicarea bugetului în anul 1928 a stabilit ca comandanţii de regimente să aprobe diferite cheltuieli de la fondul de întreţinere în limita sumelor fixate, pentru acoperirea tuturor nevoilor unităţilor. Se fixase în instrucţiuni cota parte cuvenită fiecărui regiment din creditele bugetare. Efectivul numeric al Corpului Jandarmeriei în anul 1928 era de 555 de ofiţeri, 6.827 reangajaţi, 28.347 jandarmi în termen și 2.787 cai și 62 de boi. Din Ordinea de Bătaie din 1 ianuarie 1928 în cadrul Comandamentului Corpului de Jandarmi aflăm faptul că Serviciul Intendenţei, condus de general Dobrescu Grigore, era compus din ofiţeri verificatori.

La 1 ianuarie 1929, prin Ordinea de Bătaie a Comandantului Corpului de Jandarmi, la conducere a fost numit generalul de brigadă Constantinescu D. Gheorghe. Apare Serviciul Intendenţei Comandamentului Corpului de Jandarmi condus de general Dobrescu Grigore şi care era compus din Secţia I Administrativă, Secţia II Echipament, Secţia IV Subzistenţă și Casieria, iar din 30 octombrie 1929, în conformitate cu art. 4 din Legea Jandarmeriei Rurale, prin Ordinul de Zi nr. 102, Inspectoratul General al Jandarmeriei Rurale s-a reorganizat, astfel că Serviciul Intendenţei Jandarmeriei Rurale cuprindea Secţia I Administrativă (Biroul 1 Verificatori, Biroul 2 Administrativ, Biroul 3 Subzistenţă, , Biroul 4 Foi de drum), Secţia II Echipament (cu Biroul 5 aprovizionări, Biroul 6 cazarmare bibliotecă), Secţia III Ordonanţare (cu Biroul 7 Scripte, Biroul Buget, Biroul 9 Casierie). Pe lângă acestea mai era înfiinţat și Serviciul Controlului Administrativ.[14]

Odată cu intrarea în vigoare a noii legi din 1929 și a legii contabilității publice de la 1 ianuarie 1930 urma să se introducă contabilitatea în partidă dublă, iar gestiunea să se facă pe legiuni[15]. Mai târziu s-a creat Serviciul Contabilității în 1930 cu secția I Contabilitate în bani, Secția Contabilitate în materii și Secția III Buget-Ordonanțare. În teritoriu în cadrul legiunii de jandarmi exista sub-biroul contabilitate: bani, materii, cazarmare[16]. Conform prevederilor art. 52 din Legea de organizare a jandarmeriei, fondurile necesare Jandarmeriei Rurale se prevăd anual în bugetul Ministerului de Interne şi se administrează conform legii de contabilitate generală a Statului. Soldele, accesoriile, indemnizaţile, gradaţiile şi drepturile de orice natură ale ofiţerilor jandarmi sunt întocmai ca acelea prevăzute în legile şi regulamentele militare. În afară de aceste drepturi, ofiţerii confirmaţi definitiv în Jandarmeria Rurală, vor mai primi o indemnizație fixă lunară numită indemnizație de jandarm care se stabilea prin regulamentul legii pentru fiecare grad și vechime.

[13] *Ibidem*, f. 54.
[14] *Ibidem*, f. 73v-74.
[15] *Ibidem*, f. 85.
[16] *Ibidem*, f. 98-99.

Statutul Jandarmeriei Rurale din 1929 aducea și el unele completări privind drepturi, retribuții și diferite indemnizații ale jandarmilor. Ofiţerul confirmat defiinitiv în jandarmerie, pe lângă drepturile de orice natură, ce i se cuvin conform gradului şi vechimii sale, va mai primi o indemnizație fixă care va fi de 5% din salariul integral. Această indemnizație creştea automat cu 5% după fiecare patru ani de vechime. Ofiţerii jandarmi confirmaţi definitiv şi aflaţi în funcţie la formaţiunile teritoirale aveau dreptul la o indemnizație lunară de transport astfel:

Ofiţerii în subordine la legiuni .....3.000 lei

Comandanţii legiunilor mari.....6.000 lei

Comandanţi legiunilor mici .....5.000 lei

Inspectorii şi ofiţerii superiori controlori.....10.000 lei

Inspectorul general şi ajutorul său câte……12.000 lei

Până la noua lege a salarizării, retrubuţiile jandarmilor vor fi cele care erau prevăzute în tabelele A, B, C, D E care făceau parte integrantă din lege. Pe lângă salariul şi accesoriile prevăzute în aceste tabele jandarmii mai primeau indemnizaţiile prevăzute în articolele legii. Şefii de secţie aveau dreptul la o indemnizație de deplasare de 150 de lei pe zi pentru inspecţia efectuată. În caz de deplasare a unui jandarm în interesul serviciului, în afara teritoriului secţiei sau postului, jandarmul va primi misia regulamentară gradului corespunzător în armată. Studiind organizarea Jandarmeriei observăm că această compartimentare a serviciilor economico-administrative s-a păstrat o perioadă de timp.

Bibliografie

1. Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond *Inspectoratul General al Jandarmeriei.*
2. Decret –Lege nr. 3276 din 5 noiembrie 1918 pentru organizarea Corpului Jandarmeriei.
3. Nuțu Ilie, *Jandarmeria 1918-1940*, Editura Cadrelor Didactice, Suceava, 2012.
4. Vasile Mihalache, Ioan P. Suciu, *Din Istoria Legislației Jandarmeriei Române*, Editura Societății Tempus, București, 1995.
5. Regulamentul Legii și Statutului Jandarmeriei Rurale.
6. Ioan P. Suciu, *Palatul Jandarmeriei Române* în Revista Jandarmeriei, anul VIII, nr.13-14, 1 iulie 1998.

REGIUNEA DE INTERNARE NUMĂRUL UNU PENTRU „STREINI EST” ÎN ATENŢIA JANDARMERIEI

INTERNAL REGION N° 1 FOR "STREINI EST" IN ATTENTION GENDARMERIE

RÉGION INTERNE N° 1 POUR „STREINI EST ” A L’ATTENTION DE LA GENDARMERIE

căpitan drd. Marcel IOAN[1]

Abstract: *Regiunile de internare pentru străini create în 1940, o temă foarte puțin cercetată și care dă posibilitatea realizării unui studiu care aduce completări din activitatea Jandarmeriei. Lucrarea reprezintă de fapt un rod al identificării şi cercetării documentelor de arhivă din cadrul fondului Inspectoratului General al Jandarmeriei din 1940 de Arhivele Naţionale Istorice Centrale. Regiunea Internare Nr. 1 pentru „Streini Est” în regiunea Brătuia-Răşina-Icleni, județul Gorj. Regiunea era formată din următoarele localități: Merfulești, Lazu, Trocani, Brătuia, Tărculești, Rășina, Țicleni, Tunşi şi reprezenta unul din obiectivele de pază ale jandarmilor în anul 1940. Organizarea pazei s-a făcut pe sectoare prin posturi fixe de control și supraveghere și patrule mobile. La fiecare post i s-a fixat locul, iar patrulelor mobile li s-au stabilit itinerare de patrulare.*
Cuvinte cheie: *internare, jandarmi, pază, sectoare, cazare.*

Abstract: *The regions of internment for foreigners created in 1940, a very little researched theme that gives the possibility to carry out a study that brings additions to the activity of the Gendarmerie. The work is in fact a fruit of the identification and research of archival documents within the fund of the General Inspectorate of the Gendarmerie of 1940 by the Central National Historical Archives. Internal Region No. 1 for „Streini Est" in Brătuia-Răşina-Icleni Region, Gorj County. The region consisted of the following localities: Merfuleşti, Lazu, Trocani, Brătuia, Tărculeşti, Răsina, Şicleni, Tunşi and was one of the security objectives of the gendarmes in 1940. The organisation of the guard was done by sectors through fixed control and surveillance posts and mobile patrols. At each station he was assigned his seat, and mobile patrols were set up patrol itineraries.*
Keywords*: internment, gendarmes, security, sectors, accommodation.*

Résumé: *Les régions d’internement pour étrangers créées en 1940, un thème très peu étudié qui donne la possibilité de réaliser une étude qui apporte des ajouts à l’activité de la gendarmerie. Les travaux sont en effet le fruit de l’identification et de la recherche de documents d’archives au sein du fonds de l’Inspection Générale de la Gendarmerie de 1940 par les Archives Historiques Nationales Centrales. Région interne n° 1 pour „ Streini Est ” dans la région de Brătuia-Răşina-Icleni, comté de Gorj. La région se composait des localités suivantes : Merfuleşti, Lazu, Trocani, Brătuia, Tărculeşti, Răsina, Şicleni, Tunşi et était l’un des objectifs de sécurité des gendarmes en 1940. L’organisation de la garde s’est faite par secteurs par le biais de postes fixes de contrôle et de surveillance et de patrouilles mobiles. À chaque poste, on lui assigna son siège, et des patrouilles mobiles furent mises en place pour patrouiller les itinéraires.*
Mots-clés: *internement, gendarmes, sécurité, secteurs, hébergement.*

[1] Universitatea Națională de Apărare „Carol I” București, Școala Doctorală - Domeniul Științe Militare, ioan.marcel90@yahoo.com

În 1940, în conformitate cu Instrucțiunile de Mobilizare ale Corpului de Jandarmi[2] nr. 18.100 din 20 februarie 1940 și în conformitate cu Ordinele 10591/1931, 10779/1939, 17200/1940, 17625/1940 și 17800/1940 ale Comandantului Corpului de Jandarmi, la decretarea mobilizării lua ființă Regiunea Internare Nr.1 pentru „Streini Est” în regiunea Brătuia-Rășina-Ticleni, județul Gorj. Regiunea era formată din următoarele localități: Merfulești, Lazu, Trocani, Brătuia, Tărculești, Rășina, Țicleni, Tunși. Era așezată central față de limitele județului Gorj și într-o regiune deluroasă străbătută de mai multe văi printre care cea mai importantă era Valea Ceoanei[3]. Deoparte și de alta a văii erau culmi de deal cu diferite denumiri care converg dinspre răsărit la apus și au în această regiune o lungime de aproximativ 10 km. Dealurile erau acoperite cu păduri în creștere, cu o vechime de 15-25 de ani. Astfel paza internabililor trebuia realizată cu vigilență, posibilitățile de evadare erau totuși favorabile, iar ca mijloace de comunicații mai importante era șoseaua Cărbunești-Rășina-Peșteana pietruită cu poduri bune, începând chiar din momentul urcării spre satul Tunși, iar gara era foarte aproape. Din punct de vedere al resurselor, regiunea era una sărăcă iar locuitorii abia își agoniseau cele necesare bunului trai. Ocupația principală a locuitorilor era plugăritul iar mijloacele de muncă erau reduse și rudimentare, fiind utilizate plogul de lemn și carul cu osii de lemn. Dacă vorbim de surplus de producție acesta nu exista în regiune iar numărul capetelor de vite era unul chiar limitat, starea materială fiind cu totul submediocră. Singura posibilitate de aprovizionare se putea face la Târgu Cărbunești și Târgu Jiu. Sub raport sanitar, cazuri de boli infecto-contagioase au fost foarte puține dar exista 76 de fântâni printre care 15 cișmele, iar restul aveau ciutură. Sub raport al cazării exista o situație clară și anume: în comuna Lazu-Brătuia se puteau caza 264 de persoane, în Rășina 486, Merfulești 108, Țicleni 404, Tunși 87, Tăculești 142, Trocani 170, fiind un total de 1661 de persoane[4]. Locuințele erau majoritatea construite din lemn și lipsite de orice confort. Cea mai mare parte dintre ele aveau câte două camere. O bună parte din ele nu aveau sobe. Erau fixați conform tabelei un număr de 4000 de internabili, capacitate ce nu putea fi asigurată mai ales că o parte din camere trebuia să fie rezervate Comandamentului și jandarmilor.

În urma recunoașterii la fața locului a localităților arătate mai sus, regiunea a fost împărțită astfel:

1. Postul de comandă al Regiunii în comuna Rășina împreună cu toate serviciile;
2. Centrul 1 Internare la Rășina (Plutonul 1 la Rășina, Secția I Plutonul 2 la Rășina, Secția a II-a Plutonul 2 în satul Gura-Lumezei);
3. Centrul 2 Internare la Țicleni (Plutonul 1 la Țicleni, Plutonul 2 la Tunși);

[2] Ion, Giurcă, Ion, Crînguș, Cedarea și evacuarea Cadrilaterului în anul 1940, Editura CONPHYS, Rm. Vâlcea, 2010, p.213.
[3] Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Inspectoratul General al Jandarmeriei, dos.58/1940, f.1.
[4] *Ibidem*, fila 2.

4. Centrul 3 Internare la Tărculești-Brătuia (Plutonul 1 la Tărculești, Plutonul 2 la Lazu);

5. Centrul 4 Internare la Trocani-Brătuia (Plutonul 1 la Trocani, Plutonul 2 la Merfulești)

Conform dispoziţiunilor de mobilizare[5] în această regiune erau internați un număr de 16.636 de străini repartizați pe regimente astfel:

- de pe raza Regimentului 3 se vor afla 5070 internabili;
- de pe raza Regimentului 4 se vor afla 3080 internabili;
- de pe raza Regimentului 6 se vor afla 3254 internabili;
- de pe raza Regimentului 10 se vor afla 9912 internabili.[6]

Capacitatea de cazare pentru toți aceștia era exclusă iar repatizarea lor în cantonament pe sexe și naționalități era dificilă. Puteau fi izolați și puși sub paza numai cei periculoși. În această regiune puteau fi internați numai o parte din străini din lipsa capacității de cazare.

Organizarea pazei s-a făcut pe sectoare prin posturi fixe de control și supraveghere și patrule mobile. Fiecărui post i s-a fixat locul, iar patrulelor mobile li s-au stabilit itinerare de patrulare.

Tăria posturilor era de 4 jandarmi, iar a patrulelor de 2 jandarmi. Atât posturile cât și patrulele, precum și organele de control, își consemnau cu strictețe date și informații din regiunea de internare. De asemenea era întocmit consemnul general al posturilor și patrulelor în legătură cu drepturile și obligațiiile internabililor precum și serviciul interior în regiune conform instrucțiunilor provizorii asupra internaților și prizonierilor de război. Consemnele particulare s-au întocmit pentru comandanții de centre, urmând ca la punerea în aplicare, să fie verificate de comandantul regiunii de internare. Alarma trebuia să fie anunțată când era cazul, prin tragerea clopotelor de la biserici și prin sunete de goarnă sau tobă. Legătura și transmiterea se făceau prin mijloacele locale de transmisie sau prin organizarea unei rețele de campanie acolo unde lipsea. De asemenea puteau fi utilizați curieri călare, biciclete sau pedeștri. Întregul sistem de pază se completa cu agenții de siguranță ai centrului respectiv, oamenii neîntrebuințați în acest sistem de pază rămâneau în rezervă sau se întrebuința în alte servicii stabilite. Adunarea și alarma se stabileau în dreptul reședinței fiecărui pluton iar acest serviciu în posturi și patrule se executa din 24 în 24 de ore. În ceea ce privește contabilitatea trebuia să fie ținută conform legilor și regulamentelor ale Armatei Române iar organul însărcinat cu administrarea Regiunii era Servicul de Subzistență încadrat cu personalul prevăzut în tabele de efectiv din carnetul de mobilizare al Regiunii[7]. Pregătirea hranei internaților se făcea conform reglementărilor prevăzute în Regulamentul Provizoriu asupra internaților de război, iar pregătirea hranei jandarmilor se făcea la centre de internare în bucătării sau cazane la reședința

[5] Vasile Mihalache, Ioan P. Suciu, Din Istoria Legislației Jandarmeriei Române, Editura Societății Tempus, București, 1995, p.416.

[6] *Ibidem*, f. 3.

[7] *Ibidem*, f. 7.

centrelor. Masa jandarmilor se servea pe plutoane. Posturilor fixe li se ducea masa în post, iar patrulele de control luau masa la pluton cu schimbul. În regiune nu exista niciun spital, dar bolnavii trebuiau să fie evacuați prin grija fiecărui medic al centrului la Tg. Jiu sau la unul din spitalele mai apropiate care vor fi indicate de Serviciul Sanitar al Comandamentului Armatei. Controlul sanitar zilnic și igiena jandarmilor trebuia să fie realizată mai întâi de comandanții de plutoane, apoi de comandanții de centre iar vizita medicală de fiecare medic al Centrului la infirmeria centrului. Vaccinurile contra variolei și febrei tifoide se făceau în ziua sosirii în regiune[8].

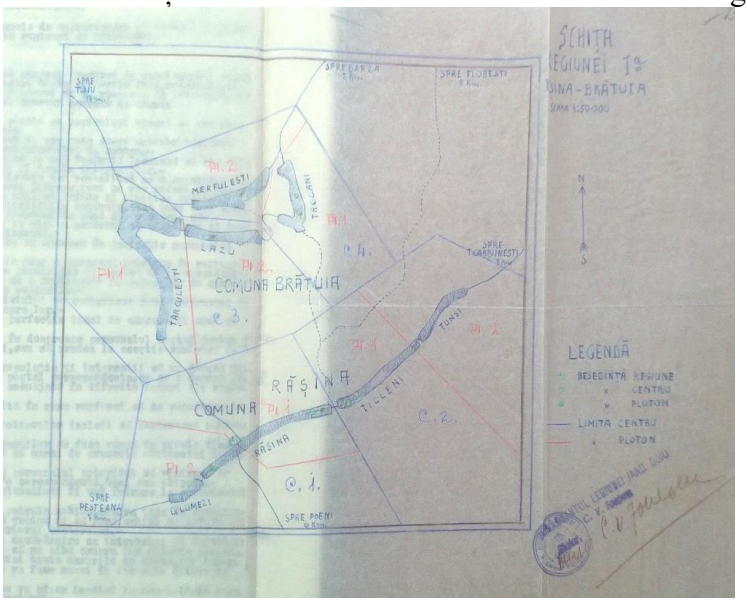

Figura 1. Schiță Regiune I Rășina-Brătuia

Așa cum am amintit despre Consemn-general și Consemn-particular redăm întocmai prevederile acestora:

Consemn-general

Pentru toate organele de supraveghere și control a internaților din localitățile regiunii de internare.

Pe lângă consemnul general prevăzut de regulamentul serviciului în garnizoană pentru toate posturile fixe, patrulele mobile și santinelele de jandarmi de la regiunea de internare, vor mai executa și următorul consemn și anume:

1. Cu internații vizați ca periculoși nimeni nu are voie să vie în contact cu ei;
2. Nici un internat nu are voie să-și schimbe locuința fixată fără aprobarea comandantului de centru;

[8] *Ibidem*, f.8.

3. Se va controla ca pe usă fiecăruia locuința să fie afișat numele proprietarului și numele internaților;
4. Se va raporta tot ce a constat în timpul serviciului. Aceste informații se vor referi la siguranța de stat, siguranța publică ordine și liniște publică;
5. Să cunoască autoritățile comunale casa unde este cazată Regiunea, centrul și plutonul de pază din sectorul său;
6. Să nu dea voie la nici o persoană să aducă sau să ducă corespondență pentru internați;
7. Fiecare să caute să cunoască în perfecție personalul postal;
8. Nu va permite la nici o persoană intrarea în regiune decât numai cu aprobarea prealabilă și scrisă de la comandantul centrului și numai după ce a înștiințat pe caporalul de garda și comandantul de pluton respectiv;
9. În timpul serviciului să controleze dacă internații au bilete de identitate asupra lor.
10. Să cunoască la perfecție locul de adunare și apel al internaților;
11. Va supraveghea îndeaproape personalul poștal pentru a nu primi de la internați sau să predea la aceștia scrisori;
12. Va observa ca populația și internații să nu depună direct în mâna factorului poștal corespondența, ci să o depună numai în cutiile speciale amenajate în diferite locuri ale regiunii;
13. Orice boală ivită în raza regiunii să se raporteze imediat;
14. Nu va permite bolnavilor izolați să părăsească catonamentul fixat;
15. Vizitarea internaților se face numai în zilele fixate de comandantul centrului și numai în prezența ofițerului destinate în acest scop;
16. Va observa dacă personalul autorizat să viziteze pe internați au predat vreo corespondență, bani sau obiecte;
17. Cei care au reclamații îi vor îndruma la comandantul centrului;
18. Posturile fixe, patrulele mobile etc, vor ține în permanență legătură cu posturile vecine și să facă schimb de informații între patrulele din interiorul sectorului;
19. Va interzice cu desăvârșire ca internații și întrebuințează băuturi alcoolice și să nu aibă asupra lor obiecte tăioase;
20. Va raporta imediat toate cazurile de deces iar înmormântarea internaților se va face numai în locurile fixate de regiune;
21. Orice evadare se va aduce imediat la cunoștința comandantului centrului sau regiunii;
22. Internații sunt obligați să execute întocmai prescripțiunile ordonate de comandantul centrului, regiunii respective;
23. Internații pot avea servitor numai cu autorizația comandantului de regiune;
24. Internații îți pot exercita meseria, cu autorizația comandantului regiunii de internare;

25. Internații sunt obligați să păstreze liniște și ordine în centre și să se supună fără murmur și fără obiecțiuni legilor, regulamentelor și ordinelor în vigoare. Orice constatare se va raporta imediat șefilor ierarhici care vor lua măsurile legale;
26. Internații ziua sunt liberi, noaptea însă nu au voie a părăsi localitățile;
27. Nu au voie să staționeze pe străzi sau piețe publice în grupuri mai mari de 5 persoane;
28. Fiecare internat este obligat să ia parte la apeluri, fiind scutiți numai cei bolnavi și care vor fi controlați acasă;
29. Jandarmii care compun posturile fixe, patrulele mobile și santinele care nu-și vor executa serviciul în mod conștiincios și în conformitate cu legile, regulamentele și ordinele în vigoare vor fi trimiși în judecata instanțelor militare;
30. Purtarea jandarmilor față de internabili va fi ireproșabilă.

Jandarmii prin activitatea desfășurată în regiunea de internare contribuia la prevenirea și combaterea faptelor antisociale, o monitorizare și o bună gestionare a întregii situații pe timpul anului 1940. Această regiune de internare reprezenta un obiectiv important aflat în atenția jandarmilor fixat de către autoritățile centrale.

Bibliografie

1. Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Inspectoratul General al Jandarmeriei.
2. Decret –Lege nr. 3118 din 12 septembrie 1940 pentru repunerea în aplicare a legii din anul 1929 pentru Organizarea Jandarmeriei Rurale organizarea
3. Ion, GIURCĂ, Ion, CRÎNGUȘ, *Cedarea și evacuarea Cadrilaterului în anul 1940*, Editura CONPHYS, Rm. Vâlcea, 2010.
4. Vasile MIHALACHE, Ioan P. SUCIU, Din Istoria Legislației Jandarmeriei Române, Editura Societății Tempus, București, 1995.

VARA ANULUI 1944 PE VALEA MOLDOVEI ȘI PE CULMEA PLEȘULUI
- File din Jurnalul Armatei 4 române –

SUMMER OF 1944 IN THE VALLEY OF MOLDOVA AND ON CULMEA PLEȘULUI
-Files from the Romanian 4th Army Journal-

ÉTÉ 1944 DANS LA VALLÉE DE LA MOLDOVA ET SUR CULMEA PLEȘULUI
-Fichiers du Journal de 4 l'armée roumaine-

Comandor (ret) Gheorghe VARTIC[1]

Rezumat: *În cele ce urmează ne vom ocupa de aprigele lupte soldate cu pierderi foarte mari, care aveau să fie date chiar pe aceste locuri, în perioada aprilie-august 1944, confruntări care fac parte din ceea ce numim Bătălia Moldovei. Estimăm că în perioada celor cinci luni ale primăverii și verii anului 1944, în sectorul de front de care ne-am ocupat au murit, au fost răniți, au dispărut sau au căzut în prizonierat peste 5 000 de oameni. Parte din rămășițele pământești ale necunoscuților eroi se află în micul mausoleu al Mânăstirii cu hramul Sfintei Cruci, în satul Poiana din comuna Brusturi. De cealaltă parte a pădurii de fagi și stejari, pe dealul Nemțișorului s-a amenajat un osuar și s-a ridicat o cruce comemorativă, întru veșnica pomenire a celor care au plătit cu viața lor dăinuirea României de astăzi*

Cuvinte cheie:*Borta Dracului, 1944, Bătălia Moldovei, Valea Culeșa, armata română.*

Abstract:*In the following we will deal with the fierce battles that resulted in very large losses, which were to be fought in these very places, between April and August 1944, confrontations that are part of what we call the Battle of Moldavia. We estimate that during the five months of the spring and summer of 1944, more than 5,000 people died, were injured, disappeared or were taken prisoner in the front sector. Part of the earthly remains of the unknown heroes are in the small mausoleum of the Monastery dedicated to the Holy Cross, in the village of Poiana in the commune of Brusturi. On the other side of the beech and oak forest, on the Nemțișorului hill, an ossuary was arranged and a commemorative cross was erected, in eternal memory of those who paid with their lives for the survival of today's Romania.*

Keywords: *Borta Dracului, 1944, Battle of Moldova, Culeșa Valley, Romanian army.*

Resumé*: Dans ce qui suit, nous traiterons des batailles féroces qui ont abouti à des pertes très importantes, qui devaient être menées dans ces mêmes lieux, entre avril et août 1944, affrontements qui font partie de ce que nous appelons la bataille de Moldavie. Nous estimons qu'au cours des cinq mois du printemps et de l'été 1944, plus de 5 000 personnes sont mortes, ont été blessées, ont disparu ou ont été faites prisonnières dans le secteur du front. Une partie des restes terrestres des héros inconnus se trouve dans le petit mausolée du Monastère dédié à la Sainte Croix, dans le village de Poiana sur la commune de Brusturi. De l'autre côté de la forêt de hêtres et de chênes, sur la colline de Nemțișorului,*

[1] Studiul a fost publicat în *Un secol de vibrație românească. Boroaia 1918 – 2018*, coordonator Marian Moșneagu, Accent Print, Suceava, 2018.

un ossuaire a été aménagé et une croix commémorative a été érigée, en mémoire éternelle de ceux qui ont payé de leur vie la survie de la Roumanie d'aujourd'hui.
Mots cles: *Borta Dracului, 1944, bataille de Moldavie, vallée de Culeșa, armée roumaine.*

Tabloul tragic al confruntărilor militare de pe Valea Moldovei și de pe Culmea Pleșului din vara anului 1944 prezentat în cadrul reuniunii științifice organizată de Primăria comunei Boroaia și consacrată Centenarului Marii Uniri a românilor n-ar putea fi complet fără evocarea jertfelor date de boroieni în Războiul de Întregire a Neamului. De aceea se cade să rememorăm evenimentele din zilele și nopțile premergătoare Sântămăriei Mari ale anului 1916 când prin Boroaia mărșăluiau trupele regimentelor fălticenene – 16 infanterie comandat de colonelul Gheorghe Stambulescu și 56 infanterie sub comanda colonelului Constantin Neculcea, compuse fiecare din câte 3 batalioane și o companie de mitraliere – pe direcția Brusturi-Tg Neamț-Pipirig și de aici mai departe spre linia de frontieră cu Ardealul de unde au trecut la atac în noaptea de 14/15 august[2].

Din nefericire, campania anului 1916 nu ne-a fost deloc favorabilă, inamicul reușind să străpungă toate trecătorile Carpaților, să ocupe Bucureștiul și să instaureze stăpânirea germană asupra a 2/3 din România. Regele și guvernul s-au retras la Iași, tezaurul țării a fost trimis spre protecție în Rusia de unde nu s-a mai întors nici astăzi.

Anul următor avea să ne aducă victoriile de la Mărăști, Mărășești și Oituz, armata fiind refăcută cu sprijinul misiunii Militare Franceze conduse de generalul Berthelot. Conjunctura politico-militară de la sfârșitul războiului și pronia cerească ne-au ajutat să realizăm, în 1918, România Mare cuprinzând în granițele sale toate provinciile istorice românești aflate până atunci sub ocupație străină – Basarabia, Bucovina, Transilvania și Banatul.

Costurile realizării acestui vis au fost foarte mari: pierderile armatei române fiind estimate la 300 – 400.000 de soldați, morți, răniți, dispăruți sau prizonieri.

Jertfa dată de comuna Boroaia este eternizată prin Monumentul ridicat în 1935 pe care sunt înscrise „spre nepieritoare amintire” numele eroilor morți pentru întregirea României: 16 sergenți, 12 caporali și 111 soldați.

Din nefericire, lor aveau să li se adauge numele celor căzuți în campaniile din Răsărit și din Apus ale celui de al Doilea Război Mondial.

În cele ce urmează ne vom ocupa de aprigele lupte soldate cu pierderi foarte mari, care aveau să fie date chiar pe aceste locuri, în perioada aprilie-august 1944, confruntări care fac parte din ceea ce numim Bătălia Moldovei.

[2] „Vestitorul Satelor”, Anul 7, nr 14-15, 1-31 aprilie 1920, p. 2-3.

După cum se știe, la 17 aprilie 1944, frontul se stabilizase pe aliniamentul Gura Humorului, Boroaia, Târgu Neamț, Sud Pașcani, Nord Târgu Frumos, Nord Iași, Nord Cornești, Orhei, cursul inferior al Nistrului până la Marea Neagră[3].

Acest aliniament de apărare fusese parțial fortificat încă din anii 1939-1940, în timpul guvernelor Armand Călinescu și Gheorghe Tătărăscu, iar după înfrângerea de la Stalingrad, guvernul Antonescu a mai construit suplimentar și o a doua linie cu 1600 de cazemate din beton echipate cu armament antitanc și automat. S-au construit cca 60 km șanțuri antitanc. Au fost amenajate peste 1800 locașuri de tragere, puncte de observare și alte lucrări de apărare cu scop de repliere: Valea Trotușului, Siret, Năməloasa-Galați, pentru cazul în care linia Tg Neamț-Iași-Chișinău ar fi fost străpunsă de cele trei fronturi sovietice ofensive[4].

Sectorul de front cuprins între Putna și vestul masivului Cornești din Basarabia era apărat de 25 de mari unități – 18 române și 17 germane – toate puse sub comanda generalului Otto Wöhler. Aripa dreaptă a acestui sector, între masivul Cornești și Horlești la 15 km NV de Iași, era apărată de Grupul de corpuri de armată „MIETH” comandat de generalul Fredrich Mieth, în timp ce aripa stângă, dintre Putna și Boroaia, revenea trupelor din compunerea Corpului 17 armată german.

În centrul sectorului delimitat de localitățile Boroaia și Horlești, în lungime de 100-110 km, erau dispuse forțele din Armata 4 română comandată de generalul Mihail Racoviță și apoi de generalul Gheorghe Avramescu.

Așadar, Boroaia era punctul de joncțiune între trupele Corpului 17 armată german și cele ale Armatei 4 române. Acestea trebuiau să facă față mulțimii forțelor sovietice din Armatele 4 și 7 gardă, 52, 25 și 40 infanterie moto sovietice aflate în primul eșalon, și dispuse între Pașcani și Gura Humorului, pe aproximativ 80-100 km. În al doilea eșalon, sovieticii mai aveau Armata 53 infanterie, Corpul 18 blindat, Armata 6 Tancuri și Corpul de cavalerie mecanizat[5]

Lesne de observat superioritatea numerică a forțelor inamicului, dar și mixtura de trupe române și germane puse, de regulă, sub comandă germană pentru că Înaltul comandament german începuse să acuze aliatul român că n-ar fi capabil să conducă independent o operație[6]

În continuare, ne vom ocupa de situația populației intrate în zona de ocupație a trupelor sovietice și de acțiunile desfășurate în segmentul frontului încredințat Armatei 4 române, devenit foarte activ în vara anului 1944, și îndeosebi de crâncenele confruntări de la flancul stâng al acestuia.

---

[3]*Veteranii pe drumul onoarei și jertfei (1941-1945). De la Stalingrad la Bătălia Moldovei*, Editura „Vasile Cârlova”, București, 1997, p. 337.

[4]*Istoria Diviziei 2 Infanterie* (coord. Gl. Bg. prof. univ. dr. Ion Pâlșoiu, prof. Ionel Turcin, colonel (rez) Bujor Iovănel, vol. 2, Editura Autograf MJM Craiova, 2008, pp.10-13.

[5] Alesandru Duțu, *Armata română în război (1941-1945)*, Editura Enciclopedică, București, 2016, p. 293.

[6] *Ibidem*, p. 271.

Înaintarea impetuoasă a trupelor sovietice a determinat autoritățile române să ia măsuri de evacuare a intreprinderilor economice, a instituțiilor și a populației din zonele amenințate. Unitățile economice supuse evacuării urmau a fi demontate și transportate în sud-vestul țării, dincolo de aliniamentul Sinaia-București-Giurgiu. Prefectura orașului Roman informa la 10 ianuarie 1944 că fusese evacuată Fabrica de zahăr. La jumătatea lunii ianuarie 1944 eru pregătite pentru evacuare 39 de unități economice din județele Roman, Bacău, Botoșani și Neamț. Operațiunea cea mai dramatică a fost însă evacuarea populației în condițiile rapidității operațiunilor militare. Locuitorii din județele Baia, Iași, Suceava și Rădăuți au fost „strămutați” din ordinul forțelor de ocupație din zona frontului către „interior”, în timp ce în restul Moldovei unde se aflau încă trupele germane, populația evacuată lua direcția Sud. Documentele arhivistice consemnează că județul Baia a fost complet evacuat cu excepția a două sate din extremitatea sud-vestică[7].

Mărturiile culese de noi arată că lucrurile n-au stat chiar așa; mulți cetățeni n-au mai reușit să se refugieze fiind surprinși, fie de trupele sovietice a căror comportare a lăsat urme catastrofale, fie de trupele române și germane aflate în apărare și care au fost nevoite să recurgă la măsuri excepționale pentru bararea înaintării inamicului și pentru a-l lipsi de posibilitatea aprovizionării din localitățile ocupate. Astfel la 10 aprilie, comandantul Armatei 4, generalul Racoviță raporta că trupele noastre au aruncat în aer podurile de peste Moldova, de la Ruși, Șoimărești, Drăgușeni și Timișești, precum și cele din Lespezi, Dolhasca și Liteni[8]. În noaptea de 8/9 aprilie, locuitorii comunei Răucești au fost evacuați noaptea și repartizați să se instaleze provizoriu în mai multe localități din Depresiunea Cracăului: Oșlobeni, Bodești, Dobreni, Almaș și în Depresiunea Neamț: Pipirig, Branițte, Gura Secului, Cerbărie unde se aflau pășuni și ape curgătoare. În dimineața zilei de 9 Aprilie (Duminica Floriilor), primul convoi de căruțe ale refugiaților se încolonase spre Tg Neamț pe șoseaua de la Oglinzi sau de la Grași (azi, Dumbrava)[9]. La 8 aprilie, ora 11.30, s-a primit ordin de evacuare forțată până la ora 6 dimineața a locuitorilor satului Timișești, întrucât urma să i se dea foc. La 9 Aprilie, toți locuitorii satului Boureni au fost evacuați în trei ore și tot avutul a rămas în mâinile armatei. A doua zi, satul a fost incendiat, fapt recunoscut de Regimentul 13 infanterie : „măsurile dictate de luptă au făcut ca locuitorii satelor Boureni, Moțca, Sodomeni și Pașcani să se refugieze și să fie evacuați numai cu ce au putut scăpa”[10].

Vrednicul gospodar Gheorghe Olaru pe care am avut șansa să îl cunosc cu trei ani în urmă, în călătoriile mele de documentare, mi-a relatat că în ziua de 19 aprilie 1944, în satul Groși au apărut primii soldaţi ruşi, venind atât pe drum dinspre Târzia dar și pe câmpuri dinspre Boroaia din direcţia în care actualmente se află schitul cu

[7] Constantin Cloșcă, *România în infernul marii conflagrații,* Editura SEDCOM LIBRIS, Iași, 1997, p. 69-71.
[8] Serviciul Istoric al Armatei, fond *Armata 4*, dosar 1703, f. 96-97.
[9] Dumitru Stan, *Război blestemat,* Editura „Cetatea Doamnei”, Piatra Neamț, 2009, p. 148, 203-207.
[10] Constantin Cloșcă, *op. cit.*, p. 77.

hramul „Acoperământul Maicii Domnului”, mai exact dinspre Dadișa. În după-amiaza acelei zile s-au dat lupte grele în special pe islazul din fața satului unde se aflau adăpostiți în tranșee ostași ai unui regiment român. Trupele ruse de ocupație au solicitat atunci evacuarea populației din Groși în localitățile din nord estul țării, aflate sub controlul lor. Bădia Gheorghe Olaru, un om zdravăn cu o ținută impozantă, ni s-a prezentat cu o mare dorință de comunicare. Deosebit de jovial, ne-a repovestit cu mare emoție amintirile sale, consemnate cu mult talent de nora sa, învățătoarea Mariana Olaru. Astăzi aproape de 80 de ani, are o memorie excepțională și o capacitate formidabilă de fin observator al evenimentelor pe care le trăise la vârsta de 8 ani. Amintirea dramaticei scene a împușcării bunicului său de către un soldat rus beat îl face să tremure de emoție podidit de lacrimi. Îngroparea bunicului, în grabă, fără preot, confiscarea animalelor, uciderea cu cruzime a unei vaci gestante în pântecele căreia vițelul încă viu era lovit cu cizma, fuga oamenilor din sat sub amenințarea trupelor de ocupație intrate în gospodăriile lor, refugiul spre Botoșani etc au devenit imagini pe care nu le voi uita niciodată.

Suferințele populației civile erau cu atât mai mari cu cât fiecare familie avea pe cineva plecat pe front. Acasă rămăseseră bătrânii, femeile și copiii.

În faza inițială, Armata 4 română cu postul de comandă la Bacău, urma să asigure apărarea sectorului dintre Horlești și Boroaia cu patru corpuri de armată (1,5,6 și 7), cu forțele comandamentelor 103 și 104 munte, ale Regimentului 8 grăniceri, precum și cu forțe germane din compunerea Grupului de corpuri de armată „Kirchner”.

Segmentul de front care ne ocupăm, între Vest Tg Neamț- Sud Pașcani și râul Siret a fost apărat, până la 14 mai, de **Corpul 1 armată** (P.C. Piatra Neamț, mutat apoi la Bozieni-Balș), comandat de generalul Radu Gherghe. Trupele Corpului 1 A se întorseseră, cu un an înainte, de pe frontul din Cotul Donului, pentru refacere la Craiova și erau dispuse astfel:

Comandamentul 104 Munte[11] (Detașamentul „SIRET”), comandat de gl Ilie Crețulescu, între Groși și Săvești. De la 1 mai a fost introdus în luptă și **Comandamentul 103 munte;**

Divizia 20 infanterie, comandată de generalul Corneliu Serghievici până la 28 aprilie, apoi de generalul Damian Rașcu (R 82, 83 și 91 Infanterie, Reg 39 și 40 artilerie), între Săvești și Timișești;

Divizia 6 infanterie comandată de generalul Gheorghe Gheorghiu (Regimentele 10 și 15 Infanterie, Regimentul 27 dorobanți, Regimentele 11 art și16 artilerie), între râurile Moldova și Siret (Boureni-Stolniceni Prăjescu);

Divizia 8 infanterie comandată de generalul Dumitru Carlaonț (Regimentele 7 și 8 Vânători, R 29 inf „Dragoș” din Dorohoi, Regimentele 12 și17 artilerie), inițial în

[11] Comandamentul 104 Munte s-a înființat la 18 oct 1943 sub denumirea de Comandamentul „Siret”, ca dublură a Diviziei 4 Munte. Compunere: batalioanele 113, 114, 116 și 117 VM. Comandanți: general Mihai Stănescu (20 oct 1943-4 aprilie 1944), general Ilie Crețulescu (4 apr-5 sept 1944).

rezervă în raionul Războieni-Dragomirești-Talpa-Văleni-Budești-Bălănești. Regimentul 8 Vânători întărit cu 2 companii brand de 120 mm avea să fie introdus în luptă la 4 mai în regiunea Borta Dracului, la Nord de Nemțișor.

La flancul stâng al Corpului 1 armată, adică la NV de Tg Neamț, cu misiunea de a bara trecătoarea Tg Neamț-Tulgheș-Ditrău, era Corpul 78 german[12] care subordona și forțele Regimentului 8 Grăniceri[13], ale Batalioanelor fixe regionale „NEAMȚ” și „BUCOVINA” și ale Batalioanelor 25 și 26 skiori.

Jurnalul de operații al Armatei a 4-a consemnează că în ziua de duminică, 23 aprilie, batalioanele Corpului 104 Munte se aflau în contact cu inamicul pe linia: 1 km Sud Munteni, mamelonul Sud 471,3 m, Vest pădurea Sud Brusturi, și de acolo mai departe ocupă poziții fără contact pe linia: Est Brusturi, 1 km Est cota 428, liziera SV Poiana, dealul Târzia, cota 486; 1 km NE Săcuța, pădurice Nord Săcuța, Moișa. Era neclară situația Batalionului 25 Skiori. Din informații de la ofițeri, se pare că acest batalion ar fi fost respins pe Dealul Chelboșeni *(1 km Sud Boroaia).* Satul Bogdănești fusese ocupat de inamic în după amiaza zilei precedente.

Trupele noastre au reușit să cucerească forma de teren împădurită cu cota 471 (5 km Nord Tg Neamț) și duceau lupte îndârjite cu inamicul la Brusturi și în regiunea Moișa pentru a-l împiedica să pună piciorul pe înălțimile dintre Oglinzi și Moișa.

Către ora 17, inamicul a atacat pe direcția Brusturi-Dealul Lebedei și pe direcția Boroaia-Săcuța.

Localitatea Brusturi a trecut câtva timp din mână în mână.

Linia de contact, la ora 18.30, era: 1 km Sud Munteni, mamelonul 1,5 km SE cota 471, șoseaua Oglinzi-Brusturi, liziera Est cota 428, liziera Est Pădurea. Lebedei, liziera Est satul Groși, cota 478, Dealul Groși și Moișa, Dealul Muții *(Nord Moișa),* iar la dreapta Detașamentului Constantinescu, liziera Est Pădurea Dealul Mutului *(Sud Râșca)* și Dealul Slatinei (Sud-Vest Râșca)

Era evident că trupele sovietice intenționau să ia controlul asupra culmii Pleșului, un obstacol natural care asigura apărarea flancului stâng al dispozitivului româno-german. Culmea Pleșului mărginește la nord Depresiunea Neamțului și poartă pe umărul sudic bătrâna fortificație mușatină, zăgăzuind sute de ani invaziile dușmane de la miază-noapte. De-a lungul a aproape 25 de kilometri, această barieră orografică, cu o altitudine de peste 900 metri în Dealul Cerdacului de lângă Mânăstirea Neamț, coborând apoi spre 530 metri, a fost menită parcă să aibă rolul de bastion de apărare a orașului Târgu Neamț și să protejeze viața tuturor locuitorilor de pe valea Ozanei și a

[12] Serviciul Istoric al Armatei, fond *Armata 4*, dosar 1703, f. 7-16.

[13] Regimentul 8 Grăniceri s-a înființat la începutul anului 1941. La 1 aug 1944 era comandat de colonelul Șunda Dumitru, având ca ajutor pe lt col Iliescu Dumitru. Compunere: compania comandă, companie pompieri, companie aruncătoare de 120 mm (gr bombă = 16 kg, bătaie max = 5700 m), compania vânători care de luptă, 3 batalioane a câte 4 companii). Un regiment de graniceri era structurat putin diferit de un regiment de infanterie din 1941: trei batalioane, dar unul era pentru instructie, nu pentru campanie. Fiecare batalion era compus din doua companii de puscasi si o companie de armament greu. Exista de asemenea si un pluton calare in fiecare regiment (numerotate de la 1 la 8)

Topoliței. Odată trecut acest obstacol natural, se deschideau căile de comunicație spre sudul Moldovei sau spre Transilvania prin traversarea muntelui Pătru-Vodă.

În fața acestui zid au fost ținute timp de cinci luni de zile mari unități ale Armatei Roșii în primăvara și vara anului 1944.

Creșterea puterii ofensive a inamicului a determinat introducerea în luptă, de la 1 mai, a batalioanelor Comandamentului 103 Munte[14] care s-au deplasat în noaptea de 1/2 mai pe direcția Humulești-Nemțișor, pregătindu-se pentru a interveni la stânga C 104 Munte și a ocupa zona împădurită NV Tg Neamț pe direcția Groși. Postul de comandă al Comandamentului a fost instalat la Vânători-Neamț[15].

În cursul nopții anterioare, inamicul a atacat, în repetate rânduri, în sectorul Comandamentului 104 Munte, la legătura dintre Compania „BICAZ” și compania din Karpaten Regiment care apăra localitatea GROȘI. Prin respingerea acestei companii, s-a rupt legătura cu Compania „BICAZ” și prin golul creat, unități inamice s-au infiltrat până în zona cotei 632.

Intervenția Batalionului 26 Skiori, a dus la nimicirea pătrunderilor inamice, trupele acestuia ajungând în Poiana Lingurari unde au stabilit legătura cu Karpaten Regiment, la nord de cota 404. După ora 16.00, inamicul aducând întăriri, a reușit atacul în forță de circa un batalion sprijinit de artilerie, din direcția Târzia către Dealul Groși și cu valoarea a 2-3 batalioane din pădurea Est Poiana Lingurari căre Dealul Arșița și Dealul Căprăria.

Comandamentul 103 Munte a luat în subordine Batalionul de Skiori, Batalionul Fix Regional Neamț, Bateria de artilerie de câmp și Bateria grea, detașate de la Corpul 17 german.

În dimineața zilei de 2 mai, sub protecția ceții artificiale lansate pe Valea Moldovei, inamicul a executat bombardamente puternice de artilerie și branduri, cu începere de la ora 4.00, în zona pădurii și a satului Boureni, astfel încât legătura cu unitățile de la Timișești au fost rupte. După amiaza, batalioanele Comandamentului 103 Munte au atacat pe Valea Slatinei cu grosul pe Dealul Căprăriei și Dealul Lebedei. La ora 19.30, un regiment inamic a atacat batalionul de vânători de munte aflat la 1 km nord de Nemțișor, respingându-l spre sat asfel că a pierdut legătura cu batalionul din dreapta care rezista pe Dealul Nemțanu. În cursul nopții, inamicul a continuat să aducă noi forțe în această pungă.

Pentru remedierea situației, comandamentul Corpului 1 Armată a ordonat continuarea contraatacului cu grosul C 103 Munte pe Dealul Căprăriei concomitent cu o pătrundere în lungul crestei Dealul Cetățuia-Culmea Pleșului și a cerut Comandamentului German de la Mânăstirea Neamț să contraatace, concomitent, cu C

[14] Comandamentul 103 Munte s-a înființat la 18 octombrie 1943 ca dublură a Diviziei 3 Munte sub numele de Comandamentul „Criș”. Comandat de generalul Mihail Cămărașu și, de la 19 mai, de colonelul Spiridon Săulescu, C 103 Munte era compus din batalioanele 105, 106, 111 și 112 VM, Divizionul 109 Tunuri Munte și Bateria 103 Obuziere Munte.

[15] Serviciul Istoric al Armatei, fond *Armata 4,* dosar 218, f. 5.

103 Munte, pe direcția Dealul Groși-Dealul Arșița și pe direcția M-rea Neamț-Dealul Borcanu pentru a atinge culmea Pleșului.

Sesizând pericolul ruperii apărării în această zonă, comandamentul Armatei a ordonat aducerea Regimentului 8 vânători aflat la Tupilați, întărit cu 2 companii brand de 120 mm, pentru îndreptarea situației de la C 103 Munte.

La ora 3.45, trupele noastre au declanșat atacul întâmpinând o dârză rezistență din partea inamicului și au ajuns cu B 106 VM pe versantul Sud Valea Slatinei și pe Dealul Căprăriei până la cota 662 (la inamic), cu B 105 VM plus 3 companii din B 111 VM pe liziera Nord NEMȚIȘOR, cu Compania „BICAZ” la bifurcația șoselei Vest Nemțișor, cu o companie germană la Est cota 530, cu un pluton din Batalionul Fix Regional „Neamț” pe cota 191 și cu unități din Karpaten Regiment plus B 25 Skiori de la Poiana Vămii, liziera NV Groși, Dealul Moișenilor și Dealul Moișa.

În noaptea de 3/4 mai, Regimentul 8 Vânători a fost transportat auto la Vânători Neamț fiind în măsură să intervină în sectorul C 103 Munte.

În ziua de joi, 4 mai, artileria și aruncătoarele C 104 Munte au împrăștiat trupele inamice adunate în Valea Slatinei.

În sectorul Comandamentului 103 Munte, Regimentul 8 Vânători s-a deplasat prin Mânăstirea Neamț către baza de plecare de pe Dealul Culmea Pleșului (cota 791) unde și-a instalat primul batalion la ora 12.20. La ora 15.30, Regimentul a ajuns în regiunea Borta Dracului de unde a împins o fracțiune spre Valea Slatinei pentru a lua legătura cu Batalionul 106 din C 103 Munte care se afla pe versantul de Nord al Dealului Căprăriei.

În dimineața zilei de 5 mai, unitățile Comandamentului 103 Munte se aflau pe pantele Nord ale Dealului Căprăriei (cota 662), în legătură la 500 m Nord cota 662 cu dreapta Regimentului 8 Vânători care se găsea pe pantele Sud Borta Dracului.

În sectorul Comandamentului 104 Munte, Batalionului 118 VM și Batalionului 26 Skiori au atacat la ora 8.00 în legătură cu dreapta Comandamentului 103 Munte pe direcția Dealul Vartic, cota 443, cota 475, reușind ca până la ora 13.00 să atingă cota 443, călare pe pârâul Slatinei.

În sectorul Comandamentului 103 Munte, acțiunea de curățire, de-a lungul crestei Căprăriei și pe Dealul Arșița a progresat foarte încet, reușind până la ora 14.30 să ajungă pe părțile de Est ale acestor dealuri. Legătura cu dreapta C 17 german nu a fost restabilită, cota 662 a fost cucerită la ora 18.00.

Până la căderea serii, trupele Comandamentului 104 Munte, inclusiv ale Batalonului 25 Skiori au ajuns pe linia: colțul Sud Poiana Lingurari, 400 m Est cota 449,5, Est cota 455. S-a realizat legătura la stânga cu dreapta Comandamentui 103 Munte pe pantele de SE ale Dealului Căprăriei și Dealului Arșiței.

În cursul nopții, atacul inamic, executat prin surprindere asupra cazematelor 27 și 30, a fost respins până la orele 4.30, dușmanul lăsând pe teren 30 morți, 100 kg trotil și alt armament.

În ziua de 6 mai, la ora 9.45, C 103 Munte, a atacat după o pregătire scurtă de artilerie trupele inamice de pe Dealul Arșița. Până la ora 16.00, unitățile au progresat cu greu întâmpinând puternice rezistențe inamice.

Regimentul 8 Vânători, neputând să lichideze prin atac de front rezistențele de pe Dealul Arșița, a montat o manevră pe la Nord cu un batalion.

Batalioanele 105 și 112 Munte curăță rezistențele inamice de pe creasta NE cota 662.

Potrivit hotărârii Grupului de armate Wöhler, Corpul 1 Armată primește ordin, la ora 22.00, ca începând cu data de 7 mai, ora 6.00 să reia comanda asupra întreg sectorului său până la limita Nord Vest la legătura cu dreapta C 17 Armată german, pe linia principală de rezistență, la Dealul Moișa. Conform aceleiași dispoziții, Comandamentul 7 Artilerie german (Arko 7), pus la dispoziția Armatei, ia sub ordine: C 103 Munte, C 104 Munte, Batalionul Fix Regional Neamț, Grupul 10 Skiori cu Batalioanele 25 și 26 *(Grupul 10 Skiori a fost constituit în organica D 1 Munte în luptele din Crimeea și Caucaz, sub comanda colonelului Francisc Rotta*) și toate unitățile germane aflate în sector, până la limita de Vest a Armatei. După recucerirea vechii linii de rezistență, pe lizierele Est ale pădurilor NV Tg Neamț, urma ca regimentul alpin german (Karpaten Regiment) să fie pus la dispoziția Grupului Wöhler la Piatra Neamț, iar Regimentul 8 vânători să revină în organica Diviziei 8 infanterie la Crăcăoani.

În ziua de duminică, 7 mai, la flancul drept al dispozitivului Corpului 1 Armată, în sectorul Diviziei 6 infanterie, inamicul a reușit să se infiltreze din nou în cursul nopții, în șanțul anticar din fața cazematelor 27 și 30. Curățirea șanțului e în curs. La ora 9.30, inamicul a tras din nou cu tunuri anticar asupra cazematei 37 fără a-i cauza stricăciuni. Din cauza brandurilor inamice au explodat 43 mine contra infanteriei.

La D 20 infanterie, după declarația unui dezertor inamic, un atac de forța unei companii ce urma să aibă loc asupra pădurii Făgețel a fost oprit la ora 4.30 de focul apărării, la circa 500 m Nord cota 312.

La Comandamentul 104 Munte, patrule din Batalionul 26 Skiori au fost împinse la 300 m Sud încrucișarea drumului Groși-Oglinzi cu Valea Slatinei de unde stăpânesc cu foc liziera de Sud a pădurii de pe Dealul Târzia.

La Comandamentul 103 Munte, Batalionul I din Regimentul 8 Vânători a reușit să cucerească Dealul Arșița cu cota 619, dar nu a mai putut înainta spre Est din cauza rezistenței inamicului. O companie din B II / R 8 Vânători, executând o manevră pe la NE Dealul Arșița a fost oprită de inamic la 700 m NV de încrucișarea drumului Groși-Oglinzi cu Valea Slatinei de unde nu mai poate înainta.

Comandamentul 103 Munte înregistrează pierderi mari și raportează capacitatea operativă redusă la circa 50%.

La 8 mai, în sectorul Diviziei 6 infanterie, către ora 2, un pluton inamic care purta exploziv a atacat cazemata 23, regiunea Sud Sodomeni, prin surprindere, însă a fost respins cu pierderi.

Potrivit ordinului Grupului de armate Wöhler, Comandamentele 104 M și 103 M au constituit Gruparea General Welker care a trecut sub comanda Corpului 17 A german. Continuând atacul, trupele Comandamentului 104 Munte și ale Batalionului 26 skiori au ajuns la intersecția Văii Slatinei cu drumul Oglinzi-Groși.

Comandamentul 103 M cu Regimentul 8 Vânători au atins cu stânga același drum Oglinzi-Groși și la NV Valea Slatina. Grupele de atac au primit ordin să se oprească și să se organizeze la teren pe obiectivul cucerit (drumul Oglinzi-Groși).

În spatele acestui obiectiv se continuă curățirea inamicului în Valea Slatinei.

În ziua de 9 mai, în sectorul Comandamentului 104 M, inamicul a fost încercuit în pădurea Slatina, realizându-se joncțiunea între grupările care au atacat la Sud de Dealul Arșița și la Nord de Dealul Căprăriei, în zona încrucișării de drumuri 2 km Sud Groși.

Inamicul încercuit a primit ordin la radio să reziste cu orice preț[16].

În împrejurimile satului Săcuța au ținut piept înaintării sovietice militarii Regimentului 8 vânători român și cei ai Regimentului 2 Carpatin german (Karpaten Regiment). Sovieticii au făcut eforturi disperate pentru a pătrunde, îndeosebi prin deschizătura Borta Dracului și a ieși în Branițte și Vânători-Neamț, întrucât puteau să lovească din flanc și spate poziția fortificată care începea de la Oglinzi, continua la Pașcani și de aici mai departe la Iași-Chișinău.

Mulți dintre militarii români căzuți în încleștările care au avut loc pe aceste meleaguri au fost îngropați în cimitirele de la Mânăstirea Neamț, Poiana Lebedei și Borta Dracului. Militarii germani care au avut aceeași soartă, luptând cot la cot cu românii, au fost înmormântați în câmp, în cimitire constituite ad-hoc. Așa este cazul unui mic cimitir german situat la marginea satului Săcuța ale căror urme nu se mai văd, dar despre care își aminteau unii oameni mai în vârstă din partea locului[17].. Aici a început construcția unei mânăstiri de rit vechi intitulată sugestiv Mânăstirea Eroilor.

Am vizitat-o, însă, din păcate, memoria celor care au fost martori la evenimentele din vara anului 1944 nu ne-a permis identificarea exactă a locului unde câteva cruci din mesteacăn vegheau, în anii 50' ai secolului trecut, liniștea militarilor germani căzuți în împrejurările dramatice de atunci.

În cursul nopții de 9/10 mai și în dimineața zilei de 10 mai, inamicul a atacat cu circa 2 companii din direcția Dealul Târzia pentru despresurarea inamicului încercuit în Valea Slatinei. Atacul a fost respins. Cu începere de la 11.30, atacul trupelor proprii (4 batalioane) a progresat cu succes dinspre NE spre SV, în spatele inamicului de la Est de cota 662. După declarațiile prizonierilor, inamicul în forță de circa 450 oameni a fost încercuit la Est de cota 662, înregistrând pierderi mari și lăsând pe teren numeroși morți[18]. La 12 mai, Corpul 7 armată raportează că rezistența inamicului

[16] *Ibidem*, ff. 7-8; 10; 13-14; 18; 23-25;28-30; 39-40; 44-45; 49; 52-58; 61-62; 68-69; 75.
[17] Colonel Ion Strujan, *Mânăstirea Eroilor,* în „Observatorul Militar”, 1990.
[18] Serviciul Istoric al Armatei, fond *Armata 4,* dosar 218, ff. 80-88.

încercuit pe Valea Slatinei a fost redusă complet, înregistrându-se 250 morți și cca 100 prizonieri[19].

De la 12 mai, sectorul de apărare al Corpului 1 armată a fost preluat de **Corpul 7 armată** având postul de comandă la Piatra Neamț, mutat apoi la Agapia. Sub comanda generalului Gheorghe Potopeanu până la 15 aug și a generalului Hugo Schwab, Corpul 7 armată subordona comandamentele 104 și 103 Munte, Grupul 10 skiori, Batalionul Fix Regional NEAMȚ, Regimentul 17 infanterie[20], Regimentul 1 Artilerie grănicerească (ambele în curs de afluire), Regimentul 6 Artilerie Grea, în zona mărginită la Vest de linia de despărțire dintre A 4 și Corpul 17 german: Dolhasca, Boroaia, Pipirig, Farcașa. Misiunea sa era de a asigura flancul stâng al Armatei 4, interzicând pătrunderea inamicului spre Piatra Neamț sau infiltrarea acestuia prin pădurile NV și V de Tg Neamț. O eventuală pătrundere mai adâncă a inamicului trebuia să fie zăvorâtă pe defileul Crăcăoani, închizând totodată Valea Neamțului spre Vest. Asigura legătura cu Corpul 17 Armată German de la Moișa.

Cumplitele confruntări din perioada 3-13 mai 1944, pe Culmea Pleșului, în zonele Borta Dracului, Dealul Căprăriei, Bâtca cu Plai și Dealul Arșiței au fost descrise de supraviețuitori, chiar dacă datarea lor și nici unitățile care au luat parte nu sunt exacte, rămân imaginile de apocalipsă din acele zile. Iată câteva mărturii, adunate de Dumitru Stan și cuprinse în volumul „Război blestemat”:

„Nu după mult timp poziţiile noastre au început să fie bombardate de artilerie şi aruncătoare trase de armata sovietică”.

„Fâlfâitul proiectilelor de brandt tulbura liniştea relativă, spărgându-se pe coasta din vale”.

„Norii grei planau deasupra noastră. De săptămâni nu mai văzusem zarea albastră, nici soarele zglobiu pe cerul mohorât. Vremea avea înfăţişarea unui om furios, gata-gata să se năpăstuiască asupra adversarului”.

„Toată priveliştea se afla sub ameninţarea unui potop ce se apropia”.

„Aici pe Valea Culeşa în „Borta Dracului” s-a declanşat cel mai sângeros măcel şi cele mai cumplite bătălii pe viaţă şi pe moarte între trupele române şi armata sovietică de pe întreg frontul din Moldova în cel de-al doilea război mondial”.

Corpul Vânătorilor de Munte şi celelalte unităţi de luptă ale armatei române angajate pe frontul de nord-vest de Tg.Neamţ au desfăşurat acţiuni rapide în

[19] *Ibidem*, f. 108.

[20] Regimentul 17 infanterie (titulatura completă este Regimentul 1 Mehedinți nr 17 „Știrbei-Vodă”) s-a înființat în 1880 cu reședința la Turnu Severin până în 1920 când a fost mutat la Lugoj. A participat la Campania din 1913, iar între 1916-1918 a fost încadrat în Divizia 1 Infanterie, luptând pe Valea Cernei și a Jiului, apoi la Mărășești și Cireșoaia. În Campania din 1941 a fost încadrat în Divizia 21 Infanterie și a luat parte la luptele pentru eliberarea sudului Basarabiei, la cele de la Dalnic şi Odessa. La 12.05.1944, regimentul a fost mobilizat şi dislocat în zona Piatra Neamţ, cu misiuni operative. Evenimentele de la 23 august 1944, au găsit regimentul în contact cu inamicul şi încadrat în Comandamentul 103 Munte, s-a deplasat spre Transilvania, pe direcţia Praid-Sovata-Valea Mureşului-Sângiorgiul de Pădure, unde a dus lupte grele împotriva trupelor germano-maghiare.

dispozitivul de luptă al armatei sovietice obligând-o să se restrângă în „Valea Morţii”.

Trupele ruse înzestrate cu armament modern şi tehnică de luptă superioară, rezistau atacurilor lansate ale armatei române şi contraatacau în forţă pe coasta dealului de la „Borta Dracului”.

Barajele de foc executate fără întrerupere atât de artileria română cât şi de artileria grea a ruşilor lansau proiectile de mare calibru asupra întregii zone de pe Valea Culeşa unde erau masate trupe ale armatei sovietice dar şi trupe române aflate în apropiere.

Obuzele şi bombele ce cădeau produceau un zgomot infernal iar copacii loviţi de proiectile cădeau peste soldaţii ruşi şi peste ostaşii români. Peste tot vedeai imagini şocante, soldaţi zdrobiţi de arbori, trupuri sfârtecate de proiectile, şi acoperite de pământ, auzeai ostaşi care strigau după ajutor să fie scoşi de sub trunchiuri de copaci. Comandanţii ruşi nu aveau timp să privească acest măcel cumplit. Călcau peste trupurile soldaţilor morţi strigau şi îndemnau la luptă:
„La atac! La atac ! Ocupaţi panta dealului şi înaintaţi spre culmea Pleşu !”

În asemenea condiţii deosebit de grave când armata sovietică lupta cu peste 30.000 de soldaţi pe Valea Culeşa şi în „Borta Dracului” iar armata română se clătina în faţa ruşilor gata, gata să se prăbuşească, artileria germană amplasată în pădurea Branişte a decis fără acordul comandantului român al Corpului 7 Armata să bombardeze în „Borta Dracului” cu proiectile incendiare pentru a neutraliza Armata Roşie dezlănţuită cu scopul de a fi distrusă.

Primele proiectile incendiare au căzut în apropiere de o mare grupare de forţe sovietice care se aflau dislocate în „Borta Dracului” dar următoarele lovituri au fost plasate în mai multe puncte atingând şi trupe române.

Bombardamentul de artilerie cu proiectile incendiare trase de bateriile germane au continuat fără întrerupere în „Borta Dracului” şi pe coasta dealului producând derută pe întreg frontul.

Tragerile executate de bateriile germane erau dirijate de posturile de observare ale nemţilor care nu aveau o poziţie prea bună şi un control pe toată „Valea Culeşa” şi nu-şi puteau da seama de poziţiile ocupate la un moment dat a celor două fronturi pentru a regla tragerile.

Bombele incendiare cădeau peste tot pe Valea Culeşa şi în „Borta Dracului”.

Cei care au scăpat din acest „iad” aveau să descrie acele momente şi imagini zguduitoare din „Valea Morţii”.
„- Nu ne puteam da seama ce se întâmpla acolo”.
„- Ploua cu foc din ceruri, era o adevărată SODOMĂ”.

„Proiectilele ce cădeau peste soldaţii ruşi dar şi asupra ostaşilor români erau devastatoare”.

„Exploziile proiectilelor incendiare împrăştiau pe o rază mare soluţii chimice pe hainele luptătorilor iar flăcările se întindeau cu mare viteză şi în câteva minute toţi ardeau de vii fără nici o scăpare”.

„Pe „Valea Culeşa” şi în „Borta Dracului” nu se mai vedea decât fum în urma exploziilor produse de bombele incendiare iar mirosul insuportabil degajat din trupurile soldaţilor carbonizaţi, amestecat cu sulf şi pucioasă te sufoca de-ţi tăia răsuflarea”.

În „Borta Dracului” nu exista decât „Moarte şi Groază”. „Aici a fost blestemul lui Dumnezeu”.[21]

Comunicatul Comandamentului de căpetenie al armatei asupra operațiunilor din ziua de 13 mai 1944 publicat în ziarul „Curentul” informa că *„în zona împădurită de la nord de Târgu Neamț, un contraatac al trupelor române a lichidat o pătrundere sovietică, provocând inamicului pierderi sângeroase. S-au capturat peste 300 prizonieri”*[22].

Același organ de presă publica știrea că *„în ziua de 10 Mai, trupele române au executat o excelentă manevră de încercuire dinspre Sud și Nord, închizând pe un front de 12 km, o breșă aproape paralelă cu șoseaua Timișești-Pașcani, deci mai la Vest de unde săptămâna trecută sovieticii au încercat să facă o străpungere a frontului, acum încercuind în același timp mai multe formațiuni sovietice într-un sector deluros și păduros nimicindu-le aproape complet și luându-le restul ca prizonieri.*”[23]

Până la sfârșitul lunii mai, în sectorul de apărare al Corpului 7 armată se înregistrează numeroase schimburi de focuri precum și o vie activitate de cercetare inamică materializată în multe încercări de infiltrare în dispozitivul trupelor proprii.

În cursul lunii iunie se constată o intensificare a confruntărilor în zonele Dealul Boroaia, Poiana Gaftonești, Dealul Târzia, Dealul Dadeș, Dealul Căprăriei, Borta Dracului. Incursiunile inamice se inmulțesc, dar sunt respinse de către trupele noastre, crește intensitatea focului de artilerie și de branduri grele. Se profilează din ce în ce mai mult intenția inamicului de a rupe apărarea noastră în sectoarele Răucești, la vest de Tg Neamț, și pe direcția Groși, Nemțișor. Satul Oglinzi a fost ocupat în întregime. Batalioanele de vânători de munte ale comandamentelor 103 și 104 munte, între care se intercalaseră trupele Regimentului 17 infanterie se opun cu înverșunare atacurilor sovietice pornite de pe versantul nordic al Culmii Pleșului. În noaptea de 10/11 iunie, ora 03.15, a fost respins prin foc de artilerie, branduri și arme automate un atac inamic dat cu circa un pluton la legătura dintre C 104 M și C 103 M (cota 443).

S-au remarcat în mod deosebit ostașii Regimentului 17 infanterie, fapt pentru care fruntașul Lazăr Rusalim și soldații Staicu Ion și Moraru Nicolae au fost decorați cu Ordinul „Bărbăție și Credință” cu spade *„pentru îndrăzneala, curajul și spiritul de sacrificiu arătate în incursiunea făcută la inamic în ziua de 11 iunie 1944 cu care ocazie au luat o placardă de propagandă inamică prin care se îndrumau ostașii noștri să dezerteze”*[24]*:* Fruntașului Lăcătușu Ioan decorat cu Crucea „Serviciul Credincios” cu spade cls II-a i-a fost trimis brevetul la domiciliu în comuna Mânăstirea din Județul

[21] Dumitru Stan, *op. cit*, p. 169-171.
[22] „Curentul”, anul XVII, nr 5834, luni, 15 mai 1944, p. 1.
[23] *Ibidem*, nr 5842, marți, 23 mai 1944, p. 1; 3.
[24] Serviciul Istoric al Armatei, fond *Regimentul 17 infanterie*, dosar Decorații 1944-1945, f. 42.

Ilfov[25]. Plutonierul major Crăciun Gheorghe din același regiment avea să fie decorat la 11 august cu Crucea „Serviciul Credincios”, în garnizoana Mânăstirea Neamț, pentru că „*în funcția de plutonier major cu administrația Companiei de comandă și comandant al trenului de luptă al R 17 infanterie, a depus o muncă de zi și noapte pentru bunul trai al trupei și animalelor, arătând o grijă deosebită pentru armamentul și echipamentul Companiei. Pe lângă funcțiunile arătate mai sus, acest subofițer a fost însărcinat cu amenajarea Casei de odihnă pentru trupa Comandamentului 103 Munte, înființată la Seminarul din M-rea Neamț, reușind ca în timp de 48 de ore, lucrând zi și noapte, să doteze această casă de odihnă cu paturi individuale, cea mai exemplară curățenie, dând cu adevărat aspectul unui lăcaș de odihnă care este admirat de toți cei ce-l vizitează”*[26].

În ziua de 15 iunie aruncătoare inamice de pe Dealul Târzia au tras la ora 19.30 circa 40 lovituri asupra pozițiilor noastre 500 m E cota 610 m (1 km SV Poiana Gaftonești). Artileria proprie a surprins două companii inamice, în deplasare de la Cornilești (Est Târzia) spre Poiana, provocându-le pierderi mari[27].

În ziua de 27 iunie, în sectorul Comandamentului 103 M către ora 15.30, o patrulă inamică de aproximativ 15 oameni s-a apropiat de liniile noastre în zona 500 m Vest Poiana Gaftonești, dar a fost respinsă prin foc de infanterie. Noaptea, la orele 00.35, o încercare inamică de a se infiltra în Valea Săcuței și în Valea Slatinei a fost respinsă[28].

La sfârșitul lunii iunie, acțiunile de cercetare proprii ale Comandamentului 103 Munte au constatat că inamicul continuă să se organizeze cu șanțuri, rețele de sârmă ghimpată și cazemate pe liziera de sud a Poienei Lingurari.[29]

În luna iulie se constată o atitudine defensivă a trupelor sovietice care se limitau la aceleași cunoscute infiltrări de tăria unui pluton în liniile noastre, soldate de fiecare dată cu respingerea acestora. În rest, schimburi de focuri de artilerie și aruncătoare pe tot sectorul de apărare al Corpului 7 armată.

La 22 iulie, comandantul Armatei 4, generalul Mihail Racoviță era informat că aliatul german a început să retragă o serie de divizii de pe frontul din Moldova, ceea ce impunea extinderea fâșiei de apărare a trupelor române spre nord către munți. Pe de altă parte, se observă o punere aproape completă a trupelor române sub comandă germană. În urma acestei decizii care slăbea puterea de rezistență a diviziior noastre, generalul Racoviță solicita conducerii Marelui Stat Major „*să reexamineze situația gingașă în care se găsesc trupele și comandamentele române și să o clarifice. Se poate întâmpla să ne vedem în fața unei avalanșe și atunci va fi prea târziu”.*[30]

[25] *Ibidem*, f. 45.
[26] *Ibidem*, f. 61.
[27] Serviciul Istoric al Armatei, fond *Armata 4*, dosar 219, ff. 160-162.
[28] *Ibidem*, f. 250.
[29] *Ibidem*, f. 251-252.
[30] Serviciul Istoric al Armatei, fond *Armata 4*, dosar nr 220, ff. 130-132.

În ultima săptămână a lunii, Jurnalul de operații consemnează că în fâșia Corpului 7 armată au avut loc trageri intense de artilerie, aruncătoare și arme automate de ambele părți, incursiuni la inamic și de la inamic pe dealul Botelor și în Valea Săcuței, precum și o intensificare a propagandei rusești prin megafoane. Două batalioane ale Regimentului 8 grăniceri au fost deplasate în satul Lunca, cel de al treilea fiind dislocat la Crăcăoani[31].

Sinteza informativă concluzionează că în prima decadă a lunii august, *„inamicul a păstrat aceeași atitudine defensivă pe tot frontul dintre Carpați și Prut”*. În sectorul de front de care ne ocupăm, la 5 august, au fost semnalate două incursiuni inamice la sud de Munteni și la sud-est de cota 471, iar Regimentul 1 Artilerie Fortificații a executat o tragere contra unei coloane de muniții inamice pe șoseaua Est Oglinzi, obținând lovituri în țintă, observându-se explozia mai multor căruțe cu muniții[32]. A doua zi**,** Regimentul 8 Artilerie Grea a neutralizat o baterie inamică la Est de Moțca și 2 tunuri anticar la Preutești. Un tun greu inamic a fost scos din luptă de artileria Comandamentului 103 Munte la 1 km Sud de biserica din Boroaia[33].

În seara zilei de 9 august, în sectorul Comandamentului 103 Munte, pe Valea Săcuței, a fost respinsă o încercare de apropiere a unei companii inamice de liniile noastre[34]. În noaptea de 10/11 august la ora 22.30, inamicul a atacat cu 2 plutoane pe Valea SLATINEI și Dealul CĂPRĂRIEI, fiind respins prin focul artileriei și aruncătoarelor.

Perioada 9-16 august pare a fi lipsită de acțiuni importante, aici în sectorul Corpului 7 armată, pentru că inamicul își concentrase forțele între Prut și Siret unde în eșalonul I, erau dispuse trei armate (Armata 4 gardă, Armata 25 sovietică și Armata 7 gardă), iar în eșalonul al doilea Armata 53 și Corpul 18 blindat. Între Pașcani și Gura Humorului opera Armata 40 sovietică în primul eșalon și Armata 6 tancuri în al doilea eșalon. De aceea comandamentul Armatei 4 române a considerat aliniamentul fortificat „Traian” de la sud de Iași (Târgu Neamț-sud Pașcani-nord Hândrești-sud Iași-nord Răducăneni-nord Lozova-est Chișinău-est Tătărași) ca având un rol primordial în stabilitatea apărării[35]. Desigur, nu putea fi neglijată aripa stângă a dispozitivului armatei unde direcțile probabile de pătrundere a inamicului în sectorul Corpului 7 armată erau Tg Neamț-Crăcăoani, Blebea-Tărpești, Petricani-Grumăzești și Oglinzi-Vânători-Neamț. Corpul 17 german trebuia să bareze încercarea inamicului de a pătrunde pe Valea râului Neamț[36].

La 19 august, Batalionul 118 VM a ocupat cazematele de la Sud râul Neamț (Ozana) . Din acest batalion s-a creat Detașamentul Maior Dumitrescu, compus din 2

[31] *Ibidem*, filele 134, 148, 155-156, 159, 167, 180.
[32] Serviciul Istoric al Armatei, fond *Armata* 4, dosar nr 221, ff. 30, 50.
[33] *Ibidem*, f. 35.
[34] *Ibidem*, ff. 47-48.
[35] Alesandru Duțu, *op. cit*, p. 293.
[36] Serviciul Istoric al Armatei, fond *Armata* 4, dosar nr 221, f. 70.

companii pușcași și 1 pluton mitraliere, care a fost dislocat la V Tg Neamț-Condreni, ca rezervă a Comandamentului 103 Munte.

Batalioanele Comandamentului 103 Munte s-au deplasat astfel: B 105 VM la Grumăzești, B 106 VM la Vânători-Neamț, B 111 la Nemțișor și B 112 la Sacalușești. Grupul 61 Cercetare a fost dislocat la Agapia, Batalionul II din Regimentul 8 Grăniceri la Tărpești, iar Batalionul Fix Regional „NEAMȚ” la Crăcăoani[37].

Marea ofensivă sovietică declanșată în dimineața zilei de 20 august, după o masivă pregătire de artilerie, s-a concentrat pe un front de 25 km între Rediul Mitropoliei și nord Podul Iloaiei. Atacul năvalnic al trupelor de infanterie și blindate sovietice a reușit să creeze o breșă de 30 km, între Iași și Podul Iloaiei, pe o adâncime de 25 km, în sectoarele Corpului 6 armată și ale diviziilor 7 infanterie, 5 infanterie române și 79 infanterie germană. În pofida rezistenței dârze a trupelor româno-germane, inamicul a ocupat orașul Iași și a pătruns la sud de Bahlui. Corpurile 4 și 6 armată înregistrează pierderi foarte mari în oameni și materiale.

În ziua de Duminică, 20 august, se primește informația că Divizia 5 infanterie este complet distrusă. Mareșalul Ion Antonescu însoțit de generalul Petre Antonescu, comandantul Diviziei de gardă, sosește la Comandamentul Armatei a 4-a, unde rămâne până la 22 August inclusiv. La ora 19.00, la Comandamentul Armatei a 4-a are loc o convocare la care iau parte Mareșalul Antonescu, generalul Petre Antonescu, generalul Otto Wöhler, comandantul Grupului de armate, generalul Ilie Șteflea, șeful Marelui Stat Major, generalul Gheorghe Avramescu, comandantul Armatei 4 române, generalul Gheorghe Jienescu, ministrul Aerului, colonelul Nicolae Dragomir, șeful de stat major al Armatei 4, colonelul Munteanu, colonelul Tomescu. Se discută situația operativă și măsurile care se mai pot lua pentru oprirea ofensivei ruse sau pentru salvarea forțelor din Nordul Moldovei de la o distrugere care pare iminentă. Generalul Wöhler susține să se reziste și să se contratace peste tot inamicul, opinie cu care par a fi de acord Mareșalul Antonescu și generalul Șteflea, în timp ce restul comandanților participanți la convocare sunt de părere că ar fi oportună retragerea pe alte poziții spre înapoi a trupelor din Nordul Moldovei[38].

A doua zi, la ora 15, Mareșalul Antonescu revine la Comandamentul Armatei 4 sosind de la Slănic Moldova unde se afla postul de comandă al Grupului de Armate „Ucraina de Sud”. Aici a avut o întrevedere cu generalul Hans Friessner căruia i-a solicitat replierea trupelor pe linia Adjud-Oancea-Bolgrad. Încrezător în promisiunea lui Friessner că vor sosi unele divizii blindate germane în zona Bârlad cu care se va putea reacționa, Mareșalul își menține poziția că trebuie să se reziste, în pofida părerii comandantului Armatei 4 și a șefului de stat major care susțineau că ar fi bine să se treacă neîntârziat la o desprindere a trupelor și ducerea lor mai spre Sud.

În acest timp inamicul făcea progrese însemnate și devenea serios amenințător pentru trupele ce se găseau în Nordul Moldovei. La 22 august, situația operativă părea

[37] *Ibidem*, ff. 118-119.
[38] *Ibidem*, ff. 123, 129.

a fi ajuns la punctul culminant: Corpul de tancuri rusești pătrunsese prin Dealul Mare și Voinești și ajunsese în Valea BÂRLADULUI în zona TODIREȘTI-NEGREȘTI. Abia în după amiaza zilei la ora 16.00, Mareșalul Antonescu ajunge la un acord cu Comandantul Frontului „Ucraina de Sud” și hotărăște aducerea trupelor din Nordul Moldovei spre Sud[39]. Era deja prea târziu.

Generalul Gheorghe Avramescu, comandantul Armatei 4 române, exasperat de refuzul Comandamentului German de a executa ordinul de retragere dat de Mareșalul Antonescu, solicită schimbarea din funcție, avertizând: *„Nu pot asista și acoperi acest dezastru al armatei”* [40]. Disensiunile dintre comandamentele german și român atinseseră cota maximă.

Miercuri, 23 august, la ora 09.45, are loc o convorbire telefonică între Colonelul Nicolae Dragomir, șeful de stat major al Armatei 4 române, și Generalul Constantin Sănătescu, șeful Casei Militare Regale, al cărei conținut este:

„Frontul e este complet rupt încă de acum două zile.

Inamicul înaintează cu blindatele într-o breșă de 100 km între Siret și Prut.

Domnul Mareșal, deși aprobase inițial retragerea, după ce a fost la Grupul de Armate a revenit. Germanii încetinesc în mod condamnabil retragerea forțelor române care sunt amenințate să li se taie comunicațiile. Apare evidentă dorința lor de a duce forțele române pe munți. Întârzierea retragerii este fără niciun rost. Singurul scop pe care trebuie să-l urmărim acum este de a merge cât mai repede spre Sud pentru a ocupa linia fortificată Focșani-Nămoloasa-Brăila. Nu să mergem spre munți pentru a acoperi teritoriul ocupat de unguri. Comandamentul german a dat ordin ca dispozițiunile Armatei a 4-a să nu se execute. Interveniți dvs să se retragă imediat Armata care astăzi este ținută la teren fără nicio necesitate strategică sau tactică.

Domnul General Avramescu care s-a raliat la teza pe care am arătat-o a fost beștelit de Domnul Mareșal în fața nemților. I-am spus Domnului Mareșal să aibă în vedere numai situația militară și politică a României și în ultimele două zile n-a făcut nicio aluzie la consecințele pe care le-ar putea avea această situație. Este cazul să rezolvați imediat această problemă cu Domnul Mareșal.

Totul este pregătit. Puteți conta, în momentul militar și politic care se apropie, pe absoluta noastră credință românească”[41].

La ora 22.40, se primește ordinul telefonic de la Marele Stat Major către Colonelul Dragomir:

1. De la primirea prezentului ordin încetează orice subordonare a comandamentelor și unităților române față de comandamentele germane.

2. Cu începere de la primirea prezentului ordin, forțele terestre, aeriene și navale române încetează lupta și orice act de agresiune contra forțelor sovietice.

---

[39] *Ibidem*, ff. 139-142.

[40] *Ibidem*, f. 168.

[41] *Ibidem*, ff. 177-178. Vezi și Alesandru Duțu, *Armata română de la Prut la Stalingrad și înapoi la Prut (1941-1944)*, Chișinău, 2015, p. 226 și *Între Wehrmacht și Armata Roșie,* Editura Enciclopedică, București, 2000, pp. 168-169.

3. Armatele 3 și 4 se retrag pe linia Focșani-Năməloasa-Brăila și în Dobrogea, la Sud de Dunărea maritimă și brațul Chilia.

4. Linia de despărțire dintre Armatele 3 și 4: râul Buzău (Armata a 3-a la Est și Armata a 4-a la NV).

5. Trupele se vor retrage cu tot armamentul de care dispun în prezent asupra lor, opunându-se oricăror încercări de dezarmare.

6. Ordine de detaliu urmează.

7. Confirmați imediat primirea prezentului ordin și trecerea la execuție.

Semnează: Șeful Marelui Stat Major, General Adjutant Gheorghe Mihail.

Ce se întâmpla în aceste zile în sectorul Corpului 7 armată ? La 20 august, cele patru batalioane (105, 106, 111, 112) ale Comandamentului 103 Munte s-au constituit într-un detașament și au primit ordin să se deplaseze în zona Pildești-Cârligi-Bozieni-Balș-Dulcești, intrând în subordinea Diviziei 8 infanterie aflată în rezerva Armatei 4.

La 21 august, în sectorul Comandamentului 104 M, la ora 03.15, o încercare a inamicului de a se apropia de avanposturi pe viroaga 2 km Sud Munteni a fost respinsă cu foc. Batalioanele 105, 106, 111 și 112 VM, constituite în detașamente, au început deplasarea în noaptea de 21/22 august și au ajuns în dimineața zilei cu un grup la Girov și unul la Budești Precista.

O companie din rezerva Regimentului 17 infanterie și Compania pionieri a Regimentului 8 Grăniceri au fost aduse la Nemțișor pentru închiderea Văii Neamțului[42].

La 22 august, în sectorul Comandamentului 104 Munte, la ora 20.40, o încercare inamică de infiltrare spre cota 455 a fost luată sub focul artileriei proprii. Între orele 24.00-02.00, inamicul a atacat cu 2 plutoane de-a lungul văii Muncelul, sprijinit de un tir puternic de aruncătoare, armament anticar și automat.

În sectorul C 103 Munte, la ora 24.00, circa 2 plutoane inamice au atacat la Poiana Gaftonesei, concomitent cu alt pluton inamic care a atacat la Poiana Vămii.

La ora 00.20, inamicul a atacat cu forțe de tăria unui ploton pe Valea Săcuței și cu două grupe pe Valea MOIȘA. Atacurile inamice au fost pregătite de un puternic bombardament de aruncătoare de toate calibrele și tunuri AC.

Toate atacurile au fost oprite și respinse prin trageri de artilerie și aruncătoare.

Batalionul 104 Pionieri Munte a intrat în dispozitiv de apărare, ocupând poziție pe linia de dublură a cazematelor, între Valea Ozanei și Dealul Gol.[43].

În ziua de 23 august, trupele Regimentului 8 grăniceri și ale Regimentului 17 infanterie se aflau pe poziție la Nemțișor.

Jurnalul de operații al Regimentului 8 grăniceri consemnează că la ora 13.30, inamicul a declanșat un intens bombardament cu tunuri și aruncătoare care a durat până la orele 16.30 când s-a dezlănțuit atacul rusesc, la legătura dintre Regimentul 8

[42] *Ibidem*, ff. 139-142.
[43] *Ibide*m, ff. 158-160; 164-167.

grăniceri și R 17 infanterie. Flancul drept al R 17 Infanterie a fost dat înapoi; subunitățile au fost puse în panică și s-au retras. Rușii pătrunseseră adânc în pădure amenințând flancul stâng al Regimentului 8 Grăniceri. Pe la ora 19.00, cele două regimente au cotraatacat fulgerător, de front și flanc, prin eforturi conjugate și au reușit să respingă inamicul, producându-i pierderi înemnate: un maior, doi căpitani și doi sublocotenenți morți; capturarea a trei mitraliere, puști mitraliere, pistoale. Prizonierii luați declarau că au atacat cu circa 2 Batalioane și că nu se așteptau la o ripostă atât de promptă și puternică.

Linia frontului a fost astfel restabilită[44].

Abia pe 24 august la ora 3.30 unitățile din prima linie au primit ordin că „armistițiul s-a încheiat”, ostilitățile încetează, unitățile Corpului 7 armată se retrag spre Sud pe itinerarul Piatra-Neamț-Roznov și în continuare spre sud.

La ora 9.30, unitățile regimentului erau gata de plecare din Nemțișor. Retragerea din dispozitiv a fost dificilă deoarece plouase, terenul era desfundat ceea ce îngreuia scoaterea tunurilor, aruncătoarelor și muniției de pe poziție. La intersecția cu șoseaua spre Vânători, a ieșit înaintea coloanei o femeie care a spus „să nu se apuce spre Târgu Neamț deoarece Rușii trag cu mitralierele din prund spre șosea și că o parte din armata noastră ce apucase în partea aceea s-a întors și-a luat drumul spre Pipirig[45]”.

Într-adevăr, coloanele în curs de deplasare de pe poziție au fost surprinse de elemente înaintate sovietice, au fost dezarmate, iar ofițerii și soldații au fost luați prizonieri. Așa s-a întâmplat și cu o parte din trupele batalioanelor de vânători de munte din Comandamentele 103 și 104 munte în timpul deplasării lor spre Piatra Neamț. Generalul Hugo Schwab, comandantul Corpului 7 Armată, aflat în mașină cu alți doi ofițeri, verifica modul de deplasare a trupelor din subordine. La intersecția șoselelor Tg Neamț-Piatra Neamț și Vânători-Grumăzești, autoturismul a fost surprins de un grup de 20-30 soldați ruși care, sub amenințarea pistoalelor-mitralieră, l-au oprit cu intenția de a-i captura pe cei dinăuntru. Neacceptând o a doua cădere în prizonierat la ruși, bravul general Hugo Schwab a preferat sinuciderea. Rămășițele pământești ale sale au fost îngropate creștinește la Mânăstirea Agapia, acolo unde generalul își avusese postul de comandă.

Sfârșitul tragic al comandantului Corpului 7 Armată se adaugă jertfei miilor de ostași români și germani căzuți în luptele de pe Culmea Pleșului în perioada aprilie-mai 1944. Numărul celor morți, răniți sau dispăruți în acele încleștări este greu de stabilit.

Jurnalul de operații al Armatei 4 enumeră pierderile umane astfel: 16 ofițeri, 42 subofițeri și 1852 trupă în perioada 16 martie-31 aprilie; 198 ofițeri, 231 subofițeri și 8 076 trupă în intervalul 1 mai-27 mai; 422 ofițeri, 315 subofițeri și 13 262 trupă în

[44] Serviciul Istoric al Armatei, dosar 1172/2. Regimentul 8 Grăniceri, f. 9.

[45] *Ibidem*, ff. 10-11.

perioada 28 mai -27 iunie; 24 ofițeri, 22 subofițeri și 964 trupă, între 28 iunie și 7 iulie 1944[46].

Estimăm că în perioada celor cinci luni ale primăverii și verii anului 1944, în sectorul de front de care ne-am ocupat au murit, au fost răniți, au dispărut sau au căzut în prizonierat peste 5 000 de oameni.

Ceea ce am putut identifica sunt locurile și numărul celor căzuți atunci care au avut șansa să fie îngropați creștinește:

Cimitirul Bisericii Adormirea Maicii Domnului din Vânători-Neamț – 184 (majoritatea morți în luna mai și proveniți, probabil, din rândul vânătorilor de munte);

Cimitirul Bisericii Ioan Bogoslov din Mrea Neamț – 152, (proveniți din Regimentul 8 Vânători, Regimentul 17 Infanterie și Batalionul Fix Regional „Neamț”, între care căpitanul Ciocârlan Ioan);

Cimitirul Bisericii din satul Lunca – 18;

Cimitirul Bisericii din Humulești – 25 (slt Plopa Gheorghe cu plutonul său, căzuți pe 25 mai);

Cimitirul Bisericii din Bălțătești – 51 (decedați în spitalul de campanie de aici);

Cimitirul Mânăstirii Agapia – 3;

Poate că trupurile multora au rămas în tranșeele săpate de o parte și de alta a Culmii Pleșului, lipsite de o cruce care să le vegheze liniștea. Oseminte ale celor căzuți în luptele din vara anului 1944 pe dealul Căprăriei, în Valea Culeșei și la Borta Dracului se mai găseau și după doi ani de la tragicele încleștări, când au fost adunate de elevii școlii din Oglinzi conduși de învățătorul lor, Ștefan Grecu[47]. Parte din rămășițele pământești ale necunoscuților eroi se află în micul mausoleu al Mânăstirii cu hramul Sfintei Cruci, ridicată în 1992, din inițiativa părintelui Ilarion Argatu, în satul Poiana din comuna Brusturi. De cealaltă parte a pădurii de fagi și stejari, prin grija Asociației „În Munții Neamțului” condusă de vrednicul și inimosul gospodar Nicu Luca, pe dealul Nemțișorului s-a amenajat un osuar și s-a ridicat o cruce comemorativă, iluminată de Ziua Eroilor și la Sărbătoarea Înălțării Sfintei Cruci, întru veșnica pomenire a celor care au plătit cu viața lor dăinuirea României de astăzi.

Bibliografie selective:

Serviciul Istoric al Armatei, fond *Armata 4*, dosar 1703, 219, 220, 221.
Serviciul Istoric al Armatei, fond *Regimentul 17 infanterie*, dosar Decorații 1944-1945, f. 42.
Serviciul Istoric al Armatei, dosar 1172/2. Regimentul 8 Grăniceri.
Serviciul Istoric al Armatei, fond *Armata* 4, dosar nr 221.

[46] Serviciul Istoric al Armatei, fond *Armata 4*, dosar 1703, ff. 7-16; dosar 219, f. 205; dosar 20, f. 244-248, dosar 220, f. 24-32.
[47] Dumitru Stan, *op. cit.*, p. 177-178.

„Vestitorul Satelor”, anul 7, nr 14-15, 1-31 aprilie 1920.
„Curentul”, anul XVII, nr 5834, luni, 15 mai 1944; nr. 5842, marți, 23 mai 1944.
Cloșcă Constantin, *România în infernul marii conflagrații,* Editura SEDCOM LIBRIS, Iași, 1997.
Duțu Alesandru, *Armata română în război (1941-1945)*, Editura Enciclopedică, București, 2016.
Duțu Alesandru, *Armata română de la Prut la Stalingrad și înapoi la Prut (1941-1944)*, Chișinău, 2015.
Duțu Alesandru, *Între Wehrmacht și Armata Roșie,* Editura Enciclopedică, București, 2000.
Istoria Diviziei 2 Infanterie (coord. Gl. Bg. prof. univ. dr. Ion Pâlșoiu, prof. Ionel Turcin, colonel (rez) Bujor Iovănel, vol. 2, Editura Autograf MJM Craiova, 2008.
Stan Dumitru, *Război blestemat,* Editura „Cetatea Doamnei”, Piatra Neamț, 2009.
Strujan Ion, *Mânăstirea Eroilor*, în „Observatorul Militar”, 1990.
Veteranii pe drumul onoarei și jertfei (1941-1945). De la Stalingrad la Bătălia Moldovei, Editura „Vasile Cârlova”, București, 1997.

ISTORIE LOCALĂ

LOCAL HISTORY

HISTOIRE LOCALE

MĂNĂSTIREA HANGU-BUHALNIŢA

THE HANGU-BUHALNIŢA MONASTERY

MONASTÈRE DE HANGU-BUHALNIŢA

Prof. dr. Daniel DIEACONU[1]

Rezumat: *Mănăstirea Hangu, numită și Buhalnița, a fost ctitorie domnească, unul dintre cele mai vechi lăcașe de cult monastice de la poale de Ceahlău. Dacă începuturile îi sunt învăluite în legendă, zidirea barnovschiană a început să rivalizeze cu marile mănăstiri ale Moldovei, grație bogăției în moșii, în robi, în sate, în sobor de călugări. Conflictele pentru hotare au fost numeroase cu alte mănăstiri, cu boieri, cu locuitorii regiunii sau chiar cu domnia. Primul domn fanariot al Moldovei, Nicolae Mavrocordat, a închinat Patriarhiei grecești a Alexandriei mănăstirea cu toate bogățiile ei. A urmat o perioadă grea pentru oamenii de pe moșiile administrate de greci, cu multe jalbe și jeluiri, dar cu puține rezolvări, administraţia neputând să se implice în chestiunile de ordin intern ale mănăstirii închinate. Până la secularizarea din 1863, situaţia se menţine, în ciuda unor comisii care au făcut mai multe cercetări. A devenit biserică de enorie, așa cum este și astăzi. A scăpat de demolare odată cu apariţia lacului prin reconstruire. Istoria acestui lăcaș de cult ctitorit de voievodul-martir Miron Barnovschi este prezentată cu sprijinul documentelor de arhivă, a colecţiilor de documente, a cărţilor și revistelor de epocă, a studiilor recente închinate ei sau domniei domnitorului movilean.*

Cuvinte cheie: *ctitorie domnească, Miron Barnovschi, Patriarhia greacă a Alexandriei, secularizarea averilor mănăstirești.*

Abstract: The Hangu Monastery, also called Buhalnița, was a royal founding, one of the oldest monastic places of worship at the foot of Ceahlău. If its beginnings are shrouded in legend, the “barnovschian” building begun to compete with the great monasteries of Moldavia, thanks to the wealth in estates, slaves, villages, assemblies of monks. The conflicts with other monasteries, with boyars, with the inhabitants of the region or even with the reign regarding the borders was numerous. The first Phanariote ruler of Moldavia, Nicolae Mavrocordat, gave the monastery to the Greek Patriarchy of Alexandria with all its wealth. A difficult period has followed for the people from the estates administrated by the Greeks, with numerous petitions and complaints, but few resolved, the administration could not involve in the internal issues of the monastery. Until the secularization in 1863, the situation remained the same, despite some commissions that have done many investigations. It has become parish church, as it is today. It escaped from demolition once with the appearance of the lake by rebuilding. The history of this worship place, founded by martyr-ruler Miron Barnovschi, is presented with the support of archive documents, collections of documents, books and magazines of the period, recent studies dedicated to the monastery or to the “movilean” ruler’s reign.

Keywords: princely foundation, Miron Barnovschi, Greek Patriarchate of Alexandria, secularization of monastic fortunes

[1] Centrul de Cercetare pentru Dezvoltare Regională și Integrare Regională al Universității din București; Școala Gimnazială Grienţieș, Neamț.

Résumé:*Le monastère de Hangu, également appelé Buhalniţa, était une lba ate e royale, l'un des plus anciens lieux de culte monastiques au pied de Ceahlău. Si ses débuts sont entourés de légende, le bâtiment barnovskien a lba ate à rivaliser avec les grands monastères de Moldavie, grâce à sa richesse en domaines, esclaves, villages et moines. Les conflits pour les lba ate étaient nombreux avec d'autres monastères, avec des propriétaires fonciers, avec les habitants de la lba a ou même avec le règne. Le premier seigneur phanariot de Moldavie, Nicolae Mavrocordat, a dédié le monastère au patriarcat grec d'Alexandrie avec toutes ses richesses. Une période difficile s'ensuivit pour les habitants des domaines administers par les Grecs, avec de nombreux griefs et deuil, mais avec peu de solutions, l'administration ne pouvant pas s'impliquer dans les problems internes du monastère dédié.Jusqu'à la sécularisation de 1863, la situation perdure, malgré des commissions qui font plus de recherches. Elle est devenue une église paroissiale, comme elle l'est aujourd'hui. Il a échappé à la demolition avec l'apparition du lac grâce à la reconstruction.*

L'histoire de ce lieu de culte fondé par le voivode martyr Miron Barnovschi est présentée à l'aide de documents d'archives, de collections de documents, de livres et de revues d'époque, d'études récentes consacrées à elle ou au règne du souverain de Movila.

Mots-clés: *fondation princière, Miron Barnovschi, Patriarcat grec d'Alexandrie, sécularisation de la richesse*

Dedicăm acest articol unui monument istoric cu o zbuciumată poveste care a început în Evul Mediu şi zbuciumată a fost până aproape de noi, ce-a cunoscut fastul, dar şi decăderea, a fost schit, mănăstire, românească sau grecească, şcoală de sat, biserică de enorie… I s-a spus la început Mănăstirea Hangu, s-a numit mai apoi Buhalniţa şi biserica ei o aflăm astăzi în satul Buhalniţa, comuna Hangu, pe coronamentul lacului Bicaz, la poale de Ceahlău.

Acest studiu s-a realizat folosindu-se marile colecţii de documente medieval sau alte colecţii[2], cronici şi letopiseţe şi alte studii de istorie medievală[3].

Menţionăm şi singura, de altfel, schiţă de monografie a mănăstirii, realizată de Ghoeghe Ungureanu, un fiu al locurilor, şi studiile dedicate domnitorului Miron Barnovschi scrise de Aurel Golimas sau studiile dedicate zonei ale lui Constantin

[2] *Documente privitoare la istoria României* (D.I.R.), A, Moldova, veacul XIV, XV, 1, 1954; *Catalogul Documentelor Moldoveneşti din Arhivele Istorice Centrale, 1621-1652*, vol. II, Bucureşti, 1959; *Catalogul Documentelor Moldoveneşti din Arhivele Istorice Centrale*, Supliment I (1400-1700), Bucureşti, 1975; *Catalogul Documentelor Moldoveneşti din Arhivele Istorice Centrale*, vol. V, Ed. Academiei, Bucureşti, 1975; Revista „Ioan Neculce”, Buletinul Istoric al Muzeului Municipal Iaşi, fascicola 5, Iaşi, 1925; N. Iorga, *Studii şi documente*, VI, Bucureşti, 1904; I. Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, I, Bucureşti, 1913; M. Costăchescu, *Documente înainte de Ştefan cel Mare*, I, Iaşi, 1931 M. Costăchescu, *Documente înainte de Ştefan cel Mare*, I, Iaşi, 1931; C. Stoide, C. Turcu, *Documente şi regeste din ţinutul Neamţului*, în „Anuarul Liceului Petru Rareş”, Piatra-Neamţ, 1934-1935; A. Gorovei, Comisia de la Buhalniţa (Documente cu privire la istoria ţăranului român), în „Viaţa românească”, an VII, 1912, nr. 1, pp. 17-30, nr. 2, pp. 208-211.

[3] I. Neculce, *Letopiseţul Ţării Moldovei,* ed. de I. Iordan, Bucureşti, 1955; *Cronica Ghiculeştilor. Istoria Moldovei între 1695-1754*, ed. de N. Camariano, A. Camariano-Ciocoiu, Ed. Academiei, Bucureşti, 1965; M. Costin, *Opere*, ed. critică de P.P. Panaitescu, E.S.P.L.A., Bucureşti, 1958; N. Iorga, *Istoria bisericei româneşti şi a vieţii religioase a românilor*, II, Vălenii de Munte, 1908; C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei şi Sucevei şi a catedralei mitropolitane din Iaşi,* Bucureşti, 1888; D. Stănescu, *Viaţa religioasă la Români şi influenţa asupra vieţii publice*, Bucureşti, 1906.

Cihodaru[4]. Am folosit monografiile locale, studii generale de istorie şi surse de arhive[5].

Ca mai întotdeauna când subiectul unei istorii este un vechi locaş de cult, începuturile mănăstirii Hangu sunt învăluite în legendă, tradiţia fiind cea care oferă primele informaţii. Se spune că, înainte de zidirea bisericii mari de piatră de către voievodul Miron Barnovschi la începutul veacului al XVII-lea, la Hangu a fost o mănăstire veche. Şi istoria pare să fie de legendă. Chiar dacă documentul lui Iuga-Vodă de la sfârşitul secolului al XIV-lea ce aminteşte moşiile mănăstirii Hangu este văzut ca incert[6], la 13 februarie 1458, Ştefan cel Mare întăreşte mănăstirii Neamţului vechile hotare şi este amintită mănăstirea numită Hangu, care are şi ea hotare „din veac” şi este un document sigur[7]. Gheorghe Ungureanu, director al Arhivelor Statului din Iași timp de mai bine de două decenii, originar din satul Schit, aflat nu departe de mănăstirea Hangu, cercetând numeroasele documente ce i-au trecut prin mână, a considerat că biserica lui Barnovschi s-a ridicat pe locul vechii mănăstiri.

Documentul de întemeiere oferit de Miron Barnovschi în martie 1627 arată că voievodul a construit biserica la „rugăciunea călugărilor” acelor locuri, văzând „a lor suferinţă şi dorire”. Dar cercetările arheologice ce s-au desfăşurat înainte de apariţia lacului au infirmat ipoteza lui Gheorghe Ungureanu, cele mai vechi urme de construcţie datează de la începutul secolului al XVII-lea[8]. Toponimul Hangu desemna în Evul Mediu o zonă largă, ce se întindea de la Bicaz până spre Broşteni, şi mănăstioara de la Hangu de la 1458 nu a fost localizată cu certitudine. Mai ales că în regiune au fost mai multe schituri şi mănăstiri, de la Sihăstria lui Dragoş de la Izvorul Alb, Sihăstria Ceahlăului, Sihăstria Călugăreni, ctitorie a lui Petru Rareş, Mănăstirea Poienile, zidire a Movileştilor, sau Cerebucul, Sihăstria Sofia, Durăul şi încă altele.

Considerăm că monahii care l-au impresionat prin osârdia şi credinţa lor pe Miron Barnovschi aveau o mănăstire cu o biserică mică de lemn, iar domnul a făcut o biserică mare de piatră într-un loc mai propice unei astfel de construcţii mai mari, cu ziduri şi curte largă. Biserica veche s-a risipit în timp, aşa cum cerea tradiţia, şi

[4] Gh. Ungureanu, *Mănăstirea Hangu sau Buhalniţa*, Inst. de Arte Grafice „Pressa Bună”, Iaşi, 1931; A. Golimas, *Domnul Moldovei Miron Moghilă Barnovschi*, Inst. de arte Grafice „Pressa bună”, Iaşi, 1933; A. Golimas, *Un domnitor şi o epocă, Miron Moghilă Barnovschi*, în „Magazin Istoric”, mai 1976, pp. 43-49; C. Cihodaru, *Evul Mediu şi începutul epocii moderne*, în „Cercetări de istorie şi arheologie în zona lacului de acumulare Bicaz”, Ed. C. Matasă, Piatra-Neamţ, 2003.

[5] Serviciul Județean al Arhivelor Naționale (SJAN) Iași, fond Secretariatul de Stat al Moldovei; SJAN Iași, Col. Documente, fond Schitul Hangu (sau Pionul); SJAN Iași, fond Isprăvnicia Neamţ, tr. 634; Direcţia Arhivelor Istorice Centrale (D.A.N.I.C.), Mănăstirea Bisericani.

[6] M. Costăchescu, *Documente înainte de Ştefan cel Mare*, I, pp. 29-30.

[7] *Documente privitoare la istoria României* (D.I.R.), A, Moldova, veacul XIV, XV, 1, pp. 292-293; I. Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, I, p. 6.

[8] Gh. Ungureanu, *Mănăstirea Hangu sau Buhalniţa*, p. 6; N. Iorga, *Studii şi documente*, VI, p. 414; *Şantierul arheologic Bicaz*, coord. C. N. Plopşor, M. Petrescu-Dâmboviţa, în „Materiale şi cercetări de arheologie”, VI, Bucureşti, 1959, p. 77.

cercetările arheologice n-au cuprins în zona de sondaje sau săpături şi acest loc, care se poate că a fost undeva în apropiere, într-un loc mai retras, pe coasta dealului din spate.

Movileştii, familie boierească care a urcat pe tronul Moldovei mai mulţi domni, a cunoscut această regiune şi şi-au întins până aici hotarele întinselor moşii. Gheorghe Movilă, mitropolitul, ajunsese să se poarte ca un adevărat stăpân al domeniului domnesc Hangu, dăruind mănăstirii Suceviţa, ctitorie a fraţilor săi o poiană de la Ceahlău. Ieremia Movilă a ridicat aici o bisericuţă pentru Schitul Poienile, după cum aflăm dintr-un document din 24 aprilie 1599[9]. Schitul Poienile, ctitorie movilească într-o poiană largă de la poale de Ceahlău, la Boura-Fârţigi, sat astăzi dispărut, aflat sub apele lacului Izvorul Muntelui, a fost înzestrat cu moşii şi la începutul veacului al XVII-lea apare ca mănăstire. În 1619, s-au emis hrisoave de întărire a hotarelor moşiilor mănăstirii, călugării arătând la procesul cu Nichita Diacul cărţi de la Ieremia Movilă[10]. Încă din 1611, mănăstirea Poienile stinge conflictul cu mănăstirea Bisericani printr-un schimb de poieni, după cum aflăm dintr-un document al lui Constantin Movilă, care se constituie şi în hrisovul de atestare a Bicazului, împărţind moşiile de la poale de Ceahlău şi pe valea Bicazului , dar în 1626, Miron Barnovschi Movilă începe construcţia pe moşia Poienile a unei biserici noi, căreia îi oferă hrisov de întemeiere la 20 martie 1627, dar şi de aşezare, stabilind reguli stricte pentru călugări[11].

Din 23 februarie 1627 datează primul document care atestă o danie către mănăstirea Hangu, ce primise hramul „Vovidenia”. Este vorba despre satul Berbeşti din ţinutul Cârligătura, cumpărat de către Barnovschi[12]. Şi daniile au continuat: din domeniul domnesc, din moşiile proprii ale domnului sau din ale mănăstirilor Poienile. La 4 martie a primit siliştea Vânători de la Piatra, fost loc domnesc, iar la 22 martie 1627 şi satul Vindăoani[13]. Miron Barnovschi dăruia mănăstirii „ce-am zidit de iznoavă” siliştea Vânătorii pietrei. Pentru ea se certau foştii presupuşi stăpâni (Mănăstirea Golia, mănăstirea Bisericani şi Ionaşcu Boldescul), iar Vodă „i-a împăcăluit pe toţi”, luând-o şi dăruind-o mănăstirii Hangu. La 23 martie 1627, Miron Barnovschi Movilă se înţelege cu marele vornic Lupu şi îi dă satul Ruşii, ţinutul Suceava şi 300 de ughi pentru moşiile Ghindăoani („supt munte”) şi Solomoneşti pe care le închină mănăstirii Hangu[14].

---

[9] D.I.R., A, Moldova, veacul XVII, 3, Ed. Academiei, Bucureşti, 1954, p. 62; C. Cihodaru, *Evul Mediu şi începutul epocii moderne*, în „Cercetări de istorie şi arheologie în zona lacului de acumulare Bicaz”, Ed. C. Matasă, Piatra-Neamţ, 2003, pp. 158-159.

[10] C. Stoide, C. Turcu, *Documente şi regeste din ţinutul Neamţului*, în „Anuarul Liceului Petru Rareş”, Piatra-Neamţ, 1934-1935, pp. 131-135.

[11] Direcţia Arhivelor Istorice Centrale (D.A.N.I.C.), Mănăstirea Bisericani, XIII/1; N. Iorga, *Studii şi documente*, VI, p. 414; A. Golimas, *Domnul Moldovei Miron Moghilă Barnovschi*, Inst. de arte Grafice „Pressa bună”, Iaşi, 1933, pp. 28-29.

[12] Th. Codrescu, *Uricariul*, V, pp. 378-379.

[13] *Catalogul Documentelor Moldoveneşti din Arhivele Istorice Centrale, 1621-1652,* vol. II, Bucureşti, 1959, doc. 353, 359; SJAN Iaşi, Fond Schitul Hangu sau Pionul, op. 400, dos. 6/1627, ff. 1-2.

[14] *Catalogul Documentelor Moldoveneşti din Arhivele Istorice Centrale*, Supliment I (1400-1700), doc. 430, p. 158.

Mănăstirea Poienile mai apare în documente până la 1638, apoi nemaifiind menţionată, considerăm noi datorită faptului că şi-a pierdut călugării şi moşiile în favoarea celor două mari mănăstiri ridicate pe domeniul Hangu: Mănăstirea Hangu a lui Miron Barnovschi Movilă şi Mănăstirea Pionul a lui Gheorghe Lupu hatmanul. În documentul din 1638, emis de cancelaria lui Vasile Lupu, se spune: „Iată am dat şi am întărit rugătorilor noştri călugării de sfânta mănăstire cea veche ce se numeşte Poienile… ca să fie lor ales hotarul mănăstirei cei nou zidită a lui Miron Barnovschi V.V.”[15].

Documentul lui Miron Barnovschi din 20 martie 1627, publicat de Nicolae Iorga, spune că „am început a zidi şi am făcut biserica aceasta întru numele Prea Sfiintei Noastre Născătoarei de Dumnezeu şi Pururea Fecioarei Maria şi a cinstitei ei Vovidenie, iaste în partea apusului depărtat şi întru deosebită pustie, în locul ce se cheamă Hangul”[16].

În documentul de aşezare sunt stabilite regulile vieţii monastice: să nu aibă avuţie personală („nice cal, nice stup, nicealtu dobitoc, nimic, nice arături, nice din afara, nice din lountru în mănăstire”), să bea numai apă, să nu practice aslamul (camăta) şi nici negoţul de animale. A stabilit să nu fie primiţi „ungurenii” (imigranţii ardeleni) datorită unor erezii, călugării străini puteau sta doar trei zile în mănăstire; egumenul era ales de către obşte din rândul ei, erau stabilite şi modul în care se făceau liturghiile şi cântările; nimeni nu pleca în schimnicie fără voia egumenului etc. Erau măsuri inspirate de legăturile cu mitropolitul Petru Movilă al Kievului şi dictate de „decăderea clerului moldav”, după afirmaţia sa „preoţimea nu mai ştie nimic, ci mănâncă doar la colive ca dobitoacele”[17]. Miron Barnovschi, ctitorul de la Hangu, nu apare în cărţile şcolare de istorie de astăzi (dar se scria în cele din perioada interbelică, atunci când Nicolae Iorga, Ioan Lupaş sau P.P. Panaitescu îl vedeau ca diplomat, innovator, reformator, remarcau mecenatul şi deplângeau tragica-I moarte) şi nici nu s-au scris multe articole sau studii dedicate vieţii şi operei sale. Considerăm, alături de istoricul A. Golimas, că Miron Barnovschi reprezintă „un domnitor, o epocă”[18].

Miron Costin îl descrie cel mai frumos, ca „om de ţară”, „românul cel vestit” sau „era în firea sa Barnovshi Vodă foarte trufaşu şi la portu hainelor foarte mândru, iar la inimă foarte dreptu, blându şi nelacom. Mănăstiri şi biserici câte au făcutu în aşa scurtă vreme, nice un domn n-a făcutu”[19]. „La 7141 fost-au perirea lui”, spune cronica, la 2 iulie 1633 este decapitat la Edicule, după ce a fost schingiuit pentru averi şi pentru

[15] Revista „Ioan Neculce”, Buletinul Istoric al Muzeului Municipal Iaşi, fascicola 5, Iaşi, 1925, p. 313
[16] N. Iorga, *Studii şi documente*, VI, p. 414.
[17] A. Golimas, *Domnul Moldovei Miron Moghilă Barnovschi*, 1933, pp. 48-49; N. Iorga, *Studii şi documente*, VI, p. 414.
[18] A. Golimas, *Un domnitor şi o epocă, Miron Moghilă Barnovschi*, în „Magazin Istoric”, mai 1976, pp. 43-49.
[19] M. Costin, *Opere*, ed. critică de P.P. Panaitescu, p. 92, 94, 103..

credinţa sa şi testamentul său („carte asupra morţii”) lasă posterităţii imaginea unui mare roman şi creştin[20].

Mănăstirea Hangu a rămas în urma domnitorului înaltă şi puternică, ci ziduri groase şi albe şi bogată. Dar bogăţia nu i-a adus numai foloase, ci şi jeluiri, procese. I-au fost luate moşii, i-au fost înapoiate moşii, a primit danii, dar a şi pierdut din avere, după domni şi vremuri. Pe pârâul Schit, dincolo de Bistriţa, sub Ceahlău, s-a ridicat mănăstirea Pionul, iar boierii Cantacuzini, prin înrudiri, au ajuns şi ei stăpâni la Hangu. La 1651, un hrisov al lui Vasile Lupu arată că mănăstirea avea moşii pe valea Bicazului (o împărţea cu mănăstirea Bisericani), dar şi în ţinuturile Cârligătura sau Suceava[21].

La sfârşitul secolului al XVII-lea, în Moldova de nord au fost cantonate trupe de lefegii poloni (joimiri) ale lui Ioan al III-lea Sobiescki şi au fost greu de scos din mănăstirile fortificate. Domnitorul Constantin Cantemir „a trimis o samă de tătari şi cu moldovenii lefegii la Câmpulung şi la Hangu, de au prădat şi au ars ca să scoată pe joimiri şi nu i-au putut scoate. Iar duium de robi au luat tătarii…”, scria cu obidă cronicarul Ion Neculce. În timpul ocupaţiei, călugării de la Hangu s-au retras în regiunea din stânga Siretului, lângă Iaşi şi au făcut un mic schit de la Glodeni, din ţinutul Vasluiului[22].

În 1715, egumenul mănăstirii Hangu profit de moartea marelui dregător Ilie Cantacuzino şi arată în faţa domnitorului Nicolae Mavrocordat nişte acte conform cărora ar aparţine mănăstirii satele Bălţăteşti şi Mânjeşti. După „Cronica Ghiculeştilor”, „Nicolae Vodă a făcut această judecată divan mare, la care a fost de faţă şi visterniceasa lui Ilie Cantacuzino. După cercetare amănunţită, s-a dovedit că zisa visterniceasă cerea pe nedrept să stăpânească cu sila satele pomenite”. A.D. Xenopol vede judecata ca o dovadă a spiritului de „hrăpire a unor domni fanarioţi buni”[23], căci, la scurt timp, la sfatul lui „chir Samuil”, patriarhul Alexandriei, închină mănăstirea Hangu acestei patriarhii cu toate ale sale, sate şi moşii. În 1716, Mihail Racoviţă dă înapoi satele Bălţăteşti şi Mânjeşti văduvei Cantacuzino, cu scopul de a-I fi plătită o datorie mai veche arăposatului ei soţ[24].

Stăpânirea patriarhiei greceşti a Alexandriei asupra mănăstirii s-a întrerupt la scurt timp şi a rămas „nestăpânită o vreme”, până când, în 1742, mitropolitul Livie, trimis al patriarhiei, a cerut reînnoire. Domnul Constantin Mavrocordat a făcut „giudeţ

[20] A. Golimas, *Domnul Moldovei Miron Moghilă Barnovschi*, p. 252

[21] *Catalogul Documentelor Moldoveneşti din Arhivele Istorice Centrale*, vol. II, doc. 2199, p. 424-425

[22] I. Neculce, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, ed. de I. Iordan, Bucureşti, 1955, p. 135; C. Cihodaru, *Evul Mediu şi începutul epocii moderne*, p. 170.

[23] *Cronica Ghiculeştilor. Istoria Moldovei între 1695-1754*, ed. de N. Camariano, A. Camariano-Ciocoiu, p. 189; A.D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, ed. a III-a, vol. V, Ed. Cartea Românească, Bucureşti, 1896, p. 13; G.I. Lahovary, C.I. Brătianu, G.G. Tocilescu, *Marele Dicţionar Geografic al României,* Societatea Geografică română, Bucureşti, 1898, vol. I, p. 308.

[24] *Catalogul Documentelor Moldoveneşti din Arhivele Istorice Centrale*, vol. V, Ed. Academiei, Bucureşti, 1975, pp. 397-398; I. Neculce, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, ed. A II-a, ESPLA, Bucureşti, 1959, p. 234.

de obşte” şi a hotărât reînnoirea[25]. În 1749, Atanasie se intitula „arhimandrit al Patriarhului de Alexandria şi egumen al Hangului”, dar totuşi, într-un document din 1752 aflăm iscălitura românească a lui „Iorest, egumen al Hangului”[26].

Până la sfârşitul secolului al XVIII-lea aflăm despre mănăstirea Hangu (numită spre 1800 Buhalniţa, după pârâul omonim pe care se afla), din documente ale unor procese, ale unor întăriri de hotare, ale unor confiscări de moşii, mănăstirea disputându-şi-le cu Mănăstirea Pionul, cu boierii Cantacuzini, cu mănăstirea Neamţ şi Bisericani, Bistriţa, cu boieri şi ţărani.

În 1765 are loc procesul cu „jupâneasa jitnicerului Ştefan Bosie” pentru satul Berbeşşşti, dania lui Miron Barnovschi. Domnul Grigore Ghica respinge cererrea egumenului de la Hangu pe motiv că nu „a fost în grijă mai bine de o sută de ani”[27].

Cu boierii Cantacuzini, mănăstirea îşi disputa satele Bălţăteşti şi Mânjeşti, dar nu are succes la judecată, dar la sfârşitul secolului al XVIII-lea, atunci când Matei Cantacuzino s-a alăturat ţarinei Ecaterina a II-a şi a fost silit să fugă în Rusia, călugării au putut profita de faptul că arendaşii nu ştiau hotarele şi au „împresurat” moşiile Cantacuzinilor[28].

După 1813, însă, Scarlat Callimachi ajunge pe tron şi sora sa, Ralu, era văduva lui Matei Cantacuzino şi a câştigat procesele cu Mănăstirea Neamţ, Mănăstirea Hangu-Buhalniţa, Mănăstirea Pionul[29]. Conform „Condicii Visteriei Moldovei”, mănăstirea Buhalniţa din Ocolul Muntele, ţinutul Neamţului, aparţinea Mănăstirii „Svântului Ilie de la Ieşi”[30].

În deceniul IV al secolului al XIX-lea, viaţa ţăranului de pe moşiile mănăstirii Buhalniţa a devenit grea, după cum o arată documentele vremii. Asupritori au fost grecii, stăpâni ai moşiilor, dar şi românii, cei care au arendat pământurile şi pădurile mănăstirii. În 1833, locuitorii din Bălţăteşti şi Crăcăoani erau prea împovăraţi cu boierescul, arendaşul le-a dat pâmânt prost de cultură, nu le-a dat lemn de foc şi imaş, iar cei ce s-au revoltat au fost bătuţi „tâlhăreşte”. „Jeluirea” către isprăvnicie nu a avut nici un rezultat[31].

În 1834, moşiile mănăstirii Buhalniţa, satele Chisirig, Buhalniţa, Secu, Curecheşti, Ghindăoani şi Crăcăoani au fost arendate logofătului Lupu Balş cu 80.000 de lei, cereale, brânză, culbeci, păstravi şi cinci capre vânate. Înainte de trei ani,

[25] D. Stănescu, *Viaţa religioasă la Români şi influenţa asupra vieţii publice*, Bucureşti, 1906, p. 368.
[26] N. Iorga, *Istoria bisericei româneşti şi a vieţii religioase a românilor*, II, Vălenii de Munte, 1908, p. 90; C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei şi Sucevei şi a catedralei mitropolitane din Iaşi,* Bucureşti, 1888, pp. 24-26.
[27] T. Codrescu, *Uricariul*, V, Iaşi, 1862, pp. 386-391.
[28]Gh. Ungureanu, *Mănăstirea Hangu sau Buhalniţa*, p. 29.
[29] *Mitologie şi creştinism la muntele Ceahlău,* coord. D. Dieaconu, Ed. Cetatea Doamnei, Piatra-Neamţ, 2010, pp. 76-79; I.M. Cantacuzino, *O mie de ani în Balcani*, Ed. Albatros, Bucureşti, 1996, p. 244; SJAN Iaşi, Col. Documente, fond Schitul Hangu (sau Pionul), op. nr. 400, dos. 61, 62, 63.
[30] C. Istrati, *Condica Visteriei Moldovei*, în „Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie A.D. Xenopol”, Supliment, I, Ed. Academiei, Iaşi, 1975, p. 6.
[31] SJAN Iaşi, fond Isprăvnicia Neamţ, tr. 634, op. 696, dos. 486, f. 35-38.

logofătul a subarendat negustorului pietrean Nicu Albu şi căminarului Dimitrie Stan şi ăncep samavolniciile, plângerile sunt fără folos şi se înmulţesc fugile de pe moşii[32].

Artur Gorovei a cercetat documentele comisiei trimise de domnitor. Arăta jalba arhimandritului Iosef Frumuşanu, dar domnitorul răspunde că s-a făcut totul cu ştirea logofătului. Consemnăm o „jeluire” a 8 săteni către domnitor: „Fii îndurat, milostive Doamne, părintele săracilor şi ascultă lăcrămătoarea noastră pătimire, ceea ce suferim de la posesorii acestor moşii, domniile lor Dimitrie Stan şi un Neculai Albu, care nici în veacurile oamenilor celor mai varvari n-au putut fi de altă cruzime asupra locuitorilor plugari”. Şi plenipotentul Patriarhiei cere domnitorului să îndepărteze arendaşii, considerând că „Aş îndrăzni a zice că în toate letopiseţele lumii nu see vor găsi atâtea cruzimi şi schingiuri şi asupriri”. Jalba stareţului mănăstirii din 15 mai 1839 condamna abuzurile: „Eu nu sunt în stare să le prescrii, dar nici mult nu le pot răbda, pentru că nu se află cârmuire de la posesor, ci în aceea de robi”[33].

Arendaşii au fost însă protejaţi, comisia a fost revocată, pe motiv că „răzvrăteşte oamenii”. Capii revoltei din sate, în număr de opt, sunt alungaţi din sate în urma unor anaforale ale Sfatului Ocârmuitor de la sfârşitul lui octombrie 1839. Arendaşii n-au fost schimbaţi, hotărârea domnului nu s-a executat, logofătul Balş fiind sprijinit de vistiernicul Iorgu Ghica[34].

Mănăstirea Buhalniţa era una bogată. Am văzut câţi bani dădea logofătul Lupu Balş în 1834, iar într-un raport din 1835 asupra mănăstirilor închinate, mănăstirea avea un venit I de 80.000 de lei. 70.600 s-au cheltuit, nu se specifică în acest document cum, iar 9400 au fost întrebuinţaţi la facerea catapetesmei, refacerea chiliilor şi a zidurilor[35]. Constantin Cihodaru afla că cei 70.600 de lei mergeau la vârfurile clerului de la Alexandria; egumenul Atanasie îşi lua şi el o parte bogată şi îi punea pe ţărani să facă rost şi să transporte cele necesare reparaţiilor[36].

Conflictele nu s-au sfârşit pe moşiile mănăstirii. La 1850, locuitorii din Cracăul Negru erau împovăraţi peste măsură cu boierescul şi nu aveau nici un loc de hrană şi nici lemne de foc. Arendaşul V. Vârgolici a refuzat să le dea şi atunci locuitorii au pătruns cu forţa în păduri, iar vătafii au fost ameninţaţi cu moartea[37].

Mănăstirea Pionul a rămas fără călugări şi fără moşii, care au fost luate de cnejii Cantacuzini, fiii eteristului Gheorghe Cantacuzino, dar se spune că blestemul călugărilor alungaţi de pe moşiile şi biserica lor, i-a ajuns pe boieri care şi-au pierdut

[32] C. Cihodaru, *Evul Mediu şi începutul epocii moderne*, p. 198.
[33] A. Gorovei, Comisia de la Buhalniţa (Documente cu privire la istoria ţăranului român), în „Viaţa românească”, an VII, 1912, nr. 1, pp. 17-30, nr. 2, pp. 208-211; SJAN Iaşi, fond Secretariatul de Stat al Moldovei, dos. 602, f. 1.
[34] A. Gorovei, Comisia de la Buhalniţa (Documente cu privire la istoria ţăranului român), în „Viaţa românească”, an VII, 1912, nr. 1, pp. 17-30.
[35] Gh. Ungureanu, *Mănăstirea Hangu sau Buhalniţa*, p. 36.
[36] C. Cihodaru, *Evul Mediu şi începutul epocii moderne*, p. 185.
[37] *Ibidem*, p. 200.

averile în acţiuni politice şi jocuri de cărţi. Moşiile şi le-au pierdut şi au fost scoase la licitaţie, cei care le-au cumpărat fiind din familiile Sturdza şi Callimachi[38].

Se părea că mănăstirea Buhalniţa scăpase, nu trebuia să se mai teamă de duşmanii ei atâţia şi atâţia ani, de cnejii Cantacuzini sau de mănăstirea Pionul, în urma cărora a rămas un castel ruinat şi o biserică de sat. Avea moşii, avea călugări, avea sate în munţi şi în Subcarpaţi. Era o mănăstire închinată şi Alexandru Ioan Cuza a secularizat-o averile ei care au intrat în proprietatea statului. În 1863, la plecarea lor din ţară, călugării greci au jefuit mănăstirea, luând cele mai importante lba de artă şi odoare bisericeşti ce se mai păstraseră[39].

Gheorghe Ungureanu, cel care a scris un scurt, dar documentat studio dedicate acestei mănăstiri în 1931, nota cu bucurie că „pe locul unde a domnit lenea, prefăcătoria şi înşelăciunea, unde ani întregi s-au văzut cele mai mari nedreptăţi, s-a născut o şcoală primară…”[40]. Aici, la această şcoală, a fost învăţător Gheorghe Baltă, la care poposea adesea Mihail Sadoveanu şi care a versificat cu măiestrie multe dintre legendele Ceahlăului. Biserica mănăstirii a devenit de enorie şi aici s-au perindat mai mulţi preoţi, mai buni sau mai răi pentru biserică şi obşte, după vremuri şi după firi. Să-l amintim pe părintele Metocaru, care de tânăr s-a ridicat la luptă pentru neam şi pentru credinţă şi de tânăr a fost trimis în temniţele comuniste. La biserica din Buhalniţa şi-a aflat liniştea şi a fost bine pentru biserică şi credincioşii ei.

La 1958, vechea biserică a mănăstirii Buhalniţa era ameninţată de ape şi doar valoarea ei istorică o scapă de distrugere. A fost demolată cu grijă şi reconstruită mai sus pe pârâul Buhalniţa. Călătorul ce pleacă de la Poiana Largului, de lângă legendara Piatră a Teiului spre Bicaz, o află la jumătatea distanţei. Maiestuoasă, biserica lui Barnovschi îl întâmpină cu zidurile ei înnegrite de curte domnească, cu clopotniţa ei alba şi înaltă din care se vede Ceahlăul ca o coamă prelungă şi lată de mistreţ, cu mormintele, cu zidurile ei groase şi albe, care ascund cinci secole de zbuciumată istorie mult prea puţin ştiută.

Bibliografie selectivă

Arhivelor Istorice Centrale (D.A.N.I.C.), Mănăstirea Bisericani, XIII/1.
Serviciul Judeţean al Arhivelor Naţionale (SJAN) Iaşi.
fond Secretariatul de Stat al Moldovei dos.602.
fond Schitul Hangu sau Pionul, op. 400, dos. 6/1627.
fond Isprăvnicia Neamţ, tr. 634, op. 696, dos. 486.

Col. Documente, fond Schitul Hangu (sau Pionul) op. nr. 400, dos. 61, 62, 63.

[38] *Mitologie şi creştinism la muntele Ceahlău,* p. 82.
[39] N. Iorga, *Studii şi documente*, VII, p. 68; N. Iorga, *Studii şi documente*, VI, p. 419
[40]Gh. Ungureanu*, Mănăstirea Hangu sau Buhalniţa*, p. 37

Catalogul Documentelor Moldoveneşti din Arhivele Istorice Centrale, 1621-1652, vol. II, Bucureşti, 1959.
Catalogul Documentelor Moldoveneşti din Arhivele Istorice Centrale, Supliment I (1400-1700), Bucureşti, 1975.
Catalogul Documentelor Moldoveneşti din Arhivele Istorice Centrale, vol. V, Ed. Academiei, Bucureşti, 1975.
Cronica Ghiculeştilor. Istoria Moldovei între 1695-1754, ed. de N. Camariano, A. Camariano-Ciocoiu, Ed. Academiei, Bucureşti, 1965.
Documente privitoare la istoria României (D.I.R.), A, Moldova, veacul XIV, XV, 1, 1954.
Documente privitoare la istoria României (D.I.R.), A, Moldova, veacul XVII, 3, Ed. Academiei, Bucureşti, 1954.
Bogdan I., *Documentele lui Ştefan cel Mare,* I, Bucureşti, 1913.
Cihodaru C., *Evul Mediu şi începutul epocii moderne*, în „Cercetări de istorie şi arheologie în zona lacului de acumulare Bicaz”, Ed. C. Matasă, Piatra-Neamţ, 2003.
Cantacuzino I.M., *O mie de ani în Balcani,* Ed. Albatros, Bucureşti, 1996.
Codrescu T., *Uricariul*, V, Iaşi, 1862.
Costăchescu M., *Documente înainte de Ştefan cel Mare*, I, Iaşi, 1931.
Costin Miron, *Opere,* ed. critică de P.P. Panaitescu, E.S.P.L.A., Bucureşti, 1958.
Erbiceanu C., *Istoria Mitropoliei Moldovei şi Sucevei şi a catedralei mitropolitane din Iaşi,* Bucureşti, 1888.
Golimas A., *Domnul Moldovei Miron Moghilă Barnovschi,* Inst. de arte Grafice „Pressa bună”, Iaşi, 1933.
Golimas A., *Un domnitor şi o epocă, Miron Moghilă Barnovschi*, în „Magazin Istoric”, mai 1976.
Gorovei A., Comisia de la Buhalniţa (Documente cu privire la istoria ţăranului român), în „Viaţa românească”, an VII, 1912, nr. 1, pp. 17-30, nr. 2.
N. Iorga, *Istoria bisericei româneşti şi a vieţii religioase a românilor*, II, Vălenii de Munte, 1908;
Iorga Nicolae, *Studii şi documente*, VI, Bucureşti, 1904.
Iorga Nicolae, *Studii şi documente*, VII, București, 1904.
Istrati Corneliu, *Condica Visteriei Moldovei,* în „Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie A.D. Xenopol”, Supliment, I, Ed. Academiei, Iaşi, 1975.
Lahovary G.I., Brătianu C.I., Tocilescu G.G., *Marele Dicţionar Geografic al României,* Societatea Geografică română, Bucureşti, 1898, vol. I.
Mitologie şi creştinism la muntele Ceahlău, coord. D. Dieaconu, Ed. Cetatea Doamnei, Piatra-Neamţ, 2010.
Neculce Ion*, Letopiseţul Ţării Moldovei,* ed. de I. Iordan, Bucureşti, 1955.
Neculce Ion, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, ed. A II-a, ESPLA, Bucureşti, 1959.
Stănescu D., *Viaţa religioasă la Români şi influenţa asupra vieţii publice,* Bucureşti, 1906.

Stoide C., Turcu C., *Documente şi regeste din ţinutul Neamţului*, în „Anuarul Liceului Petru Rareş”, Piatra-Neamţ, 1934-1935.
Şantierul arheologic Bicaz, coord. C. N. Plopşor, M. Petrescu-Dâmboviţa, în „Materiale şi cercetări de arheologie”, VI, Bucureşti, 1959, p. 77
Ungureanu Gh., *Mănăstirea Hangu sau Buhalniţa*, Inst. de Arte Grafice „Pressa Bună”, Iaşi, 1931.
Xenopol A.D., *Istoria românilor din Dacia Traiană*, ed. a III-a, vol. V, Ed. Cartea Românească, Bucureşti, 1896.

BISERICA SFINȚII ATANASIE ȘI CHIRIL DIN IAȘI, CU „FILIA” BISERICA „VULPE” ȘI ROLUL FAMILIEI BURADA ÎN VIAȚA CULTURALĂ A IAȘILOR, ÎN A DOUA JUMĂTATE A SEC. AL XIX-LEA

CHURCH OF SAINTS ATHANASIUS AND CYRIL OF IASI, WITH THE "BRANCH" CHURCH "VULPE" AND THE ROLE OF THE BURADA FAMILY IN THE CULTURAL LIFE OF IAȘI, IN THE SECOND HALF OF THE 19TH CENTURY

ÉGLISE DES SAINTS ATHANASE ET CYRILLE DE IASI, AVEC L'ÉGLISE «BRANCHE» «RENARD» ET LE RÔLE DE LA FAMILLE BURADA DANS LA VIE CULTURELLE DE IASI, DANS LA SECONDE MOITIÉ DU XIXE SIÈCLE

Carmen SANDU[1]

Rezumat; *Biserica „Sf. Atanasie și Chiril” din Iași, cu „filia” Biserica „Vulpe” a fost construită în sec. XVIII, către un patriarh orthodox Atanasie, în vremea domnului moldovean Ștefan Petriceicu (1672 – 1674), după cum afirma istoricul Gh. Ghibănescu. Lăcașul de cult a servit drept paraclis al noii Curți domnești la sfârșitul sec. XVIII, în perioada domniei lui Alexandru Callimachi (1795 – 1799), când, reședința domnească s-a mutat în vechea clădire a Universității de Medicină și Farmacie din imediata apropiere a bisericii, datorită unui mare incendiu.*

Familia Burada originară din Odobești, jud. Vrancea a jucat un rol extrem de important în cultura românească, în a doua jumătate a sec. XIX. Astfel, vornicul Tudorachi Burada s-a implicat în viața culturală și în activități religioase în capitala Moldovei, fiind epitropul Bisericii „Vulpe”, și a contribuit la susținerea primului cor de muzică bisericească înființat de Aga Evdochim Ianov, în anul 1854. Maria Burada, soția lui Tudorachi Burada, fiica șătrarului Ioan Isăcescu, a amenajat și a condus la Iași un pension de fete, fiind și prima femeie din Moldova care a tradus piese de teatru.

Teodor Burada, cel mai cunoscut dintre copiii celor doi soți Tudorachi și Maria Burada, s-a numărat printre primii cercetători români moderni, în domenii ca: etnografie, folclor românesc, muzicologie și istorie a teatrului, descoperind pentru prima dată artefacte ale unei civilizații preistorice, în stațiunea arheologică de la Cucuteni - județul Iași.

Un alt membru al familiei Burada, Mihai Burada - fratele lui Teodor Burada, medic și compozitor, a pus bazele unui laborator clinic utilat cu aparatură din Germania și a promovat muzica clasică în sferele artistice ale orașului Roman. El a fost fondatorul Societății Culturale „Miron Costin” și a marcat viața romașcană, timp de aproape patru decenii.

În concluzie, se poate spune că familia Burada a reușit să marcheze epoca prin cercetări în domeniul științei medicale, etnografiei, teatrului și muzicii, dar și printr-un valoros aport în domeniul religios, fapt relevat prin legătura acestei familii cu Bisericile „Sf. Atanasie și Chiril” și „Vulpe”, prin desfășurarea activității de epitrop.

Cuvinte cheie*: Sf. Atanasie și Chiril, Vulpe, familia Burada, epitrop, muzică, teatru, etnografie, Cucuteni, medicină*

[1] Școala Doctorală de Științe Socio-Umane, Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava.

Abstract: *The church „St. Atanasie and Chiril” from Iași, with the „branch” The „Fox” Church was built in the 15th century XVIII, to an Orthodox patriarch Athanasius, in the time of the Moldavian prince Ștefan Petriceicu (1672 - 1674), as stated by the historian Gh. Ghibănescu. The place of worship served as the chapel of the new Royal Court at the end of the century XVIII, during the reign of Alexandru Callimachi (1795 - 1799), when the royal residence moved to the old building of the University of Medicine and Pharmacy in the immediate vicinity of the church, due to a large fire.*

The Burada family, originally from Odobești - Vrancea County, played an extremely important role in Romanian culture, in the second half of the 19th century. Thus, the vornic Tudorachi Burada was involved in cultural life and religious activities in the capital of Moldavia, being the epitrope of the „Fox” Church, and contributed to the support of the first church music choir founded by Aga Evdochim Ianov, in 1854. Maria Burada, his wife Tudorachi Burada, the daughter of the tenant Ioan Isăcescu, arranged and ran a girls' boarding house in Iași, being also the first woman from Moldova to translate plays.

Teodor Burada, the best known of the children of the two spouses Tudorachi and Maria Burada, was among the first modern Romanian researchers in fields such as ethnography, Romanian folklore, musicology and theater history, discovering for the first time artifacts of a prehistoric civilization, in the archeological resort from Cucuteni - Iași county.

Another member of the Burada family, Mihai Burada - the brother of Teodor Burada, doctor and composer, founded a clinical laboratory equipped with equipment from Germany and promoted classical music in the artistic spheres of the Roman city. He was the founder of the „Miron Costin” Cultural Society and marked Romascan life for almost four decades.

In conclusion, it can be said that the Burada family managed to mark the era through research in the field of medical science, ethnography, theater and music, but also through a valuable contribution in the religious field, a fact revealed by the connection of this family with the Churches „St. Athanasius and Cyril” and „Fox”, by carrying out the activity of epitrope.

Keywords: *Sf. Atanasie și Chiril, Vulpe, Burada family, trustee, the music, theater, ethnography, Cucuteni, medicine.*

Résumé*: L'église „St. Atanasie et Chiril »de Iași, avec la« branche »L'église« Renard »a été construite au XVe siècle. XVIII, à un patriarche orthodoxe Athanase, à l'époque du prince moldave Stefan Petriceicu (1672 - 1674), comme l'a déclaré l'historien Gh. Ghibănescu.*

Le lieu de culte a servi de chapelle de la nouvelle cour royale à la fin du siècle. XVIII, sous le règne d'Alexandru Callimachi (1795 - 1799), lorsque la résidence princière a déménagé dans l'ancien bâtiment de l'Université de médecine et de pharmacie à proximité immédiate de l'église, en raison d'un grand incendie.

La famille Burada, originaire d'Odobești, dans le comté de Vrancea, a joué un rôle extrêmement important dans la culture roumaine, dans la seconde moitié du XlXe siècle. Ainsi, le vornique Tudorachi Burada a été impliqué dans la vie culturelle et les activités religieuses dans la capitale de la Moldavie, étant l'épitrope de l'Église "Renard", et a contribué au soutien du premier choeur de musique d'église fondé par Aga Evdochim Ianov, en 1854. Maria Burada, l'épouse de Tudorachi Burada, la fille du locataire Ioan Isăcescu, a organisé et géré une pension pour filles à Iași, étant la première femme en Moldavie à traduire des pièces de théâtre.

Teodor Burada, le plus connu des enfants des deux époux Tudorachi et Maria Burada, a été parmi les premiers chercheurs roumains modernes dans des domaines tels que l'ethnographie, le folklore roumain, la musicologie et l'histoire du théâtre, découvrant pour la première fois des artefacts d'une civilisation préhistorique, en la station archéologique de Cucuteni - comté d'Iași.

Il a été le fondateur de la société culturelle "Miron Costin" et a marqué la vie romascane pendant près de quatre décennies.

Un autre membre de la famille Burada, Mihai Burada - le frère de Teodor Burada, médecin et compositeur, a fondé un laboratoire clinique équipé d'équipements allemands et promu la musique classique dans les sphères artistiques de la ville romaine.

En conclusion, on peut dire que la famille Burada a réussi à marquer l'époque par des recherches dans le domaine des sciences médicales, de l'ethnographie, du théâtre et de la musique, mais aussi grâce à une contribution précieuse dans le domaine religieux, un fait révélé par le lien de cette famille avec les Églises "St. Athanase et Cyril »et« Renard», en exerçant l'activité d'épitrope.
Mots-clés: *Saint Athanase et Cyrille, Renard, Famille Burada, épitrope, musique, théâtre, ethnographie, Cucuteni, médecine*

Biserica „Sfinții Atanasie și Chiril” din Iași, ce-și sărbătorește hramul la 18 ianuarie, este amplasată într-unul dintre cartierele vechi al orașului Iași, pe actuala stradă Sf. Atanasie nr. 20, la poalele dealului Sărărie, în spatele Universității de Medicină și Farmacie „Gr. T. Popa” și a Institutului de Anatomie subordonat acesteia, având din vechime afiliată Biserica „Vulpe”, situată pe str. Sărărie nr. 40, (vechiul „drum al Sării[2]”) care are hramul „Adormirea Maicii Domnului” (15 august) și „Sf. Antonie cel Mare” (17 ianuarie[3]).

Parohia „Sfinții Atanasie și Chiril” se învecinează cu parohiile bisericilor „Sf. Teodor”, „Sf. Ștefan”, „Sf. Haralambie”, „Buna Vestire” (Blagovești[4]), „Curelari” și „Sf. Spiridon”- din cadrul Spitalului de Urgență „Sf. Spiridon” din Iași.

Principalul lăcaș de cult a fost zidit întru cinstirea celor doi mari ierarhi, Atanasie și Chiril, patriarhi ai Alexandriei în vremea primelor sinoade ecumenice, care au apărat cu îndârjire credința creștină și numele Mântuitorului. O altă sărbătoare legată de hram este Sf. Chiril al Alexandriei, celebrat pe data de 9 iunie[5]. Sărbătoarea Sfinților Atanasie și Chiril este cunoscută drept „Atanasia ciumelor” sau „Tănase de ciumă” și este respectată cu sfințenie în popor. Creștinii ortodocși cred că îi protejează împotriva ciumei, a infirmităților, a amețelilor și a loviturilor de tot felul. Ei merg în pelerinaj și se roagă pentru sănătatea lor și a celor dragi. În acea zi românii fac colaci, turte cu unt, pâinițe cu zahăr ce le dau de pomană împreună cu colivă.

După cum afirma istoriograful și publicistul N.A. Bogdan, biserica „Sfinții Atanasie și Chiril” ar fi fost construită de către un Atanasie, patriarh al Ierusalimului, care era administrator al averilor mănăstirești deținute de călugării greci din Moldova[6]. Nu se știe însă anul ridicării acestei biserici, deoarece nu există nici o pisanie și nici un pomelnic care să specifice acest lucru. Se mai crede că aceasta a fost construită în

---

[2] Gh. Ghibănescu, *Catastihul Iașilor din 1755,* în Ioan Neculce *Buletinul Muzeului Municipal din Iași*, anul I, fascicola 1, Iași, 1921, p.27.

[3] Sorin Iftimi, Nicolae Dascălu, *Pelerin în Iași*, Ed. Trinitas, Iași, 2000, p. 43.

[4] Gh. Ghibănescu, *op.cit*, p. 27.

[5] Sorin Iftimi, Nicolae Dascălu, *op.cit*, p. 62.

[6] N.A.Bogdan, *Orașul Iași*, Ed. Tehnopress, Iași, 1997, p. 229.

vremea domnului moldovean Ștefan Petriceicu, pe la mijlocul sec. XVII (1672-1674), deoarece mama lui avea case în apropiere[7].

Profesorul Viorel Erhan ia în considerare o altă ipoteză și anume aceea că biserica ar fi fost zidită de patriarhul orthodox Atanasie, care a fost găzduit la Iași, de către domnul Vasile Lupu (1634 – 1635), și care a construit biserica, drept mulțumire. Așadar, lăcașul de cult ar fi fost ridicat, în prima jumătate a sec. XVII, până în anul 1653, și nu între anii 1672 – 1674, cum menționa N.A. Bogdan[8].

La sfârșitul sec. XVIII, această biserică a servit drept paraclis al Curții Domnești provizorii în perioada domniei lui Alexandru Callimachi, când, după arderea Curții, reședința domnească s-a mutat în vechea clădire a Universității de Medicină și Farmacie, din imediata apropiere a lăcașului[9], pe atunci proprietatea lui Costache Ghica, pe care statul moldovenesc o va cumpăra de la acesta, în 1795[10].

Biserica „Sfinții Atanasie și Chiril” a suferit de-a lungul timpului numeroase distrugeri datorită cutremurelor și incendiilor, dar și a războaielor, mai ales în primul și în cel de-al doilea război mondial[11].

Construită în stilul bisericilor moldovenești de la mijlocul sec. XVII, la o scurtă trecere în revistă, biserica nu prezintă ornamentații deosebite[12]. Edificiul actual este din piatră și cărămidă, cu o singură turlă, în care se găsesc cinci clopote[13]. Planul bisericii este triconc, de formă dreptunghiulară, cu absidele semicirculare în exterior și în interior, iar ferestrele sunt la partea superioară[14], în arc de cerc. Exteriorul este ornat cu ocnițe de diferite mărimi și forme, fiind separate de pilaștri angajați. Intrarea în biserică se face prin partea de sud, iar interiorul acesteia este împărțit în pridvor, pronaos, naos și altar[15]. Catapeteasma bisericii este una din cele mai frumoase din țară, după opinia istoricului de artă Gh. Balș exprimată preotului paroh C. Roșescu[16]. Considerată valoroasă, aceasta are cadrele executate din lemn de stejar, cu ornamente florale[17]. Pereții interiori ai bisericii nu sunt însă pictați, fiind împodobiți doar cu icoane. Se pare, totuși, că biserica ar fi fost pictată la 1855, de zugravul Atanasie din Sibiu[18].

---

[7] *Ibidem.*

[8] Viorel Erhan, *Mănăstiri și biserici din orașul Iași și împrejurimi*, Ed. Tehnopress, Iași, 2003, p.164.

[9] Costică Asăvoaie, Adriana Miron, Cosmin Niță, *Cercetare arheologică preventivă la Biserica „Sfinții Atanasie și Chiril” din Iași*, în *Buletinul Muzeului de Istorie a Moldovei* (C.M.N.M. Iași), XXIII, Iași, 2017, p.257-258; N. Iorga, *Documente privitoare la familia Callimachi*, vol.I, București, 1902, p. 500.

[10] Bădărău D., Caproșu I., *Iașii vechilor zidiri*, ed.II, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2007, p. 345.

[11] Viorel Erhan, *op.cit.*, p.164.

[12] N.A. Bogdan, *op.cit.*, p. 229.

[13] Viorel Erhan, *op.cit.*, p.165.

[14] *Ibidem.*

[15] *Ibidem.*

[16] N.V. Hodoroabă, *Monografia Parohiei Sf. Atanasie și Chiril din Iași cu biserica filială „Vulpe”*, Iași, 1934, p.10.

[17] V.D.Vasiliu, *Bisericile ortodoxe din Iași*, Ed. Fundației Culturale „Poezia”, Iași, 2008, p. 30.

[18] Viorel Erhan, *op.cit.*, p.166.

În timpul domniei lui Gheorghe Bibescu, la Biserica „Sf. Atanasie și Chiril” s-a înființat, în anul 1854, de către epitropul Aga Evdochim Ianov[19], primul cor de muzică bisericească din Moldova. Evdochim Ianov era părintele lui I. Ianov (fost prim președinte al Tribunalului Iași și vicepreședinte al Senatului), și, fiind pasionat de muzică, a putut audia în diferite orașe din Rusia, cele mai bune coruri de muzică bisericească[20]. Pentru instruirea și conducerea acelui cor a fost însărcinat Gheorghe T. Burada, iar tatăl lui, Tudorachi Burada, fost epitrop la acea biserică la 1838, a pus la dispoziția corului o cameră (pentru repetiții) din locuința lui aflată în str. Sărărie nr.121, contribuind și astfel la susținerea acelui ansamblu vocal[21].

Elevilor corului li s-a predat noțiuni de teoria muzicii, iar după câteva luni de studiu, au cântat în limba română Sfânta Liturghie, după modelul celei rusești. Corul cânta și la biserica cu hramul „Adormirea Maicii Domnului” numită „Vulpe”, filia Bisericii „Sf. Atanasie și Chiril”, unde era epitrop vornicul Teodor Burada. Acest cor s-a numit „Corul lui Evdochim Ianov” și a fost primul cor înființat la Iași, din inițiativă privată[22]. Grupul era format din 40 de cântăreți, printre care profesori și preoți de la parohiile învecinate, și nu numai. Astfel, preotul D. Vestali, primul profesor care a înființat ulterior corul bisericesc de la Biserica „Sf. Spiridon”, preotul Lohan de la parohia Bisericii „Sf. Atanasie și Chiril”, preotul A. Pameș de la Biserica „Buna Vestire”, preotul Gh. Enăchescu de la Biserica „Sf. Neculai Domnesc” și alții, au fost cei mai de seamă cântăreți din acel cor[23].

Preotul Gh. Enăchescu, fost membru al corului, a menționat că a cântat de mai multe ori în paraclisul de la Curtea Domnească, dar, după arderea Curții, în noaptea de 13 spre 14 ianuarie 1880, paraclisul a fost desființat[24]. Se poate considera că Gh. T. Burada a înființat o veritabilă școală de „formatori corali”, în sensul modern al sintagmei.

Corul bisericesc a mai fost condus o perioadă și de Paul Helt, șeful de orchestră al Teatrului Național și profesor de vioară timp de doi ani, dar și de fostul inspector general al muzicii militare din țară, Eduard Hubsch[25].

Pe lângă înființarea acestui cor au mai fost create: corul bisericesc de la biserica „Trei Ierarhi” (1860) și cel de la Mitropolie, toate prin grija neobosită a muzicianului Gh. T. Burada[26]. Dar el nu a fost numai dirijor și compozitor[27], ci și un

[19] N.V. Hodoroabă, *op.cit.*, p.17; N.A.Bogdan, *op.cit*., p.229; V. Erhan, *op. cit*., p.166.
[20] N.V. Hodoroabă, *op.cit*., p.17.
[21] *Ibidem*, p.18.
[22] *Ibidem.*
[23] *Ibidem.*
[24] *Ibidem.*
[25] *Ibidem*, p.19.
[26] Biblioteca Județeană Gh. Asachi Iași, *Personalități ieșene*, Ed. Asachiana, Iași, 2020, p. 57.
[27] *Ibidem.*

violonist renumit. În călătoriile sale la Viena, Paris, Dresda, și Budapesta și-a perfecționat tehnica muzicală, luând lecții de vioară și de la profesorul Huber Karoly[28].

Gh. T. Burada a fost primul boier moldovean care, învingând prejudecățile timpului, a cântat la vioară Concertul de violină nr.1, de Ch. de Beriot, acompaniat de pian, în ziua de 18 decembrie 1852, pe scena Teatrului din Copou[29].

Pe lângă alte funcții importante pe care le-a avut, Gh. T. Burada a fost și dirijorul orchestrei Teatrului Mare din Copou și profesor la Conservatorul de muzică și declamațiune din Iași, între 1860 – 1870. A elaborat un manual de muzică pentru elevi, numit Principii elementare de muzică, a scris numeroase piese muzicale, printre care Uvertură națională (1852), Souvenir de Prisăcani (1860), un imn, liturghii, piese de salon și piese corale[30].

Tudorachi Burada, tatăl lui Teodor T. Burada (28 august 1800 – 14 iunie 1866) a avut succesiv numeroase funcții politice și administrative, până la cea de vornic. Pe când era stolnic, a fost numit epitrop al Bisericii „Sf. Atanasie și Chiril”, la 1 aprilie 1838, moment în care, a preluat biserica cu datorii, acestea fiind menționate într-o condică de venituri și cheltuieli din acea vreme, deficite acoperite personal de epitropul C. Mille[31]. A fost membru în Divanul Domnesc, Președintele Tribunalului Criminal, Președintele Divanului de Întărituri, Președintele Comisiei Epitropicești, Președintele Municipalității Iașilor și avocat privilegiat al Principatului Moldovei. A fost cel dintâi profesor român de pian și chitară, de la noi din țară, tipărind primul manual de muzică de cameră din România[32].

În 1831, împreună cu soția sa Maria Burada, a înființat și a condus la Iași, un pension de fete, cel dintâi din Moldova întemeiat de un român[33]. Maria Burada a fost prima femeie din Moldova care a tradus piese de teatru. Astfel, în 1847, traduce melodrama în patru acte „Clopotarul de la Sf. Pavel”, de Joseph Bouchardy. Piesa s-a jucat la Iași, în data de 15 martie 1848 stârnind un ecou larg în publicul ieșean, în acest an revoluționar[34].

Teodor T. Burada, unul din fiii lui Tudorachi și Maria Burada a fost folclorist, etnograf, muzicolog și avocat, membru corespondent al Academiei Române[35].

Născut la Iași, în casa părintească din str. Sărărie nr.121, la 3 octombrie 1839, a intrat cadet la Școala militară din Iași, la arma „artilerie”, apoi, în 1856, elev la Academia Mihăileană, unde a absolvit cursul. În 1860, a fost profesor de vioară la Conservatorul de muzică și declamație, dând lecții gratuite[36].

---

[28] N.V. Hodoroabă, *op.cit.,* p.20.
[29] Biblioteca Județeană Gh. Asachi Iași, *op.cit.,* p.57.
[30] *Ibidem*
[31] Ioan Neculce, *Buletinul Muzeului Municipal Iași,* fasciculul 5, Iași, 1925, p.305.
[32] Biblioteca Județeană Gh. Asachi Iași, *op.cit.,* p.125.
[33] *Ibidem.*
[34] https://ro.wikipedia.org/wiki/Maria_Burada (accesat la 3 septembrie 2020).
[35] N.V. Hodoroabă, *op.cit.,* p.99.
[36] *Ibidem.*

În 1861 a obținut diploma de licențiat în drept la Paris. Pe când era student la Facultatea de Drept, s-a înscris ca elev la Conservatorul Imperial de Muzică și Declamație din Paris, finalizând studiile la clasa de armonie[37].

Întors în țară, a fost numit în 1866 judecător de instrucție la Tribunalul Roman, iar în 1867 a fost transferat judecător la Iași. În 1868, a fost numit Președintele Tribunalului de la Galați și înaintat în funcția de consilier la Curtea de Apel Iași, în anul 1871[38].

Este primul intelectual care a descoperit stațiunea arheologică de la Cucuteni - jud. Iași, în anul 1885, realizând că artefactele găsite de muncitorii unei cariere de piatră sunt de fapt relicvele unei civilizații preistorice și au o valoare inestimabilă[39].

A fost cel dintâi care a înființat un muzeu de instrumente muzicale, care le-a dăruit Muzeului de Antichități din București. A donat o bibliotecă de note și instrumente de muzică, Conservatorului de Muzică și Declamație din Iași.

La 26 martie 1894, Primăria din Iași îl numește epitrop[40] la Biserica „Adormirea Maicii Domnului” numită „Vulpe”, unde tatăl său, Tudorachi Burada a fost, de asemenea, epitrop toată viața lui[41], fiind înmormântat în cimitirul bisericii. Într-un document din Arhiva Parohiei „Sf. Atanasie și Chiril” emis de Primăria Comunei Iași, biroul III, nr.1453, nedatat, către îngrijitorul Bisericii „Vulpe” i se permite fiului său, Th. Burada, să dezgroape osemintele părintelui său Theodor Burada, decedat în anul 1866, pentru a fi transportate și îngropate în Cimitirul Eternitatea[42].

În 1906 a luat inițiativa fondării unui așezământ românesc la locurile sfinte din Ierusalim[43]. Astfel, după multe demersuri și stăruințe, a reușit să închirieze o casă la Ierusalim pentru un paraclis românesc. În 1912 s-a însemnat locul, pentru a se pune temelia sfântului lăcaș, conceput nu numai pentru închinăciune, dar și ca un așezământ național și centru de comuniune și mijlocire spirituală[44].

Din prima căsătorie a avut două fiice: Constanța și Lucreția, iar din a doua, au rezultat trei copii, din care: un fiu, devenit maiorul Al. T. Burada din Justiția militară C4A; Alexandrina T. Burada licențiată în litere, bibliotecară la Biblioteca Centrală Universitară Iași și Lucia T. Burada, profesoară de violină și prim-violonistă în filarmonica „Moldova[45]”, care a absolvit cu succes Academia de Stat din Viena și care

[37] *Ibidem.*
[38] *Ibidem.*
[39] http://www.altiasi.ro/o-cladire/teodor-burada-muzicologul-care-descoperit-civilizatia-cucuteni (accesat la 3 septembrie 2020).
[40] Arhiva Parohiei Sf. Atanasie și Chiril, (în curs de sistematizare); a se vedea anexa, foto.10.
[41] N.V. Hodoroabă, *op.cit.*, p.96.
[42] Arhiva Parohiei Sf. Atanasie și Chiril, (în curs de sistematizare); a se vedea anexa, foto.9.
[43] N.V. Hodoroabă, *op.cit.*, p.100.
[44] https://www.jerusalem.ro/ierusalim/istoricul-asezamantului-romanesc-ierusalim (accesat la 3 septembrie 2020).
[45] Teodor Burada, *Istoria teatrului în Moldova*, Ed. și studiu introductiv de I.C.Chițimia, Chișinău, 1991, p.6.

a avut numeroase concerte în țară și în străinătate. Ea a moștenit talentul muzical al tatălui său, și a făcut cunoscută în lume muzica populară românească[46].

Teodor T. Burada a scris numeroase lucrări, dintre care cele mai importante ar fi: „Istoria teatrului în Moldova” (vol. I și II), „Datinile poporului român la înmormântări”, „Cercetări despre școalele românești din Turcia”, „O călătorie la românii din Bithinia (Asia)”, „O colonie de vlahi (români) în Arabia”, „Almanah muzical pe 1875, 1876, 1877, XII studii pentru violină”, „Cântec ostășesc pentru cor”, „Scrierile muzicale ale lui Dimitrie Cantemir - Domnitorul Moldovei” (Analele Academie Române[47]). Teodor T. Burada este „primul culegător de bocete românești[48]” considerându-le „o parte principală a bogățiilor noastre intelectuale[49]”, în care găsim „deslușiri asupra năravurilor, datinilor și obiceiurilor din vechime[50]”. Aprecia că bocetele pot fi considerate „producții populare” și sunt demne de a fi puse alături de celelalte specii populare românești[51]. El a fost membru în numeroase societăți culturale din Iași, dar și din afara țării, primind multe medalii și decorații pentru munca depusă de-a lungul anilor[52].

La mormântul lui Teodor T. Burada de la Cimitirul „Eternitatea”, sub crucea mare de fier, se află o plachetă de lemn de chiparos de la Sfântul Mormânt pe care stă scris, după dorința sa:„După sbucium, odihnă[53]!”

Un alt membru al familiei Burada, Mihai Burada (1841 - 1918) a fost fratele renumitului istoriograf al teatrului și al muzicii Teodor T. Burada. El a îmbrățișat cariera de medic, obținând doctoratul în medicină în 1867, dar a fost și compozitor, scriind peste 50 de lucrări, apreciate de criticul muzical Eduard Caudella, piese care descriu pasiunea și preocuparea pentru folclorul românesc[54]. În 1870, medicul Burada a venit la spitalul „Precista Mare” din Roman, unde a pus bazele unui laborator clinic utilat cu aparatură din Germania, a introdus dezinfecția cu acid fenic și, sub influența școlii franceze unde s-a format, a modernizat terminologia limbajului medical.
Mihai Burada a fost membru fondator (1907) și președinte al societății culturale „Miron Costin” din Roman, una dintre primele de acest gen din țară la acea dată, promovând muzica clasică în sferele artistice din acest oraș[55].

Casa familiei Burada a fost locul de întâlnire a marilor artiști ai scenei ieșene. Aici au căpătat forme artistice ideile de un înălțător patriotism, în preajma

[46] N.V. Hodoroabă, *op.cit*., p.101.
[47] *Ibidem,* p.100.
[48] I.D.Lăudat, *Teodor T. Burada - etnograf și folclorist*, în *Analele științifice ale Universității „Al.I.Cuza” din Iași,* fascicul 1-2, secțiunea III, tom.II, 1956, p.412.
[49] *Ibidem.*
[50] *Ibidem.*
[51] *Ibidem,* p. 413.
[52] N.V. Hodoroabă, *op.cit*., p. 101.
[53] *Ibidem,* p.102.
[54] Biblioteca Județeană Gh. Asachi Iași, *op.cit*., p. 27.
[55] *Ibidem*

evenimentelor din 1848 și 1859. Aici au răsunat pentru prima oară în Moldova, pagini din muzica universală[56] semnate de Beethoven, Mozart, Mendelsohn, Haydn[57].

Membrii familiei Burada au reușit să marcheze epoca prin cercetări în domeniul științelor medicale, culturii și muzicii, implicându-se nemijlocit în viața culturală a Iașului și în activitățile religioase din capitala Moldovei.

Generalul magistrat Alexandru Burada, fiul muzicologului, afirma că prestigiul familiei Burada i l-a adus biserica, iar credința în Dumnezeu a constituit blazonul neamului lor - aceasta fiind tăria tradiției seculare a celor trei generații de Burada[58], realitate relevată și de legătura acestei familii cu bisericile „Sf. Atanasie și Chiril” și „Vulpe” sub patronajul spiritual al cărora și-au desfășurat îndeosebi activitatea muzicală de început.

Bibliografie

Arhiva Parohiei Sf. Atanasie și Chiril, (în curs de sistematizare).
Asăvoaie Costică, Miron Adrian, Niță Cosmin, *Cercetare arheologică preventivă la Biserica „Sfinții Atanasie și Chiril” din Iași*, în „Buletinul Muzeului de Istorie a Moldovei” (C.M.N.M. Iași), XXIII, Iași, 2017.
Bădărău D., Caproșu I., *Iașii vechilor zidiri*, ed.II, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2007.
Biblioteca Județeană Gh. Asachi Iași, *Personalități ieșene*, Ed. Asachiana, Iași, 2020.
Bogdan, N.A., *Orașul Iași*, Editura Tehnopress, Iași, 1997.
Burada Teodor, *Istoria teatrului în Moldova*, Ed. și studiu introductiv de I.C.Chițimia, Chișinău, 1991.
Burada Teodor T., *Opere*, vol.V, Ed. Basilica, București, 2014.
Erhan Viorel, *Mănăstiri și biserici din orașul Iași și împrejurimi*, Ed. Tehnopress, Iași, 2003,
Ghibănescu, Gh., *Catastihul Iașilor din 1755*, în „Ioan Neculce Buletinul Muzeului Municipal din Iași”, anul I, fascicola 1, Iași, 1921.
Hodoroabă N.V., *Monografia Parohiei Sf. Atanasie și Chiril din Iași cu biserica filială „Vulpe”*, Iași, 1934.
Iftimi Sorin, Dascălu Nicolae, *Pelerin în Iași*, Ed. Trinitas, Iași, 2000.
Iorga Nicolae , *Documente privitoare la familia Callimachi*, vol.I, București, 1902.
Lăudat I.D., *Teodor T. Burada - etnograf și folclorist*, în „Analele științifice ale Universității „Al.I.Cuza” din Iași”, fascicul 1-2, secțiunea III, tom.II, 1956.
Vasiliu V.D., *Bisericile ortodoxe din Iași*, Ed. Fundației Culturale „Poezia”, Iași, 2008.
https://ro.wikipedia.org/wiki/Maria_Burada (accesat la 3 septembrie 2020).

[56] *Ibidem*
[57] Teodor Burada, *op.cit.*, p.4.
[58] Teodor T. Burada, *Opere*, vol.V, Ed. Basilica, București, 2014.

http://www.altiasi.ro/o-cladire/teodor-burada-muzicologul-care-descoperit-civilizatia-cucuteni (accesat la 3 septembrie 2020).
https://www.jerusalem.ro/ierusalim/istoricul-asezamantului-romanesc-ierusalim (accesat la 3 septembrie 2020)

Lista ilustrațiilor:

Foto1. Harta așezării geografice a Bisericii „Sf.Atanasie și Chiril” din Iași - sursa: https://www.google.com/maps/place/Biserica+Sfin%C8%9Bii+Atanasie+%C8%99i+Chiril/@47.1686122,27.5844187,17.5z/data=!4m5!3m4!1s0x40cafb7c1a2acbe5:0x33d8890d4669958f!8m2!3d47.1688115!4d27.5857756 (accesat la 3 septembrie 2020);
Foto.2. Biserica „Sf. Atanasie și Chiril” din Iași, cu filiala „Vulpe” – sursa: https://centruldepelerinaj.ro/articol/redescoperiti-bisericile-si-manastirile-din-arhiepiscopia-iasilor-mitropolia-moldovei-si-3 (accesat la 3 septembrie 2020);
Foto.3. Biserica „Vulpe” din Iași – sursa: http://wikimapia.org/9838173/ro/Biserica-Adormirea-Maicii-Domnului-Vulpe#/photo/2240586 (accesat la 3 septembrie 2020);
Foto.4. Tudorachi Burada (1800-1866);
Foto.5. Teodor T. Burada (1839-1923);
Foto.6. Gheorghe Burada (1831 - 1870);
Foto.7. Mihai Burada (1841-1918);
Foto.8. Elena Burada (1812-1886), (Fiica șătrarului Ioan Isăcescu);
Foto.9. Document din Arhiva Parohiei „Sf. Atanasie și Chiril” Iași (în curs de sistematizare);
Foto.10. Document din Arhiva Parohiei „Sf. Atanasie și Chiril” Iași (în curs de sistematizare).

ANEXE:

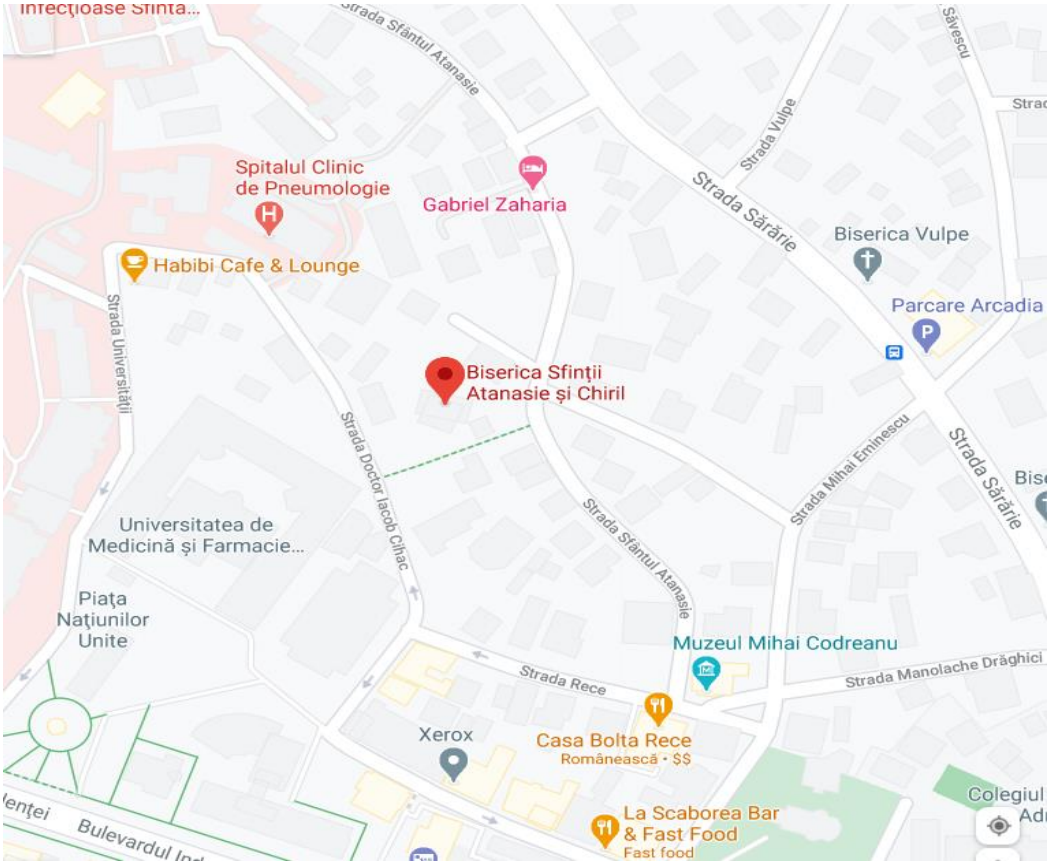

Foto.1. Harta așezării geografice a Bisericii „Sf.Atanasie și Chiril” din Iași - sursa: https://www.google.com/maps/place/Biserica+Sfin%C8%9Bii+Atanasie+%C8%99i+Chiril/@47.1686122,27.5844187,17.5z/data=!4m5!3m4!1s0x40cafb7c1a2acbe5:0x33d8890d4669958f!8m2!3d47.1688115!4d27.5857756 (accesat la 3 septembrie 2020)

Foto.2. Biserica „Sf. Atanasie și Chiril” din Iași, cu filiala „Vulpe” – sursa: https://centruldepelerinaj.ro/articol/redescoperiti-bisericile-si-manastirile-din-arhiepiscopia-iasilor-mitropolia-moldovei-si-3 (accesat la 3 septembrie 2020)

Foto.3. Biserica „Vulpe” din Iași – sursa: http://wikimapia.org/9838173/ro/Biserica-Adormirea-Maicii-Domnului-Vulpe#/photo/2240586 (accesat la 3 septembrie 2020)

Membrii familiei Burada

Foto.4. Tudorachi Burada (1800-1866)

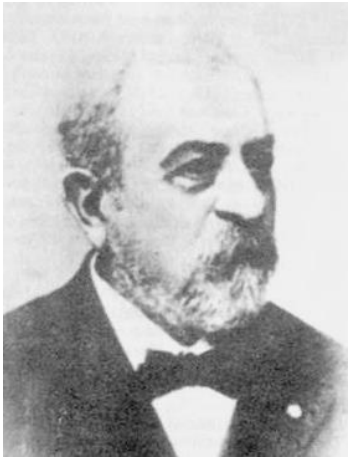

Foto.5. Teodor T. Burada (1839-1923)

Foto.6. Gheorghe Burada (1831 - 1870)

Foto.7. Mihai Burada (1841-1918)

Foto.8. Elena Burada (1812-1886)
(Fiica șătrarului Ioan Isăcescu)

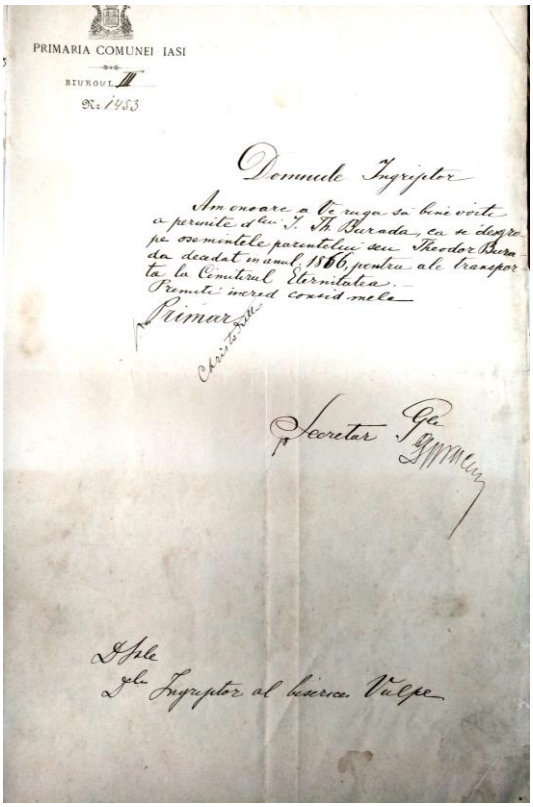

PRIMARIA COMUNEI IASI
BIUROUL III
Nr. 1453

Domnule Ingrijitor

Am onoare a te ruga sa bini voiesti a permite d-lui I. Th. Burada, ca sa dezgroape osemintele parintelui seu Theodor Burada decedat in anul 1886, pentru ale transporta la Cimitirul Eternitatea.
Primesti inversul consideratiunei mele

Primar

Secretar

Domnule Ingrijitor al bisericei Vulpe

Foto.9. Document din Arhiva Parohiei „Sf. Atanasie și Chiril” Iași (în curs de sistematizare)

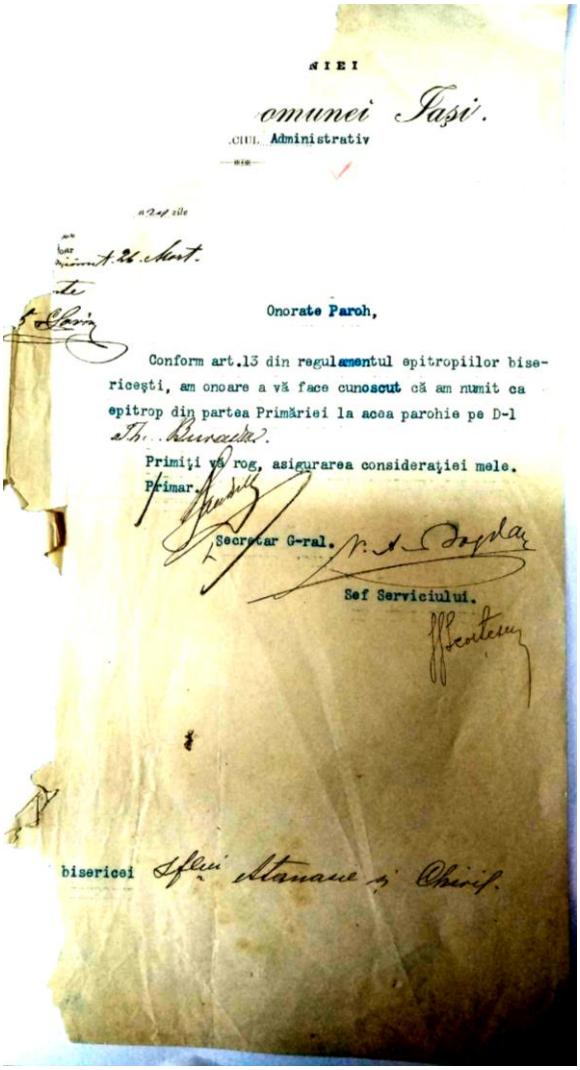

NIEI

omunei Iași.

CIUL Administrativ

Onorate Paroh,

Conform art.13 din regulamentul epitropiilor bisericești, am onoare a vă face cunoscut că am numit ca epitrop din partea Primăriei la acea parohie pe D-l Th. Rusalia.

Primiți vă rog, asigurarea considerației mele.

Primar.

Secretar G-ral.

Sef Serviciului.

bisericei Sfinții Atanasie și Chiril.

Foto.10. Document din Arhiva Parohiei „Sf. Atanasie și Chiril” Iași (în curs de sistematizare)

ARHEOLOGIE

ARCHEOLOGY

ARCHÉOLOGIE

CONSIDERAȚII PRIVIND RESURSELE MINERALE DE APĂ SĂRATĂ DIN DEPRESIUNEA NEAMȚULUI

CONSIDERATIONS REGARDING THE MINERAL RESOURCES OF SALT WATER FROM THE NEAMȚ DEPRESSION

CONSIDÉRATIONS CONCERNANT LES RESSOURCES MINÉRALES DE L'EAU SALÉE DE LA DÉPRESSION DE NEAMȚ

Prof. drd. Traian ANTON[1]

Rezumat: *Depresiunea Nemțului este tipic subcarpatică, cu limite bine definite, cu râuri ce izvorăsc din ramura Orientalilor și ies din depresiunea prin văi largi, cu terase bine conturate și locuite din cele mai vechi timpuri. Cercetările arheologice, coordonate în mare parte de specialiștii de la Complexul Muzeal Neamț, cu interpretări disciplinare si interdisciplinare, au obținut un rezultat remarcabil în ceea ce privește resursele de sare, exploatate în timp și spatiu. Majoritatea izvoarelor de slatină au o exploatare milenară, subliniem aici Lunca-Poiana Slatinei, zona Târpești sau o exploatare actuală gen balneo-climaterică la Bălțătești-Băi sau Oglinzi-Băi. Legăturile și conexiunile dintre resursele minerale de apă sărată și comunitățile omenești continuă să fie sustenabile și explicate din mai multe puncte de vedere inter și transdisciplinar. Discuțiile rămân deschise, investigațiile arheologice și etnografice trebuie continuate pentru a forma o imagine completă a resurselor minerale de apă sărată (slatine) din Depresiunea Neamțului.*

Cuvinte cheie: *habitat, Depresiunea Neamț, izvor de sare, cultura arheologică, continuitate.*

Abstract*: The Neamț Depression is typically sub-Carpathian, with well-defined boundaries, with rivers springing from the Oriental branch and coming out of the depression through wide valleys, with well-defined and inhabited terraces from ancient times. Archaeological research, conducted largely by specialists from the Neamț Museum Complex, with disciplinary and interdisciplinary interpretations, has obtained a remarkable result in terms of salt resources. Most salt water springs have a millennial exploitation, for instance Lunca-Poiana Slatinei, Târpești area, or a current exploitation namely the balneo-climatic one in Bălțătești-Băi or Oglinzi-Băi. The links and connections between mineral resources of salt water and human communities continue to be sustainable and explained from several inter and transdisciplinary points of view. The issue is open to discussion though, archaeological and ethnographic investigations must be continued to render a complete picture of the mineral resources of salt water in the Neamț Depression.*

Keywords: habitat, Neamț Depression, salt spring, archaeological culture, continuity

Résumé: *La déepression de Neamț est une dépression typique des Basse-Carpates, avec des limites claires, avec des rivieres qui jaillissent de la branche des Orientales et qui sortent de la dépresion par les vallées larges, avec des terrasses bien conturées et habitées depuis les plus anciens temps. Les recherches archéologigiques, coordonnées principalement par les spécialistes du Complexe*

[1] Școala Doctorală de Științe Socio-Umane, Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava; Profesor la Școala Gimnazială nr.1 Răucești, Neamț

Muséologique Neamț, avec des interprétations disciplinaires et interdisciplinaires, ont obtenu un remarquable résultat en ce qui concerne les ressources de sel, leur exploration á travers l'espace-temps. La plupart sources de sel ont une exploration millénaire, on souligne ici la région Lunca_poiana Slatinei, la région Târpești ou une exploration actuelle comme celle de spa et climatique de Bălțătești ou d'Oglinzi. Les liaisons et les connections des sources minerales d'eau salée et les communantés humaines continuent á être exploitées et expliquées par plusicurs points de une inter et transdisciplinaires. Les débats restent oeverts les investigations archéologiques et ethografiques doivent continuer pour former une image intégrale des sources minérales d'eau salée de la dépression Neamț.

Des mots clés: *habitat, une dépression de Neamț, une sourse de sel, des cultures archéologiques, un continuité.*

Depresiunea Neamțului poate fi considerată ,,cea mai tipică depresiune a Subcarpaților Moldovei”[2]. În partea apuseană este mărginită de ramificațiile Munților Stânișoarei, cu înălțimi de circa 1000 m., reprezentând formațiuni ale flișului cretacic și paleogen dispuse într-o succesiune de benzi orientate pe direcția NV-SE și cutate pe aceeași direcție. Se disting în această parte îndeosebi Muncelul Agapiei (1856 m.) și Dealul Mare-Varatec (1008m.), ca în continuarea lor spre sud-vest, Depresiunea Neamțului să fie închisă de coasta Ghindăoani-Curechiștea. La nord, depresiunea este închisă de Culmea Pleșului (915 m.) care acoperă o parte din orizontul lagunar de altă dată, pus în evidență de zăcământul de sare de la Oglinzi. Spre est, Depresiunea Neamțului este despărțită de valea Moldovei prin Dealul Răucești (471m.) și Dealul Coarnele Berbecului (479m.), separate la rândul lor de Dealul Boiștea care se află între râurile Ozana și Topolița. Fundamentul depresiunii este acoperit de o manta groasă de depuneri aduse de șuvoaie și râuri din munți. Formațiunile mediteraneene din fundament apar doar sporadic prin râuri și văi adânci de unde ies unele izvoare minerale ca cele de la Mănăstirea Neamț și Bălțătești[3].

Multe din terasele superioare se suprapun sau continuă formațiunile piemontane (așa cum se întâmplă între râurile Râșca și Ozana) și sunt întregite de alte trepte care coboară până la nivelul luncilor. Între pârâul Târzia și râul Ozana, la contactul dintre podișul piemontan cu subcarpații, apar elemente ale miocenului salifer, reprezentat la suprafață de izvoarele sărate de la Poiana Slatinei, Oglinzi.

Cea mai mare parte a depresiunii are un relief structural, cu înclinări ale terenului optime, asigurând o bună scurgere a apelor meteorice.

Raporturile dintre așezările omenești și cadrul natural trebuie analizate din două puncte de vedere, absolut complementare: dintr-o perspectivă mai largă care ia în calcul principalele elemente de natură geografică și mai apropiat, la o scară locală care să permită identificarea rolului jucat de caracteristicile mai discrete ale mediului natural. Situl reprezintă factorul decisiv în amplasarea teritorială a așezărilor iar

[2] V. Tufescu, *Subcarpații și depresiunile marginale ale Transilvaniei*, Editura Științifică, București, 1966, p.154 .

[3] Gheorghe Dumitroaia*, Materiale și cercetări arheologice din nord-estul județului Neamț*, în „Memoria Antiquitatis”, nr. XVIII, 1992, p. 66.

zăcămintele de sare pot fi un astfel de factor. Printre așezările umane din Depresiunea Neamțului există mai mulți astfel de factori cu extinderi și conexiuni între ei[4].

Sarea putea fi extrasă din aflorimente, dar și din depozite aflate la adâncimi de până la 15-20m., așa cum se proceda cu silexul, minereul de cupru și alte minerale. Din păcate în regiunile cu afloramente sau zăcăminte aflate la adâncimi reduse nu au fost întreprinse cercetări care să pună în evidență exploatarea sării în preistorie. Zăcămintele de sare de vârstă acvariană și tartaniană din Nordul Moldovei se află la adâncimi inaccesibile pentru tehnologia minieră preistorică și din această cauză au fost exploatate izvoarele de suprafață[5].

Omul este o ființă biologică și oricât ar fi de tehnologizat nu se poate dezlipi de mediul natural în care își duce existența. Deși acest mediu natural trebuie analizat în toate componentele sale, noi ne vom permite să ne axăm îndeosebi pe o singură componentă, o resursă minerală vitală – sarea[6].

În contextul de astăzi este evident că aceste resurse, și ne referim la izvoarele sărate și la sărături, au un potențial economic nesemnificativ. Totuși, în vreme de necesitate, în anumite perioade de criză ele pot asigura, pentru comunități restrânse, necesarul pentru supraveţuire. Întrebarea care se pune este aceea dacă comunitățile preistorice au folosit izvoarele sărate pentru consumul propriu sau au exploatat și pentru alții aceste resurse minerale…[7].

Izvoarele sărate din Carpați și regiunea Subcarpatică au debite destul de mari, care fluctuează în funcție de precipitațiile atmosferice sau anotimp. La Lunca – Poiana Slatinii, în Depresiunea Neamțului, într-o zi obișnuită se pot extrage o cantitate de peste 600 litri, iar toamna când se conservă brânzeturile sau legumele se extrag peste 1.000 litri/zi[8].

Intensitatea habitatului evidențiat pe cale arheologică se datorează în bună parte conjuncțiilor diferitelor caracteristici ale mediului înconjurător, alături, bineînțeles de determinările de ordin istoric. Apare, de aceea, fireasca necesitate de a evidenția cât mai mulți parametri ai complexului de factori naturali care au contribuit la crearea unor condiții pentru atât de avantajos de-a lungul râurilor din Carpații Orientali și Depresiunea Neamțului[9].

Arheologia sării își are originea încă de la începutul secolului al XVIII-lea, în Lorraine, ca urmare a descoperirii unor deșeuri de lut ars, amorfe, numite de cercetătorii acelor vremuri „*briquetage*”. Rămase pentru aproape două secole inedite,

[4] Radu Dimitriu, *Depresiunea Neamțului – studiu de geografie umană*, Iași, 2007, p. 257.
[5] Dan Monah, *Sarea în preistoria României*, în „Arheologia Moldovei”, nr. XXX, 2007, p. 87.
[6] Radu Dimitriu, *op.cit*.
[7] Mădălin-Cornel Văleanu, *Informații despre izvoarele de apă sărate din Podișul Moldovei, în surse documentare inedited din secolul al XIX-lea*, în „Cercetări istorice” (serie nouă), nr. XXX-XXXI, 2011-2012, Iași, 2012, p.158.
[8] Dan Monah, *op.cit*., p. 93.
[9] V. Ursachi, D. Hordilă, M. Alexianu, Gh. Dumitroaia, D. Monah, *Cercetări arheologice de suprafață pe valea Siretului la nord de municiul Roman*, în „Memoria Antiquitatis”, nr. XVIII, 1992, p. 141.

aceste vestigii și-au găsit corespondența în restul Europei, motiv suficient pentru apariția unui nou domeniu de interes. Dacă prima dintre reuniuni, având ca subiect de cercetare exploatarea sării era limitată doar la investigarea siturilor descoperite în partea de nord a Franței, cea de-a doua, din Belgia, a consimțit propriu-zis abordarea științifică, studiul exploatărilor natural și raportarea tehnicilor de producție la rețeaua de schimburi și diverse schimburi de organizări sociale[10].

Cercetările arheologice au dus la identificarea în județul Neamț a peste 70 de izvoare minerale, majoritatea sărate. Prezența sării în această zonă este indicată și prin toponime: Pârâul Saratei, Sarata, Pârâul Sărat, Fântâna Slatinei, Slătiorul, Drumul Slatinei, Slatina Rea, ș.a. Când izvorul de apă sărată este amenajat se numește fântână de slatină.

Plecând de la informațiile oferite de cercetările arheologice (de suprafață sau sistematice) efectuate în proximitatea izvoarelor de apă sărată, s-au putut determina cronologic sau cultural următoarele comunități preistorice:
cultura Starčevo – Criș: Lunca – Poiana Slatinei, Oglinzi-Băi și Oglinzi-Cetățuia.
cultura ceramicii liniare: Lunca – Poiana Slatinei și Oglinzi-Cetățuia.
cultura Precucuteni: Țolici, Lunca-Poiana Slatinei, Oglinzi.
cultura Cucuteni: Lunca – Poiana Slatinei, Oglinzi-Băi și Oglinzi-Cetățuia.
Cercetările arheologice s-au efectuat într-un număr redus care nu ar trebui să scadă frecvența utilizării acestor izvoare. Între 2004 și 2007, o echipă de la Complexul Muzeal Neamț a reperat izvoarele de apă sărată și au identificat alte saline cu depuneri preistorice cum ar fi la Țolici sau Ghindăoani[11].

Se poate afirma că cea mai strălucită cultură arheologică eneolitică – cultura Cucuteni – este legată de clorura de sodiu, un mineral foarte căutat aflat în preajma izvoarelor sărate.
Culmea Pleșului are în partea de est numeroase izvoare de apă sărată. Ea reprezintă o ramnificație a Carpaților Orientali, un anticlinal al formațiunilor miocene, ce cuprind comglomerate burdigaliene cu elemente verzi care sunt vizibile dinspre Depresiunea Neamțului. Anticlinalul care este deversat spre nord-est acoperă sub el o parte din orizontul lagunar al miocenului, pus în evidență de izvoarele sărate. Acestea se situează pe zone de aflorament a sării acvitaniene, la contactul dintre miocenul pericarpatic și depozitele subțiri de sare, de maxim 130 m., ce se dezvoltă pe 4 km. lungime de la Băile Oglinzi până la izvoarele Dealului Culeșa[12].

În comuna Agapia, satul Filioara s-au identificat două slatine: una, în apropiere de o așezare cucuteniană de tip B de pe Dealul Cioharlic, cu izvor și captare dispărute, în urmă cu 10-15 ani, astăzi, locul fiind ocupat de un iaz. A doua slatină, funcțională,

[10] Oliver Weller, ed., *Archéologie du sel. Techniques et societies dans la Pré – Protohistoire europeéne*, 2002, Ludorf.
[11] Marius Alexianu, Oliver Weller, Robin Brigard, *Izvoarele de apă sărată din Moldova subcarpatică – Cercetări etnobotanice*, Editura Casa Demiurg, Iași, 2007, p. 25.
[12] Gheorghe Dumitroaia, *Depunerile neo-eneolitice de la Lunca și Oglinzi, jud. Neamț*, în „Memoria Antiquitatis”, nr. XIX, 1994, p. 8.

cu un izvor sulfuros și puțin sărat este captat într-un buduroi abandonat și protejat contra animalelor prin spini și pietre mari.

În comuna Bălțătești sunt identificate mai multe slatine: prima, situată la 1,5 km sud de sat, pe un versant înclinat, este captată în două cofraje vertical, unul abandonat, celălalt cu o apă mai sulfuroasă; a fost cercetat arheologic, fără a se găsi vreun vestigiu arheologic, cu excepția unor fragmente ceramic din secolul XVII-XVIII. A doua slatină din comună a fost identificată în amonte de prima, fiind și astăzi utilizată de către localnici; are o apă sărată (cca.120g/l de NaCl) fiind captată printr-un jgeab de olane. Cel mai cunoscut izvor de apă sărată din Bălțătești, în jurul căruia funcționează și stațiunea balneoclimaterica omonimă, este Slatina Băi, captată modern pe malul Pârâului Sărat cu foraje, pompe, bazine acoperite cu pământ; a fost cercetată arheologic fără a fi descoperit nici un vestigiu; concentrația de NaCl ajunge până la 237 g/l (analiza 1883-1884). O altă slatină a fost identificată la Valea Arini, fiind format din trei izvoare, dintre care doar unul amenajat de localnici, folosit în trecut pentru fabricarea de huscă, o sare solidă obținută prin fierberea slatinei.

În comuna Ghindăoani a fost identificat un izvor de slatină, captat într-un bazin pătrat de bârne masive și protejat pentru a evita căderea animalelor. Este intens utilizat si astăzi de către localnici, având o concentrație mare de NaCl (112 g/l), cu o capacitate de peste 10.000 litri, până de curând localnicii făceau huscă.

În comuna Brusturi, satul Poiana a fost identificată o Fântână de Slatină, situată la cca 4 km. nord de Poiana Slatinei, în pădure, cu o concentrație de NaCl medie – 80g/l - , pe malul drept al pârâului Culeșa, captat într-un puț tip cistern, cu o scară de acces. Izvorul este utilizat intens de localnici, cu indicații de opținere a huscăi, în trecut, din păcate zona nu este favorabilă pentru prospectare.

Comuna Crăcăoani, are menționată pe harta geologică un izvor sărat, pe malul stâng al drumului Poiana-Crăcăoani, cu o apă puțin sărată și cu depozite de oxid de fier.

În comuna Petricani s-au identificat mai multe slatine, majoritatea în apropierea satului Țolici. Prima slatină din Țolici este de dreapta drumului Țolici-Bodești. Este captată într-un buduroi și utilizată și astăzi pentru conservarea alimentelor și stropirea furajelor pentru animale; în 2002 a fost cercetată arheologic dar nu s-au identificat obiecte preistorice. Al doilea izvor este în prezent secat, doar un depozit alburiu de sare cristalizată mai trădează prezența lui. Poate cel mai interesant izvor este la Hălăbutoaia, situat la limita cu pădurea, pe malul drept al pârâului Slatina. Izvorul este captat într-un puț adânc, de peste 3 metri, cu o capacitate de 4.000 litri și o concentrație de NaCl de 110g/l. Este bine amenajat pentru exploatare, iar câțiva metri mai spre nord s-au descoperit fragmente ceramic abundente neolitice (Starčevo-Criș III-IV, Cucuteni B) și fragmente de „briquetage”; cercetat arheologic a oferit o exploatare continuă de peste 2.500 ani. S-au mai descoperit două izvoare sărate, în pădure, de-a lungul drumului Țolici-Bodești, cu captări simple, frecventate de oieri sau animale sălbatice. Trebuie menționat că în apropiere de satul Țolici se află o așezare arheologică vestită - Situl de la „Râpa lui Bodai”, de lângă satul Târpești conține

urmele unor așezări din multiple perioade: neolitic (cultura pre-Cucuteni), eneolitic (cultura Cucuteni, faza A), Epoca Bronzului târziu (cultura Noua), perioada Halstatt, secolele al II-lea–al III-lea și secolele al VI-lea–al VII-lea e.n, pus în evidență îndeosebi de arheologul Silvia Marinescu-Bîlcu.

În zona Pipirig, la contactul cu Munții Stânișoarei, au fost identificate mai multe izvoare sărate, în majoritatea satelor. La Boboiești, în pădure este captat, într-un buduroi un izvor de apă sărată, utilizat în vechime pentru obținerea de huscă, astăzi frecventat de oieri. La Pâțâligeni sunt trei izvoare semnalate încă din 1904, amenajate cu puțuri din piatră, sulfuroase, feruginoase și slab sărate, cu un izvor neamenajat. La Stânca există un izvor secat, cu o apă slab sărată, cu un izvor neamenajat. La Pluton există un izvor foarte sărat, la 2 km. vest de sat, într-o poiană lipsită de vegetație, un loc de vânătoare, cu urme de animale sălbatice și materiale de producere a huscăi.

În regiunea Răucești, satul Oglinzi, aflat la contactul cu Culmea Pleșului, are mai multe slatine identificate. Cea mai important, în jurul căreia funcționează stațiunea balneoclimatericăBăile Oglinzi, este izvorul Băi, situat la baza versantului Culmea Pleșului, fiind amenajat la sfârșitul secolului XIX, printr-o captare modernă; apa sărată din izvor curge și astăzi, în pârâul Slatinei, cu toate că stațiunea a intrat în paragină/conservare; izvorul a fost analizat chimic rezultând o concentrație de NaCl ce variază între 129-252 g/l. S-au identificat aici două stațiuni arheologice: una de exploatare Starčevo-Criș și alta Precucuteni II. În apropiere s-a identificat o locuire Cucuteni Băi un sit din cultura Noua; în perioada 2000 și 2004 s-au derulat mai multe cercetări interdisciplinare, prospectări magnetometrice și analize palinologice. Un alt izvor oglinzean este cel de la Fântâna Conegea, situate tot la baza versantului, la liziera pădurii, izvorul captat într-un mic puț de lemn, cu o apă foarte sărată, analizată de chimistul Petru Poni, în 1889, indicând 174 g/l NaCl; în apropierea sa a fost identificată, de către arheologul Gheorghe Dumitroaia, în Dealul Pometea, o așezare Cucuteni B, care supraveghea cu ușurință accesul la aceste izvoare. Un alt izvor este numit Împuțita sau Apa Puturoasă, abandonat, situate în Poiana Dăscăliței, frecventat de animale sălbatice și vânători, a fost abandonat în 1960. Un alt izvor sărat neamenajat este numit Sărătura, aflat la poalele Dealului Arsintescu și la izvorul Pârâului Sărata, în apropierea sa, reputatul arheolog răucestean Gh. Dumitroaia a identificat așezarea cucuteniană de la Oglinzi-Cetățuia, cu fortificații și numeroase ,,briquetage”. Ultimul izvor identificat numit Slătior, la vest de Oglinzi, într-o regiune accidentată, cercetată arheologic, dar fără urme materiale.

Zona Vânători-Neamț are două izvoare sărate identificate. La Mănăstirea Neamț există un izvor sulfuros puțin sărat situat în spatele schitului Vovidenia. Izvorul este captat de mănăstire și utilizat în scopuri terapeutice (reumatism, hemoroizi, boli de piele). Cel mai important izvor este cel de la Poiana Slatinei, situat la hotarul dintre satele Lunca și Oglinzi, devenit celebru prin cercetările arheologice începute în 1983 de Gh. Dumitroaia. Este captat într-un puț cu adâncimea de 6 metri, ultimul buduroi de lemn fiind instalat acum 35 ani. Prima analiză chimică arăta că era cel mai sărat izvor din județul Neamț, iar exploatarea sa a continuat din timpuri străvechi până astăzi, din

vremea culturii Starčevo-Criș (6.000 î.H.)[13]. Urmele de exploatare neîntreruptă a sării au fost cercetate prin 16 campanii, concentrate în apropierea actualei fântâni de slatină. În jurul ei s-au așezat grupuri de populație neolitică (culturile Starčevo-Criș, Precucuteni), din epoca bronzului (cultura Costișa-Komarov si cultura Noua) și epoca fierului (cultura Costișa-Chișinău și cultura Canlia). Comunitățile epocii bronzului, care au exploatat sursa de sare din Lunca-Poiana Slatinei și-au așezat tabăra pe capătul de est al movilei natural, în imediata vecinătate a zonei mlăștinoase, mai spre est decât grupurile Starčevo-Criș, Precucuteni. Cercetările au demostrat exploatarea repetată de-a lungul acestei epoci a izvorului sărat, fiind evidențiate trei niveluri, formate în timpul culturilor Costița-Komarov și Noua[14]. Cu toate că zona este accidentată, cu multiple intervenții naturale (eroziune, alunecări) și intervenții antropice (drumuri, tranșee), zonele de locuire au fost ușor identificate.

Când slatina este situată în mijlocul unui sat, obținerea de huscă poate să se transforme într-o meserie – în jur de 10 familii din vecinătatea slatinei Lunca–Poiana Slatinei trăiau de pe urma obținerii pe loc și a schimburilor de boțuri de huscă. Producerea ei în afara satului, în vecinătatea izvorului este bine atestată de memoria colectivă[15]; din circa 8 litri de apă sărată obțineau 1,5 kg de huscă.

Rolul economic al sării este dublat de unul spiritual, exemplificat la vechii arieni care considerau sarea ca fiind sfântă, deoarece împiedica descompunerea cadavrelor. Egiptenii foloseau acest mineral în vederea îmbălsămării morților, iar la romani contribuția sării se reflecta în numele zeiței sănătății și prosperității – Salus; tot ei plăteau soldaților din armată o cantitate lunară de sare – salarium. La arabi, întâmpinarea oaspeților cu pâine și sare era o garanție din partea gazdei pentru viața și avutul noului venit.

Efectul dezinfectant și antibacterian al sării era, probabil cunoscut încă din paleolitic, utilizat doar în scop medicinal. În neolitic a început să fie utilizat și la conservarea alimentelor, proces care a favorizat sedentarizarea comunităților umane.

Pe lângă informațiile arheologice oferite de specialiști ca urmare a cercetării siturilor din apropierea izvoarelor de apă sărată, există și o abordare interdisciplinară, din punct de vedere etnografic. Există o utilizare practică a sării (hrana oamenilor și a animalelor) și o utilizare simbolistică. La naștere, îndeosebi la aromâni și nu numai, copilul era presărat cu sare și după câteva ore spălat cu apă caldă și vin. Unii etnografi afirmă că în ziua botezului, moașa punea în așternutul copilului o bucată de pâine și una de sare pentru ca acesta să aibă toată viața lui pâine și sare, ca atribute ale prosperității și bunătății. În lumea satului medieval românesc, copiii nou născuți erau presărați cu sare, pentru a-i feri de descântece și deochi. Utilizarea în scopuri medicale

[13] O. Wetter, R. Brigard, M. Alexianu, *Cercetări sistematice asupra izvoarelor de apă sărată din Moldova. Bilanțul exploatărilor din 2004-2007, efectuate în special în județul Neamț*, în „Memoria Antiquitatis”, nr. XXIV, 2007, p.126-168.

[14] V. Carvuc, A. Chiricescu, ed., *Sarea, Timpul și Omul*, Roxana Elena Munteanu, *Lunca – Poiana Slatinei*, Editura Augustia, Sf. Gheorghe, 2006, p. 65.

[15] Marius Alexianu, Oliver Weller, Robin Brigard, *op.cit*., p. 83.

se păstrează și astăzi. O altă utilizare interesantă este în scop meteorologic: dacă sarea din solniță se umezea, urma o perioadă de precipitații; sau se puneau 12 coji de ceapă cu sare în ele…se lăsau o noapte, cu sare în ele și arătau cât de ploioase vor fi lunile anului[16].

Tradiția populară consemnează și astăzi primirea cuiva cu onor, adică „cu pâine și sare”. Sarea este prezentă în toate ritualurile de trecere din viața omului (naștere, căsătorie, moarte), dar și în obiceiuri de peste an. În poveștile lui Ion Creangă găsim „drobul de sare” de pe cuptor sau expresia din povestea scriitorului humulestean – Capra cu trei iezi; „Drob de sare în spinare / Mălăieș în călcăieș”[17].

La nivelul întregului lanț extracarpatic de izvoare sărate trebuie să se stabilească o tipologie a opțiunilor teritoriale în relație cu izvoarele sărate, modele de habitat la scară extracarpatică.

Deși este o subunitate geografică cu limite clare, Depresiunea Neamțului nu a constituit un spațiu închis. Este suficient să reamintim că cele două cursuri de apă principale, Ozana și Topolița, deschid două culoare prin care se face legătura cu valea Moldovei și a Siretului. Putem presupune ca zona Depresiunii Neamțului a reprezentat o zonă de tranzit către valea Bistriței și Transilvania[18].

Izvoarele sărate din Depresiunea Neamțului prezintă, analizate separate o importanță mai degrabă locală, dar dacă se suprapun toate izvoarele extracarpatice, resursele minerale de sare, reprezentate de acestea, pot urca la o scară a importanței macroregională.

Bibliografie selectivă

Alexianu M., Weller O., Brigard R., *Izvoarele de apă sărată din Moldova subcarpatică – Cercetări etnobotanice*, Editura Casa Demiurg, Iași, 2007.

Carvuc V., Chiricescu A., *Sarea, Timpul și Omul*, Editura Augustia, Sf. Gheorghe, 2006.

Diaconu V., *Depresiunea Neamț. Contribuții arheologice*, Editura Constantin Matasă, Piatra Neamț, 2012.

Diaconu R., *Sarea în lumea satului tradițional – între practică și simbol*, în „Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei”, XIII, Editura Palatul Culturii, Iași, 2013.

Dumitroaia Gh, *Depunerile neo-eneolitice de la Lunca și Oglinzi*, jud. Neamț, în „Memoria Antiquitatis”, XIX, 1994.

[16] Roxana Elena Diaconu, *Sarea în lumea satului tradițional – între practică și simbol*, în *Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei*, XIII, Editura Palatul Culturii, Iași, 2013, p. 234.

[17] V. Carvuc, A. Chiricescu, ed., *Sarea, Timpul și Omul*, M. Dămuș, *Sarea – fragmentarium etnologium*, Editura Augustia, Sf. Gheorghe, 2006, p.147.

[18] Vasile Diaconu, *Depresiunea Neamț. Contribuții arheologice*, Editura Constantin Matasă, Piatra Neamț, 2012, p. 22.

Dumitroaia Gh., *Materiale și cercetări arheologice din nord-estul județului Neamț*, în „Memoria Antiquitatis”, XVIII, 1992.
Monah D., *Sarea în preistoria României*, în „Arheologia Moldovei”, XXX, 2007.
Dimitriu R., *Depresiunea Neamțului – studiu de geografie umană*, Iași, 2007
Ursachi V., Hordilă D., Alexianu M., Dumitroaia Gh., Monah D., *Cercetări arheologice de suprafață pe valea Siretului la nord de municiul Roman*, în „Memoria Antiquitatis”, XVIII, 1992.
Văleanu M-C, *Informații despre izvoarele de apă sărate din Podișul Moldovei, în surse documentare inedited din secolul al XIX-lea*, în „Cercetări istorice” (serie nouă) XXX-XXXI, 2011-2012, Iași, 2012.
Tufescu V., *Subcarpații și depresiunile marginale ale Transilvaniei*, Editura Științifică, București, 1966.
Wetter O. ,Brigard R., Alexianu M., *Cercetări sistematice asupra izvoarelor de apă sărată din Moldova. Bilanțul exploatărilor din 2004-2007, efectuate în special în județul Neamț*, în „Memoria Antiquitatis”, XXIV, 2007.
Weller O., *Archéologie du sel. Techniques et societies dans la Pré – Protohistoire europeéne*, 2002, Ludorf.

ARHIVISTICĂ

ARCHIVE

ARCHIVER

FAMILII DE BOIERI ÎN DOCUMENTE DE ARHIVĂ NEMȚENE: CRUPENSCHI

FAMILIES OF BOYARS IN NEMTENE ARCHIVE DOCUMENTS: CRUPENSCHI

FAMILLES DE BOYARDS DANS DOCUMENTS D'ARCHIVES DE NEAMȚ: CRUPENSCHI

Marlen – Elena GHERASIM
Emanuela LUNGU[1]

Rezumat: *Familia Crupenschi este una dintre cele mai renumite familii boiereşti din Moldova, cu ramificații pe ambele maluri ale Prutului. A apărut în regiunea românească începând cu secolul al XVII-lea și o găsim în fostele meleaguri Neamț, Bacău, Trotuș, Hârlău, deținând suprafețe considerabile de pământ. În acest material vom prezenta descendenții familiei Crupenschi din zona Neamț, precum și evoluția proprietăților lor funciare, pe baza documentelor de arhivă unice.*
Cuvinte cheie: *Crupenschi, boieri, naștere, căsătorie, moarte, proprietate, testament, succesiune*

Abstract: *The Crupenschi family is one of the most famous boyar families in Moldova, with branches on both banks of the Prut. It appeared in the Romanian region starting with the 17th century and we find them in the former lands of Neamț, Bacău, Trotuș, Hârlău, holding considerable areas of land. In this material we will present the descendants of the Crupenschi family from the Neamț area, as well as the evolution of their land properties, based on the unique archive documents.*
Keywords: *Crupenschi, boyars, birth, marriage, death, property, will, succession.*

Resumé: *La famille Crupenschi est l'une des familles de boyards les plus célèbres de Moldavie, avec des ramifications sur les deux rives du Prut. Elle est apparue dans la région roumaine à partir du 17ème siècle et on la trouve dans les anciennes terres Neamț, Bacău, Trotuș, Hârlău, détenant des superficies considérables. Dans ce matériel, nous présenterons les descendants de la famille Crupenschi de la région de Neamț, ainsi que l'évolution de leurs propriétés foncières, sur la base de documents d'archives uniques.*
Mots clés: *Crupenschi, boyards, naissance, mariage, mort, propriété, testament, succession*

Familia boierilor Crupenski (cu obârșii disputate datorită blazonului: o roză de argint pe fond roșu, același cu blazonul polonez Poraj) apare înscrisă pe teritoriul României de azi în documente din secolul XVII, începând cu anii 1650, de la Andronache Krupenski (vezi tabel nr. 1[2]), dar a avut ramuri pe ambele maluri ale

[1] Serviciul Judeţean Neamţ al Arhivelor Naţionale.
[2] Octav-George Lecca, *Familiile Boereşti Române. Istoric şi genealogie (dupe izvoare autentice)*, București, MDCCCXCIX, p. 307, http:/www.dacoromanica.ro, accesat 16.10.2020.

Prutului. Din punct de vedere etnic, această familie era un amestec de neamuri (români, ruși, turci, poloni, evrei, greci etc.), fără prejudecăți rasiale, ca urmare a căsătoriilor de alianță și a legăturilor internaționale puternice, bazate pe interese politice în apărarea aristocrației. În documente putem întâlni varianta numelui de Krupensky dar și cele de Crupenschi, Krupenschi, sau chiar Crupinski. Se pare că o influență asupra diferitelor forme de scriere a acestuia a avut-o și trecerea de la alfabetul chirilic la cel latin. Totodată, să nu uităm că la nivelul secolului al XVIII-lea, un boier moldovean cu școală se exprima fluent în mai multe limbi pentru a putea purta corespondență internațională, uneori chiar diplomatică. În cazul boierilor din familia Crupenski care încheiau căsătorii și peste granițele geografice, pe lângă limba română cunoșteau cel puțin încă o limbă străină, cele mai des folosite fiind franceza, dar și greacă, slavonă, persană, arabă etc.

În Moldova întâlnim această familie cu proprietăți întinse mai ales pe malurile râului Bistrița, în fostele ținuturi Neamț, Bacău, Trotuș, Hârlău, deținând întinderi de pământ de peste 1100 de fălci. Dacă Andronache Krupenski apare ca moșier la Vlădeni (ținutul Hârlău), urmașii acestuia au obținut prin diverse mijloace (cumpărări, danii, judecăți, hotărnicii, întăriturii, foi de zestre etc.) noi moșii, cele mai semnificative fiind Șoldani (ținutul Hârlău), Feredeni și Tohănești (ținutul Orhei), Cîndești (ținutul Neamț), Moțocani, Bețești, și Grozești (ținutul Bacău). Unele dintre acestea au fost achiziționate în secolele XVII-XVIII pe mici bucăți, de la răzeșii care aveau datorii și nu le puteau achita, prin judecăți, sau au fost cumpărate de la moștenitorii proprietarilor defuncți, dar niciodată nu s-a reușit luarea în posesie a unui sat întreg, motiv pentru care în această perioadă vom găsi în documente și proprietăți mixte boierești-răzășești. Din secolul al XIX-lea se cunoaște o fragmentare a proprietăților boierești, prin divizări produse atât de dote, de moșteniri, cât și de acte de filantropie. Cele mai substanțiale donații ale membrilor familiei Krupenski, creștini-ortodocși, se făceau lăcașelor de cult, astfel că mai mulți descendenți ai acestei familii de-a lungul timpului au făcut diferite acte de danie sau testamente pentru Biserica Sfântului Mormânt, Mănăstiri, Biserici, pentru unele din ele fiind ctitori (ex.: Biserica de la Feredeni). Mărturii pentru donațiile făcute sunt diferite izvoare narative, epigrafice sau scrise.

Informațiile privind genealogia familiei Crupenschi ne sunt oferite cu precădere de Gheorghe Bezviconi în volumul *Boierimea Moldovei dintre Prut și Nistru* pentru ramura din Basarabia, de documentele din fondurile și colecțiile arhivistice păstrate la structurile Arhivelor Naţionale, dar și de actualii descendenți ai familiei: Petru Crupinski (domiciliat în prezent în Austria) și de nepotul acestuia Lawrence Burghele (domiciliat în S.U.A.), pentru ramura familiei din Moldova. Din afirmațiile acestora, pe majoritatea moșiilor din Moldova familia a avut conace, grădini, fântâni arteziene, toate însemne ale aristocrației. Folosite în perioada comunismului ca sedii de primării, școli (asemenea cazului conacului Krupenschi de la Podoleni în care a fost mutată şcoala primară, în anul 1949, deoarece funcţiona într-un

local impropriu[3]) sau dispensare, acestea au fost ulterior lăsate în paragină (unele fiind chiar incendiate), ajungând în momentul de față niște ruine ce nu mai pot fi restaurate. De regulă fiecare familie descendentă avea mai mult de trei copii, dar au fost și situații în care nu au existat urmași. Din păcate informațiile sunt foarte sumare pentru partea feminină a familiei, iar pentru partea masculină nu știm sigur dacă datele sunt complete sau dacă nu cumva mai există și alți membri, omiși din această prezentare, întrucât din afirmațiile moștenitorilor genealogia familiei Crupenski număra la un moment dat peste 100 de membri, pe ambele maluri ale Prutului.

Tabel nr. 1

ANDRONACHI KRUPESNSKI (clucer)		
COPII		
VASILE (medelnicer)	TIMUS (logofăt)	SANDU (vel medelnicer şi vel jicnicer) – (vezi Tabel nr. 2)

Tabel nr. 2

SANDU KRUPESNSKI					
COPII					
ANESIE	PAHOMIE	VASILE	MARIA	LUPU (vezi tabel nr. 3)	GRIGORE (vezi tabel nr. 7)
n-au avut urmaşi					

Prima ramură:

Tabel nr. 3

LUPU KRUPENSKI				
COPII				
COSTACHE (spătar)	VASILE (spătar)	SCARLAT (vel clucer)	CATINCA	IORDACHE (vezi tabel nr. 4)

Tabel nr. 4

IORDACHE KRUPENSKI		
COPII		
TEODOR	MATEI	SCARLAT (vezi tabel nr. 5)

[3] Serviciul Judeţean Neamț al Arhivelor Naţionale (în continuare SJAN Neamț), fond *Prefectura Judeţului Neamţ*, d. 74/1949, f. 37.

Tabel nr. 5

SCARLAT KRUPENSKI					
COPII					
ARISTIŢA	PROFIRA	ALECU	ELENA	MATEI	GEORGE (vezi tabel nr. 6)

Tabel nr. 6

GEORGE KRUPENSKI	
COPII	
MARIA HERMEZIU	NICOLAE

A doua ramură:

Tabel nr. 7

GRIGORE KRUPENSKI (mare logofăt, fost medelnicer, 1753, a avut nouă copii dintre care doar trei au avut urmaşi)		
COPII		
COSTACHI de la Caraclău (vornic)	SANDU de la Beţeşti (vezi tabel nr. 8)	GRIGORE de la Poloboc (vezi tabel nr. 9)

Tabel nr. 8

SANDU KRUPENSKI/CRUPENSCHI de la Beţeşti (a avut opt copii, dar informaţiile pe care le deţinem îi privesc pe josnumiţii[4])			
COPII			
Safta Crupenschi (născută în anul 1798) (decedată la 6 mai 1902 în casa sa din anexa Beţeşti, comuna Socea-Cîndeşti [5)]	Emanoil Crupenschi (vezi tabel nr. 12)	Catinca Lambrino	Grigori Crupenschi
	Sandu E. Crupenchi	Elena Miclescu	Elena Tucidide
	Alecu E. Crupenschi	Zanfira Juvara	Ecaterina Scarlat Miclescu
	Catinca Chiriac	Neculai Lambrino	Frosa Roseti
	Profira		Profira Sionu

[4] Octav-George Lecca, *op.cit.*, p. 308.
[5] SJAN Neamţ, Colecţia *Stare civilă Neamţ şi Roman, Socea*, r. 1/1902 , ex. I, f. 135.

	Cananău/Emandi		Aglae/Agoe (legitimată prin codul Calimachi)

Tabel nr. 9

GRIGORE KRUPENSKI/CRUPENSCHI DE LA POLOBOC[6]				
Iordachi	Grigori	N… călugăr	Alecu (vezi tabel nr. 10)	Maria Lăţeasca

Tabel nr. 10

Familia ALECU ŞI MARIA CRUPENSCHI									
Alecu Crupenschi (născut în anul 1798, fiul lui Grigore Krupenski de la Poloboc) (decedat la data de 3 septembrie 1878 în casa sa din str. Petru Rareş [7)]					Maria Alexandru Crupenschi (născută în anul 1826, fiică a defuncţilor Panaite Catargiu şi Ruxanda Catargiu, născută Sturza) (decedată la 7 aprilie 1900, în oraşul Piatra, la casa sa cu nr. 14 din str. Ştefan cel Mare[8])				
Alesandru/ Alecu	Grigori	Petru	Lascăru / Lascăr	Vasile	Iorgu	Leon	Victor	Ruxanda (vezi tabel nr. 11)	Mihai
(născut în anul 1839 (decedat la 28 martie 1875 în casa din strada Sfinţilor Trei Ierarhi cu nr. 118[9])			(născut în anul 1843) (decedat la 18 septembrie 1893 în casa sa cu nr. 21 din str. Petru Rareş[10])						

[6] Octav-George Lecca, *op.cit.*, p. 308-309.
[7] SJAN Neamţ, Colecţia *Stare civilă Neamţ şi Roman*, Piatra Neamţ, r. 5/1878 , ex. I, f. 248.
[8] *Idem*, Piatra Neamţ, r. 4/1900 , ex. I, f. 83 verso.
[9] *Idem*, Piatra Neamţ, r. 5/1875 , ex. I, f. 85.
[10] *Idem*, Piatra Neamţ, r. 6/1893 , ex. I, f. 213 verso.

Tabel nr. 11

Familia NECULAI DAŞCHEVICI ŞI RUXANDA ALECU CRUPENSCHI[11]	
Neculai Daşchevici (născut în comuna Ocna (Bucovina) în anul 1860, domiciliat în comuna Hangu, fiu major al defunctului Simion Daşchevici şi a doamnei Ana Daşchevici, domiciliată în Cernăuţi)	Ruxanda Alecu Crupenschi (născută în comuna Rediu, în anul 1860, fiica majoră a defunctului Alecu Crupenschi şi a doamnei Maria Crupenschi, domiciliată în oraşul Piatra)
Au divorţat în anul 1889.	

Tabel nr. 12

Familia MANOLACHE/EMANOIL ŞI ELENA CRUPENSCHI			
Manolache/Emanoil Crupenschi		Iliana/Elena Manolache Crupenschi (născută în anul 1822, decedată la 2 mai 1892 în casa sa din comuna Socea[12])	
COPII			
Sandu E. Crupenchi (vezi tabel nr. 16)	Alecu E. Crupenschi (vezi tabele nr. 13 şi 15)	Catinca Chiriac	Profira Emandi

Tabel nr. 13

Familia ALECSANDRU EMANOILO CRUPENSCHI ŞI ZOIŢA SĂVESCU[13]	
Alecsandru Emanoilu Crupenschi (domiciliat în oraşul Piatra, născut în comuna Micleştii, judeţul Vaslui pe data de 10 ianuarie 1840, fiu major al domnului Emanoilu Sandu Crupenschi şi a doamnei Elena Crupenschi, ambii domiciliaţi în comuna Socea, satul Beţeşti, plasa Bistriţa, judeţul Neamţ)	Zoiţa Săvescu (domiciliată în oraşul Piatra, fiica majoră a domnului Sava Gheorghiu şi a Profirei Gheorghiu, ambii din oraşul Piatra[14])
Au divorţat în anul 1878.	
COPII	
Adela Crupenschi (născută pe 27 februarie 1871 în oraşul Piatra[15]) – (vezi tabel nr. 14)	Eugeniu Alecu Manolache Crupenschi (născut pe 16 iulie 1874 în oraşul Piatra[16]) (decedat la data de 10 noiembrie 1882 în oraşul Piatra[17])

[11] *Idem* , Piatra Neamţ, r. 3/1888, ex. I, f. 39, 40, 40 verso.
[12] *Idem*, Socea, r. 3/1892 , ex. I, f. 28.
[13] *Idem*, Piatra Neamţ, r. 3/1870, ex. I, f. 57, 57 verso.
[14] *Idem*, Piatra Neamţ, r. 3/1870, ex. I, f. 57, 57 verso.
[15] *Idem*, Piatra Neamţ, r. 2/1871, ex. I, f. 43.
[16] *Idem*, Piatra Neamţ, r. 2/1874, ex. I, f. 128 verso.
[17] Idem, Piatra Neamţ, r. 10/1882 , ex. I, f. 60 verso.

Tabel nr. 14

Familia DUMITRU MANCAŞU ŞI ADELA ALECU CRUPENSCHI[18]	
Dumitru Mancaşu (născut în comuna Rediu, în anul 1863, domiciliat în comuna Rediu, fiu major al domnului Matei Mancaşu, domiciliat în comuna Rediu, şi al doamnei Smaranda Mancaşu)	Adela Alecu Crupenschi (născută în oraşul Piatra, în anul 1871 şi domiciliată în comuna Socea, fiica minoră a domnului Alecu Crupenschi, domiciliat în comuna Socea şi a doamnei Zoiţa Săvescu, domiciliată în oraşul Piatra)

Tabel nr. 15

Familia ALECU M. CRUPENSCHI ŞI ECATERINA AVRAM NĂSCUTĂ SIMIONOVICIU[19]				
Alecu M. Crupenschi (născut şi domiciliat în comuna Socea, în anul 1840, fiu major al domnului Emanoil Crupenschi, decedat la 20 ianuarie 1894 în casa sa din comuna Socea, anexa Beţeşti, şi al doamnei Elena Crupenschi, domiciliată în comuna Socea)		Ecaterina Avram născută Simionoviciu (domiciliată şi născută în comuna Bosotenii, în anul 1856, fiica majoră a domnului Ghiorghi Simionoviciu, domiciliat în comuna Boşotenii şi a doamnei Maria Simionoviciu, domiciliată în comuna Boşotenii)		
COPII				
Elisaveta Alecu Crupenschi (născută pe 5 mai 1882 în comuna Socea la casa părinţilor săi din comuna Socea) [20]	Emanoil Alecu M. Crupenschi (născut pe 12 martie 1883 în comuna Socea la casa părinţilor săi din comuna Socea[21]) (decedat la 15 octombrie 1883 în casa părinţilor din comuna Socea[22])	Emanoilu Alecu M. Crupenschi (născut pe 19 octombrie 1884 în comuna Socea la casa părinţilor săi din comuna Socea[23])	Catrina Alecu Crupenschi (născut pe 17 martie 1886 în comuna Socea la casa părinţilor săi din comuna Socea[24])	Alicsandr Alecu Crupenschi (născut pe 1 ianuarie 1890 în comuna Socea la casa părinţilor săi din comuna Socea[25])

[18] *Idem*, Socea, r. 1/1888, ex. I, f. 23.
[19] *Idem*, Socea, r. 1/1881, ex. I, f. 29.
[20] *Idem*, Socea, r. 1/1882, ex. I, f. 20 verso.
[21] *Idem*, Socea, r. 1/1883, ex. I, f. 17 verso.
[22] *Idem*, Socea, r. 1/1883 , ex. I.
[23] *Idem*, Socea, r. 1/1884, ex. I, f. 45.
[24] *Idem*, Socea, r. 1/1886, ex. I, f. 11.

Tabel nr. 16

Familia SANDU ŞI ECATERINA CRUPENSCHI					
Sandu Crupenschi (născut în anul 1860)			Ecaterina (născută în anul 1874)		
COPII					
Manolachi născut Sandu Crupenschi (născut pe 10 octombrie 1894, în oraşul Piatra[26])	Gheorghe născut Sandu Crupenschi (născut pe 25 mai 1898 în oraşul Piatra) (decedat în anul 1978, act înregistrat la Comitetul Executiv al Consilului Popular al Sectorului 5[27])	Maria-Alecsandrina născută Sandu Crupenschi (născută pe 12 aprilie 1901 în oraşul Piatra[28])	Eugenia născută Sandu Crupenschi (născută pe 25 decembrie 1902 în oraşul Piatra[29]) (decedată la data de 27 februarie 1903 în oraşul Piatra[30])	Elena născută Sandu Crupenschi (născută pe 15 mai 1904 în oraşul Piatra[31]) (decedată la data de 11 august 1905 în oraşul Piatra[32])	Elena-Medeia născută Sandu Crupenschi (născută pe 24 iulie 1910 în oraşul Piatra[33]) (decedată la data de 3 august 1910 în oraşul Piatra[34])

Cât privește cea din urmă familie prezentată, pe parcursul cercetării am identificat informații contradictorii înscrise în registrele de stare civilă, care pot genera confuzii. Astfel am observat că vârsta părinţilor la naşterea copiilor, nu corespunde cu diferenţa de ani dintre copii. De exemplu Maria Alexandrina născută în 1901, are tatăl de 48 ani şi mama de 26 ani. Sora sa Eugenia născută în 1902, are tatăl de 56 ani şi mama de 30 ani. Sora sa Elena născută în 1904 are tatăl de 52 ani şi mama de 32 ani.

[25] *Idem*, Socea, r. 1/1890, ex. I, f. 5.
[26] *Idem*, Piatra Neamţ, r. 3/1894, ex. I, f. 48 verso.
[27] *Idem*, Piatra Neamţ, r. 1/1898, ex. I, f. 131 verso.
[28] *Idem*, Piatra Neamţ, r. 1/1901, ex. I, f. 99.
[29] *Idem*, Piatra Neamţ, r. 2/1902, ex. I, f. 80.
[30] *Idem*, Piatra Neamţ, r. 4/1903, ex. I, f. 28 verso.
[31] *Idem*, Piatra Neamţ, r. 1/1904, ex. I, f. 102 verso.
[32] *Idem*, Piatra Neamţ, r. 4/1905, ex. I, f. 179.
[33] *Idem*, Piatra Neamţ, r. 1/1910, ex. I, f. 152 verso.
[34] *Idem*, Piatra Neamţ, r. 4/1910, ex. I, f. 132.

Sora sa, Elena-Medeia născută în 1910, are tatăl de 50 ani şi mama de 36 de ani. Şi exemplele pot continua, atât pentru actele de la Piatra Neamţ cât şi pentru cele de la Socea. Precizăm că la declaraţiile martorilor uneori apare chiar semnătura tatălui, care declară personal copilul şi semnează că i s-a citit actul.

În documentele de arhivă nemțene, familia Crupenschi apare înscrisă începând cu anul 1749. Primul membru al familiei menţionat în acte translative de proprietate funciară[35], hotărnicii[36], împuterniciri[37], sau jalbe, dar mai puțin în scrisori și corespondență este Grigore Krupenschi ce a avut funcţii de vornic şi postelnic. O serie de documente ne prezintă corespondenţa acestuia cu Prefectura Neamţ, în vederea înscrierii pe listele electorale[38]. Întâlnim totodată actul de danie al moşiei Grozăşti numită Vădurele, făcut de Grigore Krupenschi către fratele său Alecu Krupenschi[39], încheiat la data de 14 iunie 1811. La 10 aprilie 1843 Grigore împreună cu fratele său Iordache Krupenschi se judecă cu răzeşii din Cîndeşti pentru împresurări de pământ cu hotarul moşiei Grozăşti – Bacău[40]. Sandu Krupenschi ban, la 1 mai 1846 înaintează un protest către Divanul Apelativ, împotriva intenţiei lui Alecu Cantacuzino de a cumpăra parte din moşiile Grozeşti şi Motocani, de la răzeşii din Cîndeşti[41].

Cumpărând de-a lungul timpului numeroase suprafețe de teren membrii familiei se considerau răzeși, cu drept de protimisis, ceea ce a dus la numeroase nemulțumiri și chiar la acțiuni de judecată la Divanul Apelativ al Moldovei și la Tribunalul Ținutului Neamț[42]. La 16 mai 1827 spătarii Grigore Doine şi Grigore Constantin, din poruncă domnească au mers la moşia Beţeşti spre a analiza litigiul dintre Smaranda Krupenschi cu Sandu Krupenchi pentru construcţii şi pământ[43]. Trei ani mai târziu Smaranda Manu primeşte de la comisul Manolache Krupenschi o chitanţă, pentru suma de 1298 lei[44]. La începutul anului 1876, locuitorii de pe moșia Vădurele încheie o învoială de a lucra conform contractului încheiat cu proprietarul Şerban Cananău[45], soţul Profirei Crupenschi.

Dosarele de judecată și actele autentice încheiate la Tribunalul județului Neamț ne prezintă membrii familiei ca fiind persoane educate, băieții fiind proprietari de moșii sau ocupând diverse funcții precum cea de jurat la Curtea cu Juraţi din judeţul Neamţ[46], avocaţi, judecători, cadre militare, etc., iar fetele fiind ştiutoare de carte. Acest lucru rezultă și din testamente, cereri către instanţe şi actele de căsătorii

[35] SJAN Neamţ, fond *Familia Krupenski*, doc. 89.
[36] *Idem*, doc. 5, 6, 7.
[37] *Idem*, doc. 69.
[38] *Idem*, doc. 84, 87.
[39] *Idem*, doc. 20.
[40] *Idem*, doc. 46.
[41] *Idem*, doc. 58.
[42] *Idem*, doc. 51, 70.
[43] *Idem*, doc. 30.
[44] *Idem*, doc. 37.
[45] *Idem*, doc. 88.
[46] SJAN Neamţ, fond *Primăria oraşului Piatra Neamţ*, d. 1/1865-1868, f. 21 verso.

încheiate, în care membrii familiei Crupenschi folosesc mereu semnătura personală. În încercarea de a aduna câteva date genealogice pentru acești boieri de pe teritoriul județului Neamț, dar și de a construi o imagine relativă la averea acestora, am constatat că membrii familiei aveau proprietăți atât în fosta comună Socea-Cîndești, în orașul Piatra Neamț, cât și în alte comune din ținutul Neamț, proprietăți pentru care acționau sau erau acționați frecvent în instanță, astfel încât posesia bunurilor trecea deseori de la unul la altul în contul unor datorii, ca urmare a unor tutele, succesiuni sau foi de zestre, precum și ca urmare a unor înțelegeri contractuale, spețe pe care le vom prezenta pe scurt în ceea ce urmează.

De exemplu, în perioada 1864-1868 se afla pe rolul Tribunalului judeţului Neamţ dosarul de judecată introdus de Alecu Crupenschi pentru achitarea unei datorii ce o avea defunctul Grigore Crupenschi, din suma rezultată prin vânzarea caselor din Vaslui, proprietăţi ale defunctului[47].

În 1873 Emanoil Sandu Crupenschi cerea a se face hotărnicia moşiei sale Beţeşti, cu cătunele Bărbăşenii şi Stăneştii[48].

În 1873 a fost înregistrat procesul de divorţ dintre Zoiţa Crupenschi, născută Săvescu, cu soţul Alecu Em. Crupenschi, din Piatra Neamţ, motivele fiind lipsa de alimente şi îmbrăcăminte şi adresarea de insulte grave. Reclamanta solicita pensie de întreţinere pentru ea şi fiica sa, şi ½ din salariul soţului, până la pronunţarea definitivă a divorţului. Ca răspuns Alecu s-a opus solicitărilor soţiei sale, pe motiv să aceasta nu a avut acordul său de a părăsi căminul conjugal. Zoiţa a făcut proba cu martori că a fost alungată de soţ astfel încât în primă instanţă s-a hotărât ca reclamanta să primească 44 lei noi/lună pentru întreţinerea sa pe durata procesului[49]. În perioada 1874-1876 pe Alecu M. Crupenschi îl întâlnim în documente ca judecător de pace la plasa Bistriţa, jude al oraşului Roman şi judele oraşului Bârlad. Din 1876 devine liber de profesie, motiv pentr care nu i se mai poate reţine pensia. Zoiţa a solicitat atunci sechestru pe Moşia Beţeşti din Socea, pe care Alecu o avea moştenire de la tatăl său.

Din luna februarie 1878 s-a instituit sechestru, dar o lună mai târziu Zoiţa a renunţat la pretenţii cerând ridicarea sechestrului şi închiderea tuturor dosarelor[50]. În acelaşi an, în luna iunie s-a pronunţă divorţul dintre cei doi, urmând ca soţul să primească în grijă cei doi copii[51].

Un nume frecvent întâlnit în dosarele instanţelor este cel al numitului Grigore Crupenschi din Bârlad, cauzele în care de regulă are calitate de reclamant fiind cele de ordin financiar. În anul 1874 acesta se judeca cu tatăl său Alecu Crupenschi din Piatra Neamţ, pentru capitalul de 4752 galbeni austrieci, donat de mătuşa sa Marghioala Crupenschi, pentru creşterea şi educarea copiilor lui Alecu, donaţie în care Grigore are

[47] SJAN Neamţ, fond *Tribunalul jud. Neamţ*, d. 33/1864-1868, f. 1-28.
[48] *Idem*, d. 317/1973, f. 1-3.
[49] *Idem*, d. 372/1873, f. 1-20.
[50] *Idem*, d. 264/1874, f. 1-59.
[51] SJAN Neamţ, Colecţia *Stare civilă Neamţ şi Roman, Piatra Neamţ*, r. 3/1870, f. 57.

calitatea de legatar universal al defunctei Marghioala[52]. În acelaşi an solicita aplicarea sechestrului pe moşiile tatălui, Giurgani şi Polobocu, cauză ce s-a respins[53]. În altă speţă împotriva tatălui, a cerut anularea unei cesiuni de 600 galbeni de la logofătul Gh. Sturza, lăsaţi prin testament mătuşii Marghioala, sumă pe care aceasta o cesionase fratelui său Alecu, cu condiţia de a-i oferi la schimb o garanţie solvabilă, lucru care nu se întâmplase, întrucât moşiile Giurcani şi Polobocu erau urmărite de stat şi creditori. De această dată cauza a fost admisă[54].

Tot pentru moşiile Polobocu şi Giurcani, Alecu Crupenschi, a fost chemat în instanţă de col. Eugen Alcazu şi alţi creditori, care solicitau vinderea celor două moşii împreună cu toate silişte le din Plasa Bistriţa, com. Rediu şi bunurile de pe moşii: curte, hambar, casă, şură, grajdi, moară, şi altele. Averea s-a scos la licitaţie, iar la 17.01.1875 prima licitaţie a fost adjudecată de Iordachi Gh. Matasariu pentru suma de 11001 galbeni. A.A. Crupenschi fiul lui Alecu, în calitate de procurator şi Grigore Crupenschi, fiu debitor, au solicitat suspendarea vânzării, invocând mai multe motive.

Iniţial solicitările au fost respinse, dar la data de 25.01.1875 V. Krupenski supralicitează suma de 12105 galbeni austrieci. În data de 27.02.1875 se organizează o nouă licitaţie adjudecată de această dată de Gr. Crupenschi pentru suma de 17001 galbeni. Conform Conveţiei încheiate în data de 25.02.1875 Gr. Crupenschi a cumpărat iniţial proprietatea pentru d-l Eugeniu Alcazu. Dacă în timp de un an răscumpăra proprietatea cu suma de 18691 galbeni, aceasta urma să intre în posesia d-lui Grigore Crupenschi. Dacă nu, urma să rămână în proprietatea d-lui Alcazu. La interval de o lună se înregistrează contestaţii la vânzarea la licitaţie a moşiilor Giurcani şi Polobocu, depuse de Georges A. Krupenski din Paris şi Petru Crupenschi, pe motiv că moşiile se cuveneau copiilor ca urmare a donaţiei făcute de mătuşa Agoaea Marghioala Crupenschi, conform actului nr. 9326/2.11.1867. În luna iulie 1875 Alecu Crupenschi a depus recurs la Curtea de Cassaţie, cu 15 puncte invocate ca vicii de procedură şi erori[55].

În 1875 Grigori, Petru, Lascăr, Leon, Vasile, fiii lui Alecu şi Marghioala Crupenschi îşi cheamă părinţii în judecată (în calitate de epitropi), pentru înstrăinarea proprietăţii Bulbocii de Trifăneşti. Alecu Crupenschi vornic, era căsătorit cu Marghioala (Maria), având copii pe Grigore, Petru, Vasile, Victor, Leon, Lascăr, Mihai şi Ruxanda. La apelul nominal neprezentându-se nicio parte, procesul a fost suspendat până la formularea unei noi cereri de judecată[56].

În anul 1878 a fost dezbătută tutela casei defunctului Alecu Crupenschi vornic, din Piatra Neamţ. Maria solicita inventarierea averii rămase de pe urma defunctului său soţ. S-a constituit Consiliul de familie format din: Alecu Manolache Crupenschi, Sandu Manolache Crupenschi şi Şerban Cananău, toţi din Socea, Manolache Călinoiu

[52] SJAN Neamţ, fond *Tribunalul jud. Neamţ*, d. 96/1874, f. 1-3.
[53] *Idem*, d. 100/1874, f. 1-8.
[54] *Idem*, d. 137/1874, f. 1-15.
[55] *Idem*, d. 138/1974. F. 1-461.
[56] *Idem*, d. 66/1875, f. 1-7.

din Piatra, Nicu Calino din comuna Corni, Petru Crupenschi, Leon Crupenschi, Vasile Crupenschi, fii ai defunctului, din Piatra Neamţ, Gheorghe Crupenschi, fiu al defunctului din Iaşi, şi Maria soţia defunctului Alecu Crupenschi. La sigilarea averii s-a constatat că aceasta era formată din: o casă în Piatra Neamţ rămasă de la defuncta Agoe Marghioala Crupenschi, o blană de lup alb, o vie la Panciu, şurele de la Moşia Polobocu, şi bunuri de uz casnic. La inventarierea averii s-a constatat că din averea imobilă mai făceau parte 10 pogoane de vii în ţinutul Focşanilor, şi casele de la Piatra unde locuia familia defunctului. Averea mobilă era formată din mobilier, veselă, tablouri, obiecte de vânătoare, precum şi 120 cărţi în diverse limbi, majoritatea greceşti. Lista de inventariere este impresionantă, mai ales pentru partea de documente. A fost întocmit un bogat inventar al actelor găsite, ce aparţineau atât defunctului cât şi fiului său Alecu (avocat), privind moşia dar şi alte treburi. La data de 17.09.1881 când ajutorul Judecătoriei Ocolului Buhuşi se prezintă să inventarieze averea din comuna Rediu, moşia Polobocu, constată că în cele 7 şuri de pe moşie nu se mai afla niciun obiect, toate fiind vândute la mezat de portăreii de pe lângă Tribunalul Neamţ. Maria declara că din averea soţului mai sunt: ½ din Moşia Cîndeşti, partea lui Alecu Ureche, cumpărături în Socea, Rediu şi Muncel, ce nu aparţin moşiei Polobocu.

Judecătoria de Pace din Piatra Neamţ refuză catagrafierea pentru că proprietatea nu aparţinea de jurisdicţia lor. La prima întrunire a consiliului, din 27.01.1879, membrii acestuia o numesc pe doamna Maria ca tutore a copiilor minori: Ruxanda, Victor şi Mihai, putând lua de la Casa de Economii şi Consemnaţiuni sumele necesare din donaţia făcută de mătuşa copiilor Marghioala, capitalul minorilor fiind de 3060 galbeni, din totalul de 7378. Prin procesul-verbal nr. 1962/16.05.1891, întrucât toţi succesorii defunctului Alecu Crupenschi au atins vârsta majoră, se ordonă închiderea dosarului de tutelă[57].

Revenind la donaţia făcută de Agoea Marghioala Crupenschi fratelui său Alecu Crupenschi pentru creşterea şi educarea copiilor acestuia din urmă, în anul de graţie 1878 aceasta ajunsese la suma de 7378 galbeni austrieci cu procente. Grigore Crupenschi, funcţionar la Iaşi, o cheamă în judecată pe Maria Alex. Crupenschi în calitate de tutore a minorilor Victoria, Ruxanda şi Mihail, să i se elibereze suma de 1020 galbeni austrieci ce i se cuvin ca parte din donaţie făcută de mătuşa sa. Acelaşi lucru îl solicită şi Vasile Al. Crupenschi din Piatra Neamţ şi Leon Crupenschi, ca fii majori ai defunctului Al. Crupenschi, prin mandatar Buium Naftulea. Din actul de donaţie rezulta că suma urma să devină exigibilă după ajungerea la maturitate a tuturor copiilor. Astfel doamna Maria Crupenschi nu putea modifica prevederile decât cu aprobarea Consiliului de familie, fără însă a-i putea schimba destinaţia. Copiii majori susţin că mandatul dat tatălui lor a expirat prin decesul acestuia. Maria Crupenschi în calitate de tutore a fiilor minori nu s-a opus ca fiecare fiu să îşi ia partea de 1020 galbeni. Ţinând cont de clauza stipulată de donatoare privind împărţirea sumei doar după ce toţi copiii vor fi ajunşi la vârsta majoratului, instanţa respinge cererile fiilor

[57] *Idem*, d. 19/1878, 1-60.

majori. În acelaşi timp Iordachi Gh. Matasaru din Rediu, posesor contract de exploatare pădure la moşia Polobocu, plătitor la zi a taxelor şi impozitelor, reclama că după vinderea moşiei nu a mai avut posibilitatea exploatării acesteia, motiv pentru care cerea despăgubiri Mariei Crupenschi şi fiilor majori Petru, Leon şi Gheorghe (George/Grigore), pentru 800 galbeni şi procente. Solicita achitarea datoriilor defunctului şi abia apoi împărţirea averii între moştenitori. Instanţa a respins ambele cauze. S-au depus recursuri la Curtea de Apel Iaşi, unde apelurile copiilor au admise[58].

În anul 1877 Elena Crupenschi (născută Miclescu), soţia defunctului Manolachi (Emanoil) Sandu Crupenschi (decedat la 13.08.1876), îi soma pe copiii: Alecu, Sandu, Catinca (căsătorită Chiriac) şi Profira (căsătorită Cananău), din comunele Vădurele şi Rediu, să îi plătească suma de 3999 galbeni şi 32 lei, în caz contrar urmând să ceară vânzarea Moşiei Beţeşti şi toate părţile din comuna Cîndeşti. Suma reprezenta restituirea zestrei cu care venise din casa Miclescu. La cererea Profirei de a se scădea din sumă zestrea fetelor, în valoare de 1151 galbeni, Elena a motivat că înzestrarea fetelor nu se facea din zestrea mamei, decât în cazul în care tatăl era sărac. Acţiunea a fost admisă. La 09.05.1877 Tribunalul ordonă vânzarea moşiei Beţeşti, pentru partea defunctului Manolachi. S-a procedat la inventarierea acesteia: proprietatea era situată în comuna Socea, Plasa Bistriţa, era formată dintr-un trup mare al moşiei şi alte 13 cumpărături, insumând aproximativ 261 fălci, din care 102 fălci arătură, 12 fălci fânaţă, 147 fălci luncă, imaş, pădure, fiind învecinată cu Beţeştii de Josu, proprietatea Saftei Crupenschi. Bunurile de pe proprietate erau stăpânite în marea lor majoritate împreună cu Safta (sora defunctului): 2 mori din care una nelucrătoare, 2 case noi, 4 case vechi, o mină de var, 1 grajd, 2 hambare, o şură, case slugi, 2 beciuri, şi altele. Proprietăţile comunei ale Saftei şi ale lui Manolachi nu erau delimitate. S-a decis vânzarea moşiei[59].

O speţă interesantă este cea în care s-a cerut de către copiii moştenitori excluderea de la succesiunea defunctului Grigore Crupenschi, a copilei Aglae, fiica lui Grigore şi Florea Stancu (devenită ulterior Crupenschi), pe motiv că nu ar fi fost declarată şi recunoscută de Grigore. Instanţa a stabilit că Aglae a devenit legitimată prin căsătoria părinţilor, conform Codului Calimachi, urmând ca averea răposatului să se împartă între toţi cei 5 copii. După moartea mamei, copila Aglae (minoră) a rămas în grija surorii sale Elena Tucidide[60].

În anul 1894 succesorii lui Grigore Crupenschi se judecă pentru urmărirea de către stat a unui imobil din Piatra Neamţ, str. Petru Rareş, pentru o datorie de 598 lei rezultată din copaci tăiaţi din pădurea Tazlău. Defunctul avea calitatea de coproprietar împreună cu alţi fraţi ai săi. Moştenitorii defunctului sunt: Maria Al. Crupenschi. Vasile, Victor şi Rozaria (Ruxanda) din Piatra Neamţ, Leon Al Crupenschi din Galaţi, Mihai Al. Crupenschi – din Botoşani, ofiţer în Regimentul 4 Roşiori, Călăraşi. Se

[58] *Idem*, d. 65/1878, f. 1-28.
[59] *Idem*, d. 19/1877, f. 1-36.
[60] *Idem*, d. 9/1881, f. 1-61.

dovedeşte că: d-na Rucsanda Crupenschi era cumpărătoarea drepturilor domnilor Lascăr, George, Leon şi Petru Crupenschi; domnii C. Andrieş şi I. Niţulescu erau proprietari a celor două porţiuni cumpărate de la succesorii Victor A. Crupenschi şi de la slt. Mihai A. Crupenschi; imobilul se stăpânea în indiviziune de toţi proprietarii. S-a hotărât scoaterea proprietăţii de sub urmărirea statului întrucât imobilul ieşise din averea defunctului Grigore Crupenschi înainte de decesul acestuia. Recursul introdus de Andrieş şi Niţulescu, a fost respins[61].

Tot o dezbatere succesorală întâlnim şi în anul 1900, în urma defunctei Marghioala (Maria) Crupenschi, decedată la data de 7.04.1900, la casa fiicei sale Rucsanda, din Piatra Neamţ, str. Ştefan cel Mare nr. 14. Averea compusă din mobilier, veselă, icoane, covoare şi obiecte de uz casnic, urma să se împartă între moştenitorii Victor, Ruxanda, George (avocat la Iaşi) şi Leon Crupenschi (procuror la Curtea de Apel Galaţi)[62].

O altă membră a familiei cu numeroase proprietăţi a fost domnişoara Safta Crupenschi din Socea Cîndeşti, necăsătorită. În anul 1895 a întocmit testamentul mistic (vezi Anexa nr.1) din care putem afla numeroase informaţii privind averea acesteia şi membrii familiei sale. După cum reiese din document, Safta Crupenschi deţinea ½ din Moşia Beţeşti (de Jos) în suprafaţă de aproximativ 200 fălci, 1 moară, case, hambare, ½ din pădurea Cocârla, ½ mină de var, ½ curte boierească, şi averi mişcătoare, totul evaluat la aproximativ 60.000 lei. L-a numit legatar universal pe nepotul de frate Sandu E. Crupenschi, fiul lui Emanuel S. Crupenschi, care urma să execute dispoziţiile testamentare ale Saftei, fără ca nimeni să nu aibă dreptul a cere socoteală legatarului pentru modul în care a cheltuit banii. Observăm că fraţii şi surorile sale nu sunt menţionaţi în prevederile testamentare, ci doar urmaşii acestora. Lăsa sume de bani pentru nepoţii săi, precum şi lăcaşelor de cult de la Mănăstirea Bistriţa (500 lei) şi Biserica Beţeşti (1500 lei). Pentru înmormântare şi cele creştineşti până la 7 ani după moarte alocă suma de 5000 lei. Pentru sumele de bani dăruite nepoţilor aceştia urmau să intre în posesie după 4 ani de la decesul acesteia, cu excepţia Profirei Emandi, pe care o înzestrase cu 450 prăjini teren arabil, ce îi va fi dat în posesie după 1 an de la decesul testatoarei. Pentru nepoţii din casa defunctului frate Alecu E. Crupenschi urma să se depună anual cîte 1000 lei la Casa de Depuneri şi Consemnaţiuni, până la împlinirea sumei de 8ooo lei. Cealaltă parte de ½ din totalul averii boiereşti a familiei, era stăpânită în indiviziune de casa defunctului frate al Saftei Emanoel S. Crupenschi, prin fiul acestuia Sandu E. Crupenschi şi casa defunctului fiu Alecu Crupenschi[63].

Numele Saftei Crupenschi îl întâlnim din nou în dosarele instanţelor în anul 1901, când Societatea Pionul solicita urmărirea unui imobil din Socea-Cîndeşti pentru un capital de 19.000 lei împrumutat cu 12% dobândă pentru 2 ani, pentru care Sfata

[61] *Idem*, d. 33/1894, f. 1-139.
[62] *Idem*, d. 87/1900, f. 1-9.
[63] *Idem*, d. 54/1895, f. 1-3.

garantase cu proprietatea sa Moşia Beţeşti de Jos, moştenire de la tatăl său Sandu Crupenschi, de aproximativ 228 hactare (arătură, fânaţ, suhar, luncă), case, beciuri, moară cu două pietre pe apa Bistriţei, livadă meri, etc. Întrucât datorile nu fuseseră achitate la timp s-a hotărât vânzarea moşiei şi s-a pus sechestru, aprobând împricinatei un venit de 70 lei/lună pentru întreţinere. Sandu Crupenschi, în calitate de procurator general al d-nei Safta a obţinut de la Casa de Economii din Iaşi un supraîmprumut de 35.000 lei pentru Moşia Beţeştii de Jos, solicitând instanţei un termen de graţie pentru finalizarea împrumutului. Instanţa acordă o amânare de 2 luni. În data de 27.03.1902 Sandu Crupenschi în calitate de actual proprietar al moşiei Beţeşti a plătit şi radiat creanţa şi a solicitat scoaterea de sub urmărire a proprietăţii. Dosarul s-a închis cu acordul părţilor[64].

În ziua de 05 mai 1902, Safta Crupenschi din sat Beţeşti, comuna Socea-Cîndeşti, se stinge din viaţă, la vârsta de 104 ani. Moştenitorii: Profira E. Emandi (fiica lui Manolachi Crupenschi şi a Elenei, soră cu Sandu Crupenschi; Efrosina D. Rosetti (nepoată, văduvă, din Filipeni Bacău); Profira Sion (nepoată, văduvă); Catinca (Ecaterina) Scarlat Miclescu (nepoată din Bârlad); Ecaterina A. Crupenschi (din Bacău) în calitate de tutore a minorilor Vasile şi Alexandru Crupenschi, fii ai defunctului său soţ Alexandru Crupenschi (Frate cu Safta) şi Aglae Stepano (din Constanţa, nepoată de frate), au procedat la deschiderea succesiunii acesteia. Averea la data decesului era compusă din mobilier, obiecte de uz casnic, bijuterii, icoane, o chitanţă de 890 lei, 10000 lei păstraţi de Costică D. Kiriac, moşia Beţeşti, ½ din casă cu ogradă, 25 fălci de pământ în anexa Frunzeni, numit Păşcăniţa. Moştenitori declaraţi ca martori, au fost: Profira Emandi, Tinca Chiriac, Sandu Crupenschi, copiii defunctului frate Alecu Crupenschi. Prin procesul-verbal nr. 1775/11.03.1906 Tribunalul Neamţ dispune că Ecaterina D. Chiriac, Profira Emandi şi Sandu Crupenschi sunt nepoţi de frate ai Saftei Crupenschi, copiii lui Manolache Crupenschi fost căminar şi spătar. Gheorghe şi Ion I. Iamandi, fiii defunctei Profira I. Iamandi din Rediu au fost puşi în posesie pe ½ din cele 25 fălci din punctul Păşcăniţa din comuna Cîndeşti[65].

Prezentarea de mai sus cuprinde câteva speţe din cele aflate pe rolurile instanţelor, acte de stare civilă în care descendenţii acestei familii figurează înscrişi, precum şi documente din fondul familiei, încercarea noastră fiind de a scoate în evidenţă varietatea documentară. Una din caracteristicile acestei familii de boieri nemțeni a fost unitatea familială: oricât și-ar fi disputat averea între ei, atunci când era vorba de înstrăinarea proprietăților moșierești către alte persoane străine, deveneau foarte uniți, dacă era nevoie se împrumutau unul pe altul, scopul principal fiind ca tot avutul să rămână în proprietatea familiei.

[64] *Idem*, d. 191/1901, f. 1-39.
[65] *Idem*, d. 122/1902, f. 1-138.

ANEXA NR. 1
Fond Tribunalul jud. Neamț, dosar 54/1895, Testament mistic.

Testament.

Sub semnata Safta Crupenschi proprietară, domiciliată în Comuna Socia, plassa Bistriţa Judeţu Neamţu, în vederia vîrstei meli înaintate şi pînă ce mă aflu în deplinatatia facultăţilor meli intelectuale, cugetîndu îndeplină libertate aşa cum voescu a despune de averia mia mişcătoare şi nemişcătoare dupa încetaria mia din viata, după o matură gîndire şi chibḑuinţă, am hotărîtu cele următoare:

Averia mia nemiscătoari se compune din Jumatati de moşiea Beţeşti, numită Beţeştii de jos, în mărime aproximativ de 200. Două suti fălci din care 140 Una sută patru ḑeci aratură, iară restu luncă şi suhatu, cu o moară cu două petri pe apa Bistriţii, ocasă pentru vechilu cu toati atenansile de prin prejur, Cosere şi hambare, toati acestia partia mea frăţiască; precum şi Jumatati din pădurea ce se numesti Cocărla şi locuri arabile ce se află în Comuna Cîndeşti aproximativ păduri şi locuri ca 20 Doue zeci fălci cari se stăpîneşte în indiviḑiune de cătră mine şi nepoţii mei, fii defunctului meu frati Emanoel S. Crupenschi, Sandu E. Crupenschi şi Casa Defunctului meu nepotu Alecu E. Crupenschi; partia mea de jumatati mină de varu de sub curtia boeriască şi dipi întreaga moşie care de aseminia sa stăpîneşti în indiviziune de cătră mine şi nepoţii mei arătaţi mai sus, Jumatati din curtia boeriască compusă din locuinţa principală (casa părinţiască) cuo bucătărie deosebitu hambariu şi locuinţa unui chelariu; Iar averia memişcătoari se compune din vitei, pajijea gospodarii pentru cultivaria moşie, gospodariea casnică mobilă şi altele: totul ce legea priveşte ca averi mişcătoare şi care se va găsi la trecerea mia din viaţă.-

Totalitatea averei mele nemişcătoare şi mişcătoare o evalueḑu la suma de 60.000. Șăiḑeci mii lei fără însă că aciasta evaluari se dei voe unii rude a meli dreptu se ciară vânḑarea sau prisosiria dila legatarul meu universalu sub ori și ce pretecstu ar fi; Toată aciastă averi nemişcătore şi mişcătoare aşa cum se vă găsi în fiinţă la moartia mia olăsu nepotului meu de frate Sandu E. Crupenschi, pe acre ăl numescu legataru universalu cu următoarele îndatoriri:

1. Legatarul meu va da Casei defunctei meli surori Catincăi Lambrino 2000. Doue mii lei pentru fii Elen Miclescu Zanfira Juvara şi Neculai Lambrino.-

2. Casei defunctului meu frati Grigori Crupenschi 2000 Doue mii lei pentru fie Elencu Tucididi, Ecaterine Scor. Miclescu, Frosa Roseti şi Profira Sionu.

3. 8000. Optu mii lei Copiilor defunctului meu nepot Alecu E. Crupenschi, Lisabela, Vasile şi Alexandru.

4. Nepoatei meli Catinca Chirieacu 2000 Doue mii lei.-

5. Legatarul meu va da nepoatei meli Profira Emandi după un anu dila încetaria mia din viaţă 450. Patru suti Cinci zeci prăjini locu arabilu, Din cari aproximativ 300. trei suti prăjini locu pi dialu din muchiea coastei locuitorilor din Beţeşti despre Soșia, pe lîngă gardu grădinii casei meli de vechilu pe lîngă urmaşii preutului Constantinu şi

lungimia pînă în muchiea coastei drumului ce mergi în ograda nepoatei Profira Emandi şi lăţimea din gardu grădinei meli pînă în hotaru locului lui Neculai Buruiană, şi 150. Una suta Cinci Zeci prăjini totu locu arabilu ce se numeşte Dărăbaniasco din Comuna Cîndeştii .-

6. Bisericii Mănăstiria Bistriţa Din acestu Judeţu 500. Cinci suti lei.-

7. Pentru reperia şi întreţinerea bisericei din Beţeşti 1500 Una mii Cinci suti lei.-

8. Iar pentru înmormântaria mia grijili sufleteşti dupa ritul orthodox pînă la 7 şapti ani şi disgroparia precum şi faceria unui mooumentu legatarul meu va cheltui 5000. Cinci mii lei.-

Modul cum legatarul meu va face acestia plăţi suntu următoarele: Din pesvaniile aici arătati nici una, precum nici guvernul pentru Monastiria şi nici Comuna Socia pentru Biserica din Betesti nu va putia ceri executaria acestui testamentu misticu al meu, decâtu numai după treciria şi împliniria de 4 Patru ani dela încetaria mia din vieaţă. După înpliniria acestor 4 patru ani, însă legatarul meu esti datoriu se respundă sumeli de mai sus persoanilor îndreptu fără procentu.

În ceia ce privesti legatul de 8000. Optu mii lei ce lăsu copiilor nepotului meu defunctu Alecu E. Crupenschi, legatarul meu va depune după încetaria mea din vieaţă după Unu anu cîte una mie lei pe fie cari anu la Casa de Depuneri şi Consemnaţie din Bucuresci prin Casieria Judeţul Neamţu pînă la îndeplinirea sumei de 8000 Optu mii lei în numeli şi pentru Casa Defunctului meu nepotu Alecu E. Crupenschi.-

După îndepliniria de 4 patru ani legatarul meu va face cele trebuitoare pentru întreţineria bisericei dela Beţeşti pe carile va credi de cuviinţă pînă la suma de 1500 Una mie cinci suti lei, fără ca cineva din rude comună, epitropii Bisericeşti sau ori şi cine altul să fie îndreptu a ceri contu de modulu întrebuinţărei acelei sumi de 1500 Una mie cinci suti lei.-

De aseminia nimenia nu este îndreptu aceri legatarului meu Contu dupu modul întrebuinţărei sumei de 5000 Cinci mii lei pentru în mormântaria mia şi grijile sufleteşti.-

Rog pe amicul meu Costachi gh. Matassariu afi staruitori şi executoriu pentru ase îndeplini la timpu şi în modul arătatu toati dispoşiţiunile din acestu Testamentu şi pentru că aciasta dispoşiţiune cari cuprindi voinţa mia nestrămutată sese esecuti întocmai după încitaria mia din vieaţă fără pedici şi interpelări din partia ori cui ar fi.-
Amu facutu acestu testamentu mistu scris de Dlu Costachi gh. Matassariu ți subscris de propiea mia mână, după ce misau cetitu din cuvintu în cuvintu de către Dumnialui astăḑi Una mie optu suti noue ḑeci şi Cinci luna Mai în 8 zile la mosiea Beţesti Comuna Socia Judetu Neamtu[66].

s.s. indescifrabil

Scris și redactat de mine
G. Matassaru

[66] *Idem*, d. 54/1895.

Bibliografie selectivă

Serviciul Judeţean Neamţ al Arhivelor Naţionale

fond *Familia Krupenski*.

fond *Primăria oraşului Piatra Neamţ*, d. 1/1865-1868.

fond *Tribunalul jud. Neamţ*, d. 33/1864-1868; d. 317/1873; d. 372/1873; d. 96/1874; d. 100/1874; d. 137/1874; 138/1874; d. 264/1874; d. 66/1875, f. 1-7; d. 19/1877; d. 19/1878; d. 65/1878; d. 9/1881; d. 33/1894; d. 54/1895; d. 87/1900; d. 191/1901; d. 122/1902:

fond *Prefectura Judeţului Neamţ*, d. 74/1949.

Colecţia *Stare civilă Neamţ şi Roman, Socea*.

Colecţia *Stare civilă Neamţ şi Roman*, Piatra Neamţ.

Lecca Octav-George, *Familiile Boereşti Române. Istoric şi genealogie (dupe izvoare autentice)*, București, MDCCCXCIX, p. 307,

http:/www.dacoromanica.ro, accesat 16.10.2020.

ECLEZIASTICII DIN ORAȘUL BUZĂU ÎN CATAGRAFIILE OFICIALE DIN ANII 1832-1838

THE ECCLESIASTICS FROM THE CITY OF BUZĂU IN THE OFFICIAL CATAGRAPHS FROM 1832-1838

L'ECCLÉSIASTIQUE DE LA VILLE DE BUZĂU DANS LES CATAGRAPHIES OFFICIELLES DES ANNÉES 1832-1838

Viorica Răpan[1]

Rezumat: *Colectarea impozitelor și taxelor de către stat impunea existența evidenței contribuabililor și a veniturilor acestora. Pregătirea acestor înregistrări a fost foarte bine reglementată de Regulamentele organice, care prevedeau și modificări ale sistemului fiscal. Deși actele constituționale au modernizat domeniul fiscal, au fost menținute și unele practici nedemocratice, precum scutirea boierilor și a clerului de impozite.*

Scutit de impozite, numărul preoților a crescut foarte mult, ceea ce a cauzat îngrijorare în rândul autorităților de atunci. Astfel, în 1832 s-a decis pregătirea unei catagrafii separate cu biserici, preoți, diaconi și enoriași. Rezultatele acestui recensământ nu au fost fericite pentru autorități, care au decis imediat să reducă și să limiteze numărul preoților dintr-o parohie și să consemneze aceste modificări în recensământul oficial, lucrări care au durat până la sfârșitul anului 1835. La scurt timp după finalizare a acestei catagrafii, a avut loc un nou recensământ oficial, în 1838, cunoscut drept cel mai modern recensământ la nivel european, care conține mai multe informații despre preoții din Buzău.
Cuvinte cheie: *preoți, Buzău, Regulamentele Organice, catagrafii, cens, populație.*

Abstract*: The collection of taxes and fees by the state required the existence of records of taxpayers and their income. The preparation of these records was very well regulated by the Organic Regulations, which also provided for changes in the tax system. Although the constitutional acts modernized the fiscal field, some undemocratic practices were also maintained, such as the exemption of boyars and clergy from taxes.*

Exempt from taxes, the number of priests increased greatly, which caused concern among the authorities at the time. Thus, in 1832 it was decided to prepare a separate catagraphy with churches, priests, deacons and parishioners. The results of this census were not a happy one for the authorities, who immediately decided to reduce and limit the number of priests in a parish and record these changes in the official census, works that lasted until the end of 1835. Shortly after the completion of this catagraphy, a new official census took place, in 1838, known as the most modern census at european level, which contains more information about the priests of Buzau.
Keywords: *priests, Buzau, Organic Regulations, catagraphy, census, population*

Resumé: *La perception des impôts et taxes par l'État nécessitait l'existence de registres des contribuables et de leurs revenus. La préparation de ces registres était très bien réglementée par la réglementation organique, qui prévoyait également des changements dans le système fiscal. Si les actes constitutionnels ont modernisé le domaine fiscal, certaines pratiques antidémocratiques ont été maintenues, comme l'exonération des boyards et du clergé des impôts.*

[1] Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Buzău.

Hors taxes, le nombre de prêtres a fortement augmenté, ce qui inquiète depuis lors les autorités. Ainsi, en 1832, il fut décidé de préparer une catagraphie séparée avec les églises, les prêtres, les diacres et les paroissiens. Les résultats de ce recensement n'étaient pas heureux pour les autorités, qui ont immédiatement décidé de réduire et de limiter le nombre de prêtres dans une paroisse et d'enregistrer ces changements dans le recensement officiel, travaux qui durèrent jusqu'à la fin de 1835. Peu de temps après l'achèvement de la de cette catégorie, un nouveau recensement officiel a eu lieu, en 1838, connu comme le recensement le plus moderne au niveau européen, qui contient plus d'informations sur les prêtres de Buzau.
Mots clés: *prêtres, Buzau, Règlement organique, catagraphes, recensement, population.*

Dacă până în secolul al XIX-lea, izvoarele în baza cărora se pot stabili efectivul și dinamica populației, precum și structura ei socială, au fost realizate în scop militar, religios, dar mai ales fiscal pentru a satisface necesitățile de exploatare a masei contribuabile de către statul feudal, dovedindu-și utilitatea prin cunoașterea numărului birnicilor și a categoriilor sociale[2], cu cât ne apropiem de prezent, recensămintele populației au început să răspundă mai multor cerințe fiind redate informații despre etnia, vârsta, ocupația, averea, rangul social și starea de sănătate a indivizilor.

Odată cu adoptarea Regulamentelor Organice (1831-1832), care au modernizat sistemul financiar, se impunea și organizarea unor recensăminte, care să corespundă cu noile realități fiscale. Astfel, articolul 151 din actul constituțional al Valahiei, prevedea înființarea unei Secții speciale în cadrul Departamentului Treburilor din Lăuntru (Ministerul de Interne) cu sarcina de a întocmi statistica țării. Deși în istoriografie s-a întărit faptul că primele instituții de statistică au fost înființate abia în anul 1859[3], G. Retegan considera că această Secție specială din subordinea Departamentului Trebilor din Lăuntru, înzestrată cu sarcini precise și cu personal, îndeplinea toate atribuțiile unui organ de statistică[4].

Prima catagrafie regulamentară a fost întocmită chiar în toamna anului 1831, dispariția ei cu ocazia bombardamentelor din anul 1944 reprezentând o pierdere deosebit de importantă pentru știință. Cea de a doua catagrafie realizată pe baza dispozițiilor din Regulamentul Organic, care s-a păstrat până în ziua de astăzi, datează din anul 1838 și este păstrată în Colecția Catagrafii la Arhivele Naționale Istorice Centrale[5], iar actele pregătitoare (instrucțiuni, formulare model, diverse porunci și

[2] Mihaela Ioniță Niculescu, *Modernitatea înregistrărilor demografice în spațiul românesc. De la catagrafiile regulamentare la recensămintele generale ale populației*, în „Analele Universității „Constantin Brâncuși” din Târgu Jiu, nr. 3/2010, p.188; G. Retegan, *Tehnica de înregistrare a populației Principatelor Române la mijlocul secolului al XVIII-lea. Actul lui Constantin Mavrocordat din anul 1741 (?)*, în volumul Din istoria statisticii românești. Culegere de articole, București, 1969, pp. 173-178.

[3] Prin Decretul nr. 117/28.04.1959, semnat de domnitorul Al. I. Cuza, se înființa Biroul de Statistică al Țării Românești, fiind contopit în anul 1862 cu Oficiul de Statistică al Moldovei, înființat în același an.

[4] G. Retegan, *Primul recensământ modern al populației și agriculturii Țării Românești: 1838*, în volumul Din istoria statisticii românești. Culegere de articole, București, 1969, p.158.

[5] Arhivele Naționale Istorice Centrale, *Inventar 501 - Colecția Catagrafii*.

corespondența aferentă) împreună cu tabelele rezultate în urma catagrafierii, în fondul Vorniciei din Lăuntru.

Deși, potrivit instrucțiunilor date de Departamentul Treburilor din Lăuntru pentru întocmirea catagrafiilor, în formularele distribuite trebuiau înscrise toate persoanele (cu excepția persoanelor din Consulatele străine) indiferent de vârstă, sex, religie, categorie socială, pe gospodării[6], art. 74 din Regulamentul Organic al Valahiei prevedea ca preoții și diaconii să nu fie înscriși în catagrafie, fiind scutiți de orice dajdie. Excepție făceau *răspopii și răsdiaconii popriți din slujbă pentru a doua însurătoare și țârcovnicii* care plăteau dajdia ca ceilalți birnici[7].

Nu putem ști dacă preoții au fost sau nu înscriși în prima catagrafie regulamentară din anul 1831, dar imediat după adoptarea actelor constituționale au început demersurile pentru întocmirea unei catagrafii distincte cu numărul bisericilor, preoților, diaconilor și țârcovnicilor, care a suferi mai multe modificări până în anul 1835. Totodată, se pare că situația numerică a ecleziasticilor a fost printre prioritățile autorităților de la acea vreme, după cum vom putea vedea în rândurile care urmează.

Prima situație statistică, întocmită de ocârmuitorii orașului Buzău unde este menționat și numărul clericilor, datează din anul 1832[8]. Este vorba de un tabel centralizator întocmit la ordinul Marii Vornicii a Principatului Țării Românești, după un modelul prestabilit și care reprezintă primul recensământ oficial al populației orașului Buzău[9]. Creat în scop fiscal, tabelul cuprinde numărul locuitorilor existenți în oraș la acea dată, partajați în patru clase sociale, cu arătarea sexului și a situației față de capul familiei: clasa boierilor cu familiile și slugile, clasa de mijloc cu familiile și slugile, partea bărbătească cu familiile și slugile și evreii cu familiile și slugile. Cea de a treia clasă, *partea bărbătească cu familiile și slugile lor,* cuprinde 56 de suflete și prezintă situația fețelor bisericești existente în oraș la acea dată, anume: 19 călugări și 11 preoți, în total 56 de suflete luând în calcul familia și slugile, fiind distribuiți după cum urmează:

Vopseaua	**Partea bărbătească cu familiile și slugile lor**									
	Călugări	Preoți	Femei	Feciori	Fete	Slugi	Slujnice	Copiii sluj.	Fetele sluj.	Total
Galbenă (Mah. Grecilor)	3	4	4	2	2	-	-	-	-	15
Roșie (Mah. Banului)	-	2	1	2	-	-	-	-	-	5

[6] G. Retegan, *Primul recensământ...*, pp. 161-162.
[7] P. Negulescu, G. Alexianu, *Regulamentele Organice ale Valahiei și Moldovei*, București, 1944, p. 21.
[8] SJANBZ, fond *Primăria orașului Buzău*, dos. 6/1832, f. 6.
[9] Dimitrie Ionescu, *Istoria orașului Buzău*, București, 1979, p. 120.

Albastră (Mah.Sf. Nicolae)	16	5	5	5	2	3	-	-	-	36
Neagră (Mah. Episcopiei)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0

Deși Regulamentul Organic al Valahiei nu prevedea înscrierea preoților și diaconilor în catagrafiile regulamentare[10] pe motiv că nu făceau parte din rândul birnicilor, încă din anul 1832 începuse întocmirea catagrafiei, pe județe și eparhii, cu numărul preoților, diaconilor și țârcovnicilor[11]. Conform situației trimise de ocârmuitorul județului Buzău, în anul 1832 situația preoților din oraș era următoarea:

	Biserici	**Preoți**	**Diaconi**	**Țârcovnici**
	Gârlași	Ion	-	Ioniță dascăl
	Sfântul Nicolae	Ivan Gheorghe	Ion Costandin	Costandin dascăl
	Broșteni	Ion	-	-
	Grecilor	Ion	-	Ioniță dascăl
	Banului	Celeste călugăr Grigore	-	Ion dascăl Anghel dascăl
	Sfinții Îngeri	Costandin Dumitru	-	Matache dascăl
	Cliseru	Năstase	-	-
Total:	**7**	**10**	**2**	**6**

Dacă în oraș numărul clericilor nu era foarte mare, se pare că situația din județ era destul de îngrijorătoare. Conform rezultatelor centralizate în anii 1833-1834, numărul acestora ajungea la 822 în Eparhia Buzăului: 180 în Râmnicu Sărat, 48 în Brăila, 224 în Buzău și 370 în Saac[12].

Fiind scutiți de capitație, clacă și dijmă, numărul dornicilor de hirotonie creștea mereu, fără a se mai ține seama de aptitudini. De altfel, cerințele pentru înscrierea la preoție se limitau doar la scris, citit și o aproximativă cântare bisericească[13]. La Buzău, până în anul 1836 când se înființează Seminarul Teologic de pe lângă Episcopia Buzăului, cei care doreau să ajungă preoți învățau *cântarea după ureche și cititul cât mai corect* la școlile catehetice de la Nifon și Berca. Când se va înființa Seminarul, toți aceștia vor fi obligați să-i urmeze cursurile, chiar dacă absolvise deja o școală catehetică[14].

[10] P. Negulescu, G. Alexianu, *op. cit*., pp. 21.
[11] SJANBZ, fond *Prefectura jud. Buzău*, dos. 96/1832, vol I, f. 41.
[12] I. Ionașcu, *Catagrafia preoților din Eparhia Buzăului în anul 1835*, în „Îngerul”, anul X, Nr. 1-2, 1938, p. 59.
[13] *Idem*.
[14] Dimitrie Ionescu, *Seminarul din Buzău 1836-1936*, București, 1937, p. 13.

Primul care a dorit schimbarea *Legii pentru seminarii, protopopi și preoți* a fost generalul Pavel Kisseleff, în anul 1834. Acesta voia restrângerea numărului de preoți în Țara Românească: *un singur preot la un sat mai mic de 50 de familii şi adăogirea încă a unuia, dacă numărul enoriașilor era mai mare*[15]. Astfel, la 20 august 1834, Alexandru vodă Ghica a decis limitarea numărului de preoți conform prevederilor Regulamentului Organic *,,luînd domniea mea în băgare de seamă prisosul de preoți ce să găsește în ființă pe la multe biserici din eparhiile sfintei episcopii, care să sue la unele de la 6 și până la 13 preoți pe lângă o biserică [...] poruncim: 1. [...] proprietaru moşii cu juraţii satului prin înţelegere cu protopopul plăşii, să aleagă dintr-înşii pe seama bisericii 2 preoţi care vor fi cu purtări bune, cu ştiinţă de carte, pătrunşi în moralul credinţei [...]. 2. Când dintr-acei 2 preoţi aleşi va muri vreunul sau să va coprinde de vreo patimă [...] poate atunci intra în locul aceluea alt preot dintr-acel prisos [...]. 3. Dintre preoţii ce vor rămânea de prisos, voind ei a se strămuta, să vor împărţi pe la alte biserici ce vor fi întru adevărată lipsă de preoţi [...]. 4. Nici un preot odată ce să aşează sau să hirotoniseşte la o biserică nu poate a se strămuta la alta, decât după o înfiinţată trebuinţă dovedită prin formalităţile cerute [...]*[16].

Rezultatul acțiunilor întreprinse în fiecare parohie trebuia trimis ocârmuirii județului, care avea sarcina să întocmească un tablou cu numele preoților rămași. Acest tablou centralizator era înaintat Logofeției care avea atribuția de a înscrie modificările survenite în *obștească condică*. Se pare că lucrările din județe s-au desfășurat destul de greu, autoritățile buzoiene reușind să transmită listele abia la 30 august 1835[17].

În comparație cu anii 1833-1834 când au fost înregistrați 224 de preoți care slujeau la parohiile din județ, numărul acestora se micșorase la 191. Dintre aceștia, 14 slujeau în oraș, după cum urmează:

■Biserica Sf. Îngeri - 3 preoți
- Costandin fiul lui Ivan
- Dumitru fiul lui Hristea
- Costandin fiul lui Costandin diacon.

■Biserica Grecilor - 2 preoți
- Mihai fiul lui Stan
- Ion fiul lui popa Ștefan

■Biserica Broșteni - 2 preoți
- Ion fiul lui popa Mihai
- Dumitrache diacon

■Biserica Sf. Nicolaie - 2 preoți
- Gheorghie fiul lui popa Petre

[15] I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 58.
[16] *Ibidem*, p. 62-63.
[17] *Ibidem*, p. 60.

- Ion sin Gheorghe Suditu.

■Biserica Banului - 2 preoți

- Grigore sin Zamfir
- Mihai sin Enache.

■Biserica Gârlași - 2 preoți

- Ion sin Neculaiu
- Costandin sin Balea

■Biserica Cliserului - 1 preot

-Anăstase fiul lui Sava

Cele mai complexe informații referitoare la ecleziasticii din orașul Buzău ni le oferă Catagrafia de la 1838, unde sunt înscrise nominal răspunsuri pentru: nume și prenume, naționalitate, stare civilă, vârstă, profesie, stare socială și materială, infirmități. De altfel, G. Retegan considera Catagrafia de la 1838 ca fiind cel mai modern recensământ la nivel european, având toate caracteristicile fundamentale ale recensămintelor efectuate în zilele noastre[18].

Catagrafia orașului Buzău de la 1838 este împărțită în patru părți care corespund numărului de mahalale/vopseli[19] existente în oraș la acea dată: Vopseaua Galbenă - Mahalaua Grecilor cu 186 gospodării, Vopseaua Neagră - Mahalaua Sfintei Episcopii cu 228 gospodării, Vopseaua Albastră - Mahalaua Sf. Nicolae cu 200 gospodării și Vopseaua Roșie - Mahalaua Banului cu 194 gospodării, rezultând un număr de 808 gospodării în care locuiau 3579 suflete. Din acest total de 808 unități gospodărești, 20 aparțineau fețelor bisericești[20], după cum urmează:

Mahalaua Grecilor

Nr. crt. 101 - Radu, dascăl la Biserica Broșteni, român, însurat, 30 ani, birnic;
- Ilinca, soție, 25 ani; Iarca, fiu, 9 ani; Safta, fiică, 1 an;

Locuiau *pe loc slobod* și aveau 1 cal.

Nr. crt. 152 - Mihai fiul lui Stan, preot la Biserica Grecilor, român, însurat, 30 ani;
- Maria, soție, 22 ani; Toma, fiu, 1 an;
- Costandin, frate, holtei, dascăl (nu se menționează unde), 25 ani;
- Aviana prezbitera (soție de preot), văduvă, 26 ani; Naie, fiul Avianei, 2 ani; Petrache, fratele Avianei, 15 ani;

Locuiau *pe loc slobod* și aveau 1 cal, 1 vacă, 2 porci, 35 stupi.

Nr. crt. 164 - Mihai, preot la Biserica Banu, român, însurat, 40 ani;
- Stanca, soție, 32 ani; Mihai, fiu, 10 ani; Costandin, fiu 8 ani; Uța, fiică, 14 ani;

Locuiau *pe loc slobod* și aveau 2 cai.

Mahalaua Sfântul Nicolae

Nr. crt. 87 - Dana preoteasa, sârbă, văduvă, muncitoare, 23 ani**;**
- Pătrașcu, fiu, 7 ani; Ionică, fiu, 5 ani;

[18] G. Retegan, *Primul recensământ*..., pp. 161-162.
[19] Sectoare administrative.
[20] Răpan Viorica, *Situația demografică, etnică și socială a populației orașului Buzău reflectată în Catagrafia de la 1838*, în „Acta Bacoviensia”, XV, Editura Magic Print, Onești, 2020, p. 154.

Locuiau *pe moșia domnească* și aveau 2 boi, 1 vacă.
Nr. crt. 168 - Ivan, preot (nu se menționează unde), sârb, însurat, 38 ani;
- Ileana, soție, 20 ani; Nicola, fiu, mic (nu avea un an); Lisaveta, fiică, 4 ani;
Locuiau *pe moșia domnească*, lucrau 1 pogon orz și aveau 1 cal.
Nr. crt. 169 - Constantin Andrei, dascăl la biserică (nu se menționează unde), sârb, însurat, 28 ani;
- Dobrița, soție, 20 ani; Stana, fiică, mică (nu avea un an);
Locuiau *pe moșia domnească*.
Nr. crt. 181 - Gheorghe, popă (nu se menționează unde), sârb, însurat, 32 ani;
- Pena, soție, 29 ani; Dumitru, fiu, 2 ani; Ileana, fiică, mică (nu avea un an);
Locuiau *pe moșia domnească* și aveau 2 cai, 2 boi, 1 vacă, 5 porci, 10 pruni, 10 duzi, 10 pogoane vie.
Nr. crt. 182 - Stoiana preoteasa, sârbă, văduvă, 70 ani;
- Dinu, fiu, 20 ani, nebun.
Nr. crt. 183 - Ivan, preot (nu se menționează unde), sârb, însurat, 30 ani;
- Ștefana, soție, 24 ani; Alexandru, fiu, 4 ani; Ștefan, fiu, 1 an; Gheorghe, fiul lui Ioan, 30 ani, argat la preot; Neacșa, soția lui Gheorghe, 20 ani; Ioan, fiu, 1 an; Anastasia, fiică, 1 an;
Locuiau *pe moșia domnească* și aveau 3 cai, 3 boi, 80 oi, 2 porci, 10 stupi.

Mahalaua Banului

Nr. crt. 20 - Părintele Constantin, duhovnic, sârb, văduv, 52 ani;
- Mariția, fiică, 13 ani;
Au 1 cal și 1 porc.
Nr. crt. 26 - Dumitru, preot (nu se menționează unde), sârb, 22 ani;
- Peica, soție, 23 ani; Ion, fiu, 1 an; Anica, fiică, 4 ani;
Aveau 1 cal, 2 boi, 1 vacă, 1 porc.
Nr. crt. 27 - Constandin, diacon, sârb, 20 ani;
- Vela, soție, 19 ani; Ștefan, fiu, 1 an
Au 1 cal și 1 vacă.
Nr. crt. 28 - Vasilache Popescu, cântăreț, român, holtei, 20 ani;
Nr crt. 173 - Nica, ful lui popa Oprea, țârcovnic, român, însurat, 27 ani, nu dă bir;
- Paraschiva, soție, 25 ani; Tănase, fiu, 4 ani; Moise, fiu, 2 ani; Ana, fiică, 1 an.
Nr. crt. 187 - Iacov, arhimandrit, grec, monah, 80 ani;
Locuia *pe moșie slobodă* și avea 3 cai, 4 boi, 3 porci.
Nr. crt. 193 - Dionisie Romano, ierodiacon, român, 36 ani;
Locuia *pe loc slobod.*

Mahalaua Sfintei Episcopii

Nr. crt. 41 - Nicolae, țârcovnic, sârb, însurat, nu dă bir, 20 ani;
- Tinca, soție, 16 ani;
Nr. crt. 205 - Stoian, preot la Cliseru (catedrala episcopală), 35 ani
- Zmaranda, soție, 30 ani; Ilie, fiu, 9 ani; Ion, fiu, 7 ani.
Aveau 1 cal și 2 boi.

Nr. crt. 206 - Petrea, fiul lui popa Năstase, dascăl la Cliseru, 22 ani;
- Smaranda, soție, 18 ani;
Nr. crt. 227 - Seminarul Teologic din Buzău
- Chesarie, episcopul Buzăului, român, 55 ani;
- Dragna, mama lui Chesarie, 80 ani;
- Gavrilă Munteanu, profesorul Seminarului, 26 ani;
- *Ieromonahi:* Lavrentie arhimandritul, român, 63 ani; Diothilache ecleziarhul, 38 ani; Rovin Budișteanu, 36 ani; Nicanor Câmpulungeanu, 36 ani; Lazăr, român, 38 ani; Calinic Gănescu, 26 ani; Iosif, 18 ani; Căpriceanu, 70 ani.
- *Arhidiaconi*: Nictodie, 34 ani.
- *Monahi*: Eraclie, 25 ani; Nazarie, 30 ani; Rovasie, 21 ani; Ghervasie, 30 ani; Chiril, 18 ani; Antonie, 38 ani; Paisie, 24 ani; Dionisie, 35 ani; Larie, 35 ani; Gherasie, român, 30 ani.
- *Scriitori ai Cancelariei Episcopiei*: Filoteiu iconomul, 40 ani; Costache Deșliu, 20 ani.
- *Dascăli*: Dimitrie Cozma, grec, 60 ani.
- *Lucrărori tipografie*: Petrea Bărbulescu, român, tipograf, 20 ani; Gligore, român, 17 ani; Marin, 24 ani; Petrea Golea, 20 ani; Costandin Raicoviu, 22 ani; Oprea Ion, 20 ani; Ion, 21 ani; Stanciu, 18 ani.
- *Seminariști*: Ioachim Gheorghe, 18 ani; Mihai Gligore, 20 ani; Ioan Teodoru, 19 ani; Nicolae Gheorghe, 18 ani; Ioan Chiriac, 18 ani; Dumitru Voinea, 16 ani; Filotheu Radu, 18 ani; Pancu Gheorghe, 17 ani; Mihai Marcu, 17 ani; Dumitru Ioniță, 19 ani; Mihai Caloianu, 17 ani; Irimia Ivan, 20 ani; Nicolae Popescu, 18 ani; Dumitru Stan, 18 ani; Ioan Moise, 18 ani; Ioniță Costandin, 18 ani; Ștefan Marcu, 14 ani; Ion Gheorghe, 20 ani; Costache Protopescu, 22 ani.
- *Externi*: Dumitru Racoviță, 17 ani; Costandin Rădulescu, 12 ani; Nicolae Deșliu, 13 ani; Ghiță Teodoru, 13 ani; Costache Gheorghe, 12 ani; Costache Papadopol, 12 ani; Stancu Dumitru, 12 ani; Vasile Caloianu, 13 ani; Paisie monahul, 23 ani.
- *Îngrijitori*: Oprea Tănase, slugă, 18 ani; Ioan Nicolae, slugă 22 ani; Nicolae Georgescu, slugă, 22 ani; Dumitrache Grigorescu, slugă, 17 ani; Ioan Zaharia, grădinar, 16 ani; Daniel, ungurean, însurat, grădinar, 28 ani; Maria, soția lui Daniel, 24 ani; Nanu, sârb, văduv, chelar, 98 ani.
- *Țigani robi*: Dumitru sin Ion, holtei, 18 ani; Jipa, fiul lui Costandin, 18 ani; Ion, fiul lui Negoiță, 17 ani; Necula, fiul lui Manole, 20 ani; Iordache, fiul lui Dragomir, 18 ani; Gheorghe, fiul lui Necula, 14 ani; Gheorghe, fiul lui Dragomir, 18 ani; Ghinea fiul lui Gheorghe, 20 ani; Ion, fiul lui Stan, 20 ani; Lazăr, 68 ani; Sandu vizitiul, 32 ani.

Dintre personalitățile clericale care au rămas în memoria buzoienilor, cuprinse și în catagrafia de la 1838, se cuvine să menționăm pe Episcopul Buzăului, Chesarie (1784-1846) cel care a înființat și Seminarul Teologic din Buzău care îi poartă numele, Gavril Munteanu, primul profesor și director al Seminarului, născut în anul 1812 în Vingard, comitetul Albei, dar și pe Dionisie Romano, episcop al Buzăului în perioada 1864-1873, cuprins în Catagrafia de la 1838 cu funcția de ierodiacon, fiind născut în

anul 1802 în Siliștea Sibiului. Gavril Munteanu împreună cu Dionisie Romano vor tipări la Buzău prima revistă bisericească românească *Vestitorul bisericesc* (1839-1840) [21].

În concluzie, în afară de scopul statistic, catagrafiile prezentate ne oferă informații prețioase despre cei care au slujit în orașul Buzău, precum și un istoric al numelor bisericilor, iar pentru Seminarul Teologic care se înființase în anul 1836, datele înscrise în Catagrafia de la 1838 sunt de o valoare deosebită.

Bibliografie selectivă

Izvoare inedite:

Arhivele Naționale Istorice Centrale, Colecția Catagrafii, Partea I, mapa 96 - orașul Buzău, anul 1838;
Serviciul Judeţean Buzău al Arhivelor Naţionale:
Fond Prefectura Județului Buzău, dos. 96/1832
Fond Primăria Oraşului Buzău, dos. 6/1832

Izvoare edite:

Alexianu, G.; Negulescu, P., *Regulamentele Organice al Valahiei și Moldovei*, București, 1944
Cocora, Gabriel, *Episcopia Buzăului - O vatră de spiritualitate și simțire românească,* Editura Episcopiei Buzăului, Buzău, 1986
Ionașcu, I., *Catagrafia preoților din Eparhia Buzăului în anul 1835,* în Revista „Îngerul”, Anul X, nr. 1-2, 1938
Ionescu, Dimitrie, *Istoria Orașului Buzău,* Editura Litera, București, 1979
Ionescu, Dimitrie, *Seminarul din Buzău 1836-1936*, București, 1937
Ioniță - Niculescu, Mihaela, *Modernitatea înregistrărilor demografice în spațiul românesc - de la catagrafiile regulamentare la recensămintele generale ale populație,* în „Analele Universității C. Brâncuși” din Tg. Jiu, nr. 3/2010
Răpan, Viorica, *Situația demografică, etnică și socială a populației orașului Buzău reflectată în Catagrafia de la 1838*, în *Acta Bacoviensia, XV*, Editura Magic Print, Onești, 2020
Retegan, G., *Primul recensământ modern al populației și agriculturii Țării Românești: 1838*, în volumul *Din istoria statisticii românești. Culegere de articole*, București, 1969
Retegan, G., *Tehnica de înregistrare a populației Principatelor Române la mijlocul secolului al XVIII-lea. Actul lui Constantin Mavrocordat din anul 1741 (?)*, în volumul *Din istoria statisticii românești. Culegere de articole*, București, 1969.

[21] Dimitrie Ionescu, *Seminarul* ..., p. 23;

DIN CORESPONDENȚA ARHIMANDRITULUI NEONIL, STAREȚUL MĂNĂSTIRILOR NEAMȚ ȘI SECU (1843-1847)

FROM NEONIL ARCHIMANDRITE CORRESPONDENCE, THE ABBOT OF THE NEAMȚ AND SECU MONASTERIES (1843-1847)

DE LA CORRESPONDANCE À L'ARCHIMANDRITE NEONYLE, L'ABBÉ DES MONASTÈRES NEAMȚ ET SECU (1843-1847)

Prof. Costin CLIT[1]

Rezumat:*Arhimandritul Neonil, unul dintre cei mai importanți stareți ai Mănăstirii Neamț din prima jumătate a secolului al XIX-lea, este remarcat pentru că este un bun proprietar - construiește, renovează, repară și echipează diverse biserici - fondator al școlilor, al unităților de asistență socială și spitalului din Târgu Neamț, un bun reorganizator al vieții publice. Oferă o nouă strălucire curentului paisian și desfășoară o bogată activitate tipografică. Prin bogata sa activitate rămâne un demn succesor al starețului Paisie Velicicovschi.*

Corespondența originală pe care o publicăm evidențiază vasta activitate a arhimandritului Neonil de la al treilea stareț.

***Cuvinte cheie**: mănăstirea Neamț, corespondență originală, domn, boieri, călugări, Rusia, moșii, activitate economică, școală spirituală, spital*

***Abstract:** Archimandrite Neonil, one of the most important abbots of the Neamț Monastery in the first half of the 19th century, is noted for being a good landlord - he builds, renovates, repairs and equips various churches -, founder of schools, social assistance establishments and the hospital in Târgu Neamț, a good reorganizer of public life. It gives a new shine to the paisian current and carries out a rich typographic activity. Through his rich activity he remains a worthy successor of the abbot Paisie Velicicovschi.*

The original correspondence we publish highlights the vast activity of Archimandrite Neonil from the third abbot.

***Keywords:** Neamț monastery, original correspondence, lord, boyars, monks, Russia, estates, economic activity, spiritual school, hospital.*

***Résumé:** Archimandrite Neonil, l'un des abbés les plus importants du monastère de Neamț de la première moitié du XIXe siècle, est connu pour être un bon propriétaire - il construit, rénove, répare et équipe diverses églises - fondateur d'écoles, d'unités d'assistance sociale et l'hôpital de Târgu Neamț, bon réorganisateur de la vie publique.*

Il offre un nouvel éclat au courant paisien et exerce une riche activité typographique. Par sa riche activité, il reste un digne successeur de l'abbé Paisie Velicicovschi. La correspondance originale que nous publions met en évidence la vaste activité de l'archimandrite Neonil du troisième abbé.

***Mots-clés:** monastère de Neamț, correspondance originale, seigneur, boyards, moines, Russie, domaines, activité économique, école spirituelle, hôpital*

[1] Profesor de istorie la Colegiul Național „Cuza Vodă” din Huși, istoric și editor de documente.

Stăreția Mănăstirii Neamțului a fost deținută în trei rânduri de arhimandritul Neonil (23 octombrie1834-1/12 noiembrie 1835; 11 aprilie 1838-27 decembrie 1839; 19 iunie 1843-16 octombrie 1853)[2], unul din cei mai de seamă din prima jumătate a secolului al XIX-lea, care se remarcă ca un bun gospodar - zidește, renovează, repară și înzestrează diverse biserici -, întemeietor de școli, de așezăminte pentru asistența socială și a spitalului din Târgu Neamț, un bun reorganizator al vieții de obște. Redă curentului paisian o nouă strălucire și desfășoară o bogată activitate tipografică. Prin bogata și diversa sa activitate rămâne un vrednic urmaș al starețului Paisie Velicicovschi.

Corespondența inedită pe care o publicăm evidențiază activitatea vastă a arhimandritului Neonil din cea de-a treia stăreție.

Predecesorul său din 1843, Venedict II (16 mai 1840-18 iunie 1843)[3], conform informațiilor adunate, s-ar fi plâns domnului Mihail Sturza și ar fi fost răsplătit cu o leafă lunară de 300 de lei, de care arhimandritul Neonil s-a tânguit lui Alecu Balș. Proin starețul Venedict II primea „400 lei bez de cheltuială, nu leafă, ci socotind milă câte 100 lei pe lună, iar producturi i s-a dat 8 merți grău, 13 merți păpușoi, 18 merți ovăz, patru cai și fân ca la 5 stoguri, iar fruct ca 15 vedri brânză, și unt de vaci când i-au trebuit. Deosăbit și pe la mitoace unde au trimes și orice au cerut nu i s-au oprit, precum și băcălii am poroncit și i-au dat piste 70 ocă untdelemn, și orez, bez măsline i alti ci să află la cămară” și altele. Din conceptul scriosrii redactate la 17 octombrie 1843 aflăm de plecarea proin starețului Venedict II la mănăstirea Sihăstria, de durata scurtă a timpului petrecut la chilia sa de la mănăstirea Neamțului și de călătoriile sale prin târguri sau capitală[4].

Relațiia cu Alecu Balș a fost una specială din punctul nostru de vedere. Acesta trimitea la 4 decembrie 1847 din Iași un pomelnic familial cu „prilejul sosirei sv(â)n(tului) post a Nașterei Mântuitoriului nostru Domnul I(isu)s H(risto)s” pentru ca starețul să poruncească ca „atât în curgirea postului, cât și mai încolo, rugăciuni sobornicești cu privighieri de noapte cătră prea puternicul și înduratul D(u)mnezeu ca să-mi fie milostiv a (i)erta noianul păcatelor mele a mă îndrepta totdeauna pe căile voinței sale, a mă întări și a mă agiuta la toate năvălirile văzuților și nevăzuților vrăjmași, nu mă uitați vă rog și la cele în parte rugăciuni”[5]. La 28 iulie 1843 starețul Neonil îi cere sfatul și acordul pentru numirea ca arbitru în procesele mănăstiri a serdarului Dimitrachi Poliz[6].

[2]Diacon Ioan Ivan, Preot Scarlat Porcescu, *Mănăstirea Neamț*, Cu un Cuvânt înainte de Înalt Prea Sfințitul Teoctist Mitropolitul Moldovei și Sucevei, Iași, 1981, p. 288.
[3] *Ibidem*, p. 288.
[4]Arhivele Naționale Iași (ANI), Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova (MCIPM), *dosar 145/1843*, f. 4-6.
[5] *Ibidem*, f. 166-166v.
[6] *Ibidem*, f. 25-25v.

După incendiul din aprilie 1844[7] care „astă noapte pe la patru ceasuri supuindu cenușii Săcul din giur înpregiur chiliile dinlăuntru și bisăricili”, arhimandritul Neonil îl informează pe Alecu Balș și cere ajutor „și în această nenorocită întâmplare”[8].

Tensionarea relațiilor dintre Alecu Balș și arhimandritul Neonil este legată de revenirea lui Dimitrie, primul amenințând că se „le(a)pădă di mon(a)stiri di vreme că m(ă)n(ăstirea) făr(ă) să întrebi pi dânsul, iarăș(i) strângi în sănurile sali oamini răi cari au făcut atât(e)a tulburări, și pre care dum(nea)lui cu mari greu au putut depărta di m(ă)n(ăstire)”. Aplanarea tensiunilor s-a făcut de Panaitachi Balș, fratele lui Alecu, cu „hotărâre să nu cumva să aduciț(i) pi Dimitrii la Săcul sau di au venit el, să-l triimiteț(i) înnapoi în răspundire(a) dum(i)s(ale), și d(umnealui) atunci va fi cu m(ă)n(ăstirea) tot cum este, iar fiind Dimitrii în m(ă)n(ăstire), atunce cu totul să va lepăda di m(ă)n(ăstire) și niciodată nu va mai veni la m(ă)n(ăstire), zicând că m(ă)n(ăstirea) să cei sfat di la aceiia cari scriu că să aduciț(i) pi Dimitrii”[9]. Părintele Dimitrie, în opinia noastră, nu este decât fostul egumen al mănăstirii Secu între 1836-februarie 1838 și 25 ianuarie 1840-1842, care după îndepărtare viețuiește la schitul Orgoești, ținutul Tutova. În 1843 i s-a permis întoarcerea la mănăstirea Secu unde se găsea la 14 august 1843, de unde este primit la mănăstirea Neamț „fără voia soborului” de arhimandritul Neonil[10]. Aplanarea conflictului iscat dovedește și diplomația arhimandritului Neonil. La 9 octombrie 1843, arhimandritul trimitea vornicului Alecu Balș cărțile „ci-mi însămnați” iar lui Grigoriță Ghica pe cele cerute[11].

Remarcăm și corespondența cu Theodor Balș, Mihail Kogălniceanu, prin care se făcea legătura cu domnul Mihail Sturdza, vornicul Scarlat Miclescu, Neculai Vărgolici din Coțușca (Botoșani), Ioan Strezescu din Soroca „înstreinat cu supunire(a), dar moldovan”, Filaret Apamias, schimonahia Olimpiada Morțun, stareța mănăstirii Agapia.

Documentele reflectă discutarea presupuselor călătorii la mănăstire ale domnului Mihail Sturdza și a consului prusac. Arhimandritul Neonil pune la dispoziția domnului caii necesari pentru călătoriile efectuate. La 31 august 1843 i se cere vânarea pentru domn a două căprioare, un cazan pentru fiert, „fiind rânduit de doftor a faci o doftorii pentru mărie sa”, vin roș, tarhon și slănină[12].

La 25 decembrie 1846, arhimandritul Neonil este înștiințat despre nașterea beizadelei în noaptea „gioi spre vineri” și cu ajutorul rugăciunilor soborului mănăstirii „către Maica Domnului”[13]. Este vorba despre cel de-al doilea copil al domnului Mihail

[7] Costin Clit, *Unele precizări privitoare la egumenii mănăstirii Secu între 1836 și 1854,* în „Buletinul informativ al Simpozionului Național *Rolul Mănăstirii Secu în viața religioasă a Țării Moldovei*”, Piatra Neamț, Editura Cetatea Doamnei, 2019, V, p. 91-92.
[8] ANI, MCIPM, *dosar 145/1843*, f. 114.
[9] *Ibidem*, f. 76-76v.
[10] Costin Clit, *op. cit.*, p. 88-89.
[11] ANI, MCIPM, *dosar 145/1843*, f. 66.
[12] *Ibidem*, f. 50.
[13] *ibidem*, f. 148.

Sturdza și al soției sale Smaranda Vogoride, anume Mihai (1846-1863)[14], născut după calendarul iulian la 19 decembrie 1846, iar după cel gregorian la 31 decembrie 1846. Inscripția din capela familiei de la Baden-Baden ne redă data nașterii după calendarul gregorian: 31 decembrie 1846[15]. Redăm și inscripția votivă de deasupra ușii de la intrarea în pronaosul Capelei Sturdza de la Baden-Baden: „*O, Dumnezeule! Primeşte în milostivirea Ta, pentru slujba celor care vin la Tine, biserica aceasta clădită de inima nemângâiată a părinților, adică a Domnitorului Mihail Sturdza şi a Doamnei Smaragda Sturdza, născută Vogoride, închinând acest sfânt lăcaş memoriei prea iubitului lor fiu, principele Mihail Sturdza, născut la Iaşi în 19/31 decembrie 1846 şi răposat la Paris la 18/30 iunie 1863. Primeşte, Atotputernice Doamne, rugăciunile aceluia care a fost chemat în locaşurile cereşti, pentru ca atunci când va veni plinirea vremii să fie şi ei împreună cu el în viaţa viitoare, fericită, aşa cum se află acum inimile lorunite, fără să se despartă*”[16].

La scurt timp după preluarea stăreției de Neonil, este felicitat de paharnicul C. Sion la 21 iunie 1843, când îl informează despre discuția avută cu Alecu Ghica care „mi-au spus după știința ce are de la Petersburg vechilul Sv(intei) M(ă)n(ăstiri), părintele Iftime, în pricinile M(ănăstirii) au dat jalobă înpăratului prin duhovnicul înpărăteștii sale măriri, și au câștigat rezuluție hotărătuoare, nu numai pentru pricina de care era dus, dar și pentru tuate pricinile Sv(intei) M(ă)n(ăstiri) să să cunoască ca pe a moronii (?) Rusăii, slobozăndu-să și ucaz înpărătesc”[17].

Scrisoarea lui Bogomolîțov din 16 octombrie 1843 ne dezvăluie într-un fel strânsele legături dintre arhimandritul Neonil și cercurile rusești. Autorul scrisorii amintește răvașul primit de Neonil de la Sankt Petersburg „înlăuntrul căruia am priimit și eu, în cari mă înștiințază între altile multi că având eu nevo(i)e în bani până când mi-or triimiti să mă întorc cu ceriri către cuviosiia voastră”. În virtutea referinței amintite, cere arhimandritului suma de 20 de galbeni a cărei restituire urma să fie făcută din capitala rusă[18].

Darea în posesie a moșiei Tămpeștii este intermediată de logofătul Costachi Sturza prin vistiernicul Grigoriță Ghica la 22 iunie 1843, însă starețul consideră pe căminarul Neculai Miloș de rea credință pe care „mult l-au miluit Mon(astirea), că nimene nu-i voești pagube, dar dumne(a)lui au fost cu totul dinprotivă, că de la o posesii de 2000 lei ce umbla Tămpeștii pe an, au ajuns pretenț(i)ea dumisale piste o

[14] Mihai Sorin Rădulescu, *Posteritatea lui Mihail Vodă Sturdza*, în „Arhiva genealogică”, II (VII), 1995, nr. 3-4, p. 277; Simion-Alexandru Gavriș, *Viața și opiniile prințului Grigorie Mihail Sturdza (1821-1901)*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2015, p. 24.

[15] Alexandre A. C. Sturdza, *Règne de Michel Sturdza, prince régnant de Moldavie 1834-1849*, Paris, 1907, p. 126.

[16] Mircea-Cristian Ghenghea, *Istorie și memorie. Posteritatea domnitorului Mihail Sturdza în monumente și simboluri publice,* în „Anuarul Muzeului Literaturii Române”, Iași, Anul VII, 2014, Editura Muzeelor Literare, 2015
p. 70-71.

[17] ANI, MCIPM, f. 9-10.

[18] *Ibidem*, f. 70-70v.

sută de mii de lei, care însuș moșiia să să vănză de veci nu s-ar putea lua soma aceasta ce pretendaresăște dumne(a)lui de la Mon(astire)”. Un bun cunoscător al situației create era Alecu, vărul lui Grigoriță Ghica, „ca unul ce ne știi toate necazurile ce ne fac unii ca aceștiia, că dintăi se smeresc pără ne prind în mănă și apoi încep a ne trage prin judecăț(i) și îș(i) însușesc niște dreptăț(i) încât amăgesc pe tot omul, că moșiia aceasta așa era înpodobită cu o pădurice încă de păr(intele) stareț Paisie oprită și tot au ținut pără când au intrat pe măna dumisali”. Căminarul Neculai Miloș este considerat vinovat de plata unei sume de bani lui Anastase Pogor[19].

Fixarea hotarului dintre moșiile Privalu și Pinău (Peneu) de la ținutul Covurlui încă din 1842 este urmată de intervenția din 21 iunie 1843 a arhimandritului Neonil pe lângă Costache Sturza, unul din epitropii mănăstirii, pentru o măsurătoare nouă corectă, dar și pentru „a să da un sfărșit și pentru moșiia Macsănenii (Măxineni sau Mungești a mănăstirii Bistrița-N.A.), ci să megieșăsc cu moșiia acestor m(ă)n(ăsti)r(i) Pinău”[20].

Bogdan al III-lea întărește mănăstirii Neamțului la 17 decembrie 1513 câte o jumătate din satele Ciofrești și Piscul, de pe Bârlad, primite danie de la pârcălabul Ion Frunteș[21]. O despărțire a hotarelor dintre moșiile Peneu și Piscul s-a făcut la 6 august 1813, când o crâșmă a rămas pe moșia Peneul[22]. Locuitorii de pe moșiile mănăstirii, Piscul și Peneul, refuzau în 1817 să execute slujbele solicitate de vechil (conform jalbei din 3 iulie 1817)[23]. Starețul Neonil respinge la 22 octombrie 1847 propunerea lui Alecu Balș de arendare a moșiilor Piscul și Peneul, de la ținutului Covurlui, lui Iorgușor Balș, nepotul său[24].

Paharnicul C. Sion intervine la 21 iunie 1843 pentru continuarea posesiei moșiei Epureni de vornicul Iancu Ralet. „Bisărica de pe moșii trebue făcută, cu cari pe d(umnealui) să-l însărcinați, și nu va fi de pagubă Sv(intei) M(ă)n(ăstiri), ci de folos”. Totodată, C. Sion îi propune arhimandritului cumpărarea caselor sale din Iași ca să fie metoc mănăstirii. „Casăle sănt bune, mari, încăpătoare, la loc bunu, ogradă bună, grădină, pivniți, fântână de piiatră cu apă bună, grajdiu, șură, toate nouă, vroind însărcinat un părinte ca să vie să le vadă și cred că vor plăce(a). Sănt în ulița d(umnealui) log(o)f(ătului) Canta”[25]. O altă intervenție este din 2 august 1843 în favoarea maiorului Andrei Stamatin, căsătorit cu Frăsinița, care „are trebuință aproape de Eși de o moșie pentru casă, neputând mai pe departe a lua din pricină că aflându-să în slujbă”[26].

[19] *Ibidem*, f. 4-6.
[20] *Ibidem*, f. 1-2.
[21] *Documenta Romaniae Historica*, A. *Moldova*, IV, volum întocmit de Ioan Caproșu, București, Editura Academiei Române, 2019, p. 98-100, nr. 64.
[22] ANI, Fond Mănăstirea Neamțul, LXXIII/4.
[23] ANI, Fond Mănăstirea Neamțul, LXXIII/7.
[24] ANI, MCIPM, dosar 145/1843, f. 178.
[25] *Ibidem*, f. 9-10.
[26] *Ibidem*, f. 41bis.

Mănăstirea deținea „fântâna cu slatină” pe moșia Vânători, pecetluită, pentru care intervine Neonil pe lângă Grigoriță Ghica la 28 iulie 1843: „Apoi așa precum greutate(a) aceștii casi nu să poati ține numai cu sarea ci în somă însămnată să aduci pi tot anul, cu multă smerenie ne rugăm dumilorv(oastre) ca să vă milostiviți a slobozi poruncă cătră isprăvnicii a nu ne opri să luăm slatină pentru trebuința casei”[27].

Alecu Diia revendică suma de 2000 de lei, rezultată din vânzarea moșiei Dimaciu, de la casa răposatului Neculai Sion, a cărei epitrop era Alecu Balș, lăsați de răposata agoaia Balașa Parlapan, născută Diia, la banul Neculai Sion, bani destinați mănăstirii Neamțului „pentru pomenire(a) neamului”. Epitropul casei Sion intervine pe lângă arhimandritul Neonil în noiembrie 1843 invocând scrisoarea din 20 decembrie 1830 a starețului Domentian „cu care triimete pe părintele Irinarh ca să priimască de la Sion banii”[28]. În răspunsul din 19 decembrie 1843 dat epitropului Alecu Balș, starețul Neonil nu identifică nicio sursă documentară care să ateste primirea banilor[29].

Arhimandritul Neonil mulțumea la 24 februarie 1844 Prohirei Canta și Ecaterinei Rosăt pentru cele 28 de pogoane de vie de la Cruce dăruite spitalului Sfântul Pantelimon[30].

Corespondența cu schimonahia Olimpiada Morțun, stareța mănăstirii Agapia, oferă informații despre moșiile Grașii a mănăstirii și Drăgănești (15 martie 1844)[31]. Postelnicul Cozma Șarpe dăruia mănăstirii Neamțului la 26 decembrie 1518 Drăgăneștii (Osloveni) pe Cracău și schitul Brusturii, care devine metoh[32](satul „*unde a fost lui Oancă pe Cracău și cu moara la Cracău și mănăstirea lui Turbatu, care acum se numește Brusturi*” și altele)[33]. O atestare documentară a metocului este din 1830[34]. Metocul Drăgăneștii cu Poiana Prisăcii și Brusturii erau arendate de la mănăstirea Neamțului în perioada 1854 și 1857[35]. Tot la 1830 este atestat și metocul Grași[36].

Protosinghelul Ignatie de la mănăstirea Coșula trimite la 18 noiembrie 1847 mijloacele de transport pentru materialul de construcție oferit de arhimandritul Neonil – dranița și o sută de „lătunoi”, iar odată cu scrisoarea și „doi blanci” cu destinația de a

[27] *Ibidem*, f. 24-24v.
[28] *Ibidem*, f. 97-97v.
[29] *Ibidem*, f. 100.
[30] *Ibidem*, f. 110-111,
[31] *Ibidem*, f.
[32] Costin Clit, *Pomelnicul Mănăstirii Neamț*, Iași, Editura PIM, 2020, p. 75.
[33] *Documente privind istoria României*, Veacul XVI, A. *Moldova*, I (1501-1550), București, Editura Academiei Republicii Populare România, 1953, p. 131-133, nr. 123.
[34] Ieromonah Marcu-Marian Petcu, *Mănăstiri și schituri ortodoxe din Moldova, astăzi dispărute*, Carte tipărită cu binecuvântarea Înalt Prea Sfințitului Pimen, Arhiepiscop al Sucevei și Rădăuților, București, Editura Bibliotecii Naționale a României, 2010, p. 120-121.
[35] Costin Clit, *Acarete și moșii ale mănăstirii Neamțului și Secului. Documente inedite (1850-1858)*, în „Analele Liceului „Vasile Conta” Târgu Neamț”, Istorie, II, nr. 1, 2020, p. 313.
[36] Ieromonah Marcu-Marian Petcu, *op. cit.*, p. 145-146.

fi „prenomerat încă la un *Triod*”[37]. Arhimandritul Neonil poartă corespondență și cu starețа mănăstirii Agafton.

Rafail, egumenul mănăstirii Vorona, scrie arhimandritului Neonil la 28 mai 1847 despre transportul draniței (100000 de bucăți) de la Hălăuca și ajutorul oferit celor din bolnița mănăstirii Neamțului[38]. Despre arhimandritul Rafail știm că la 1829 dăruia un clopot mănăstirii Vorona[39], iar prin osârdia sa este înălțată în 1853 biserica de piatră și cărămidă cu hramul Nașterea Maicii Domnului, alături de vechea bisericuță[40], iar după finalizarea lucrărilor bisericii sunt clădite între 1850 și 1853 turnul clopotniță, încăperile pentru arhondaric, chilii mănăstirești, pităria, trapeza și bucătăria[41].

După miluirea mănăstirii Neamțului cu dijma de pe moșia târgului Neamț de către domnul Constantin Cehan-Racoviță la 2 septembrie 1751, locul domnesc îi este întărit de același domn la 2 februarie 1757, acte urmate de primele divergențe cu târgoveții și emiterea așezământului din 1765 de Grigorea al III-lea Ghica ce viza raporturile dintre cele două părți. Târgoveții erau obligați la plata bezmenului și a dijmei[42]. Neînțelegerile dintre târgoveți și Mănăstirea Neamțului continuă și în timpul arhimandritului Neonil, care se adresează domnului și solicită la 2 decembrie 1847 intervenția „cuconului” Toderașcu[43]. Un fidel apărător al intereselor mănăstirii a fost logofătul A. Mavrocordat[44].

Arhimandritul Neonil solicită la 25 octombrie 1843 blagoslovenia vlădicăi de Roman „pentru 2 băeți ce au venit aicea la m(ă)n(ăstire) din Bocovina, de la satul Salce, cu vârstă (...) de 24 ani și trecerea lor peste graniță au fost fără pas, și cercetându-i pentru părinții lor și neamul i-am aflat fără nici o pricină. Tot neîncredințându-mă numai a mea cercetaré, am chiemat de față pre un d(u)h(o)v(nic) bucovinean, și au spus ... că sânt știuț(i) părinții lor și cum că sânt cei (mai de) treabă și mai cinstiți oameni”[45].

Monahul Gherasim de la Țifești solicită intervenția arhimandritului Neonil la 18 iulie 1843 pentru recuperarea sumei de 300 de lei de la ierodiaconul Nectarie Precistanu din Roman la care îi avea cu zapis, „și neputându-i scoati am lăsat zapisul la sf. păr(inte) Nectarie Hermăzău să mi-i scoată”. Gherasim dorea „a să luoa banii după zapis și a sta depoziton la păr(intele) Gavril cămăraș”. Totodată, monahul Gherasim adresează rugămintea pentru intervenția starețului la Isaia tipograful spre a-i

[37] ANI, MCIPM, f. 185.
[38] *Ibidem*, f. 150.
[39] Pr. Scarlat Porcescu, *Mănăstirea Vorona*, Iași, Editura Mitropoliei și Sucevei, 1989, p. 25.
[40] *Ibidem*, p. 12.
[41] *Ibidem*, p. 25.
[42] Gavril Luca, *Târgu Neamț. Monografie*, Piatra-Neamț, Editura „Constantin Matasă”, 2008, p. 45.
[43] ANI, MCIPM, f. 208.
[44] *Ibidem*.
[45] *Ibidem*, f. 82.

„trimite Psaltire(a)” luată „în vremi când au fost măriia sa vodă la m(ă)n(ă)sti”r(e), prețul cărții fiind de trei galbeni[46].

Arhimandritul Neonil se implică și în activitățile economice specifice locului, cum ar fi prelucrarea lemnului – dranița, dulapi, pentru care corespondează cu Meletie, episcopul Romanului (iunie 1826-februarie 1844).

Obținerea unor prețuri favorabile pentru produsele cumpărate a fost prioritară și în acest sens s-a evidențiat prin folosirea influenței pe care o avea. La 2 septembrie 1843 era informat de către serdarul Costache Rota din Zlătunoaia de situația fânului din zonă, care se oferă să vândă cu un preț mai scăzut în urma evaluării ce urma să facă trimisul starețului Neonil[47].

Neonil, cu o paralizie a picioarelor de la sfârșitul anului 1846[48], se simțea la 22 noiembrie 1847 „ceva mai binișor, însă foarte greu am pătimit de obicinuita mea boală”, când îi cerea posesorului moșiei Săbăoani „rămășița de sămânță de cânepă ce este rămasă încă de pe anii trecuți”[49].

Din Botoșani, banul Grigori Varlaam scria arhimandritului Neonil la 28 noiembrie 1847 și îi trimitea în același timp cinci galbeni pentru săvârșirea rugăciunilor la icoana Maica Domnului și trimiterea unui „*chicior, o mână și un ochi de argint pentru mine, întru care mă îndatorescu a face alteli de asămine, pre care le voi triimite înnapoi cu cel întâi ocazion*”[50].

„Școala duhovnicească” a starețului Neonil ar fi luat ființă în 1843 și a funcționat până în 1848, la care din 1846 sunt primiți „ucenici” de la alte lăcașe monahale. Școala funcționa în „arhondaricul mănăstirii”[51]. Arhimandritul Nicon de la mănăstirea Bisericani scria la 19 septembrie 1846 arhimandritului Neonil pentru trimiterea 2-3 frați sau călugări „spre a învăță științile trebuitoare a dogmilor și a podvigului monahicesc”, conform poruncii mitropolitului. Neonil invocă în răspunsul din 23 septembrie 1846 necesitatea îmbunătățirilor după care va „înființa și acea shoală”[52]. În același sens se adresează și protosinghelul Varnava de la mănăstirea Pângărați la 15 octombrie 1846. Răspunsul arhimandritului Neonil din 23 octombrie 1846 dovedește neînființarea școlii până la acea dată[53].

Pomelnicul Mănăstirii Neamțului oferă informații despre reconstruirea bolniței „înpreună cu biserica Sf(â)ntului Marelui Mucenic Pantelimon” de Scarlat Callimachi (12 august-octombrie 1806; 24 iulie 1807-1 iunie 1810, numit de către Poarta

[46] *Ibidem*, f. 23.
[47] *Ibidem*, f. 55.
[48] Arhidiacon Partenie Apetrei, *Arhimandritul Neonil*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, Anul LII, nr. 7-8, iulie august 1976, p. 554.
[49] ANI, MCIPM, f. 190.
[50] ANI, MCIPM, dosar 145/1843, f. 187.
[51] Diacon Ioan Ivan, Preot Scarlat Porcescu, p. 133-134.
[52] ANI, MCIPM, dosar 145/1843, f. 121-121v.
[53] *Ibidem*, f. 122-123.

Otomană, nu ocupă domnia; 27 august 1812-20 iunie 1820)[54]. Clădirile mai vechi ale bolniței sunt atestate documentar în anii 1735, 1791, 1822 și 1843[55]. Scarlat Callimachi nu putea să reconstruiască bolnița decât în cea de-a treia domnie. Paraclisul Sfântul Pantelimon și alte chilii sunt construite în 1820[56].

Starețul de la 1820 „văzând că bolnița nu mai poate fi folosită, făcu un nou corp de case, în formă dreptunghiulară, cu un mic paraclis în cadrul acestei clădiri, închinat sf. Pantelimon”. Bolnița rezistă până la incendiul din 1841 după care începe zidirea uneia noi pe locul unde se află seminarul. Paraclisul primește același hram al Sfântului Pantelimon. Clădirea a fost finalizată în 1843 iar bolnița a stat aici până la 1846, când este mutată[57]. Arhimandritul Neonil mulțumește prin scrisoarea din 24 februarie 1844 Profirei (Prohira) Canta și Ecaterinei Rosăt pentru dănuirea a 28 de pogoane de vie la Cruce „spitalului Sv(â)n(tul) Pantilimon di aice”[58].

Obligațiia întreținerii unui spital în orașul Târgu Neamț pentru Mănăstirea Neamțului, stipulată prin Regulamentul Organic[59], tergiversată de stareți, prinde contur după refacerea bolniței de la mănăstire, ce a căzut pradă incendiului din 20 mai 1847, prin binecuvântarea mitropolitului pentru începerea construirii spitalului, spițeriei, școlii și atenanselor specifice[60]. În octombrie 1846, arhimandritul Neonil se interesa la Cernăuți „de un bun maister petrari, sau cel puțin de un bun paler”, trimițând și o copie de pe planul edificiului spitalicesc, precum și de „o calfă sau do(u)ă de cărămidari”[61]. Scrisoarea din 9 octombrie 1847 oferă informații despre procurarea varului necesar „la zidire(a) ospitalul(u)i”, sarcină asumată de un Vărgolici din Cracău[62].

[54] Costin Clit, *Pomelnicul Mănăstirii Neamț*, p. 25.

[55] Diacon Ioan Ivan, Preot Scarlat Porcescu, *op. cit.*, p. 247-248.

[56] Nicolae Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova*, București, Direcția Patrimoniului Cultural Național, Biblioteca Monumentelor Istorice din România, 1974, p. 590.

[57] Ierom. Nestor Vornicescu, *Instituții pentru îngrijirea sănătății patronate de mănăstirea Neamț*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, Anul XXXVIII, nr. 5-6, mai-iunie 1962, p. 443; a se vedea și Diacon Ioan Ivan, Preot Scarlat Porcescu, *Mănăstirea Neamț*, p. 139-140 (se susține ridicarea bolniței la 1822 de starețul Ilarie).

[58] ANI, MCIPM, dosar 145/1843, f. 110-111.

[59] „*Însă în privirea îndemânării mănăstirii Neamțului, aceasta va ține cu a sa cheltuială în târgul Neamțului un spital pentru treizeci bolnavi, parte bărbătească și femeiască, în care spital va avea tot cu a sa chieltuială un doftor, in spițer și toate cele trebuicioase, după reglementul ce se va face de obște pentru toate spitalurile țărei*” (capitolul II, articolul 79/IV (Darea din averile Clirosului); Cf. *Anale parlamentare ale* României, Tomul I, Partea II *Obștească extraordinară adunare de revizuirea Reglementului organic*, București, Imprimeria Statului, 1893, p. 98

[60] Gavril Luca, *op. cit.*, p. 341-342.

[61] ANI, MCIPM, dosar 145/1843, f. 133.

[62] *Ibidem*, f. 169-169v.

ANEXĂ

1. 1843 iunie 21, Iași

Cu feiască plecăiuni închenându-mă sărut dreapta blagoslovitoaré Svențiilor voastre!

Nu puțână bucurie au priimit mulți înștiințându-să de însărcinare(a) Svințiilor voastre cu stăreția Sv(intei) Monastiri ! Din partea mea zăc, Domnul Dumnezău și Pre Svănta stăpână să vă întărească și să vă învălească cu mulți ani, ca să puteți a stărpi răul care să încuibasă în acea Sv(ântă) Lavră. Credeți scumpul meu părinte că după înturnarea mea de la Sv(ânta) Monastire am vorovit cele din suflet d(umnealui) Alecu Ghica ca un drept moldovanu ce mă găsăsc și care nu s-au îngreuiat a le încunoștiința înălțămei sale! Toți de opștie, mari și mici, au înpolipsit în Svinția Voastră, cunoscându-vă de bunu barbat și de bunu cărmuitor în cele duhovnicești, rugându-vă cu supunire ca să priimiți aceste din parte(a) me(a), nu ca de la un strein, ci ca de la adevăratul fiiu al Sv(inției) Voastre, cătră carele nu mă voi feri a vă înpărtăși în viitorime orișice săcreticești lucrări. D(umnealui) c(u)c(onul) Alecu Ghica avănd voroavă cu d(umnea)l(ui), mi-au spus după știința ce are de la Petersburg vechilul Sv(intei) M(ă)n(ăstiri), părintele Iftime, în pricinile M(ănăstirii) au dat jalobă înpăratului prin duhovnicul înpărățeștii sale măriri, și au câștigat rezuluție hotărătuoare, nu numai pentru pricina de care era dus, dar și pentru tuate pricinile Sv(intei) M(ă)n(ăstiri) să să cunoască ca pe a moronii (?) Rusăii, slobozăndu-să și ucaz înpărătesc.

Pentru moșia Epurenii de care au făgăduit d(umnealui) vor(ni)c(ului) Iancul Raletul că-l vei lăsa tot pe d(umnealui) posesor, îndrăznescu a vă face aducere aminte, rugându-vă a nu-l depărta pe d(umnealui) vor(ni)c(ul), însămnându-mi la ce vreme să vie ca să închei contract cu Sv(ânta) M(ănăstire). D(umnealui) vor(ni)c(ul) este bunu. Bisărica de pe moșii trebue făcută, cu cari pe d(umnealui) să-l însărcinați, și nu va fi de pagubă Sv(intei) M(ă)n(ăstiri), ci de folos.

Mie porunciți-mi, scumpul meu părinte, să vă slujăscu în ori ce mă veți găsi destoinicu și să credeți că din curățănia sufletului voiu sluji pe Sv(ânta) M(ănăstire).

Sv(ânta) Monastiri mitoh aicia în Iaș(i) nu are, de care neapărat cere trebuința. Am casele drepte a mele bune de metoh. Vreu a le da cu preț ce mă voiu pute(a) tocmi, ca să-mi eu altele la uliță. Casăle sănt bune, mari, încăpătoare, la loc bunu, ogradă bună, grădină, pivniți, fântână de piiatră cu apă bună, grajdiu, șură, toate nouă, vroind însărcinat un părinte ca să vie să le vadă și cred că vor plăce(a). Sănt în ulița d(umnealui) log(o)f(ătului) Canta. Vreu a-mi lua altele lăngă curte la vale.

D(umnealui) genaral(ul) Ion Suldașcov să așt(e)aptă în săptămâna aceasta. Norociți-mă milostiv(ul) meu părinte cu răspuns, pentru că sănt al Svențiiilor voastre fiiu sufletesc și plecat(ă) slug(ă).

<ss> C. Sion pah(a)r(nic).

(1)843 iuni(e) 21

Iași

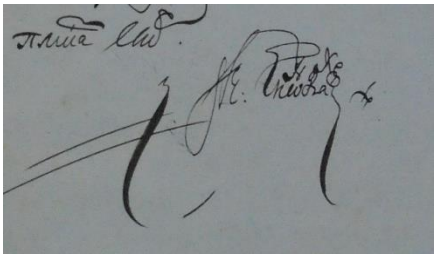

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 9-10, original.

2. 1843 iunie 21

Cu multă smerenii ne închinăm dum(nea)v(oastră) preacinst(ite) c(u)c(oane) Costache < Sturza>.

Mai întăi din suflet, dorind a ști pentru întregime sănătății dum(nea)v(oastră), am de mulțămire în tot menutul a (v)[1]ă cerceta, pururе rugând pre ziditoriul și pre a sa Maică îndurătoare ca să vă păzască întru fericirile dorite, dinpreună cu toată cinstitoare fameli(i)li dum(nea)v(oastră). Pe lângă aceste preacinstite c(u)c(oane) Costachi îndrăznim a vă încunoștiința că giudecătoriia de țin(utul) Covurluiului prin adresul din 17 a trecutii luni maiu, cu N. 1567, faci știut acestor m(ă)n(ăsti)r(i) potrivit cu lucrare cuvinită după poronca Divanului, supt N. 4636, pentru tragire linii despărțitoare moșiil(o)r Privalu și Piscu la 30 a curgătoarii luni iuni(e), să-s(ă) triimată vichil din parte acestor m(ă)n(ăsti)r(i), supt cuvânt că la 20 a trecutii luni iuli(e), anul (1)842 , când au fost terminarisătă această lucrari, ~~dar giudecătoriia dișі încunoștiințazi asămine, însă vichilul m(ă)n(ăsti)r(ii) au fost următor cu înfățoșăre la acel termen, după cum și hărtii au slobozit de cât(ă) pricină au fost, că nu au mers cilenul~~ și din pricină că n-au urmat a vini toati părții ci figurariri sășc, nu s-au putut da curs pricinii, însă acum după a sa ceriri s-au însărcinat pe monahul Gherasim, iconomul acestor m(ă)n(ăsti)r(i) cu formalnică vichilime ca (să) vii acolo și a stărui la ace(a) tragiri de linii despărțitoari zisălor moșii; și credim preacinst(ite) c(u)c(oane) că după cum ai avut bunătate și păstrați(i) păn(ă) acum cătră acest sv(ân)t lacaș, cu toată smereniia ne rugăm dinpreună cu tot soborul, ca la ace(a) tragiri de linii să să fii în ce mai adivărată spre neobijduireacestor casă, rămăind și noi de-a pururе datori rugători cătră Maica Domn(u)lui. Cătră aceste aducim iarăș rugătoari ceriri d(umnea)v(oastră) ca unue ce vă găsăț(i) epitropi Svi(ntelor) mon(sti)ri a să da un sfărșit și pentru moșiia Macsănenii, ci să megieșăsc cu moșiia acestor m(ă)n(ăsti)r(i) Pinău, pentru ~~cari pomeniri va rămâne dum(nea)v(oastră)~~ ca și giudecăt(oria) de cel țin(ut) prin adresul său din 17 a trecutii luni maiu, cu N. 1572, faci cunoscut acestor m(ă)n(ăsti)r(i) că la 27 a curgătoarii luni să-s(e) triimată vichil, ca înpreună cu un bo(i)er arbitru să stăruiască spri săvârșire acei lucrări, apoi bo(i)er(ul) arbitru s-au poftit tot pe dum(nealui) com(i)s(ul) Gheorghii Ianoli, fiind că au mai fost și mai înnainti, cari înpreună cu vichilul păr(inte) triimes să stăru(i)e spre aducere.

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 1-2, concept.

[1] Rupt.

3. 1843 iunie 22

Cu multă smerenii ne închinăm D(umnea)v(oastră) cinst(ite) c(u)c(oane) Gheorghii.

Întâi, cu nevrednicii rugăm pré milostivul Dumn(e)zău și pré Pre(a)curata sa Maică, ca această smerită scrisoare a noastră să găsască pe dum(nea)v(oastră) sănătoș(i), dinpreună cu toată prea cinstitoare famelia dum(nea)v(oastră). Cătră aceste cu tot răspectul îndrăznim a vă faci supărari că așa precum a-ț(i) avut bunătati a fi arbitru din parte(a) acestor m(ă)n(ăsti)r(i) în pricina de giudecată ci au avut m(ănăstirea) cu moșiili Privalu și Piscul, de la țin(utul) Covurluiului, cari au și luoat curs pricina, cerând trebuința acum pentru tragire linii dispărțitoari, fiind că și giudecătoriia acelui țin(ut) prin adres faci chiemari m(ă)n(ăsti)r(ii) a-ș(i) triimiti vichil, ca la 30 a curgătoarii să-s(e) afli acolo dinpreună cu un bo(i)er arbitru. Poftim pe dum(nea)v(oastră) să faceț(i) dragosti a priimi iarăș(i) această însărcinari a fi arbitru din parte(a) m(ă)n(asti)r(ii), ca înpreună cu sf(inți)a (sa) păr(in)t(ele) Gherasăm, iconomul m(ă)n(ăsti)r(ii) să fiț(i) fați(ă) la tragire(a) liniil(o)r, unde să fii adivărati spre a nu să obijdui casa și să crediț(i) cinstiti c(u)c(oane) că cu această faciri di bini pe lângă altili veț(i) ave(a) și plată de la Maica Domn(u)lui.

Fiind al dum(nea)v(oastră) smerit și osărdnic rugător.

1843 iuni(e) 22

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 3, concept.

4. 1843 iunie 25

Cu ce mai adâncă smerenie și fiiască plecăciuni.
Sărut driapta Prea precuv(ioșiei) voastre.

Sufletiasca bucurie sămțind, deci, după vrednicii rânduire a precuv(ioșiei) voastre de stareț Sfintil(o)r M(ă)n(ăstiri) Niamțu și Săcul. Aceasta mă îndiamnă a grăbi să vă aduc celi mai din curată inimă și sufletiască simțire, plecatele meli heretisiri și sărutări de mână. Și ca unul ce am dorință a mă învrednici a ve le aduce aceste și grabnic spre a-mi agonisi blagosloveniia precuv(ioșiei) voastre, mă voi grăbi și spre închinare la Sfănt(a) M(ă)n(ăstire).

La sărbare(a) praznicului Sfintii M(ă)n(ăstiri), cu prilejul venirii meli acolo spre închinăciuni am căutat a-mi regularisi și un mic interes ce am de a lua în posăsie moșiia Epurenii pe viitorime, și între cuviosiia voastră am aflat atunce bunătate mijlocind cătră fostul stareț. Acum, dar cu dragoste nu mă îndo(i)esc că acel bini ce cu stăruință mijlocesc cătră alții a face, și acum atărnă de la precuv(iosia) voastră că-l veț(i) aduce întru desăvârșită înplinire.

Vă rog numai să aveț(i) bunătate a nu mă da uitării, atât întru sfintele voastre rugăciuni, cât și întru aceasta. Și fiind că precum mai sus vă arăt, doresc a veni spre închinăciuni precuv(ioșiei) voastre. Aș vre(a) ca cu acestaș prilej să să dei și sfârșit posăsuire moșii Ep(ureni)[1] (în)[1] vremile scumpe pentru un căutători de moșii și familist.

Vă rog dar întru tot supus ca să aveț(i) bunătate a-mi poro(n)ci cu răspunzătoare scrisoare a precuv(iosiei) voastre, însămnându-mi hotărători pe cât este a să da moșiile, ca să regularisăsc venire(a) me.

Sfărșesc, aducându-vă din nou cele mai plecate și smerite fi(...) închinăciuni și sărutări de mănă, atât din parte(a) me, cât și din parte(a) a toatii familii meli.

Al preacuv(iosiei) voastre în totu plecat și supus fiiu sufletesc și sănt,

<ss> I(ancu) Ralet vor(ni)c.

Plecat îndrăznesc a vă propuni că dacă nu vă veț(i) supăra să-mi trimitiț(i) un așăzământ de aceste ce s-au tipărit acum la M(ă)n(ăstirea) Niamțu.

1843 iunii 25

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 11-11v., original.

[1] Rupt.

5. 1843 iulie 9, Focșani

Cu ce(a) mai adăncă supuniri închinându-mă sărut cinstitili mâni a sfinții voastre.

Nu putem descrii câtă părere de bine au priimit sufletul nostru auzând că au binivoit milostivul Dumn(e)z(eu) de iarăș(i) aț(i) apucat sfântul lăcaș și pentru că noi din început am cunoscut milă și înbrățișări ci aț(i) aratat asupra fiiului nostru Lazăr, nu ne îndoim ca și acum cu aceiași însuș că și noi vom fi rugător(i) cătră cerescul stăpân pentru îndilungare(a) ani(lor) vieții sfinții voastre.

Milostive stăpâne, ni rugăm aducivă-ț(i) aminte pentru fiiul nostru și-l puneț(i) la cale cu carili socotiț(i) sfinția voastră, că cu viniri(a) noastră acolo să ni putem faci toati datoriile, deși acum eram hotărât a vini acolo, dar să crediț(i) că slujbă în carili sânt mă oprești. Nădăjduim că la toamnă să vinim, iar pără atunci cu supuniri vă rugăm ca să vă milostiviț(i) asupră-ne cu vreun răspuns din parte(a) sfinții voastre ca să ni putem liniști.

Noi însă cu mare nerăbdare apteptăm cinstit răspuns ca un(ul) ci sânt al sfinții voastre întru tot supus și umilită slugă.

<ss> Porucin(ic)u Marinică (?) Dimitriu.

(1)843 iulii 9

Focșan(i)

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843,
f. 22, original.

6. 1843 iulie 10

Cu fiască plecăciune sărut mâna Precuviosiei tale!

Abia astăz(i) am putut scăpa de la Eș(i) și cu vie mulțămire grăbăsc a vă înștiința că interesurile Sf(i)n(tei) mănăstiri merge bine. Îmi pare tare rău că nu pot să merg însumi să vă iau blagoslovenia și să vă înpărtășăscu cele lucrate, dar la 14 a următoarii sânt sălit a mă duce

la Băscăceni[1] pentru o pricină de hotar. De aceia vă rog să îmi trimiteți îndată pe părinții Naftanail și Gavril camărașul, că le lămuresc toate și să le dau oarecare povățuiri di tribuință, precum și niște hărtii. Binevoiț(i) a face știut și părintel(u)i Neofit să vie aice, dacă voește să se întâlnească cu mine. În sfârșit, îndrăznesc a vă face o rugăminte și pentru mine s(ă) îmi triimitiț(i) păn(ă) la 13 a curgătoarii luni niște poștalioni, cu care să mă pot duce la Băscăceni[1] și o să-i dau acolo pe la întoarcerea me.

Fiind al Precuvioșii tale ca un fiu sufletesc și plecată slugă.

<ss> A. Balș

Hălăucești

În 10 iuli(e) 1843

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 14-14v., original.

[1] Boscoteni.

7. 1843 iulie 12

Cu multă smerenii mă închin dum(i)t(ale) precinst(ite) c(u)c(oane) Alecule.

Cu sufletească bucurii am priimit cinstita scrisoare(a) dum(i)tale și nu puțăn m-am bucurat că vă păzăști Maica Domnului cu sănătati ~~multă~~; ~~dorință avem cu toții ca să vă vedem, dar pentru nenorocire noastră măcar pentru o zi~~. Iată vin păr(inții) Nathanail și Gavril după înscrisul dumitali. Triimit și caii cu doi oameni ca să vă puteț(i) în slujba.

Vă mai triimit și scrisoare(a) c(u)c(onului) Grigoriță Ghica, pe care veț(i) vedea și dumneavoastră (cu) toate că nu sânt la îndoială că nu vă esti (șt)iută hărtiia. Părintele Neofit nu să găsăști aice, dar am trimis la Fălticen(i) că de va fi acasă apoi negreșit pi disară să vie la Dum(neavoastră), ~~(...) viind îi voi spune ca să vii să să întâlniască cu dumneavoastră~~.

Multă dorință avem cu toții ca să vă mai vedem macar pentu o zî.

1843 iuli(e) 12

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 15, concept.

8. 1843 iulie 13

Cu multă smerenii mă închin dumitali c(u)c(oane) Savastiiane.

Urmănd nevoi Mon(ăstirii) de săcerători și negăsând nicăiri, acum au cumpărat 150 de fălceri de la posesorii Mon(astirii) ce țăn munții pe cari și iei i-au luat de la dumne(a)voastră ca pe fălcerii noștri de aice să-i punem să săcire și pe aceia să-i aducem să cosască, apoi din întâmplari neștiind dichiul de de punere aceasta la cali au pus pe cosașăi ci i-au avut de au cosăt și aceia acum n-au ce cosă. Cu multă smerenii vă rugăm pe dumne(a)voastră ca să îndatoriț(i) pe oameni ca în locu de 150 fălci de coasă să facă 100 săcire macar, și cu aceasta prea mult veț(i) îndatori pré Mon(astire), pentru care vom rămâne și noi îndatoriț(i).

Al dumn(eavoastră) smerit și cătră Dumnezeu rugătoriu.

1843 iuli(e) 13

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 17-17v., concept.

9. 1843 iulie 28

Cu multă smerenie ne închinăm dumitali, Pre cinstite c(u)c(oane) Alecule.

La pricinile de hotărât ce ari măn(ăsti)r(ea) la moșiili ei despre megieși îi trebuești arbitru cerșut spre apărare(a) dreptăților și di multi ori tocmai la chemările ce să fac măn(ăsti)r(ii) din parte(a) trebunalurilor nu-ș(i) poate în așa scurt termen închipui arbitru. Socotind a avea un așa arbitru în toată vreme(a) s-au alcătuit pi dumn(ealui) sard(arul) Dimitrachi Poliz pe un anu ~~cu liafă~~ câti zăci galbini pi lună. Despre cari cu multă smerenii încunoștințăm și pe dum(nea)v(oastră), dacă veț(i) socoti această urmare de bună, binivoiți a ni înpărtăși cu cinstit răspuns spre a săvârși și înscrisul cuvenit în aceasta.

Fiind al dum(nea)v(oastră) smerit și către D(u)mnez(eu) osârdnic rugător.

1843 iuli(e) 28

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 25-25v., concept.

10. 1843 iulie 28

1843 iuli(e) 28

Cu multă smerenie mă închin dum(nea)v(oastră) pre cinstite cuconu Grigoriță Ghica.

Întâi, cu umilință rog pre milostivul D(u)mnezeu și pre Prea Curata sa Maică ca această a noastră smerită scrisoare să vă întâmpini întru amăndoaă fericirile precum poftiț(i) și doriți. Pi lângă aceste(a) vă supunim cunoștinții că de către isprăvniciia țănutală s-au pecetluit fântâna cu slatină ce o are Mon(asti)r(ea) pe moșiia sa Vănătorii. Apoi așa precum greutate(a) aceștii casi nu să poati ține numai cu sarea ci în somă însămnată să aduci pi tot anul, cu multă smerenie ne rugăm dumilorv(oastre) ca să vă milostiviți a slobozi poruncă către isprăvnicii a nu ne opri să luăm slatină pentru trebuința casei, pentru care facere de bine milotivul Dum(nezeu) nu vă va treci cu videre(a),

Al dum(nea)v(oastră) smerit și osărdnic rugători către D(u)mnezău .

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 24-24v., concept.

11. 1843 iuli(e) 29

La vlădica di Roman.
Prea sfințăte și milostivi stăpâne.

Am priimit stăpăniască scrisoarea Preaosfințăilor Voastră și din suflet ne-am bucurat de îngrijire ce avem asupra casăi aceștiia, pentru pace(a) și liniște(a) iei; Slavă milostivului

Dumnezeu că cu rugăciunile Preaosfinţăelor voastră avem pace şi linişte adâncă, ce numai atăta supărari avem, că n-avem cu ce întâmpina nevoile casăi pentru dranița şi dulapii ce vă urmează nevoia, după măsura ce să ceri n-avem butuci scoș(i), ce câți butuci avem mai mari decât un stănjăn şi jumătati, cari pără la doi, după măsura bolniței s-au scos, că iarna îi scoatem şi să tai vara, că vara nu să pot scoate că-i tare rău locu(l), ci numai pe omăt abi(a) să scot. Iar la iarnă cu toată bucurii să vor scoate butucii după măsura ce să ceri şi în primăvară să vor tăie ca să să poată face lucru bun.

Iar pentru draniță vă rugăm să ne dați(i) răgaz iarăș(i) pe la iarnă, că acum sânt oamenii în lucru şi nu se găsesc, când atunce cu toată bucuriia se va pune să să facă. Păr(intele) au venit marț(i) de la Ieș(i) şi s-au hotărât că la sf(âr)șătul lui avgust să meargă amăndou(ă) părțele la fața locului şi să să sfărșască învoiala. Iată şi răspunsul ce-l triimeti păr(intele) arhimandritu către Preaosfinţăea voastră să triimeti.

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 26-26v., concept.

12. 1843 iulie 31

Cu smeriti metanii închinându-mă sărut cinst(ită) dreapta sfinților voastre cinst(ite) părinte, arhim(andrite) şi stariți.

Smerită şi plecată scrisoare(a) me rog bunătate(a) şi dragoste(a) sfinților voastri ce părințască, să binevoiți di a da voii şi blagoslovenie părintelui Naftanail di a veni până aice la noi la Agafton, să fie şi blagosloveniia sfinților voastre pentru o tundiri ce avem a faci, că dăunăzi au vinit sfințiia sa şi noi n-am fost g(...) di cari vă rugăm să nu fie cu supărari, şi pentru un diiacon să binivoiți di a trimeti dinpreună cu părintili, iară nefiind părintili Naftanail, fiind trimes la vreo ascultari, vă rog ca pre când va veni să avem cinst(it) răspuns.

Şi cu acesti sănt a sfinților vo(a)st(re) smerită fiică.

Xenia monah(ie) Stroe(a)sca.

(1)843 iuli(e) 31 (zi)li.

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 28, original.

13. 1843 august 2, Iași

Cu fiiască plecăciune închinându-mă sărut driapta blagoslovitoare Sfinției voastre!

Deşi sarcina păstoriei acestui Sfânt sobor este mare şi înpovărată cu nişte greutăți foarte obositoare, mai vârtos la a cumpăni şi a iconomisi cea întâi firili a atâtor suflete de feliuri de adunături şi nelinişte(a) ce-au au fost deprinsă de la o vreme încoace a face tot feliul de priginiri şi tulburări. Dar eu din suflet m-am bucurat pentru a Sfinției tale de al doile(a) însărcinare a ocârmuirii aceştii Sfinte lavre ce avem şi noi în pământul acesta şi către care încă tot să mai păzăşte o oareşcare evlavie, mai ales fiind lăsată şi aşăzământurile fericitului întru pomenire părintelui starețu, lui Paisie / care cu totul să strămutasă /, de a căruia părintiască

blagoslovenie m-am învrednicit în copilărie mea pe la anul 1794 cu Înalt Preaosfințitul mitropolit Veniamin, când să afla episcop la Huși.

Milostivul D(u)mnezău să te învrednicească a le fi următoriu întru toate și să te înputerniciască a ocârmui acest Sfânt sobor fără nici un fel de bântuire după a sa plăcere, iar eu încredințându-mă sfintelor voastre rugăciuni și blagoslovenii, mă însămnez cu cea mai adevărată cinstire.

Al Sfințiilor voastre prea plecat fiiu d(u)hovnicesc și slugă.

<ss> (...) Matheu spat(a)r.

1843 av(gu)st 2.

Eși.

Fiiul, fiicile și ginerii, cu fiiască plecăciune sărută driapta Sfințielor voastre.

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 41, original.

14. 1843 august 2, Iași

Părinte arhimandrite Neonile!

M-am înștiințat că câteva contracturi a moșielor aceștii Sfinte Monastiri ce ș-ar ave(a) începerea posesoriei de la viitoriul Sfântul Gheorghie, au fi voind a le desființa, între care ar fi una și moșie Epurenii de la ținu(tul) Eșii, pentru care ti-am fost rugat și în celalalt rând a stăriției Sfințiel(o)r voastre, și după înpregiurările ce au urmat atuncea, care îmi sânt știute, nu s-au putut. Acum fiind că după a lui D(u)mnezău iconomie, iarăși ești Sfinție ta, de este adevărată auzirea mea și de să poate strica contractul ce-ș(i) are începirea de la Sfântul Gheorghie viitoriu, vă rog mă înștiințați de să poate da și cu ce preț și condiții, fiind că ginerele care l-am câștigat acum cu fiică-mea Frăsinița, dum(nea)lui maiorul Andrei Stamatin, are trebuință aproape de Eși de o moșie pentru casă, neputând mai pe departe a lua din pricină că aflându-să în slujbă, nu o poate căuta, sau și alte moșii ce are monastirea cu apropiere de Eși. Și dacă vei binevoi, după înștiințarea ce cu lămurire voiu avea, va merge și va vedea starea și producturile ce are, și dându-i mâna după prețul ce să va însămna, să va face și contract.

De aceasta adaog rugăminte și sânt al Sfințielor voastre d(u)hovnicesc fiiu și prea plecat(ă) slugă.

<ss> (...) Matheu spat(a)r.

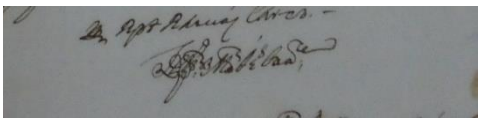

1843 av(gu)st 2

Eși

Monastirea mai are o moșie în țin(u)t(ul) Eși, mi să pare Scoposănii la Prut, și alta care au ținut-o sau o ține și acum spat(a)r(ul) Enuți, care vinea de țin(u)t(ul) Cârligăturii.

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 41bis, original.

15. 1843 august 3

Cu do(ho)vnicească dragoste mă închin Sv(inției) V(oastre) cinstită maică Xenia!

Primind scrisoare(a) Sv(inției) V(oastre) din 31 a trecutei luni iuli(e), am înțăles cele cuprinsă de a să triimite pe păr(intele) doh(o)v(ni)c Nathanail dinpreună și un diiacon pentru o tundire ce avem a faci acolo, dar fiind că Sv(inția) sa doh(o)v(ni)c(ul) Nathanail nu să găsăști aici la mănăstire, ce triimis în alte nevoi a casei, însă viind și dacă pără atunce nu va fi întârziere voi înștiința iarăș(i) și se va triimite negrești.

1843 av(gu)st 3

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 29, concept.

16. 1843 august 4

1843 avg(u)st 4

Cu smerenii mă închin dumitali c(u)c(oane) ~~Iancule~~ Ioniță

Poate (!)

Neîntâmplându-mă eu acasă când a-ț(i) înștiințat dum(nea)voastră de venire(a) înălțămii sali acolo, luându-l casnicii miei l-au pus pe fereastră. Tocmai acum am dat piste dânsul, cari rog să nu vă supărați(i), că cred că-ț(i) fi socotit că n-am vroit să vă răspund, ba încă vă foarti mulțămesc de dragoste(a) dumilorvoastre. Totodată vă mai poftesc ca pe când va hotărât înălțime(a) sa să vii pe aice, cu o zî înnainte să ne dați(i) de știre și prea mult mă vei îndatori. Iată triimet puțin (...)[1] raci ci faci de pe părăile de pe aice pentru înălțime(a) sa, arătându-i din parte(a) me plecatele mele metanii la picioarele înălțămii sale înpreună cu tot soborul.

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 36, concept.

[1] Nu se poate citi din cauza legăturii dosarului.

17. 1843 august 6, Cristești

Crăstești, 1843 av(gus)t 6

Cu fiiască evlavii sărut mâna Precuvioșii voastre!

Domn(ul) general consul prusăenesc având dorință a faci preunblare pe la monastiri, înălțime(a) sa vă pohești să-i înlesniți mijloacile, atât întru unblare(a) di la monastire(a) Săcul și schiturile de prin pregiur / dacă va vroi a mergi / arătându-i-să și toate acele ce sânt mai

însămnat de văzut pe la monastiri, precum bibliotica, chimeteriu, tipografie și altile, cât și întru mergirela monastire(a) Agapia și Varatecu, scriind Precuvioșiia voastră maicel(o)r a-l priimi și a-l odihni potrivit meritel(o)r persoanii sale, spre a rămâne mulțămit, și veți îndatori pre(a) mult pe înălțime(a).

Iar eu cu toată cinstire(a) rămân al Precuvioșii voastre sufletesc fiiu și plecată slugă.

<ss> (?)

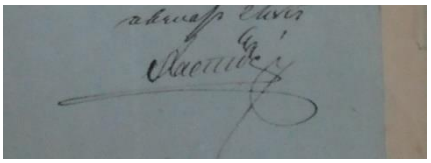

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 37, original.

18. 1843 august 24, Cristești

Crăstești. 1843 av(gus)tu 24

Cu fiiască supuneri sărut mâna precuvioșii vo(a)stre.

Deși s-au scris precuvioșii voastre ca pe gioi să-s(e) triimată cai la Timișăști întru mergere(a) înălțimii sale, dar așa precum urmeaz(ă) trebuința de a să afla mai în curând, să faci cunoscut precuvioșii voastre ca să triimetiți cai pe m(i)ercuri sara negreșit a să afla la sat(ul) Timișăștii, carii să poată porni de aice, poruncind ca gioi dimineață să s(e) afli păn(ă) în zio(ă) cai(i) aici la Cristești cu surugii și hamuturili trebuitoare negreșit.

(...).

A precuvioșii vo(a)stre pl(eca)tă slu(gă).

<ss>

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 44, original.

19. <ante 1843 august 31>

Andrei Leu

Cu multă smerenii mă închin dumitali c(u)c(oane) Alecule.

Cu multă smerenii am priimit cinst(ită) scrisoarea dumitali. Din suflet m-am bucurat că vă păzăști milostivul Dumnezeu sănătoș(i). S-au priimit grâul triimes, pentru carile foarte mulțămim, și s-au și rânduit la prescură. (...)[1] să fii numai pentru prescură că esti tari frumos. S-au priimit și un ulcioru cu șliboviță pentru care asămine vă mulțămim tare frumos. Să trimet opt cai cu hamurile și surugii lor. Pe păr(intele) Nectari(e) pe marț(i) negreșit îl vom porni cu toate hârtiile. C(u)c(oanei) Smărăndița, c(u)c(onului) ~~Ștefănache~~ și cuconașâlor le doresc de la

milostivul Dumnezău și de la Prea Curata Fecioara cu blagosloveniia sf(inții)lor sale să fii cu dumnealor și cu dumne(a)voastră cu toț(i).

Al dumitali și cătră Dumnezeu osârdnic rugătoru.

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 49, concept.

[1] Deteriorat.

20. 1843 august 31, Cristești

Crăștești. 1843 av(gu)st 31

Cu fiiască evlavie sărut mâna precuvioșii voastre părinte ar(hi)m(and)r(ite).

Măriia sa vodă vă pohtești să puneți îndată să-i vânez(e) două căprioare, dar așa ca pe mâine să le triimetiți negreșit, trimețând totodată și un cazan curat și spoit ca de 15 vedri pentru ca să le fiarbă, fiind rânduit de doftor a faci o doftorii pentru mărie sa. Numai vă poftești ca să nu-i faceți sminteală, ce negreșit mâine să să triimată atât căprioarele, cât și cazanu(l).

Totodată vă poftești să-i triimeteți și vr(e)o 20 cașcavali de aceia ce ați triimis generalul(u)i consul la Timișăști, pentru că i-au plăcut foarte mult.

A Sf. plecat slugă.

<ss> Hastulari (?)

Vă poftești măriia sa vodă să triimeteț(i) vr(e)o cinci ocă de vin roș de acil bun, un paner di tarhon și vr(e)o patru ocă slănină bună.

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 50, original.

21. 1843 august 31, Soroca

Cu adâncă evlavie sărut mâna Sfinții tale.

Înștiințându-mă că pronie spre folosul și mântuire(a) soborului S(fintei) Mănăstiri Neamțu și Săcul, v-au încredințat cârmuire(a) și v-au făcut păstoriu acestui sobor după așăzământul alcătuit de fericitul Paisie, sufletești m-am bucurat și am dat laudă Mântuitoriului Hristos că n-au lăsat oae ce(a) rătăcită să să prăpădiască și nația simpatrioților moldoveni ni-au întărit nădejdile a ne folosî de rugile acestui sfânt sobor ce agiung la prestolul celui preînalt spre câștigare(a) celor bune și mântuire(a) sufletească și sporire(a) pravoslavei.

Acestea aducânduvi-le înainte (cu)[1] curată inimă și dorință primăsc osăbită mulțămire a vă heretisî de suire în scaunul stăreției, rugând pre a tot Dumnezău ca să vă dăruiască viață îndelungată și să vă întăriască întru toati drept și cu înțălepciune a povățui numărul ostașilor lui Dumnezău ce vă este încredințat, și pe mine și familie mea, deși înstreinat cu supunire(a), dar moldovan, să nu fiu dat uitării de la sfântile rugi și blagosloveniile precuvioșiei voastre, cu

vestire și de stare(a) sănătății precuvioșiilor voastre, și ca să ni poronciț(i) de va ceri trebuința la ceva în partia aceasta.

Căci fiind pre mult mulțămit de cunoștința sfințăilor voastre ce am câștigat-o vă voi sluji cu toată osărdie, fiind cu toată evlavie al precuvioșiei voastre duhovnicesc fiiu și plecată milă.

<ss> Ioan Strezescu.

31 avgust 1843

Soroca

Când veți voi a-mi scrie prin pocita rusască din Eși să adresarisăț(i) scrisorile la Soroca.

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 72-73, original.

---

[1] Rupt.

22. <1843 septembrie>

Cu multă smerenie ne închinăm dum(nea)v(oastră) pre cinstiti c(u)c(oane) Alecule.

Viind aice Iosop Buruh, mi-au spus că dum(nea)v(oastră) aveți (...)[1] păpușoi de vânzare, cari fiind că mon(asti)r(ea) are trebuință di 500 merță, cu smerenie vă poftim ca să ni dați suma mai (sus)[1] însămnată cu preț câti (...)[2] lei merța. Banii să vor răspundi toți deplin la Sf(ântul) Gheorghi viitori, anul 1844, pentru care așteptăm cinstit răspunsul dum(i)t(al)e.

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 52, concept.

---

[1] Rupt, deteriorat.

[2] Șters.

23. 1843 septembrie 7, Cristești

Crăsteștii. 1843 săp(tem)vr(ie) 7

Cu plecăciune sărut mâna sfi(nției) v(oast)ri.

Fiind că înălțăme sa gioi dimineață la 7 a următoarii luni p(...)[1] di la Crăștești la Flămânzi, vă poftești să-l înlesniț(i) cu 40 cai pentru mergire di la Crăștești păn(ă) la Pașcani, de unde apoi are a lua cai de poștă. Grăbăscu a face cunoscut precuvioșii voastre ca mâine m(i)ercuri sara să-s(e) afle No cail(o)r însămnați, înpreună cu surugii și hamuturili trebuitoare, fără a să da ce(a) mai mică smintială, nefiind nici o închipuire alta de aiure.

Plecat fiu sufletesc și slugă supus.

<ss> Sturdza log(o)f(ăt).

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 56, original.

[1] Deteriorat; ilizibil.

24. 1843 septembrie 10

Cu arhieriască blagoslovenie și cu părintiască dragoste înbrățoșăz pe priacuvioșie ta.

Mai întâi dorind a ști de petrecere preacuvioșiei tale și de sănătate, nu lipsăsc prin această scrisoare a mia a cerceta că aflăndu-să pre deplin să proslăvesc numele lui D(um)n(e)zeu dintru a căruia milă cu rugăciunile preacuvioșii tale și a soborul(u)i mă aflu ceva mai bine, însă tot pătimind de patima care îț(i) iaste cunoscută preacuvioșiei tale. Triimet preacuvioșiei tale această scrisoare ce mi-au venit de piste Prut de la dum(nea)l(u)i d(omnul) Ioan Străjăscu și răspuns de va cere trebuința ai face, vei triimite iarăș(i) la mine ca să să le triimet!

Poftesc pe preacuvioșie ta că să-mi triimiț(i) spirt de melisă că o am doftorie la patima mea și mă vei îndatori!

Îmi pare rău că în stărițiile preacuvioșiei tale cele mai dinainte dragoste(a) ce dintre noi era mai fierbinte, iar acum o văz tare răce, și nu știu ce-i pricina, căci aceasta având din partea priacuvioșiei tale căttră mine, iar din parte(a) mea cătră priacuvioșie ta tot aceasta iaste și pururea voiu fi.

Iar eu sunt al preacuvioșiei tale duh(o)vnicesc părinte și frate!

<ss> Filaret Apamias.

1843 sept(em)vr(ie) 10.

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843, f. 67, original.

(Va urma)

Bibliografie selectivă

Documente inedite

Arhivele Naționale Iași, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice – Moldova, dosar 145/1843.
Arhivele Naționale Iași, Fond Mănăstirea Neamțul, LXXIII/4, 7.

Documente edite

Analele parlamentare ale României, Tomul I, Partea II *Obștească extraordinară adunare de revizuirea Reglementului organic,* București, Imprimeria Statului, 1893.
Clit, Costin, *Acarete și moșii ale mănăstirii Neamțului și Secului. Documente inedite (1850-1858)*, în „Analele Liceului „Vasile Conta” Târgu Neamț”, Istorie, II, nr. 1, 2020.
Clit Costin, *Pomelnicul Mănăstirii Neamț*, Iași, Editura PIM, 2020.
Documente privind istoria României, Veacul XVI, A. *Moldova*, I (1501-1550), București, Editura Academiei Republicii Populare România, 1953.

Documenta Romaniae Historica, A. *Moldova*, IV, volum întocmit de Ioan Caproșu, București, Editura Academiei Române, 2019.

Lucrări, studii și articole

ApetreI, Partenie Arhidiacon, *Arhimandritul Neonil*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, Anul LII, nr. 7-8, iulie august 1976.
Clit, Costin, *Unele precizări privitoare la egumenii mănăstirii Secu între 1836 și 1854,* în „Buletinul informativ al Simpozionului Național *Rolul Mănăstirii Secu în viața religioasă a Țării Moldovei*”, Piatra Neamț, Editura Cetatea Doamnei, 2019, V.
Gavriș, Simion-Alexandru, *Viața și opiniile prințului Grigorie Mihail Sturdza (1821-1901)*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2015.
GhengheA, Mircea-Cristian, *Istorie și memorie. Posteritatea domnitorului Mihail Sturdza în monumente și simboluri publice,* în „Anuarul Muzeului Literaturii Române”, Iași, Anul VII, 2014, Editura Muzeelor Literare, 2015
Ivan, Ioan, Diacon, Porcescu, Scarlat, Preot, *Mănăstirea Neamț*, Cu un Cuvânt înainte de Înalt Prea Sfințitul Teoctist Mitropolitul Moldovei și Sucevei, Iași, 1981.
Luca, Gavril, *Târgu Neamț. Monografie*, Piatra-Neamț, Editura „Constantin Matasă”, 2008.
Petcu Marcu-Marian, Ieromonah, *Mănăstiri și schituri ortodoxe din Moldova, astăzi dispărute*, Carte tipărită cu binecuvântarea Înalt Prea Sfințitului Pimen, Arhiepiscop al Sucevei și Rădăuților, București, Editura Bibliotecii Naționale a României, 2010.
Porcescu, Scarlat, Pr., *Mănăstirea Vorona*, Iași, Editura Mitropoliei și Sucevei, 1989.
Rădulescu, Mihai Sorin, *Posteritatea lui Mihail Vodă Sturdza*, în „Arhiva genealogică”, II (VII), 1995, nr. 3-4.
Stoicescu Nicolae, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova*, București, Direcția Patrimoniului Cultural Național, Biblioteca Monumentelor Istorice din România, 1974.
Sturdza, Alexandre A. C., *Règne de Michel Sturdza, prince régnant de Moldavie 1834-1849*, Paris, 1907.
Vornicescu, Nestor, Ierom, *Instituții pentru îngrijirea sănătății patronate de mănăstirea Neamț,* în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, Anul XXXVIII, nr. 5-6, mai-iunie 1962.

PREZENTĂRI ȘI RECENZII

PRESENTATIONS AND REVIEWS

PRÉSENTATIONS ET COMMENTAIRES

DESPRE CAROL AL II-LEA SAU „ÎNTRE DATORIE ȘI PASIUNE”

ABOUT CHARLES II OR „BETWEEN DUTY AND PASSION”

A PROPOS DE CHARLES II OU „ENTRE DEVOIR ET PASSION”

Drd. Emanuel BĂLAN

Daniel Dieaconu, *Carol al II-lea, un regem un cult, o camarilă*, Editura „Cetatea de Scaun” Târgoviște, 2018, 428 p.

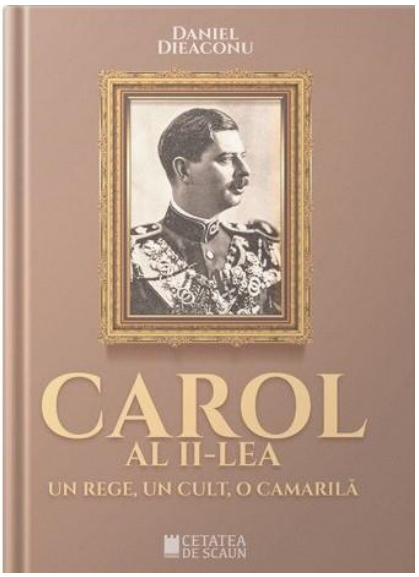

Istoricul Daniel Dieaconu lansa în 1918, la prestigioasa editură „Cetatea de Scaun” din fosta capitală a Țării Românești, o altfel de monografie despre Carol al II-lea, o carte scrisă alert, plăcut, care ține captivat cititorul de la început și până la final. O carte scrisă științific și bazată pe o bogată bibliografie, inclusiv arhivistică, cu o abordare obiectivă și detașată a faptelor și fenomenelor. Este o monografie după cum afirmă și autorul „frescă a lumii românești pentru mai bine de jumătate de secol, cu o atenție mai mare acordată perioadei interbelice”.

Personajul cărții este Carol al II-lea, prezentat în una dintre cele mai bune cărți despre acesta dar și despre situația complexă internă și internațională, pentru că: „Carol al II-lea a fost considerat un personaj negativ al istoriei românilor, după cum o arată cele mai multe dintre scrierile care îi sunt dedicate sau care fac referire la viața și opera sa politică. Este incriminat pentru corupție, pentru încurajarea camarilei, pentru viața particulară scandaloasă, pentru arghirofilie, pentru neînzestrarea armatei, pentru o politică externă șovăielnică, pentru terorismul transformat în politică de stat, pentru rapturile teritoriale. Pentru că în timpul său s-a prăbușit România Mare și democrația… Dar, pentru o interpretare obiectivă, trebuie să-l judecăm în contextul epocii, împreună cu cei ce l-au înconjurat, cei ce l-au îngăduit și chiar l-au încurajat. În contextul european al crizei economice, al proliferării ultranaționalismului și mai apoi al instaurării regimurilor autoritare și a dictaturilor, al revizionismului proferat de trei dintre vecinii României. A primit o moștenire frumoasă, cea mai frumoasă pentru un rege al

românilor, și și-a dorit să fie un rege mare. Istoria ne arată că nu a reușit. Că a fost sub vremuri. Vă invităm prin această carte să constatăm dacă a fost așa și dacă da, care au fost cauzele și consecințele. Să aflăm dacă s-a învățat ceva din istoria sa. Dacă nu, măcar să învățăm noi”. Am ales aceste rânduri scrise de autor, întrucât surprind inteligent esențialul: portretul unui rege și radiografia unei epocii... Dar, totodată, cuprind toată obida, frustrările și regretul unor generații purtătoare de destin românesc, crescute în cultul Reîntregirii, cu icoana României Mari în gând și în suflet...”.

Scrisă pe 11 capitole, studiul reprezintă o contribuție importantă la viața politică din anii 30, un deceniu tensionat politic mai ales în plan intern și marcat de ascensiunea extremei drepte.

Primul capitol, *Un prinț moștenitor*, se axează pe intervalul 1893-1925, marcând copilăria și adolescența unui prinț moștenitor, favoritul tuturor, beneficiar al unei atenții deosebite din partea familiei dar și a presei, conștient de statut dar și de atenția acordată.Este perioada aventurilor amoroase ale acestui, perioda războiului, a iubiri și căsătoriei cu Zizi, „regina mea”, cum îi spunea. Tot aici se încadrează căsătoria cu Elena de Grecia, nașterea viitorului rege Mihai I, apariția Elenei Lupescu în viața prințului moștenitor, „Duduia” pentru a cărei iubire abdică

Al doilea capitol, *Un prinț dezmoștenit-Carol Caraiman*, este al perioadei 1925-1926, al crizei dinastice, moartea tătălui, Regele Ferdinand, regența fiului său minor, Mihai, dar și instaurarea unui noi ere politice, național-țărănistă în urmă morții marelui lider liberal, sfetnicul și influența regelui, Ion I.C. Brătianu.

Următoarele două capitole intitulate sugestiv *Un prinț sosist din cer* și *Un rege și o domnie de zece ani*, tratează exact deceniul domnieil sale, a momentului restaurației din iunie 1930, a crizei politice din anii 30, a manevrelor sale politice, ascensiunii legionare, a instaurării regimului autoritar monarhic cu toate consecințele cunoscute (abrogarea Constituției din 1923 și adoptarea Constituției din februarie 1938, dizolvarea partidelor etc)și încheind cu tradărea sa din fatidica vara a anului 1940, vară încheiată cu abidecarea sa. Exilul este și el tratat cu aventura cuvenită prin Spania, Portugalia, Cuba și Mexic, unde se afla în 1944. Apoi aventura Braziliană, unde se va căsători cu Duduia.

Partea a doua a cărții pe care o putem considera formată din capitolele V-X, intitulate *Un rege și camarila sa, Regele și instituțiile puterii, Un cult pentru un rege, Instrumentele puterii pentru cultul regelui, Ceremonii și ceremonial public în timpul domniei lui Carol al II-lea* și *Serbările „Restaurației”*, reconstruiesc instrumentele și instituțiile puterii dar și esența ideologică a regimului carlist.

Autorul analizează aici principalele instituții de putere: FRN, Partidul Națiunii, Straja Țării, Ministerul Propagandei, Siguranța Generală, presa, cenzura și regimul stării de asediu. Rolul nefast al camarilei din jurul său, influența Duduiei, dar și meritele sale pe tărămul culturii, fiind numit pe drept, „voievod al culturii”, sunt aspecte prezentate și analizate în lucrare. Cultul personalității este prezentat prin prisma sărbătorilor „Serbările Restaurației”, Ziua Monarhiei și chiar 1 Mai, sărbătorite cu mare fast și băi de mulțime, cu parade și manifestații de iubire și atașament față de

Rege și Țară. Regele era atent la evenimentele care se puteau transforma în capital de imagine. Regele cununa şi boteza, pe apropiaţii săi, dar şi oameni simpli din ţară, participând personal la nunţi şi cumetrii sau trimiţând pe prefecţi sau rezidenţi regali, fapte prezentate în presa vremii. Carol al II-lea dorea să-și legitimeze regimul ca unul providențial, salvator, fiind astfel conturat acest cult al personalității prin intermediul instituțiilor și instrumentelor create de către acestea.

Autorul îl citează pe celebrul ziarist, N.D. Cocea care a lăsat posterităţii mărturiile sale cu privire la regimul carlist de autoritate, de „regenerare naţională”, sprijinit de propaganda oficială: „E ciudat sau semnificativ cum regele acesta, despre care se spun atâtea minunăţii la radio, în presă, în discursuri, la festivităţi, merge din instinct către tot ce este mai urât, mai mediocru. Uniforme aurite; oameni de duzină. Spectacole groteşti, literatură proastă; politică de cârpeli. În fruntea instituţiilor: colonei, generali ieşiţi la pensie sau neisprăviţi şi izgoniţii vechilor partide. Nici un om cu adevărat om. Nicio iniţiativă îndrăzneaţă. Nicio o operă dusă la bun sfârşit. Un deputat al regmului, un om cinstit, Adrian Brudariu, îmi spunea amărât: ‚Nu s-a schimbat nimic, decât spoiala’. Şi omul de încredere al primului ministru îmi mărturisea: ‚Se fură dragă, mai rău ca înainte şi mai rău ca în codru”.

Așa cum afirmă autorul, temele propagandistice carliste nu au dispărut odată cu regimul său, ci au fost preluate de Antonescu, pentru ca în timpul lui Ceaușescu să atingă abogeul.

Cartea domnului Dieaconu, aduce completări și lămuriri asupra unei perioade din istoria contemporană, perioadă văzută de unii ca un Golden Age al istorie naționale. O carte care reevaluează epoca și rolul unor personalități, care contribuie la aflarea unor rapsunsuri la întrebări ce privesc perioada și personalitatea lui Carol al II-lea.

O carte recomandată istoricilor dar și iubitorilor de istorie națională care citind-o descoperă o României cu personalitati, evenimente și momente prezentate excelent așa cum au fost, în lumini și umbre.

DESPRE ISTORIA ORAȘULUI TÂRGU NEAMȚ

ABOUT THE HISTORY OF TÂRGU NEAMȚ

À PROPOS DE L'HISTOIRE DE TÂRGU NEAMȚ

Conf.univ. dr. hab. Florin PINTESCU,
Universitatea „Ștefan cel Mare”

Emanuel Bălan, Târgu-Neamț. File de istorie, Editura PIM, Iași, 2020, 482 p.

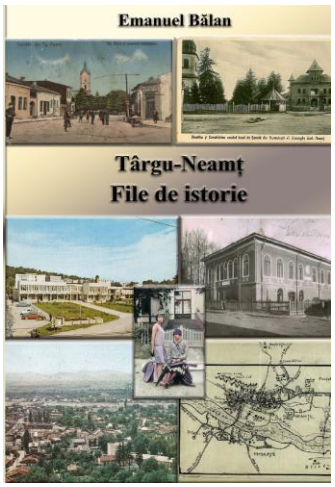

Ne găsim la începutul secolului XXI iar țara noastră este integrată în structurile euro-atlantice (NATO și UE) din 2004 și, respectiv, 2007, istoriografia română nu este încă pe deplin compatibilă cu cea occidentală, mai cu seamă sub aspectul punerii la dispoziția cititorilor a unor *surse de informație primară pentru cititori.*

Astfel, menționăm că până la cel de-al doilea război mondial, în vestul Europei, s-au publicat principalele izvoare narative și documentare vizând epocile antică, medievală și modernă, principalele izvoare vizând istoria diplomației, **lucrările monografice esențiale tratând istoria principalelor orașe** etc.

Sub acest aspect, România continuă să trăiască încă sub zodia eliadianului „nu a fost să fie”, neavând publicate complet până în prezent, în principal din rațiuni financiare, tipurile de izvoare și lucrări mai sus menționate, a căror listă ar putea fi considerabil lărgită. De aceea, monografia consacrată orașului Târgu Neamț, publicată acum de harnicul profesor de istorie și istoric Emanuel Bălan de la Liceul „Vasile Conta” din localitate, umple un gol de informație și pune la dispoziția cititorilor informații concludente, multe din ele inedite, privitoare la istoria așezării de pe malurile Ozanei „cea frumos curgătoare și limpede ca cristalul” (Ion Creangă).

Demersul științific al autorului se desfășoară pe parcursul a nouă capitole (secțiuni), purtând titluri sugestive: *Instituții* (Primăria, Consiliul Local, Armata, Poliția, Pompierii), *Viața politică*, *Educație și cultură*, *Viața religioasă*, *Viața socială*, *Viața economică, Rezistența anticomunistă*, *Bande și bandiți din zona Neamțului* (le-am putea spune în paralel, fără a greși, haiduci), *Personalități ale zonei Neamțului.*

Din capul locului, autorul nu și-a propus realizarea unei lucrări monografice *stricto sensu*, a cărei narațiune să înceapă cu prezentarea eventual cu prezentarea așezărilor neolitice din zona localității și să se sfârșească în zilele noastre (de aici și

sintagma din titlu – *File de istorie locală*), ci a ales să realizeze o lucrare formată dintr-o suită de secvențe, remarcabile fie pentru ineditul, fie pentru spectaculozitatea lor.

Referitor la primul aspect, Emanuel Bălan ne oferă în premieră date inedite privitoare la Primăria și Consiliului Local din Târgu Neamț (1864-1989), la pompierii și poliția de aici (1835 – perioada interbelică), la batalionul III din Regimentul 15 Războieni dislocat la Târgu Neamț la 26 octombrie 1908, la batalionul de Jandarmi Rural înființat după Primul Război Mondial la Tg. Neamț, la diverse aspecte locale ale mișcărilor comunistă și legionară, la rezistența anticomunistă și măsurile de supraveghere ale fostei Securități.

Aspectele „spectaculoase” tratate de Emanuel Bălan în această carte ar fi, printre altele, următoarele: situația sinagogilor și a vieții religioase a populației catolice din Târgu Neamț, vizitele familiei regale a României la Târgu Neamț (1866-1940), situația prostituției din orașul de pe Ozana în perioada interbelică, starea de spirit a populației târg-nemțene în timpul celui de-al doilea război mondial, sărbătorirea, în timpul regimului communist, a zilelor de 1 mai și 23 august, vizitele președintelui Ceaușescu în localitate sau în județul Neamț, ședințele Comitetului Executiv al Consiliului Popular și ale Sfatului Orășenesc din perioada comunistă etc.

Paginile consacrate unor personalități din Târgu Neamț sau din zona adiacentă orașului sunt realmente spectaculare pentru cititori. Spre exemplu, istoricul Emanuel Bălan îi consacră un medalion lui Layton Irving, născut în 1912 la Târgu Neamț, concurentul din 1981 al lui Gabriel Garcia Marquez la premiul Nobel și textier al faimosului Leonard Cohen, lui Moshe Idel, născut în 1947 la Târgu Neamț, unul din cei mai eminenți specialiști în Kabala sau tenismenei Mariana Simionescu, născută în 1956 în aceeași localitate, căsătorită între 1980-1984 cu faimosul Björn Borg.

La finele acestei prezentări sumare a cărții pe care o recomandăm cu toată căldura spre lectură, o serie de concluzii se impun cu necesitate.

Multe dintre subcapitolele (subsecțiunile) cărții pot fi considerate doar niște schițe ce pot fi (și ar fi foarte bine să fie!), ulterior, amplu dezvoltate, fie într-o viitoare a doua ediție a lucrării, fie în calitate de articole și studii independente. Sub acest aspect, parafrazându-l pe François Furet, cartea aceasta reprezintă un adevărat „atelier al istoriei”, care va putea să ofere, în continuare, lucruri fascinante pentru cititor.

Lucrarea este amplu documentată, fapt demonstrat de multitudinea trimiterilor la diverse fonduri documentare aflate în custodia Arhivelor Naționale Istorice Centrale din București, a Serviciului Județean al Arhivelor Naționale din Piatra Neamț, a CNSAS și Serviciului Român de Informații. În plus, autorul folosește mult presa de secol XIX, din perioada interbelică și cea din timpul regimului comunist, resurse electronice abundente și bibliografia de specialitate reprezentativă pentru tema aleasă.

Scrisă într-un stil elevat, care îmbină judicios cursivitatea expunerii cu erudiția, prezenta lucrare reprezintă o reușită remarcabilă a istoriografiei consacrate localităților urbane din România, iar autorul său, profesorul și istoricul Emanuel Bălan, binemerită din nou aprecierea cititorilor îndrăgostiți de istorie.

REVISTE DE ISTORIE BĂCĂUANE

BACĂU HISTORY MAGAZINES

MAGAZINES D'HISTOIRE DE BACĂU

Conf. univ. dr. Ioan DĂNILĂ
Universitatea „Vasile Alecsandri” Bacău

„Carpica”

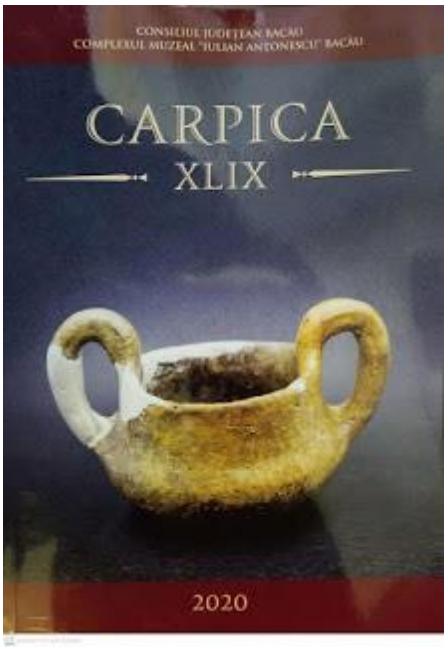

Manifestare tradiţională organizată de Complexul Muzeal „Iulian Antonescu” Bacău, Simpozionul Național „Vasile Pârvan” (8-9 oct. 2020) a cunoscut în acest an o înfăţişare inedită, dat fiind contextul sanitar pe care îl traversăm. Practic, participarea la eveniment a coincis cu lista semnatarilor lucrărilor incluse în volumul XLIX al Revistei „Carpica”. Acestea au fost prezentate prin înregistrări, via skype sau, a treia modalitate, direct în faţa publicului extrem de restrâns, prezent în sediul instituţiei din strada 9 Mai, din municipiul Bacău.

Volumul se deschide ca şi până acum cu secţiunea *Arheologie*, incluzând lucrări semnate de Valentin-Codrin Chirica şi Vasile Chirica („Matières premières allogenes dans le paléolithique supérieur de l’espace Carpato-Dniestreen”), Gheorghe Lazarovici şi Mihai Ignea („Noi date despre megalitele de la Cotârgaşi – muntele Goia şi despre scrierea danubiană”), Gheorghe Lazarovici, Diana-Liana Gavrilă şi Dumitru Nica („Noi megalite cu semne şi simboluri în Munţii Buzăului”), Ionel A. Lupu şi Virgil Mihăilescu-Bîrliba („Examinind charcoal samples collected from the tumular cemeteries of Târzia and Branişte-Nemţişor”) şi Paul-Marian Boeru („Atacurile slavilor și avarilor la Dunărea de Jos, secolele VI-VII. Perspective arheologice”).

Secţiunea *Istorie* cuprinde 14 lucrări: „Din nou despre vechimea unor oraşe din Moldova medievală. Câteva însemnări” (Ştefan S. Gorovei), „Cutremurele de pământ în spațiul Moldovei în perioada secolelor XV-XX” (Emanuel Bălan), „Accente spirituale

horgeştene” (Ioan Dănilă), „Conştiinţa de neam a românilor, evidenţiată în momente istorice semnificative” (Ioan Ungureanu), „Sate și moșii ale familiei Luca din secolul al XVIII-lea. Documente inedite” (Costin Clit), „Un oraş românesc cu evrei, în urmă cu două secole. Bacău – Templul negustorilor de grâne” (Angela Scarlat), „Aspecte privind implicarea cadrelor didactice băcăuane în activitatea societăților culturale și filantropice (sfârșitul sec. XIX – începutul sec. XX)” (Cornelia Cucu), „Elena Cuza, model de raţiune şi devotament” (Simona Hărmănescu) „Activitatea Biroului Informații de la Corpul 4 Armată român (1917)” (Alin Spânu), „Nicolae Iorga, în lupta pentru înfăptuirea Marii Uniri” (Gheorghe I. Ştirbăţ), „1919. Revoluția bolșevică a lui Béla Kun” (Andrei Tudor), „Basarabia românească, formarea R.S.S.A.M. și lansarea «teoriei» moldovenismului” (Corneliu Ciucanu), „Incidentele antisemite de la Piatra-Neamţ, din 1925” (Emanuel Bălan) și „Paşii către Nürnberg: procesul principalilor criminali de război” (Bianca-Ioana Hanganu). Penultima secţiune, *Heraldică, Monumente, Numismatică*, înregistrează patru lucrări: „Heraldica Palatului Arhiepiscopal Romano-Catolic din București” (Anton Coșa), „Primul album foto dedicat băilor Slănic-Moldova” (Dorel Bălăiță), „*Conacul Veninoaia, azi şcoală*, de la Pietricica, Strugari, judeţul Bacău” (Dimitrie-Ovidiu Boldur), respectiv „Un jeton al Societăţii pentru Exploatarea Pădurii Dofteana «Carl Neuschloss & Söhn»” (Dorel Bălăiţă).

Note şi recenzii („Cartea de aur. 70 de ani de la întemeierea dinastiei române – 1866-1936 – M.S. Regelui Carol II. Notă pe marginea unei raritățI bibliofile”, de Renata-Gabriela Buzău; Dorinel Ichim, „Palate, castele și conace din județul Bacău”, de Dimitrie-Ovidiu Boldur) încheie volumul.

Acta Bacoviensia

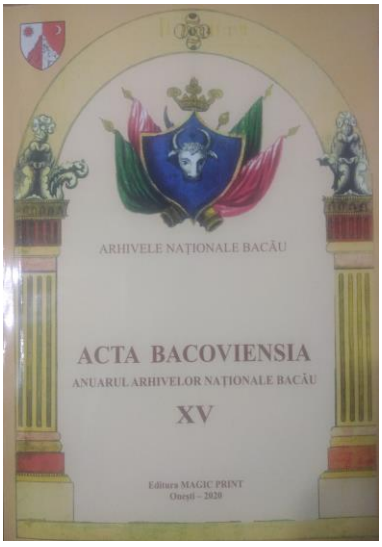

Volumul XV/2020 al anuarului Arhivelor Naționale Bacău (colegiul de redacţie: Vilică Munteanu, Silviu Văcaru, Mihaela Chelaru, Cristina Tanasă) cuprinde 566 de pagini, format academic, în două dense secţiuni, care transmit temele de interes ale cercetătorilor din judeţul Bacău şi din ţară. *Istoria* este reprezentată de Ioan Lăcătuşu şi Ciprian Hugianu („Surse documentare referitoare la parohiile ortodoxe şi greco-catolice din Sfântul Gheorghe, judeţul Covasna până la 1 decembrie”), Ştefan S. Gorovei („Ambiguitate: istoria, izvoarele, interpretarea” şi „Familie, patrimoniu, viaţă cotidiană: izvodul diacului Gavril Tăutu (1641)”), Costin Clit („Biserica *Învierea Sfântului şi Dreptului Lazăr* din Iaşi şi Mănăstirea Fâstâci, ctitoriile domnului Mihai Racoviţă. Documente inedite”), Mihai-Bogdan Atanasiu („Diata marelui logofăt Iordache Cantacuzino – o cronică de familie”), Ioan Lăcătuşu şi Vasile Stancu („Surse documentare referitoare la românii din Sfântul Gheorghe, judeţul Covasna (secolul al XIX-lea)”), Ion-Daniel Cismaşu („Stabilirea

primului doctor în oraşul Târgu-Jiu, în perioada Regulamentului Organic”), Viorica Răpan („Situaţia demografică, etnică şi socială a populaţiei oraşului Buzău, reflectată în catagrafia de la 1838”), Gheorghe-Cristian Grecoiu („Şcoala Primară de Băieţi din Târgu-Jiu (1878-1914)”), Fabian Doboş („Părintele Anton-Benedict Bişoc, OFM Conv.: preot, profesor, provincial şi martir”), Cornelia Cucu („Cantinele şcolare din judeţul Bacău (sfârşitul secolului XIX – începutul secolului XX)”), Emanuel Bălan („Banca Populară *Ion Creangă* Humuleşti (1907-1947)”), Luminiţa Giurgiu şi Teodora Giurgiu („Un fiu al Romanului – preotul lt. col. Gheorghe Adăscăliţei”), Angela Oanea („Secvențe din istoria Orfelinatului *Principele Mircea* (1917-1946)”), Daniel-Silviu Niculae („Dobrogea şi Dobrogea de Sud, în rapoartele şi comunicatele Marelui Cartier General şi ale Ministerului de Interne (decembrie 1918)”), Alin Spânu („Propaganda externă ungară contra Tratatului de Pace de la Trianon (1925-1926)”), Daniel Dieaconu („Banda fraţilor *Baltă*”), Valentin Ioan („Învățământul primar băcăuan, în 1941-1942”), Felicia Iosif („Operaţiunea de evacuare din anul 1944 a judeţului Iaşi”), Aurel-Florin Ţuscanu („Exilul mitropolitului Visarion Puiu (1944-1964)”), Anton Coşa („Documente privind evenimentele represive din 10-13 martie 1949 de la Fundu-Răcăciuni şi Faraoani”), Alexandru-Liviu Tudor („Ortodoxia în Moldova, în a doua jumătate a secolului al XX-lea”), Cristina Tanasă („Pandemia de gripă din 1956-1958 în Regiunea Bacău (cunoscută ca Gripa asiatică din 1956-1958)”), Ovidiu Boldur („Un monument istoric din Horgeşti, judeţul Bacău: conacul Strat, azi sediul Primăriei Horgeşti”).

Secţiunea *Arhivistică* este semnată de Laurenţiu Luncaşu şi Adrian Pohrib („Provenienţa hârtiei şi filigranele documentelor emise în Ţara Românească în primele două decenii ale secolului al XVII-lea”), Elena-Marlen Gherasim („Distrugeri de documente pe teritoriul judeţului Neamţ, de la Regulamentele Organice până la prima Lege de organizare şi funcţionare a Arhivelor Statului”), Emanuela Lungu („Curtea cu Juraţi din judeţul Neamţ (1868-1938)”), Dumitru-Cătălin Drăghici („Fondul personal *Inginer silvic Ioan Zeicu* (1903-1997)”), Constantin Cheramidoglu („Cine alege ce păstrăm?”) şi Ioan Dănilă („Elena Piru – istoric literar şi paleograf”).

In memoriam cuprinde trei medalioane: „Ioan Ranca (1932-2020)”, „Un om între oameni – Ştefan Marinescu (1941-2020)”, respectiv „Cu tristeţe, despre Angela Pop (1947-2020)”, semnate de Ioan Lăcătuşu, Eugeniu Criste şi de Constantin Cheramidoglu. Un cuvânt de laudă se cuvine Editurii şi Tipografiei *Magic Print* din Oneşti, pentru calitatea tehnică a celor două produse culturale.

ABREVIERI

ABREVIATIONS

ABRÉVIATIONS

ACIN- Asociația Cineaștilor din România
ARLUS-Asociația Română a Legăturilor cu Uniunea Sovietică
BAR-Biblioteca Academiei Române
BNR-Banca Națională a României
BOR-Biserica Ortodoxă Română
BPD-Blocul Partidelor Democratice
CAER-Consiliul de ajutor economic reciporc
CIA-Central Inteligence Agency-Agenția centrală de informații
CNSAS-Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității
DIR- Documente privind istoria României, București
DRH- Documenta Romaniae Historica, București
ESPLA- Editura de stat pentru literatură și artă
IGJ-Inspectoratul General al Jandarmeriei
KGB-Komitet gosudarstvennoj bezopasnosti- Comitetul Securității Statului
M.C.G-Marele Cartier General al Armatei Române
NATO-North Atlantic Treaty Organization
PCR-Partidul Comunist Român
PCUS-Partidul Comunist din Uniunea Sovietică
PMR-Partidul Muncitoresc Român
PNȚ-Partidul Național Țărănesc
PTT-Poștă, Telegraf, Telefon
RPR-Republica Populară Română
RSR-Republica Socialistă România
SRI-Serviciul Român de Informații
SSI-Serviciul Secret de Informații
SUA-Statele Unite ale Americii
UE-Uniunea Europeană
URSS-Soiuz Sovietskih Soțialisticeskih Respublik-Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste

INSTRUCȚIUNI PENTRU AUTORI

Lucrarea va fi redactată în format A5, cu font Times New Roman, 12, la distanţa de 1; număr maxim de pagini – 10-15. Studiile vor fi însoțite de rezumat în limba engleză și cuvinte-cheie (maximum 5) și, de asemenea, de o scurtă biografie a autorului (5 rânduri).

Pentru aşezarea în pagină se vor respecta următoarele cerinţe: sus: 2 cm; jos: 2 cm; stânga / dreapta: 2 cm. Alineatele vor fi setate automat, la 1, 25 cm.

Titlul lucrării: bold, centrat, Times New Roman, 12 cu majuscule, urmat de un rând liber. Titlul universitar, numele şi prenumele: bold, dreapta, Times New Roman, 12. Instituţia de proveniență: bold, dreapta, Times New Roman, 12, urmat de un rând liber.

Rezumatul: Times New Roman, 10, italic, urmat de un rând liber (maximum 200 de cuvinte), însoțit de 5 cuvinte cheie, redactat în română, engleză și franceză.

Referinţele vor fi inserate în text folosind tehnica notelor de subsol. Acestea vor fi redactate cu Times New Roman, 10, după modelul:

Alexandra Tomiţă, *O istorie „glorioasă”. Dosarul protocronismului românesc*, Bucureşti, Editura „Cartea Românească”, 2007, p. 25.

Michael Shafir, „Xenophobic Communism: The Case of Bulgaria and Romania”, în *The World Today*, vol. 45, nr. 12, 1989, pp. 208-212.

SJAN Neamț, fond *Legiunea de Jandarmi Neamț*, dosar 45/1937, f. 10.

La finalul articolului va fi inserată bibliografia.

Se pune accent pe studii care folosesc surse arhivistice.

Fotografiile sau imaginile vor fi trimise separat în extensie JPG.

Lucările se vor axa pe următoarele teme mari: ***Istoria culturii române, Istorie politică și social economică, România în perioada regimului communist, Evenimente ale anului 1989 în România și în lume, Istoria Holocaustului, Biografii și momente din viaţa unor personalităţi, Arheologie și istorie veche, Arhivistică, Recenzii și prezentări de cărți.***

Materialele vor fi trimise la adresa analelvcistorie@gmail.com până la data de 25 aprilie pentru numărul din iunie și 25 octombrie pentru cel din decembrie.

INSTRUCTIONS FOR AUTHORS

The paper will be written in A5 format, with Times New Roman font, 12, at a distance of 1; maximum number of pages - 10-15. The studies will be accompanied by a summary in English and keywords (maximum 5) and also by a short biography of the author (5 lines).

For the layout, the following requirements will be observed: top: 2 cm; bottom: 2 cm; left / right: 2 cm. The paragraphs will be set automatically at 1.25 cm.

Paper title: bold, centered, Times New Roman, 12 in capital letters, followed by a free line. University degree, name and surname: bold, right, Times New Roman, 12. Institution of origin: bold, right, Times New Roman, 12, followed by a blank line.

Summary: Times New Roman, 10, italics, followed by a free line (maximum 200 words), accompanied by 5 keywords, written in Romanian, English and French.

References will be inserted into the text using the footnote technique. These will be written with Times New Roman, 10, following the model:

Alexandra Tomiță, *A "glorious" history. The file of the Romanian protochronism*, Bucharest, „Cartea Românească” Publishing House, 2007, p. 25.

Michael Shafir, „Xenophobic Communism: The Case of Bulgaria and Romania”, în *The World Today*, vol. 45, nr. 12, 1989, pp. 208-212.

SJAN Neamț, fund of the Neamț Gendarmes Legion, file 45/1937, f. 10.

The bibliography will be inserted at the end of the article

Emphasis is placed on studies that use archival sources.

Photos or images will be sent separately in the JPG extension.

The papers will focus on the following major topics: History of Romanian culture, Political and socio-economic history, Romania during the communist regime, Events of 1989 in Romania and in the world, History of the Holocaust, Biographies and moments from the life of some personalities, Archeology and ancient history, Archiving, Reviews and book presentations.

The materials will be sent to analelvcistorie@gmail.com until April 25 for the June issue and October 25 for the December issue.

INSTRUCTIONS POUR LES AUTEURS

Le papier sera rédigé au format A5, avec la police Times New Roman, 12, à une distance de 1; nombre maximum de pages - 10-15. Les études seront accompagnées d'un résumé en anglais et de mots-clés (maximum 5) et également d'une courte biographie de l'auteur (5 lignes).

Pour la mise en page, les exigences suivantes seront respectées: haut: 2 cm; bas: 2 cm; gauche / droite: 2 cm. Les paragraphes seront réglés automatiquement à 1,25 cm.

Titre de l'article: gras, centré, Times New Roman, 12 en majuscules, suivi d'une ligne libre. Titre de l'université, nom et prénom: gras, à droite, Times New Roman, 12. Institution d'origine: gras, à droite, Times New Roman, 12, suivi d'une ligne vide.

Résumé: Times New Roman, 10, italique, suivi d'une ligne libre (maximum 200 mots), accompagné de 5 mots-clés, rédigés en roumain, anglais et français.

Les références seront insérées dans le texte en utilisant la technique des notes de bas de page. Ceux-ci seront écrits avec Times New Roman, 10, suivant le modèle:

Alexandra Tomiţă, *Une histoire "glorieuse". Le dossier du protochronisme roumain,* Bucarest, Maison d'édition «Cartea Românească», 2007, p. 25.

Michael Shafir, „Communisme xénophobe: le cas de la Bulgarie et de la Roumanie”, dans „Le monde aujourd'hui”, vol. 45, no. 12, 1989, p. 208-212.

SJAN Neamț, fonds de la Légion des gendarmes Neamț, dossier 45/1937, page 10.

La bibliographie sera insérée à la fin de l'article.

L'accent est mis sur les études utilisant des sources d'archives.

Les photos ou images seront envoyées séparément en extension JPG.

Les travaux porteront sur les grands thèmes suivants: Histoire de la culture roumaine, Histoire politique et socio-économique, Roumanie sous le régime communiste, Événements de 1989 en Roumanie et dans le monde, Histoire de l'Holocauste, Biographies et moments de la vie de certaines personnalités, Archéologie et histoire ancienne , Archivage, critiques de livres et présentations.

Les documents seront envoyés à analelvcistorie@gmail.com jusqu'au 25 avril pour le numéro de juin et le 25 octobre pour le numéro de décembre.

Tipar digital realizat la Tipografia Pim
Iași, Șoseaua Ștefan cel Mare și Sfânt nr. 109, 700497
Tel: 0730.086.676, 0732.430.407;
Fax: 0332.440.715
E-mail: editura@pimcopy.ro, editura.pim@gmail.com
www.pimcopy.ro